

FONTES IURIS

2024. 3 – 4.

FŐSZERKESZTŐI ELŐSZÓ

KIEMELT TANULMÁNY

ZÓDI ZSOLT

A Facebook tartalom- és fiókkorlátozási gyakorlata: szabályok, eljárások, algoritmusok és statisztikák

TANULMÁNYOK

JUHÁSZ ÁGNES

„Pillantás a jövőbe” – A digitális vagyontárgyak öröklésének lehetőségei és kihívásai

VEREBICS JÁNOS

Generatív mesterséges intelligencia az egyetemi oktatásban – dilemmák és lehetőségek egy új korszak hajnalán I.

NÉMETH ZOLTÁN

A mesterséges intelligencia hatása az igazságszolgáltatásra

HAJNAL ZSOLT

A digitalizáció hatása a fogyasztóvédelmi jogalkotásra

GYARMATHY JUDIT

Bírósági digitalizáció a nemzetközi felmérések tükrében

JAKAB NÓRA – PRUGBERGER TAMÁS

A munkaszerződési és a foglalkoztatási jogviszonyból eredő tájékoztatási kötelezettség alakulásának kérdései az európai jog tükrében

PETRASOVSKY BERTA

A pénzmosás hazai büntetőjogi szabályozása az Európai Parlament és Tanács 2018. október 23-i (EU) 2018/1673 irányelvének tükrében

JOGÉRTELMEZÉS

SZÉKELY BOTOND MÁRK

Lassana Diarra-ügy: a belső piaci verseny és a hivatásos labdarúgók mint munkavállalók szabad mozgásának a korlátozása

TÓTH CSABA

A hatálytalan beadványok és a bíróságok hivatalos tudomása, avagy a Kúria Kpkf. 39486/2021/2. számú precedensképes határozata

KÖNYVISMERTETÉS

SZÓKE PÉTER

Koltay András: Sajtószabadság. Egy közös európai eszme szabályozása

KONFERENCIABESZÁMOLÓ

2024. szeptember 30.: „Kodifikáció és hatályosulás” – a Ptk. Családjogi Könyve a gyakorlatban

2024. október 21.: „Kodifikáció és hatályosulás” – a Ptk. Második Könyve a gyakorlatban

2024. október 22.: „Kockázatok, Dilemmák – Jogi Paradigmák a globális erőterben”

2024. november 11–12.: „Jogi versenyképesség – A jog eszközeivel a versenyképesebb Európáért”

2024. december 3.: „A Polgári Törvénykönyv 10 éve” című nagykonferencia

Fontes Iuris – az Igazságügyi Minisztérium szakmai folyóirata

Megjelenik negyedévente.

Kiadja: Igazságügyi Minisztérium, H-1051 Budapest, Nádor utca 22., tel.: +36 (1) 795-1000

Felelős kiadó: MKIFK Zrt. Magyar Közlönykiadó és Igazságügyi Fordítóközpont Zrt., Németh Balázs vezérigazgató

Alapította: Prof. Dr. Trócsányi László

Lapelnök: Dr. Tuzson Bence

Főszerkesztő: Prof. Dr. Wopera Szusza

Szerkesztőbizottság: Dr. Pázmándi Kinga, Dr. Nagy Adrienn, Dr. Herédi Erika, Dr. Tóth Zoltán, Prof. Dr. Menyhárd Attila, Prof. Dr. Pribula László,

Prof. Dr. Görög Márta, Dr. Bodzási Balázs, Dr. Zódi Zsolt, Prof. Dr. Szikora Veronika

Lapmenedzser: Siklósiné dr. Rónai Orsolya

Design: Kovács Gyöngyi

ISSN 2786-4057 (Online)

Tartalom

Főszerkesztői előszó	3
-----------------------------------	---

Kiemelt tanulmány

Zódi Zsolt

A Facebook tartalom- és fiókkorlátozási gyakorlata: szabályok, eljárások, algoritmusok és statisztikák

Néhány empirikus adalék a „szólásszabadság a platformokon” diskurzushoz	5
---	---

Tanulmányok

Juhász Ágnes

„Pillantás a jövőbe” – A digitális vagyontárgyak öröklésének lehetőségei és kihívásai	17
---	----

Verebics János

Generatív mesterséges intelligencia az egyetemi oktatásban – dilemmák és lehetőségek egy új korszak hajnalán I.	27
---	----

Németh Zoltán

A mesterséges intelligencia hatása az igazságszolgáltatásra	35
---	----

Hajnal Zsolt

A digitalizáció hatása a fogyasztóvédelmi jogalkotásra	41
--	----

Gyarmathy Judit

Bírósági digitalizáció a nemzetközi felmérések tükrében	49
---	----

Jakab Nóra – Prugberger Tamás

A munkaszerződési és a foglalkoztatási jogviszonyból eredő tájékoztatási kötelezettség alakulásának kérdései az európai jog tükrében	63
--	----

Petrasovszky Berta

A pénzmossás hazai büntetőjogi szabályozása az Európai Parlament és Tanács 2018. október 23-i (EU) 2018/1673 irányelvének tükrében	70
--	----

Jogértelmezés

Székelly Botond Márk

Lassana Diarra-ügy: a belső piaci verseny és a hivatásos labdarúgók mint munkavállalók szabad mozgásának a korlátozása	79
--	----

Tóth Csaba

A hatálytalan beadványok és a bíróságok hivatalos tudomása, avagy a Kúria Kpkf.39.486/2021/2. számú precedensképes határozata	83
---	----

Könyvismertetés

Szőke Péter

Koltay András: Sajtószabadság. Egy közös európai eszme szabályozása	88
---	----

Konferenciabeszámoló

2024. szeptember 30.: „Kodifikáció és hatályosulás” – a Ptk. Családjogi Könyve a gyakorlatban	92
---	----

2024. október 21.: „Kodifikáció és hatályosulás” – a Ptk. Második Könyve a gyakorlatban	92
---	----

2024. október 22.: „Kockázatok, dilemmák – Jogi paradigmák a globális erőterben”	93
--	----

2024. november 11–12.: „Jogi versenyképesség – A jog eszközeivel a versenyképesebb Európáért”	93
---	----

2024. december 3.: „A Polgári Törvénykönyv 10 éve” című nagykonferencia	94
---	----

Főszerkesztői előszó

Köszöntöm a kedves Olvasót a *Fontes Iuris* 2024. harmadik és negyedik, összevont számának lapjain. Már a tartalomjegyzékből is kitűnik, hogy ezzel a számmal – ahogy az egyik tanulmány címe sugallja – a jövőbe igyekszünk bepillantást nyerni és kínálni. Az itt sorakozó írások közös témája a digitalizáció, sőt, a mesterséges intelligencia hatása egyes jogterületekre.

Kiemelt tanulmányunkat Zódi Zsolt jegyzi *A Facebook tartalom- és fiókkorlátozási gyakorlata: szabályok, eljárások, algoritmusok és statisztikák* címmel. Szerzőnk arra vállalkozik, hogy kibogozza a Facebook által felhasználóival szemben alkalmazott szankciókra érvényes szabályokat, amelyekben nemzeti és uniós jogi normák fonódnak össze szerződéses kondíciókkal, valamint átláthatatlan algoritmusokkal és a mögöttük álló protokollokkal. A platform ítéletei jórészt megfellebbezhetetlenek: az ítéleteket gépek hozzák és gépek bírálják felül.

Juhász Ágnes Pillantás a jövőbe – *A digitális vagyontárgyak öröklésének lehetőségei és kihívásai* címmel írt tanulmányt. A szerző megállapítja: „...világszerte ... növekszik a digitális hagyaték mennyisége, amelyet a jog konkrét rendelkezések hiányában még nem tud kezelni ... a gyakorlatnak kell levegőnyelnie”, akár a klasszikus szabályok analógiás értelmezésével. A szerző tesz néhány javaslatot a jogalkotás lehetséges irányaira, majd figyelmeztet: ha a jogtudomány, a jogalkotó és a jogalkalmazó lemarad, „akkor a jog helyett a gyorsan változó digitális környezet fogja önmagát szabályozni”.

Verebics János írásának címe *Generatív mesterséges intelligencia az egyetemi oktatásban*. Átfogó képet ad az új technológia alkalmazásában rejlő lehetőségekről és kihívásokról a felsőoktatásban. Nemzetközi kitekintéssel fogalmaz meg javaslatokat a felsőoktatási intézmények számára a GMI integrációjának elősegítésére. A GMI alkalmazása az oktatásban is paradigmaváltást hozhat. A változás visszafordíthatatlan: a GMI használatának megtiltása pedig nem opció. A cikk jó néhány népszerű alkalmazást is bemutat és összehasonlít, tudunkra adva, hogy melyiket milyen célra, milyen környezetben érdemes leginkább használni.

Németh Zoltán témája *A mesterséges intelligencia hatása az igazságszolgáltatásra*. Az MI rendszerek gyors és analitikus hozzáférést biztosítanak a normák és az esetjog korpuszaihoz. Az algoritmusok felismerik a vonatkozó precedenseket. Az MI segíthet a peres eljárások előkészítésében, modellezve a várható ítéleteket, azonosítva a kulcsfontosságú érveket. A cikk szembenéz az etikai dilemmákkal is, főként a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülésével összefüggésben. Az igazságszolgáltatásban használt MI magas kockázati

besorolást kap: alapvető jogokat érintő döntéseket embernek kell jóváhagynia. A szerző egybeveti az európai uniós és az amerikai szabályozás irányait. Reméli, hogy az EU nemcsak a szabályozásban, hanem az innovációban is vezető szerephez jut.

A digitalizáció hatása a fogyasztóvédelmi jogalkotásra című tanulmánnyal Hajnal Zsolt gazdagítja folyóiratunk e számát. A mai fogyasztó az internet révén korlátlanul léphet ki a termékek és szolgáltatások világpiacára. Az online piactereken horizontális, sokpólusú kereskedelem zajlik. Szükségessé vált és elkezdődött a szabályozás – a szerző szavai szerint – „újjaszületése”. Az online teret szabdaló nemzeti határok lebontása az EU versenyképessége érdekében fontos. Alapvető fogalmakat kell újradefiniálni. Fogyasztónak minősül-e például a hivatásos online pókerjátékos? A szerző bemutatja az európai uniós jogalkotó útkereséseit, de kitér a Gazdasági Versenyhivatal gyakorlatára is.

Gyarmathy Judit tollát dicséri a *Bíróági digitalizáció a nemzetközi felmérések tükrében* című tanulmány. Az olvasó részletes és pontos tájékoztatást kap az elektronikus forradalom állásáról az igazságszolgáltatás területén, és arról, hogy hol helyezkedik el hazánk európai összehasonlításban. Az Európa Tanács és az Európai Bizottság intézményesített és rendszeres értékelései szerint a digitális eszközök és alkalmazások terén Magyarország az élbolyba tartozik, míg az MI használatáról ez kevésbé mondható el. A szerző ismerteti a legújabb uniós jogalkotást és annak vívmányait.

A tanulmányok rovat következő munkáját Jakab Nóra és Prugberger Tamás közösen jegyzi. A szerzők *A munkaszerződési és a foglalkoztatási jogviszonyból eredő tájékoztatási kötelezettség alakulásának kérdései az európai jog tükrében* című írásukban részletesen bemutatják a röviden csak ’tájékoztatási irányelv’-ként ismert uniós jogforrás fejlődését és a hatályos szabályozás kódexszerű újításait.

A rovatot Petrasovszky Berta írása zárja. A szerző a *pénzmosás hazai büntetőjogi szabályozása az Európai Parlament és Tanács 2018. október 23-i (EU) 2018/1673 irányelvének tükrében* című tanulmányában arra a kérdésre keresi a választ, hogy a pénzmosás bűncselekmény elkövetése esetén vajon a hazai jogszabályi környezet kellő jogszabályi alapot biztosít-e az illetékes hatóságok fellépésére, a bűncselekmény üldözésére. A szerző ismerteti a nemzetközi és uniós szabályozási környezetet, összevetve az új és az azt megelőző magyar szabályozással.

Jogeselelemzés rovatunkban két cikk szerepel. Székely Bontond Márk az Európai Unió Bíróságának a Lassana Diarra-ügyben hozott ítéletét vizsgálja, amely a FIFA szabályzata és

az uniós jog közötti kollíziót rendezi: a FIFA átigazolási gyakorlata aránytalan és szükségtelen módon korlátozza a profi labdarúgók szabad mozgását. Tóth Csaba a Kúria ítéletét elemzi, amelyben a legfőbb bírák arra a kérdésre keresték a választ, vajon hatálytalan beadványból szerezheth-e a bíróság hivatalos tudomást valamilyen jogi tényről vagy eljárási cselekményről.

Koltay András *Sajtószabadság: Egy közös európai eszme szabályozása* című monográfiájáról Szőke Péter írt recenziót. A mű a sajtószabadság jogi és társadalmi vonatkozásait vizsgálja az európai szabályozási környezetben, gazdag kitekintéssel az angolszász jogra és szakirodalomra is.

Beszámolót közlünk több, a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet (társ)rendezésében lezajlott szakmai tanácskozásról. Ezek közül három a Ptk. hatálybalépésének tizedik évfordulójához kapcsolódó konferenciasorozat egy-egy rendezvénye volt. De beszámolunk az intézet éves vándorkonferenciájáról is, amelynek témája ezúttal *Kockázatok, Dilemmák – Jogi Paradigmák a globális erőterben* volt. Az EU magyar soros elnökségéhez kapcsolódó, miniszteri szintű rendezvény volt a *Jogi versenyképesség – A jog eszközeivel a versenyképesebb Európáért* című nemzetközi tanácskozás.

Minden kedves Olvasónak kívánom, hogy a *Fontes Iuris* legújabb számának lapjait is haszonnal és élvezettel forgassa!

Zódi Zsolt*

A Facebook tartalom- és fiókkorlátozási gyakorlata: szabályok, eljárások, algoritmusok és statisztikák

Néhány empirikus adalék a „szólásszabadság a platformokon” diskurzushoz

1. BEVEZETÉS

Ahogy azt nap mint nap tapasztalhatjuk, az életünk és a nyilvánosság egyre nagyobb szféráit meghódító közösségi médiaplatformok többféle eszközzel ‘szerkesztik’ a felületükön megjelenő tartalmakat, és ezzel korlátozzák a felhasználók mozgásterét, szólását.¹ Először is mind az illegális, mind a saját szabályaikba ütköző tartalmak láthatóságát korlátozzák (sőt a tartalmakat olykor törlik is), másodsor e tartalmak megosztóit is különböző szankciókkal sújtják, sőt végső soron akár ki is tilthatják őket a platformról.

A szólásszabadsággal kapcsolatos viták gyújtópontjában gyakran állnak ezek a korlátozó gyakorlatok, ám igen kevés írás foglalkozik azzal, hogy ezek a gyakorlatok min alapulnak (milyen normatív háttérük van), a folyamatok ténylegesen hogyan zajlanak, és milyen volumenről beszélünk. Ez a cikk ezt a hiányt igyekszik egy szűk, de fontos területen, a Facebook moderálási gyakorlatának bemutatásával pótolni. A Facebook mellett nemcsak azért döntöttem, mert hazánkban ez a legnépszerűbb közösségi médiaplatform, hanem azért is, mert a Meta, a Facebook anyavállalata meglepően sok adatot és információt megoszt a szabályai ‘kikényszerítéséről’.

A cikk előbb ismerteti azt a szövevényes szabályzatháttérrel, amelyen a kikényszerítés alapul, majd – amennyire erről nyilvános információk hozzáférhetők – bemutatja a ‘kikényszerítés’ (ezt maga a Facebook hívja így: enforcement) folyamatát, végül a kikényszerítés néhány statisztikai adatát ismerteti.

Nagyjából 2019-ig ezekről a területekről, a szabályok részleteiről (különösen a platformok jogszerű, de saját szabályaiba ütköző ‘lawful, but awful’² tartalmak moderálásáról), a szabályokat végrehajtó algoritmusokról és személyzetről, és a szankcionálási és tiltási statisztikákról is inkább csak anekdotikus információink voltak. A 2010-es évek közepén (2016–17-ben) azonban olyan események történtek,³ amelyek hatására a platformok saját elhatározásukból és jogszabályi kötelezések hatására is elkezdtek egyre több információt közzétenni. Ebben az írásban ezekre a közzétett információkra nagyban támaszkodom.

A három témakörben (szabályok; eljárások és algoritmusok; és statisztikák) a következő kérdésekre keresem a választ. A szabályok területén: mi szabályozza a Facebook moderálási gyakorlatát? Hogyan jellemezhetők ezek a szabályok? Mi a viszonyuk az állami joghoz? Az eljárások és algoritmusok területén: hogyan zajlik egy korlátozási-szankcionálási eljárás? Milyen algoritmusokról beszélünk? Mi jellemzi ezeket? Hogyan működnek? Mi az emberi közreműködés szerepe? Végül a statisztikák területén: milyen általánosítható tendenciák jellemzik a szabályok betartatását? Melyek a leggyakoribb beavatkozási okok? Milyen gyakori a beavatkozás, a szankcionálás? Milyen az illegális tevékenységeket visszaszorító intézkedések és a házi szabályokat kikényszerítő intézkedések aránya? Mennyi döntést hoznak gépek, és mennyit emberek? Mekkora a ‘szürke zóna’ mérete, azaz a nem illegális és nem

* Tudományos főmunkatárs, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Információs Társadalom Kutatóintézet.

1 A Nemzeti Közszerológati Egyetem Információs Társadalom Kutatóintézetének már harmadszor lefolytatott kutatása azt mutatja, hogy a Magyarországon a Facebooknak 7 millió regisztrált felhasználója van, és ezek nagyjából 10-15%-a, (2019 óta fokozatosan emelkedő mértékben) tapasztalta, hogy a bejegyzését vagy a fiókját törölték vagy korlátozták.

2 A nem illegális, de a platformok által ‘zavarónak’ minősített tartalom szokásos elnevezése, lásd pl. Eric GOLDMAN, Jess MIERS: Online Account Terminations/Content Removals and the Benefits of Internet Services Enforcing Their House Rules. *Journal of Free Speech Law* 1, no. 1. 2021. 191–226.

3 Ezek a Cambridge Analytica botrány (Brexit szavazás és az USA elnökválasztás, 2016), a párizsi és brüsszeli terrortámadások (2016–2017), valamint a Facebook nyilvánosságra került ‘titkos’ szabálykönyve és ‘titkos’ moderálócspatai (2017) voltak.

nyíltan szabályzatellenes, de valamiért 'károsnak' minősített tartalmak miatti beavatkozások száma? Mennyire jellemző az intézkedések elleni 'fellebbezés', és ezek milyen arányban sikeresek?

Mint az egyértelműen látható, a tanulmánynak *nem* célja a moderálással kapcsolatos elméleti-jogi-dogmatikai problémák taglalása, a 'szólásszabadság a platformokon' témakörhöz történő elméleti hozzászólás. Ezért nem, vagy alig fogok ebben az írásban szólni a szabályok értékeléséről, a körülöttük zajló vitákról, ezek alkotmányos, alapjogi megítéléséről. Ennek nemcsak az az oka, hogy a 'szólásszabadság a platformokon' témában az utóbbi néhány évben feldolgozhatatlanul nagy mennyiségű irodalom halmozódott fel,⁴ hanem az is, hogy az itt ismertetendő számok és adatok értelmezéséhez ezek a magas absztrakciós szintű elméletek nem szükségesek. Ugyanakkor, ahol az adatok megértéséhez ez szükségesnek mutatkozott, alkalmasint utalok ezekre az elméleti megfontolásokra is.

2. SZABÁLYOK

2.1. MIÉRT VAN SZÜKSÉG SZABÁLYOKRA? MIÉRT NEM ELÉG AZ ÁLLAMI SZABÁLYOZÁS?

Kiinduló kérdésünk tehát az, hogy milyen szabályok alapján moderál a Facebook? Mielőtt erről beszélnék, érdemes azzal a felvetéssel foglalkozni, hogy a laikusok, de a politikai szféra egyes résztvevői részéről⁵ is felvetődik néha, hogy ilyen (belső) szabályokra tulajdonképpen nem is lenne szükség: valójában csak az állami szabályokat kellene betartatni

ezen a felületeken is. Hiszen a büntetőjog egyértelműen eligazít a szóban és képekkel (is) elkövethető bűncselekményekről, a magánjog és néhány más jogág (pl. az adatvédelmi jog, a fogyasztóvédelem vagy a versenyjog) pedig szintén tartalmaz egyértelmű rendelkezéseket. Ezeket következetesen be kéne tartani, de a platformoknak nem lenne szabad ezeken túlterjeszkedni. Ezt az érvelést következetesen végiggondolva lehet arra a következtetésre jutni, hogy tulajdonképpen nincs is szükség belső szabályozásra. Hogy ez mégis létezik, annak alapvetően két oka van.

Az első ok egy mennyiségi tényező. A Facebookon világszinten nagyjából egymilliárd (!) poszt születik naponta, azaz ennyi tartalomjegységet publikálnak a felhasználók. Ezt a mennyiséget lényegében lehetetlen emberi erőfeszítésekkel kontrollálni, ezért a posztok 'jogszerűségének' vizsgálatát gépi rendszerek végzik, a gépi rendszereknek pedig egyértelmű, minden részletre kiterjedő 'végrehajtási' szabályokra, vagy példákra van szüksége, (ahogy egyébként a moderátoroknak is). Tehát az első ok az, hogy a működőképesség és a megnyilvánulások miatt mindenképp szükség van saját 'végrehajtási' és 'eljárási' szabályokra, és ezekre akkor is szükség lenne, ha csak az állami jogszabályokat akarná a platform betartatni.

A második ok, amelyet a szakirodalom is gyakran emleget, hogy a platformok nem egyszerűen 'jogot betartó helyek', hanem 'biztonságos', 'otthonos', 'kellemes' helyek szeretnének lenni. Egy sor olyan tartalom van ugyanis, amely jogszerű ugyan, de senki nem szeretne beleütközni. Nem szeretnénk trágár beszédet hallani, más emberek megalázását végignézni, önsértéseket és öngyilkosságokat, droghasználatot, agressziót, undorító, vagy félelemkeltő tartalmakat látni, kénytelen üzenetek százaival viaskodni, és így tovább. Az állami szabályok és tilalmak tehát kiegészítésre szorulnak, és a platformok, így a Facebook ki is egészíti ezeket a saját, a 'biztonságos tér' megteremtését célzó szabályaival.

2.2. A FACEBOOK BELSŐ SZABÁLYAINAK FELÉPÍTÉSE ÉS A TILALMAZOTT MAGATARTÁSOK

A Facebook, ahogy más platformok is, három fő-, és nagyjából egytucatnyi 'mellék' vagy 'végrehajtási' szabállyal dolgozik.⁶ A három fő szabályzat a Felhasználási feltételek, amely az adatvédelmi szabállyal és a közösségi alapelvekkel alkot egy egységet. A kiindulópont a Felhasználási feltételek.⁷ Ez azután 9 helyen utal az Adatvédelmi szabályzatra,⁸ és a 3. pontban a Községi alapelvekre,⁹ majd a dokumentum végén

4 Az egyik legnagyobb jogcikk-adatbázis a HeinOnline a 'first amendment' (az amerikai alkotmány szólásszabadságról rendelkező szabálya) és 'social media' kifejezések kombinációjára 11 918 db találatot ad ki és, ha ebből még le is számítjuk azokat a találatokat, ahol a 'social media' az internet előtti médiatermékekre utal, vagy ahol a cikknek nem fő-, hanem csak érintőleges témája, akkor is megállapíthatjuk, hogy ezres nagyságrendben van a cikkek száma. Néhány magas idézettségű, nagy hatású cikk a témában: KATE KLONICK: The New Governors: The People, Rules, and Processes Governing Online Speech. *Harvard Law Review* 131, no. 6, 2018. április. 1598–1670; DANIELLE KEATS CITRON, FRANK PASQUALE: The Scored Society: Due Process for Automated Predictions. *Washington Law Review* 89, no. 1. 2014. március. 1–34.; JACK M. BALKIN: Information Fiduciaries and the First Amendment. *U.C. Davis Law Review* 49, no. 4. 2016. április. 1183–1234.; DANIELLE KEATS CITRON, BENJAMIN WITTES: The Internet Will Not Break: Denying Bad Samaritans Sec. 230 Immunity. *Fordham Law Review* 86, no. 2. 2017. november. 401–424; JACK M. BALKIN: Free Speech in the Algorithmic Society: Big Data, Private Governance, and New School Speech Regulation. *U.C. Davis Law Review* 51, no. 3. 2018. február. 1149–1210. A magyar jogtudományi irodalomban nem kevésbé népszerű ez a téma. Csak az elmúlt pár évben találunk egy sor monográfiát és többtucatnyi cikket, ami a teljes magyar jogtudományi térséghez viszonyítva, a téma jelentőségét tekintve is kifejezetten soknak mondható. Monográfiák: KOLTAY ANDRÁS: *Az új média és a szólásszabadság. A nyilvánosság alkotmányos alapjainak újragondolása*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019. PAPP JÁNOS TAMÁS: *A közösségi média szabályozása a demokratikus nyilvánosság védelmében*. Budapest, Wolters Kluwer, 2022. GOSZTONYI GERGELY: *Cenzúra Arisztoteléstől a Facebookig*. Budapest, Gondolat, 2022. KLEIN TAMÁS: *Sajtószabadság és demokrácia*. Budapest, Gondolat, 2020.

5 Ez volt az egyik érv a végül meghíúsult lengyel Facebook-törvény mögött, de több USA-beli – főként republikánus – kezdeményezés mögött is. Bővebben: ZÓDI ZSOLT: *Platformjog: Elméletek és hatályos szabályok*. Budapest, Ludovika, 2024, 166–168. és 136–141.

6 A legutóbbi időig nem volt a három fő szabályzat és az összes többi alszabályzat egymáshoz való viszonya világos, és nem is voltak egy helyen összegyűjtve. Valamikor 2024. november végén létrehoztak egy oldalt, ahol ezeket összegyűjtötték, így a helyzet valamivel tisztább lett, mint korábban, bár az egyes szabályzatok egymáshoz való viszonya továbbra is tisztázatlan.

7 Ez kitér az 5.1 pontból is: „A jelen feltételek (korábbi nevén Jogi és Felelősségi Nyilatkozat) alkotják a teljes megállapodást közted és a Meta Platforms Ireland Limited között a termékeink általad történő használatára vonatkozóan. Hatályon kívül helyeznek minden korábbi megállapodást.”

<https://www.facebook.com/legal/terms#other-terms-policies>

8 <https://www.facebook.com/privacy/policy>

9 <https://transparency.meta.com/hu-hu/policies/community-standards/?source=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2Fcommunitystandards>

a többi szabályzatra, amelyek vagy szűkebb specifikus csoportokra,¹⁰ vagy specifikus tevékenységekre¹¹ vonatkoznak. A felhasználási feltételek természetesen egy sor, a témánkhöz szorosan nem kapcsolódó rendelkezést is tartalmaznak (mint pl. a hirdetések megjelenítésére vonatkozó szabályok, 2. pont, vagy a szolgáltatást igénybe vevőkre vonatkozó életkori korlátozások és a felhasználók adatszolgáltatással kapcsolatos kötelezettségei, 3.1. pont), de a dokumentum szövegének elég nagy hányada szól a megosztható tartalmakról (3.2. pont). A tartalmakat a Facebook itt hat pontban részletezi: Tilos tehát 1. a jogellenes vagy szabályzatellenes tartalmakat megosztani (ideértve a szellemi tulajdont megsértő tartalmakat is); 2. Vírusokat és rosszindulatú kódokat feltölteni; 3. automaták által adatot gyűjteni (scrape-elni); 4. felhasználóneveket, jelzőszavakat feltörni ezekkel visszaélni; 5. a platformról gyűjtött adatokkal kereskedni; és 6. hivatalos csatornákat (pl. a bejelentési felületeket) visszaélészerűen használni.

Ami jelen cikk témájában releváns, az az 1. alpont, amely azonnal nyilvánvalóvá teszi, hogy nemcsak jogellenes tevékenységeket nem szabad végezni, hanem a közösségi alapelvekbe¹² foglalt tilalmakat is be kell tartani. E két kategóriának a viszonya elsőre világosnak tűnik: ami jogellenes, azt értelemszerűen nem szabad feltölteni, és ezenfelül még vannak a platform által támasztott egyéb követelmények. Előbbiek a jogszabályokban vannak definiálva, utóbbiak a közösségi alapelvek elnevezésű belső szabályzatban. Csakhogy ez az elsőre logikusnak tűnő megkülönböztetés korántsem ilyen egyszerű. Ha ugyanis megnyitjuk a közösségi alapelveket tartalmazó oldalt, ott azt találjuk, hogy a közösségi alapelvek nemcsak a jogszabályellenes cselekményeken *felül* tiltott magatartásokat tartalmazzák, hanem rengeteg jogellenes cselekmény *Facebook szerinti értelmezését*, azaz tulajdonképpen mini Facebook-t, Btk.-t, Ptk.-t, szerzői jogi törvényt stb. A másik meglepetés pedig az, hogy a közösségi alapelvek oldalon legalább egytucatnyi más szabályzatot is találunk, amelyek egy része nem is tiltásokat tartalmaz, hanem például a monetizációval, vagy az elhunyt felhasználókkal kapcsolatos előírásokat, a közösségi alapelvekben foglalt tilalmak további kibontását, vagy eljárási jellegű szabályokat.

Ez a megoldás elég aggályos. Egyfelől kissé tisztázatlanná válik a hivatalos jogi tiltások és a Facebook saját szabályai szerinti tiltásainak viszonya, másfelől ez a megoldás azt eredményezi, hogy a tiltásokat egészében nem tudjuk átlátni, mert azokat szövevényesen egymáshoz kapcsolt weboldalak tucatjaiból lehet csak megismerni. Így nagyon nehéz összeszedni, hogy tulajdonképpen mi tilos a Facebookon.

2.3. A 'FÉLIG' TILALMAZOTT, ÁTMENETI KATEGÓRIÁK

Nemcsak a saját belső szabályok teszik bonyolulttá a felhasználók dolgát, hanem az is, hogy a Facebook (de más platformok is) nemcsak a 'tiltott' és 'szabad' kategóriákat ismeri,

hanem több 'átmeneti' kategóriát is. Először is a közösségi alapelvek alapvetően kétféle csoportba sorolják a tartalomkorlátozás alá eső tartalmakat: a 'nem engedélyezett' és a 'korlátozásokkal vagy feltételekkel terjeszthető' tartalmak csoportjaiba.¹³ Utóbbiakhoz vagy figyelmeztetés társul, vagy 18 év alattiak számára nem terjeszthetők. Ez a kategória tehát tulajdonképpen a 'jogszerűtlen' kiterjesztése, és talán úgy lehet megfogalmazni, hogy 'jogszerűtlen, de csak bizonyos körülmények közt'. Van azonban egy nagyon ellentmondásos másik átmeneti kategória is, amelyet pedig inkább a 'jogszerű, de nem kívánatos' tartalomként jellemezhetünk. Ezek olyan tartalmak, amelyeknek a terjedését a Facebook *lassítja*.

Az elérhetőségében (terjesztésében) történő korlátozás a legtöbb esetben nem explicit, arról a felhasználót nem tájékoztatják. A shadow banningnek ('árnyéktiltás') is nevezett módszer sokféle tartalomterjedési korlátozást jelent, amelyek közül a legtöbb nem nyilvános, sőt gyakran a platformok el sem ismerik. Ugyanakkor van elismert, nyilvánosságra hozott verziója is, amelyet a Facebook „A problémás tartalmak terjesztésének csökkentése”¹⁴ címszó alatt ismert is, ebből szerezhetünk valamiféle benyomást a shadow banning folyamatáról.

A vonatkozó magyarázat szerint, „ha egy facebookos tartalom nem sérti ugyan a Facebook közösségi alapelveit, de mégis problémás lehet, vagy egyéb módon alacsony színvonalú, a Meta csökkentheti a terjesztését – a felhasználói beállításokkal összhangban”.

Ezen az oldalon példaként három tartalomtípust említ, de utal arra, hogy ennél jóval többféle ok van, amely 'terjesztéscsökkentéshez' vezethet:

- Alacsony színvonalú – például kattintásvadász és aktivításvadász – tartalmak.
- Olyan webhelyekre mutató hivatkozások, amelyekben a tartalmat elfedik a hirdetések, illetve amelyek lassan töltődnek be vagy hibásak.
- Alacsony színvonalú hozzászólások, amelyeket emberek ismétlődően odamásolnak több helyre.

Ez értelemszerűen azt is jelenti, hogy a 'magas minőségű' 'eredeti' tartalom (bármit is jelentsen ez) előnyt élvez. A kapcsolódó oldalon egy tartalomtípus, a hírjellegű tartalmak rangsorolásával kapcsolatos szempontokat találjuk. Első lépésben a rendszer eldönti, hogy egyáltalán hírről van-e szó. Ezt öt szempont alapján teszi.

- A tartalom aktuális eseményekről, friss információkról vagy egy folyamatban lévő vizsgálatról tájékoztat, vagy szerkesztői közlésnek, illetve véleménynyilvánításnak minősül?
- A tartalom közvetlenül egy megnevezett szerzőnek, újságírónak vagy tartalomkészítőnek tulajdonítható?
- A tartalom megnevezi tényállításainak forrását?
- A tartalomnak átlátható a szerkesztői háttere (azaz szerepel a szerző vagy a közreműködők teljes neve, illetve a munkatársak elérhetősége)?
- Rendelkezik a tartalom dátummal és/vagy időbélyeggel?

10 Pl. a szoftverfejlesztőkre: <https://developers.facebook.com/policy/credits>, vagy a hirdetőkre: <https://transparency.meta.com/policies/ad-standards/>

11 Pl. zene feltöltésére: https://www.facebook.com/legal/music_guidelines

12 <https://transparency.meta.com/hu-hu/policies/community-standards/?source=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2Fcommunitystandards>

13 <https://transparency.meta.com/hu-hu/policies/community-standards/?source=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2Fcommunitystandards>

14 <https://transparency.meta.com/hu-hu/enforcement/taking-action/lowering-distribution-of-problematic-content/>

A rendszer második lépcsőben a hír minőségét vizsgálja meg öt aspektusban: eredetiség, hitelesség, informativitás, pontosság és átláthatóság. Hogy ezek a szempontok pontosan hogyan érvényesülnek, milyen 'jeleket' használ a Facebook ezeknek a szempontoknak az operacionalizálására, arról nincsen információnk. Nagyon valószínű, hogy egy folyamatosan változó szempontrendszerrel van szó. Annak ellenére, hogy a Meta több helyen is igyekszik a hírrangsorolás szempontjait elmagyarázni (pl. a Meta Journalism Project¹⁵ keretén belül, sőt külön magyar oldal¹⁶ is részletezi a hírtartalmak minőségi követelményeit), az az algoritmusok tényleges viselkedése, a gépi tanulás, és a folyamatos változtatások miatt nehezen számítható ki.

2.4. MELY KATEGÓRIÁK PROBLEMATIKUSAK?

Először is a jogellenes tartalmak (gyermekes veszélyeztetése, korlátozott áruk és szolgáltatások) általában tiltottak, és viszonylag problémamentesnek mondhatók. Ez a helyzet néhány belső tiltás esetén is. (Pl. felnőtt meztelenség, hamis fiókok vagy spam.) Ugyanakkor van a belső szabályok közt néhány olyan kategória, amelynek a szélső eseteinél szinte egészen biztos, hogy olykor olyan megszólalások is tiltásra kerülnek, amelyeket véd a szólásszabadság. Minden határesetet nem tudok ebben a tanulmányban végigvenni, ezért csak néhány nyilvánvaló példát emelek ki.

Az első ilyen problematikus kategória a „Veszélyes szervezetek és magánszemélyek”. Ez esetben sem a náci vagy az izlám terroriszervezetekkel van a probléma (ez az ún. 1. szint), de a vonatkozó oldalon¹⁷ az ún. 2. szintű szervezeteknél („Erőszakos nem állami szereplők és erőszakra buzdító entitások”) „A gyűlöletkeltés miatt tiltott entitás” alkategória meghatározásánál azt találjuk, hogy tiltás alá esik az „olyan nem állami szereplő, amelyet ismétlődően gyűlöletkeltő magatartás vagy szóhasználat jellemez, de nem éri el az 1. szintű megjelölést, mert nem vett még részt erőszakban, és nem is támogatta azt kifejezetten, vagy mert nincs jelentősebb kapcsolata korábban veszélyesként megjelölt szervezetekkel vagy szereplőkkel.” Itt tehát arról van szó, hogy egy szervezet, amely egyébként aktívan nem vett soha részt semmilyen erőszakos cselekményben, mivel 'gyűlöletkeltő szóhasználat' jellemzi, kitiltásra kerülhet.

A második problematikus kategória természetesen a gyűlöletbeszéd. Itt is vannak egyértelmű esetek, azonban a '2. szint' (az enyhébb esetek) leírásánál pl. ezt találjuk: „(Ne tegyél közzé) [...] [o]lyan tartalmakat, amelyek védett tulajdonságai(k) alapján adott személyt vagy embercsoportot céloznak meg (írásos vagy képi formában).” A szóhasználatról pedig ezt írja az útmutató: „(a) megvetés kifejezése, kivéve romantikus szakítással összefüggésben, és az undor, amelyet a következőképpen határozzunk meg: megvető kifejezések, többek között: 'nem tisztelem', 'nem szeretem', 'hidegen hagy'; [...] irtózás

vagy undor kifejezése, korlátozás nélkül beleértve például a következőket: hitvány, undorító, pfuj.”¹⁸

A harmadik és egyben legproblematisabb ugyanakkor a 'félretájékoztatás' kategóriája. A tényellenőrzéssel azonosított, félretájékoztató tartalmú posztokat¹⁹ a Meta főszabály szerint terjedésükben korlátozza, annak ellenére, hogy elismeri, itt nincs szó jogellenességről, sőt még a közösségi alapelvekbe történő ütközésről sem. Ugyanakkor, bizonyos típusokat el is távolít: amely közvetlenül növeli a fenyegető erőszak vagy fizikai bántalom kockázatát, az ártalmas közegészségügyi félretájékoztatót, és a szavazásba és a népszámlálásba történő beavatkozást. Azt, hogy ezen tilalmak közül az utóbbi kettő mennyire ellentmondásos, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy nemrégiben történt, hogy (némi szövetségi kormányzati nyomásra) az oltásszkeptikus tartalmakból 25 milliónyi tételt eltávolított a Facebook, amelyekről később a Meta vezérigazgatója úgy nyilatkozott, hogy letiltásukat 'megbánta'.²⁰

3. FOLYAMATOK ÉS SZOFTVEREK

Az eddig ismertetett szabályok jelentik a Facebook 'anyagi jogát'. Mivel a Facebookon naponta több milliárd posztot tesznek közzé, ezt a szabályrendszert a Meta elsősorban különféle mesterséges intelligenciákkal és szabályalapú szoftverekkel, és csak másodsorban emberi erőfeszítéssel tartatja be. A Facebook leírása szerint ez két fázisra bomlik, az „Észlelés” és a „Cselekvés” (itt inkább 'szankcionálásnak' nevezzük) fázisaira.

3.1. ÉSZLELÉSI FÁZIS MESTERSÉGES INTELLIGENCIÁVAL

Az észlelés elvileg kétféleképp lehetséges, a mindenre kiterjedő általános monitorozással és a bejelentéssel. A bejelentés jelentősége az idők folyamán fokozatosan csökkent, ma már korántsem olyan fontos, mint korábban volt, és a bejelentések nem kerülnek automatikusan emberi moderátor elé, és ezeket is először a mesterséges intelligencia vizsgálja át.²¹

A folyamat elejéről a leginformatívabb leírást a Facebook 'transzparenciaközpontjában' találjuk. Az automatikus észlelés a Meta saját bevallása szerint a szabályzatellenes tartalmak több mint 90 százalékát még a bejelentés előtt (azaz a feltöltés után közvetlenül) megtalálja.²² Amit a cég erről elárul, azok elég általános ismeretek. Így például megtudhatjuk

¹⁵ <https://www.facebook.com/formedia/mjp>

¹⁶ <https://www.facebook.com/business/help/224099772719228>

¹⁷ <https://transparency.meta.com/hu-hu/policies/community-standards/dangerous-individuals-organizations/>

¹⁸ <https://transparency.meta.com/hu-hu/policies/community-standards/hate-speech/>

¹⁹ <https://transparency.meta.com/hu-hu/features/approach-to-ranking/content-distribution-guidelines/misinformation/>

²⁰ <https://cbsaustin.com/news/nation-world/zuckerberg-admits-meta-caved-to-biden-admin-demands-to-censor-covid-related-content-mark-zuckerberg-facebook-instagram-social-media-covid-19-pandemic-censorship-white-house-judiciary-committee>

²¹ <https://transparency.meta.com/hu-hu/policies/improving/prioritizing-content-review/>

²² <https://transparency.meta.com/hu-hu/enforcement/detecting-violations/>

a vonatkozó oldalon, hogy az általános MI-építés után egy külön fejlesztői csapat dolgozik a specifikus, egy adott jog-sértéstípus (pl. gyűlöletbeszéd) felismeréséért felelős MI ki-dolgozásán.²³ A modellek multimodálisak, egyes modellek a képeket elemzik a specifikus jogsértés-kategória mentén (pl. meztelenséget keresve), mások a szöveget. Az ismétlődő szabálysértések (ugyanazon tartalom újbóli feltűnése) ese-tén a technológia igen hatásos, mert a „vírusszerűen terjedő félretájékoztatási kampányoknál, mémeknél, valamint más, rendkívül gyorsan terjedő tartalmaknál” automatikusan milliószámra korlátozza az egyszer már szabályellenesnek címkézett adott tartalmakat.

A szabályellenes tartalmakat felismerő MI tanítása egyéb-ként megerősítő tanítás formájában zajlik, és sohasem áll le, folyamatos: „Idővel a szabályaink is változnak, hogy kövessék a termékünk, a társadalmi normák és a nyelv változásait” – írja a vonatkozó oldal.

Mivel a technológiának többféle formátumú tartalmat kell tudnia értelmezni mindenféle nyelveken, a Meta szemmel láthatóan hatalmas erőforrásokat mozgósít ezen a területen. Ebből egy példát emelnék ki, a gyűlöletbeszéd felismerését végző fejlesztésüket.²⁴ A Facebook abból indul ki, hogy egy-értelmű szabályai²⁵ vannak a gyűlöletbeszéd felismerésére (és most tekintsünk el attól, hogy ez egyáltalán elméletileg mennyire lehetséges), de, mint írják, ennek a gépi felismerése mégis nagyon nehéz. Az első nehézség a kontextusból fakad. A vonatkozó oldalon egy sírt láthatunk egy temetőben, azzal a felirattal, hogy „Az etnikai csoportod minden tagjának itt kellene lennie.” A képen sem offenzív képi tartalom, sem offenzív szöveges elemek nincsenek, mégis az egészet lehet gyűlöletbeszédként értelmezni.

A dolgot még tovább bonyolítja, hogy mivel az emberek tudnak a korlátozásokról, igyekeznek kicselezni a rendszert (pl. a fentebbi trükkös kép-szöveg kombinációval). Végül az utolsó, lényegében legnagyobb probléma a rengeteg nyelvi és kulturális különbözőséggel van. Vannak kisebb nyelvek, ahol nem is áll rendelkezésre elegendő tanítóadat. Ezeknek a nyelveknek az esetében egy speciális szoftver a más nyelve-ken rendelkezésre álló adatokat fordítja le az adott nyelvre – ami persze sokszor igen félrevezető lehet.²⁶

A vonatkozó oldalon²⁷ az MI-vel kapcsolatos fejleszté-sek illusztrálására a Facebook több fejlesztési projektet sorol fel, amelyeket az elmúlt években a szabályzatellenes tartal-mak szűrésére dolgoztak ki. Ezek közül csak egyet emelek ki, amely jól illusztrálja, hogy milyen gigantikus erőforrá-sokat mozgósít a Facebook a tartalommoderáló MI-k fej-lesztésekor.

A Hateful Memes Challenge²⁸ (Gyűlölködő mémek ki-hívás) kiindulópontja az volt, hogy a gyűlöletbeszéd megérté-séhez gyakran a teljes kontextus megértésére szükség van. A teljes kontextus azonban a potenciálisan figyelembe veendő tartalom méretét és variabilitását is megnövelte. A Facebook ezért összegyűjtött egy tízezres nagyságrendű valós mém-adatbázist, amelyet azután egy képügynökségtől licenszelt ké-pek segítségével emberek elkezdtek variálni. (Pl. egy állat képét a mémben kicserélni egy másik ugyanolyan, de más-képp ábrázolt állat képére.) A gép a variált, mutált képeket is megkapta, így sokkal érzékenyebb lett a mémek felismerésé-ben. Ez eredményezte a 97%-os felismerési pontosságot a gyű-löletbeszéd kategóriájában.

Az évek során alkalmazott fokozatos fejlesztésekkel²⁹ a Facebook elérte, hogy a szabályzatellenes tartalmak elsöp-rően nagy része (94,95%-a) már a feltöltés előtt kiszűrődik. Bizonyos jogsértéstípusok esetén (pl. a gyűlöletbeszéd) ez akár 97% környékén is lehet.³⁰

3.2. AZ EMBERI ELLENŐRZÉS FÁZISA

A cég maga is elismeri, hogy az egyértelmű eseteken kívül (a bejegyzések elsöp-rő többsége) vannak nehezen felismer-hető esetek, amelyek azonban még mindig napi milliós nagy-ságrendben mozognak. Ahhoz, hogy ezt kezelni lehessen, még ebben a halmazban is priorizálni kell, hogy mely tartalmak kerüljenek előbb emberi ellenőrzés alá. Az emberi ellenőr-zésre való felkínálás szempontjai: a súlyosság, a vírusszerű ter-jedés és a szabálysértés valószínűsége.³¹ Az emberi ellenőrök ma már szinte kizárólag azokat a tartalmakat ítélik meg, ame-lyekről a mesterséges intelligencia semmiképpen sem tud dönteni. Ez azért rendkívül érdekes, mert korábban a bejelen-tés dominálta a korlátozások nagy részét, és a bejelentéseket nagyobbraest emberek intézték.

Az ellenőrök munkájában a főszabály az, hogy a Facebook és az Instagram közösségi irányelveit tartják szem előtt.³² Nagyon valószínű, hogy továbbra is egy részle-tes kézikönyvből dolgoznak, amelynek a tartalmát továbbra sem ismerjük részleteiben. Az emberi ellenőrök által hozott döntések azonnal visszakerülnek tanítóadatként a vonatko-zó moderáló MI-hez.

3.3. SZANKCIONÁLÁS

A Facebook 2016 óta három intézkedést tesz, ha proble-matikus tartalommal vagy viselkedéssel szembesül: eltávolít, csökkent, vagy tájékoztat. (Remove, reduce or inform.)³³

23 <https://transparency.meta.com/hu-hu/enforcement/detecting-violations/how-enforcement-technology-works/>

24 <https://ai.meta.com/blog/ai-advances-to-better-detect-hate-speech/>

25 https://transparency.meta.com/hu-hu/policies/community-standards/hate-speech/?source=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2Fcommunitystandards%2Fhate_speech

26 Gondoljunk csak mondjuk arra, hogy a cigányokat Magyarországon mondjuk 'tesóként', vagy más egyezményes kóddal jelölik, ezeket a rend-szernek ismernie kell, és a más nyelvekből történő fordítások ezen kódok esetén nem segítenek.

27 <https://transparency.meta.com/hu-hu/enforcement/detecting-violations/investing-in-technology/>

28 <https://ai.meta.com/blog/hateful-memes-challenge-and-data-set/>

29 <https://www.facebook.com/watch/?v=784829985767660>

30 <https://about.fb.com/news/2021/02/update-on-our-progress-on-ai-and-hate-speech-detection/>

31 <https://transparency.meta.com/hu-hu/policies/improving/prioritizing-content-review/>

32 <https://transparency.meta.com/hu-hu/enforcement/detecting-violations/making-the-right-calls/>

33 <https://transparency.meta.com/hu-hu/enforcement/taking-action/>

Az eltávolítás valójában egy gyűjtőfogalom, és többféle súlyosabbnak tekinthető intézkedést és szankciót foglal magában.

A legelső típus valóban az adott tartalmi egység tényleges és teljes láthatatlanná tétele.³⁴ A láthatatlanná tételt természetesen a mesterséges intelligencia-rendszerek végzik. Ilyenkor értesítik a tartalom közzétevőjét („We removed your post”), és a ’lehetőségekhez mérten’ jelzik, hogy milyen szabályokat nem tartott be az illető, mégpedig a ’tágabb kontextus’ (azaz azon szabálycsoport, amelyet megsértett) felidézésével és ennek magyarázatával. A törléskor lehetőséget biztosítanak az ellenőrzésre (amelyet valószínűleg még mindig mesterséges intelligencia bírál el).

A második szankció (amely az eltávolítással együtt automatikusan bekövetkezik) a hibapontok felírása az adott fiókhoz.³⁵ „A hibapont alkalmazása függ a tartalom súlyosságától, a megosztás kontextusától, valamint a közzététel idejétől is” – írja az útmutató, de itt sincs egzakt számítási módszer, nagy valószínűséggel ezt is egy gépi tanuláson alapuló szoftver végzi. Ez annál is aggasztóbb, mert a pontszámoknak nagy jelentősége van, sávos, egyre súlyosbodó következményekkel járnak a gyűlő pontok. Ennek viszonylag részletes leírását is megtalálhatjuk.³⁶ E szerint egy hibapontra csak figyelmeztetés jár, kettő-hat közt bizonyos funkciók letiltásra kerülnek, míg tíz hibapont felett 30 napra korlátozzák a fiókot.

A harmadik szankciótípus a fiókkorlátozás, ezt ismétlődő, súlyos szabálysértések esetén alkalmazzák, az időtartama változhat, pár naptól 30 napig.³⁷

A negyedik, és legsúlyosabb szankció a fióktiltás.³⁸ A gyermekpornográfia közzététele például azonnali fióktiltást eredményez, de az ún. veszélyes személyek és szervezetek (pl. terrrorszervezetek, ha lelepleződnek) is ilyet kapnak.³⁹ Ezeket a kiemelt eseteket leszámítva a fióktiltást többször ismétlődő súlyos szabálysértések esetén alkalmazzák, bár ennek szempontjai szintén nem sztranszparensnek.

A fióktiltáshoz hasonló az oldal- és csoporttiltás (ez esetben a fő profilt nem tiltják le, csak a profil által gondozott csoportot vagy oldalt). Ez a közösségi szabályok megsértésén felül bekövetkezhet akkor is, ha a csoport neve, leírása vagy borítóképe sértő.⁴⁰

Minden szankcionáló döntés esetén lehetséges a panasz, a felülvizsgálat, amely szintén MI-alapú.

4. STATISZTIKÁK

Ebben az utolsó részben a moderálás ’mindennapjairól’ szeretnék néhány statisztikai adatot közölni. A 2010-es évek végéig szinte semmilyen adat nem állt rendelkezésre a platformok belső világáról, a 2016–17-es évek eseményei nyomán azonban a platformok saját elhatározásukból, később jogszabályi nyomásra is elkezdtek egyre több adatot publikálni. Ma már elmondhatjuk, inkább a túl sok, eltérő módszertanokkal közzétett adat a probléma, semmint az adathiány.

A következőkben három adatbázisból fogok, inkább csak illusztratív jelleggel pár egyszerű adatsort közzétenni. A három adatforrás a következő:

- a) Először is, a DSA⁴¹ az összes szabályozott online szolgáltatástípus számára előírja kötelezettségként, hogy átláthatósági jelentéseket⁴² tegyen közzé (15. cikk). Ez az általános lista a platformok esetén további (24. cikk), az ún. óriásplatformok esetén (17. cikk és 42. cikk) pedig még további tartalmi közzétételi kötelezettségekkel egészül ki.⁴³ A közzéteendő adatok közt természetesen ott szerepelnek a tartalom- és fiókkorlátozások különböző adatai is. Az óriásplatformok – így a Facebook is, a DSA alapján először tavaly hoztak nyilvánosságra átláthatósági jelentéseket⁴⁴. Az egyes platformok átláthatósági jelentéseinek szerkezete némileg eltér egymástól, de alapvetően követik a DSA említett cikkeiben leírt tartalmi elemeket. A továbbiakban ezt az adatsort ’átláthatósági jelentésként’ emlegetem.
- b) Ezenfelül a platformok kötelesek a döntéseiket indokolni (DSA 17. cikk), és ezeket az indokokat elektronikus állomány formájában a bizottsághoz eljuttatni [DSA 24. cikk (5) bekezdés]. Ebből az elektronikus állományból a Bizottság által fenntartott honlapon⁴⁵ háromféle formában lehet adatokat kinyerni. Egyfelől a nyers, a platformok által naponta szolgáltatott adatokat tömörített vagy tömörítetlen csv (karakter-

41 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2065 rendelete (2022. október 19.) a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg).

42 Meta: Meta: Regulatory and Other Transparency Reports, <https://transparency.meta.com/reports/regulatory-transparency-reports/>

43 European Commission: DSA Transparency Database <https://transparency.dsa.ec.europa.eu/dashboard>

44 Meta: Regulatory and Other Transparency Reports, <https://transparency.meta.com/reports/regulatory-transparency-reports/> Itt jegyzem meg, hogy a DSA átláthatósági jelentéssel kapcsolatos rendelkezéseit meglehetősen változatosan értelmezték a platformok mind tartalmi, mind formai értelemben, így a kissé kaotikusra sikerült jelentések nyomán a Bizottság el is fogadott egy végrehajtási rendeletet, amelyben mintadokumentumokat tett közzé az átláthatósági jelentések egységes elkészítéséhez. Lásd a Bizottság (EU) 2024/2835 végrehajtási rendelete (2024. november 4.) a közvetítő szolgáltatók és az online platformot üzemeltető szolgáltatók (EU) 2022/2065 európai parlamenti és tanácsi rendelet szerinti átláthatósági jelentési kötelezettségeire vonatkozó mintadokumentumok meghatározásáról. (Hatálybalépés: 2024. november 25.) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32024R2835>

45 European Commission: DSA Transparency Database <https://transparency.dsa.ec.europa.eu/dashboard>

34 <https://transparency.meta.com/hu-hu/enforcement/taking-action/taking-down-violating-content/>

35 <https://transparency.meta.com/hu-hu/enforcement/taking-action/counting-strikes/>

36 <https://transparency.meta.com/hu-hu/enforcement/taking-action/restricting-accounts/>

37 <https://transparency.meta.com/hu-hu/enforcement/taking-action/restricting-accounts/>

38 <https://transparency.meta.com/hu-hu/enforcement/taking-action/disabling-accounts/>

39 <https://transparency.meta.com/hu-hu/policies/community-standards/dangerous-individuals-organizations/>

40 <https://transparency.meta.com/hu-hu/enforcement/taking-action/removing-pages-groups/>

szeparált szövegfájl) formában le lehet tölteni.⁴⁶ Másrészt az adatok egy lekérdezőfelületen keresztül érhetők el, ahol 17 paraméter alapján lehet lekérdezéseket végezni.⁴⁷ A találati lista – elég nehezen kezelhető módon – egyenként tartalmazza a döntéseket, ráadásul az adott döntés lényegtelen paramétereit mutatva. Ez, tekintve, hogy a nagyobb közösségi médiaplatformokon naponta milliós nagyságrendű döntés születik,⁴⁸ nem sokat ér, így az oldal egy ún. dashboardot (‘műszerfalat’) is tartalmaz, amelyen szintén szűkítések lehet végezni (pl. egy platformra, egy szűkebb időszakra, egyfajta intézkedéstípusra). Ezután a dashboard grafikonokként ábrázolja a lekérdezett adatokat. A továbbiakban ezt ‘indokolási adatbázisnak’ hívom.

c) Végül a Meta 2018 óta saját kezdeményezésre közzétesz egy részletes adatsort, amelynek címe a „Közösségi elvek végrehajtásáról szóló jelentés”⁴⁹ (Community Standards Enforcement Report, CSER). Ez egyszerűsített formában, aggregáltan tartalmazza a moderálással kapcsolatos adatokat, méghozzá világszinten. (Ezt az adatsort CSER adatbázisnak hívom a továbbiakban.)

Az itt következőkben tehát a forrásokból a fentebbi sorrendben közlök néhány adatsort, amelyekből benyomást lehet

szerezni arról, hogy ‘mi is folyik a Facebookon’, azaz milyen tartalmakat korlátoz, tilt a Facebook. Bár igyekeztem azonos időszakokat lekérdezni, a három adatsor alig feleltethető meg egymásnak. Egyrészt azért, mert míg az indokolási adatbázis napi szinten tartalmaz adatokat, a CSER adatbázisban csak negyedévente vannak ezerre kerekítve, az átláthatósági jelentések pedig fél évet ölelnek át, de áprilistól szeptemberig, így a negyedévekhez sem igazodnak, és a fél éves adat aggregált, nincs kisebb bontásban.

Ennél nagyobb probléma, hogy az illegális tartalmak csoportosításai is teljesen különböznek a három adatforrásban. Bár az átláthatósági jelentések 14 kategóriát tartalmaznak, az indokolási 13-at, a világszintű CSER 14-et, a három kategórialista közt teljes átfedés tulajdonképpen csak két kategória esetén van (pornográfia és önsértés), a többi kategóriák a listákban kétféle bontva szerepelnek (míg mások hiányoznak), illetve vannak olyan kategóriák mindhárom listában, amelyek csak egy listán szerepelnek. (Pl. az adatvédelmi és privacy sértések csak az indokolási adatbázisban, a bullying és zaklatás csak az átláthatósági jelentésben, a hamis fiókok pedig csak a világszintű CSER-ben.) Táblázatba foglalva a három adatsor jellegzetességeit, az alábbi kép rajzolódik ki a különbségekről:

	Átláthatósági jelentés	Indokolások adatbázisa	Community Enforcement Report
Területi hatálya	EU	EU	Világszintű
Részletezettség	6 hó (április–szeptember)	Napi	Negyedév
Adatformátum	Szöveges	Adatbázis	csv
Illegális kategóriák száma	14	13	14

1. táblázat: A Facebook moderálási gyakorlatait közlő különféle adatsorok jellegzetességei

46 A csv-fájlok napi bontásban állnak rendelkezésre az összes platform esetén, amely jelen cikk írásának időpontjában 96 platformot jelentett.

47 A lekérdezhető paraméterek a következők: 1. Szabadszöveges, 2. Platform, 3. A döntés alapja (jogi minősítés: illegális, vagy szabálysértő), 4. Tartalomkorlátozás típusa (pl. törölt tartalom, lassított terjedésű tartalom, életkori korlátozás alá eső tartalom), 5. Pénzbeli kifizetések korlátozásának típusa (pl. kifizetés felfüggesztése, törlése), 6. Pénzbeli kifizetések korlátozásának típusa (szolgáltatásfelfüggesztés és -törlés), 7. Pénzbeli kifizetések korlátozásának típusa (fiókfelfüggesztés és -törlés), 8. Fiók típusa (magán-, vagy üzleti fiók), 9. A korlátozás indoka (14 fajta korlátozás, nagyjából részben megegyezik a Facebook korlátozástípusaival), 10. A döntés területi hatálya, 11. A tartalom formátuma (videó, hang, kép stb.), 12. A tartalom nyelve, 13. A tartalmat automatizált eszközöket távolították-e el? Mi volt az információ forrása? (pl. megbízható bejelentő, vagy saját kezdeményezés – értsd gépi monitorozás eredménye), 14. Kezdő és 15. Végdátum.

48 Pl. jelen sorok írása előtti napon 2024. december 1-jén vasárnap a Facebook 3 093 208 darab olyan döntést hozott (az EU területén), amelyhez indokolás tartozott. Ebből az elsőprő többség (több mint 2 900 000 darab ‘own voluntary initiative’, azaz a Facebook által kezdeményezett eltávolítás volt, amelyről lényegében nem tudunk semmit, 45 000 adatvédelmi és privacy-sértés, 14 000 pornográf tartalom, 11 000 scam és csalás, 8000 erőszakos tartalom, 8000 volt ‘illegális vagy sértő beszéd’ stb.

49 <https://transparency.meta.com/reports/community-standards-enforcement/>

Ettől függetlenül azt hiszem, hogy három egyszerűen érthető táblázattal lehet illusztrálni a Facebook moderálási gyakorlatának mindennapjait.

4.1. ÁTLÁTHATÓSÁGI JELENTÉS

A DSA alapján közzétett jelentés⁵⁰ 10 fejezetre tagolódik, és nemcsak a moderálásról közöl adatokat. Témánk szempontjából a 3. („Tartalommoderáció a cég saját kezdeményezése alapján”), a 4. („A Meta belső panaszkezelési mechanizmusa alapján kapott panaszok”), és az 5. („A tartalommoderáció automatizált eszközei”) pontok alatt található relevánsak.

50 <https://transparency.meta.com/sr/dsa-transparency-report-sep2024-facebook>

Itt két táblázatot közlök, a saját hatáskörben történő eltávolításokról, és a saját hatáskörben *fékezett terjesztéséről* (demoted) szót.

Jogsértés jelleg	Eltávolított tartalmak száma	Arány a teljesen belül	Automatikusan eltávolított tartalmak	Automatikus %
Felnőtt meztelenség és szexuális tevékenység	2 246 208	4,6%	2 125 014	94,6%
Bullying és zaklatás	915 187	1,9%	508 435	55,6%
Gyermekek veszélyeztetése: meztelenség és fizikai bántalmazás	168 641	0,3%	26 476	15,7%
Gyermekek veszélyeztetése: szexuális kizsákmányolás	312 717	0,6%	287 710	92,0%
Veszélyes szervezetek: gyűlölködő szervezetek	191 002	0,4%	148 544	77,8%
Veszélyes szervezetek: terrorizmus	292 393	0,6%	269 003	92,0%
Gyűlöletbeszéd	1 151 054	2,3%	949 336	82,5%
Korlátozott áruk: drogok	83 109	0,2%	21 524	25,9%
Korlátozott áruk: fegyverek	170 542	0,3%	153 205	89,8%
Spam	7 382 238	15,0%	7 250 783	98,2%
Öngyilkosság és önsértés	129 153	0,3%	114 297	88,5%
Erőszakos és erőszakot ábrázoló képi tartalom	565 616	1,1%	425 712	75,3%
Erőszak és uszítás	67 295	0,1%	57 762	85,8%
Más, a táblázatban nem jelzett okok miatti eltávolítás	35 686 213	72,3%	34 421 105	96,5%
Összes (beleértve más szabálysértéseket is)	49 361 368	100,0%	46 758 906	94,7%

2. táblázat: A Facebook által 2024 áprilisa és 2024 szeptembere közt eltávolított tartalmak az Európai Unió területén (darab) a DSA szerinti transzparenciajelentés alapján

Ami a táblázatból azonnal kiolvasható, az a moderációs döntések hatalmas mennyisége, és ezen belül a gépi moderáció elsőprő aránya. A második megfigyelés, amit tehetünk (és ez igaz világszinten is), hogy a legtöbb eltávolítás a spam (kéretlen üzenetek, posztok) miatt van, bár a CSAM adatbázisban a spam és a hamis fiókok aránya jóval nagyobb az itt közölnél. A harmadik megfigyelés, amit fentebb is említék, hogy az 'egyéb' okok miatti eltávolítások aránya hatalmas. Érdekes, hogy a gépi detektálás aránya

a pornográfiánál a legnagyobb, és meglepően kicsi a gyermekek veszélyeztetésének enyhébb eseteinél, vagy a drogoknál. A Facebook kommunikációjától némileg eltérő módon a gyűlöletbeszéd gépi felismerési aránya csak 82,5%-os. A CSAM adatok máshol is más arányokat és képet mutatnak, mint ez a csak Európára vonatkozó táblázat, de ennek okai – az eltérő módszertan és csoportosítások mellett, amelyek csak részben magyarázzák a különbségeket – nem világosak.

Ennél is jóval érdekesebb a 'demoted' azaz a tartalom terjedésének korlátozásáról szóló táblázat.

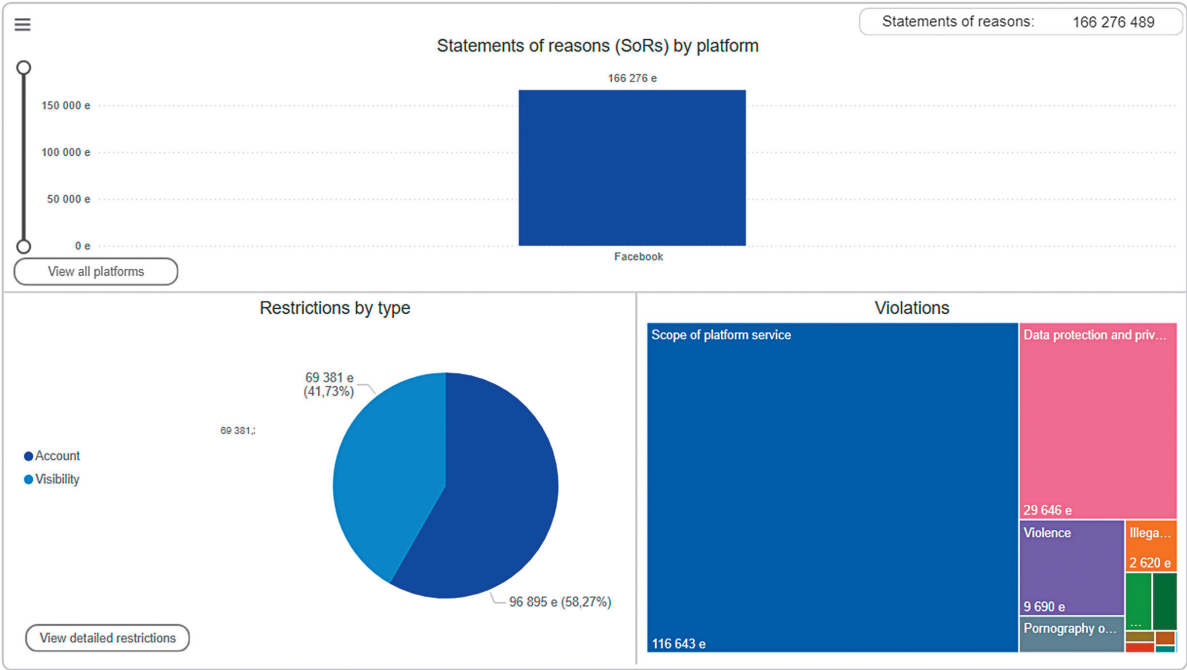
Organikus korlátozott terjesztésű tartalmak	Korlátozás mennyisége	A tartalom aránya a teljesen belül	Automatikusan korlátozott	Automatikus %
Felnőtt meztelenség és szexuális tevékenység	1 088 521	4,0%	1 088 518	100,0%
Bullying és zaklatás	311 158	1,2%	311 157	100,0%
Ellenőrzött dezinformáció	18 989 014	70,3%	18 977 541	99,9%
Gyűlöletbeszéd	205 577	0,8%	205 576	100,0%
Korlátozott áruk: drogok	384 783	1,4%	384 783	100,0%
Öngyilkosság és önsértés	43 955	0,2%	43 955	100,0%
Erőszak és uszítás	398 226	1,5%	398 226	100,0%
Erőszakos és erőszakot ábrázoló képi tartalom	5 600 461	20,7%	5 600 449	100,0%
Összesen	27 021 695	100,0%	27 010 205	100,0%

3. táblázat: A Facebook által 2024 áprilisa és 2024 szeptembere közt korlátozott tartalmak az Európai Unió területén (darab)

Ebből ugyanis világossá válik, hogy a korlátozás legfőbb célpontja a dezinformáció (több mint 70%). A dezinformációról viszont azt érdemes tudni, hogy nem egy egyértelmű 0/1 jelenség, hanem rengeteg átmeneti kategóriája van. A dezinformáció legtöbbször nem kontrafaktuális közléseket takar, hanem csak egy eltérő narratívába helyezést, vagy egyszerűen csak egy túlzó, érzelmektől fűtött véleménynyilvánítást.

4.2. AZ INDOKOLÁSOK ADATBÁZISA

Mindenekelőtt egy képernyőképet közlök, hogy legyen valamilyen képünk arról, hogyan is néz ki az indokolások adatbázisa. Az ábrán látható lekérdezés a Facebook 2024. január 1. – június 30. között hozott intézkedéseinek három statisztikai mutatóját ábrázolja grafikonok formájában. Fentről lefelé és balról jobbra: darab intézkedés, a korlátozás típusa (fiókkorlátozás vagy láthatósági korlátozás) és a jogsértés típusa. Mint látható, fél év alatt 166 milliónál több intézkedés történt, amelyek döntő részét a Facebook a saját szabályainak megsértése miatt tette („Scope of platform service”).

1. ábra: Az EU Bizottság DSA transzparencia adatbázis dashboardjának első oldala

Az egyes kategóriák konkrét számai ebben az időszakban az alábbiak voltak:

Jogsértéstípus	Darab	Százalékos aránya
(1) Saját hatáskörben megállapított jogsértés	116 642 627	70,1%
(2) Adatvédelmi és privacy sértések	29 646 068	17,8%
(3) Illegális és veszélyes beszéd	2 620 332	1,6%
(4) Szellemi tulajdonsértések	295 937	0,2%
(5) A közbeszédre és a választásokra gyakorolt negatív hatás	1 998	0,0%
(6) Nem-konszenzuális viselkedés	279 538	0,2%
(7) Pornográfia és szexualizált tartalom	3 695 080	2,2%
(8) Kiskorúak védelme	322 304	0,2%
(9) A közbiztonságra veszélyes (tartalmak)	40 982	0,0%
(10) Átverések és csalások	1 505 843	0,9%
(11) Önsértés	139 979	0,1%
(12) Nem biztonságos vagy illegális termékek	1 395 929	0,8%
(13) Erőszak	9 689 872	5,8%
	166 276 489	

4. táblázat A Facebook intézkedéseinek okai az EU területén az EU Bizottság DSA transzparencia adatbázisa alapján (2024. január 1. – június 30.)

Ami azonnal kiolvasható az adatbázisból, az nagyon hasonló az átláthatósági jelentésben látott jelenséghez: a Facebook az intézkedéseinek a 70%-áról tulajdonképpen nem ad semmilyen információt. Még abban sem lehetünk biztosak, hogy ez a 70% nem súlyos jogsértés, mert korábban már láthattuk, hogy az illegális tartalom/szabályzatellenes tartalom nem egymástól egyértelműen elváló kategóriák a Facebook számára, mert az illegális tartalmak legnagyobb része a belső szabályokban is újra van definiálva, így masszív illegális tartalom is lehet 'saját hatáskörben megállapított jogsértés'.

A másik aggasztó jelenség, hogy míg az átláthatósági jelentésben kb. 50 millió intézkedést találunk fél év alatt, az indokolási adatbázisban ez a szám jóval több, mint a háromszorosa (166 millió). Ez a hatalmas különbség nem magyarázható azzal, hogy az egyik január és június, a másik meg április és szeptember közti időszakokat ölel fel. Ahogy említettem, két kategória van, amely teljesen megfeleltethető a két adatbázisban egymásnak, a pornográfia és az önsértés. Az előbbi esetén 2,1 millió, az utóbbinál 3,6 millió tartalomegységet olvasunk, az önsértésnél 129 000 áll szemben 139 000-rel. Itt tehát nincsenek nagyságrendi eltérések, így gyaníthatjuk, hogy egyszerűen módszertani problémák vannak, és érdemes lenne ezt is valahogy egységesíteni.

4.3. A CSER

A Community Standards Enforcement Report, ahogy említettem, 2019 óta férhető hozzá, és világszinten tartalmazza a Facebook moderációs döntéseire vonatkozó főbb számokat. A jelentés központi kategóriája a 'content actioned' ('intézkedéssel érintett tartalom'). Ez a magyarázat szerint⁵¹ az adott tartalom blokkolását és figyelmeztető üzenet küldését jelenti 'bizonyos célcsoportoknak' (sic!), esetleg a tartalmat közzétevő fiókok felfüggesztésével együtt. Sajnos arról nincs statisztika, hogy mely esetekben történt tartalomtiltás és mely esetekben fióktiltás is (és mennyi időre), illetve arról sincs adat, hogy ezek közül mennyi esetet jelentettek a hatóságoknak.

Az adatok tartalmaznak még három információt, mégpedig azt, hogy az intézkedéssel érintett tartalmak közül mennyit fellebbeztek meg, mennyit állítottak vissza a fellebbezés nyomán, és mennyit állítottak vissza fellebbezés nélkül.

⁵¹ <https://transparency.meta.com/hu-hu/policies/improving/content-actioned-metric/>

Az adatokat, ahogy említettem, negyedévente lehet lekérdezni, én itt a két másik adatbázissal való legalább részbeni összehasonlíthatóság miatt a 2024. január 1. és június 30. közti adatokat közlöm.

Kategória	Érintett tartalomegység	% a teljesen belül	Meg-fellebbezett	% fel-lebbezés	Visszaállított fellebbezés miatt	Visszaállított fellebbezés nélkül	% sikeres
Felnőtt meztelenség	71 600 000	3%	5 000 000	7%	10 201	534	0%
Bullying & zaklatás	15 700 000	1%	2 500 000	16%	2 362	172	0%
Gyermekek veszélyeztetése: meztelenség és fizikai abúzus	8 639	0%	1 616	19%	205	511	44%
Gyermekek veszélyeztetése: szexuális kihasználás	24 100 000	1%	4 219	0%	1 329	1 257	61%
Veszélyes szervezetek: szervezett gyűlölet	12 370	0%	1 872	15%	117	45	9%
Veszélyes szervezetek: terrorizmus	15 900 000	1%	11 726	0%	950	98	9%
Hamis fiókok	1 830 900 000	66%		0%			
Gyűlöletbeszéd	14 600 000	1%	2 400 000	16%	2 984	63	0%
Szabályozott termékek: gyógyszerek	3 400 000	0%	3 315	0%	428	145	17%
Szabályozott termékek: fegyverek	5 200 000	0%	7 777	0%	2 159	299	32%
Spam	758 300 000	27%	8 900 000	1%	2 103 809	58 800 000	n.é.
Öngyilkosság és önsértés	13 700 000	0%	3 271	0%	431	24	14%
Erőszak és uszítás	16 100 000	1%	2 900 000	18%	4 907	252	0%
Erőszakos & grafikus tartalom	25 500 000	1%	2 306	0%	100	816	40%
Végösszeg	2 795 021 009		21 736 102		2 129 982	58 804 216	

5. táblázat: A Community Standards Enforcement Report adatai 2024. január 1. és június 30. közt: moderációs döntések, fellebbezések és helyreállított tartalom és ezek %-os arányai

A Facebook világszinten a felsorolt 14 kategóriában fél év alatt 2,7 milliárd(!) tartalom- és fiókkorlátozó döntést hozott. Ezek elsősorban többsége (93 százaléka) a spam és a hamis fiókok kategóriájába esik. A pornográfia kivételével, amely 3 százalékot tesz ki, a többi kategória nagyjából 1-1%-ot vagy még annyit sem tesz ki. Azonban még így is hatalmas mennyiségről beszélünk: tízmilliós nagyságrendű terrorista szervezet által felrakott, vagy gyermekbántalmazást tartalmazó tartalomról.

Amitől ez az adatsor érdekes, hogy tartalmazza a fellebbezések számát is, és ez egy érdekes tendenciát mutat. Míg bizonyos területeken az emberek belenyugszanak a döntésbe, három olyan tartalomkorlátozás-típus van (vastaggal jelezve), amelyek esetén lényegében minden ötödik döntést (14 és 20% közötti érték) megfellebbeznek.⁵² Mindhárom szorosan kapcsolódik

a szólásszabadság kérdéséhez, és egyúttal azt jelzi, hogy az emberek számára ezek a korlátozások problémát jelentenek, bántja őket, ha a Facebook korlátozza a szólásukat. Ez a három kategória a 'bullying és zaklatás', a 'gyűlöletbeszéd', valamint az 'erőszak és uszítás' kategóriái. Mindhárom esetén 15 millió körüli az eltávolított tartalomegységek száma, és ezekre esik 2,5-3 millió fellebbezés. És mind a háromnál megállapíthatjuk, hogy a fellebbezési 'sikerességi ráta' alig több mint 0%.

Nemcsak itt ez a helyzet, elég egyoldalú kép bontakozik ki ezen a területen, amelyet röviden úgy lehetne jellemezni, hogy a Facebook a saját döntését csak kivételesen, és nagyon ritkán változtatja meg. A számok alapján elmondható, hogy nagyjából minden ezredik fellebbezés eredményes.

5. KÖVETKEZTETÉSEK

A Facebook példáján keresztül láthatjuk, hogy a nagy közösségi médiaplatformok moderálási gyakorlatáról alig tudunk valamit. Pedig ezek a platformok egyre több adatot tesznek közzé, és egyre transzparenssebbek igyekeznek lenni.

52 Az összesen 8639 tartalomegységgel szereplő gyermekmeztelenséget és a 12 000 egységgel szereplő 'gyűlöletkeltő szervezeteket' nem érdemes idevenni a rendkívül alacsony elemszám miatt.

A transzparencia, a sok-sok adat azonban mit sem ér, ha nem elemezzük, nem vonunk le belőle következtetéseket, és adott esetben nem fogalmazunk meg jobbító ajánlásokat.

A Facebook szabályzataiból leszűrhető általános kép az, hogy egy rendkívül összetett, szerteágazó, és a hétköznapi emberek számára bizonyosan átláthatatlan rendszerrel állunk szemben. A Facebook egy saját szabályozási univerzumot működtet, tulajdonképpen az állami jogrendszeren kívül, amely a legtöbb elemében sokkal kevesebb mozgásteret enged a felhasználóknak, mint amennyit az állami jogrendszer megengedne. Ennek a saját szabályozási univerzumnak a része az is, hogy a szabályok elsőprő többségét automaták és mesterséges intelligenciák tartják be, nyilvánvalóan azért, mert olyan hatalmas mennyiségű felhasználói tartalomról beszélünk, amelyet emberi erőfeszítéssel lehetetlen kezelni. A gépi moderálásnak azonban az a hátránya, hogy nem képes személyre szabott indokolást adni.

A statisztikai adatok jól mutatják azt a hatalmas mennyiségű döntést, amelyet a Facebook nap mint nap hoz.

Ezeknek a döntéseknek a nagy része semmilyen problémát nem vet fel – a spam és a hamis fiókok teszik ki a döntések túlnyomó részét, de az 1-2 százaléknyi arányú más típusú döntés is még a milliós-tízmilliós nagyságrendben van. Ezek közül van néhány olyan típus, amely erősen érinti a szólás-szabadságot, és ezt mi sem bizonyítja jobban, hogy ezek közül rengeteget megfellebbeznek a felhasználók. Ugyanakkor a fellebbezések sikeraránya lényegében nulla – ami nem is csoda, ha tudjuk, hogy a fellebbezéseket is gépek bírálják el.

A statisztikákról még azt érdemes megjegyezni, hogy a különböző időszakokban és igények alapján keletkezett adatbázisok és riportok teljesen más szerkezetűek, és egymással is nagyon nehezen hasonlíthatók össze, ami nem segíti a tisztánlátást. Reméljük, ebben is előrelépés lesz a közeljövőben!

Juhász Ágnes*

„Pillantás a jövőbe” – A digitális vagyontárgyak öröklésének lehetőségei és kihívásai

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

A digitális vagyontárgyak megítélése a kortárs magánjogtudomány egyik legfontosabb és mostanra egyértelműen megkerülhetetlen kérdése, amely a magánjog szinte minden területén kihívások elé állítja a jogalkalmazókat.

A digitális vagyontárgyak megjelenése által generált magánjogi kihívások áttekintésekor már első látásra szembevetőd, hogy a polgári jog egyes részterületein a felmerülő kérdések száma eltérő. Ennek legfőbb oka, hogy a digitális vagyontárgyakkal kapcsolatos problémák fokozatosan válnak érzékelhetővé: amíg kezdetben a témával foglalkozó magánjogászok többsége arra a kérdésre kereste a választ, hogy ezek a vagyontárgyak miként integrálhatók a magánjog rendszerébe, egyáltalán beilleszthetők-e a meglévő magánjogi keretek közé, ma már egyre többen lépnek túl ezen az alapvetően ontológiai jellegű kérdésen, és fordulnak a mélyebben rejlő részproblémák felé.

A családjog területét vizsgálva például elmondható, hogy a digitális vagyontárgyak csak az utóbbi időben kaptak – és kapnak egyre nagyobb – figyelmet, a jogalkalmazók és a bíróságok által megfogalmazott, alapvetően elméleti jellegű kérdések nyomán. A házastársak vagyonában ugyanis egyre gyakrabban jelennek meg digitális vagyonelemek, amelyeket a hagyományos vagyontárgyakra vonatkozó családjogi rendelkezések alapján nem feltétlenül lehet megfelelő módon kezelni. A digitális tudatosság növekedésének köszönhetően azonban a házastársak részéről egyre erőteljesebben fogalmazódik meg az igény arra, hogy a digitális vagyontárgyak a házassági vagyonjogi rendszerben is helyet kapjanak, tárgyát képezhessék például a házastársak vagyonára vonatkozó szerződésnek vagy más vagyoni jellegű megállapodásnak.

Hasonló a helyzet a gazdasági jog, így például a társasági jog vagy a fizetésektelenségi jog területén. Egyértelmű jogi rendelkezések hiányában ugyanis kérdés, hogy van-e lehetőség például arra, hogy egy gazdasági társaság az induló tőke befizetését kriptovalutában teljesítse, vagy a társasági jog egy NFT (*non-fungible token*) formájában létező műtárgyat – a know-how mintájára – apportként ismerjen el. Szintén kér-

dés lehet, hogy egy felszámolás alatt álló társaság vagyonába vajon beletartoznak-e a kriptobefektetései, miként kezelhető, ha társaság vezető tisztségviselője a társaság vagyonát kriptovalutába 'forgatja át'. A gazdasági jogi területeken számos hasonló, első látásra talán meglepő kérdés merül fel, amelyek a magánjog digitalizációjának jelen állapotában még jócskán idő előttinek, futurisztikusnak tűnhetnek. Az emberek által 'birtokolt' digitális vagyon folyamatos növekedésével és a digitális tudatosság fokozódásával azonban hosszú távon várható, hogy az említett területeken robbanásszerűen törnek majd felszínre az ilyen és ehhez hasonló problémák, amelyek kezelésére egyelőre még sem a jogalkotó, sem a bíróságok nem készültek fel.

A magánjog digitalizációjának tágabb kérdéskörén belül napjaink egyik gyakran – és egyre inkább – vizsgált kérdéseként azonosítható a digitális vagyontárgyak örökölhetősége. Ennek oka, hogy világszerte fokozatosan növekszik a 'digitális hagyatékok' mennyisége, amelyet a jog konkrét rendelkezések hiányában még nem tud kezelni. Amint arra azonban a későbbiekben a tanulmány is rámutat, világos szabályrendszer hiányában a digitális vagyonelemeket tartalmazó hagyatékok öröklését a gyakorlatnak kell 'levezényelnie', a legtöbb esetben informálisan, *de facto* módon, vagy éppen a létező polgári jogi szabályok segítségével hívásával, azok analógiás alkalmazásával. Jól látszik, hogy a technológiai fejlődés jelen szakaszában a jogalkalmazóknak megoldásokra van szükségük, a magánjogtudomány képviselőinek pedig azon kell dolgozniuk, hogy megteremtsék a megfelelő elméleti alapokat, amelyek a jogalkotók számára a jövőbeli jogalkotás során iránymutatásul szolgálhatnak, miközben egyúttal megfelelnek a digitális vagyontárgyak kezelésével kapcsolatosan a társadalom részéről felmerülő és megfogalmazott igényeknek és elvárásoknak is.

Megállapítható, hogy a magánjog területén felmerülő digitalizációs kihívások, kérdések és problémák többsége nem kezelhető és oldható fel teljes mértékben a digitális vagyontárgyakkal kapcsolatos bírói gyakorlat megfelelő pozícionálása nélkül. Ennek érdekében a következőkben először a digitális vagyonnal kapcsolatos legújabb magánjogi kutatások főbb megállapításait tekintem át, majd azok összefoglalását és szintetizálását követően fogalmazok meg következtetéseket, elsődlegesen az öröklési jogra vonatkozóan.

A tanulmány a digitális vagyontárgyakkal kapcsolatosan felmerülő kérdéseket a szabályozási kezdeményezések és a magánjogtudományi megállapítások mentén, általánosság-

* Kutató, Magánjogi Kutatási Főosztály, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet. Egyetemi adjunktus, Polgári Jogi Intézeti Tanszék, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

ban tárgyalja, minthogy egységes szabályozási keretek egyelőre sem nemzetközi, sem pedig nemzeti szinten nem alakultak ki.

Tanulmányom első részében a digitális vagyontárgyakat tekintem át röviden, kitérve azok lehetséges definiálására és osztályozására, majd a magánjog területén felmerülő egyes kérdéseket és bizonytalanságokat érintem, és néhány általános megállapítás megfogalmazását követően felvázolom mindazokat a tényezőket, amelyek megnehezítik a digitális vagyontárgyak egységes értelmezését. Vizsgálom továbbá a digitális vagyontárgyakkal kapcsolatosan az öröklési jog területén felvetődő kérdéseket, amelyek esetén a válaszok megfogalmazásakor abból a hipotézisből indulok ki, hogy a digitális vagyontárgyak a magánjog rendszerébe beilleszthetők, és a jog által valamilyen módon elismerhetők. A tanulmányban vizsgálom egyrészt a digitális vagyontárgyakra vonatkozó – vagy azokat legalábbis valamilyen mértékben – érintő európai szabályozási trendeket, röviden kitérek azonban más országok, így az USA és az Egyesült Királyság formálódó szabályozására és kapcsolódó ítélkezési gyakorlatára is.

2. A DIGITÁLIS VAGYONTÁRGY – DEFINÍCIÓS LEHETŐSÉGEK

A legáltalánosabb értelemben digitális vagyontárgynak (*digital asset*) nevezhetünk minden olyan digitálisan tárolt dolgot, amely értéket testesít meg és egyúttal jogokat biztosít a felhasználója számára. A digitális vagyontárgy ezen tág meghatározása gyűjtőfogalom, amelybe számtalan dolog beletartozhat, így például a jogalanyok számítógépén vagy más személyes adattároló eszközén tárolt állományok és a felhőben tárolt fájlok mellett a kategória alá vonhatók a különböző elektronikus felhasználó fiókok adatai, a megvásárolt tárgyak (pl. e-könyvek, NFT műalkotások stb.), a közösségi média fiókok és a kriptovaluták is.

A magánjogi joggyakorlat szempontjából nézve a digitális vagyontárgy a *vagyontárgy* mint jól ismert magánjogi kategória¹ új osztályaként írható körül. A vagyon ezzel szemben egy több elemet magában foglaló *összetett fogalom*. Meghatározható úgy, mint *egy személynek a dolgokkal kapcsolatos és más személyekkel szembeni jogainak és kötelezettségeinek összessége*.² A vagyon magában foglalja az összes vagyontárgyat, beleértve a dolgokat, jogokat és szerződéses pozíciókat, amelyek forgalomképesek és értékesek.³ Ennek alapján, analóg módon, a *digitális vagyon* a legáltalánosabb értelemben *egy személy vagyonának különálló részét képezi, amely olyan vagyontárgyakat foglal magában, amelyek csak digitális formában léteznek*. *Christiane Wendehorst* meghatározása szerint a digitális vagyon olyan digitális adatokból álló vagy azok által képviselt tételek, amelyek egy személy ellenőrzése alatt állnak.⁴ Az el-

hunyt személy halálát követően fennmaradó digitális vagyontárgyak összességét *digitális hagyatéknak* nevezhetjük.⁵

A digitális vagyontárgy fogalmával kapcsolatban elsődlegesen azt szükséges rögzíteni, hogy amint azt az *ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága* is hangsúlyozza,⁶ a digitális vagyontárgyra vonatkozó egységes és általánosan elismert, világszerte elfogadott jogi fogalom jelenleg nem létezik.

A fogalom megfogalmazása és tartalma ugyanis minden esetben a fogalom megalkotójától függ, és mindig az adott jogi aktus által elérni kívánt jogi célokhoz és alkalmazási körhöz igazodik. Éppen ezért, a legtöbb tudományos munka a digitális vagyontárgy (digitális eszköz) és a kriptoeszköz kifejezéseket egymás helyettesítésére alkalmas, vagyis egymással felcserélhető, szinonim kategóriaként kezeli, noha az utóbbi kifejezés valamivel szűkebb értelemben használatos. A nemzetközi szervezetek többsége egészen hosszú ideig tartózkodott attól, hogy megalkossa a digitális vagyontárgy fogalmát. A közelmúltban azonban több olyan jogi aktus is elfogadásra került, amely már tartalmazza a digitális vagyontárgy vagy kriptoeszköz fogalmát.

Az *Európai Jogi Intézet* (*European Law Institute*, a továbbiakban: ELI) 2022-ben tette közzé a digitális eszközök biztosítéki célú felhasználásáról szóló elveit (a továbbiakban: ELI-elvek).⁷ Az ELI-elvekben a digitális vagyontárgy fogalma az eszközök alapvető tulajdonságain alapul: a digitális vagyontárgy *minden olyan nyilvántartást vagy értékmegjelenítést jelent, amely megfelel az elvekben meghatározott kritériumoknak*.⁸

Az UNIDROIT 2023-ban elfogadott, a *digitális vagyontárgyról és magánjogról szóló alapelvei* (a továbbiakban: DAPL alapelvek)⁹ 2. elvének (2) bekezdése a digitális vagyontárgyat olyan elektronikus nyilvántartásként, azaz elektronikus adathordozón tárolt és visszakereshető információként határozza meg, amely ellenőrzés alá vonható.

A harmadik jogi aktus, amely a digitális vagyontárgy meghatározása kapcsán említést érdemel, az uniós jogalkotó által 2023 májusában elfogadott és 2024. december 30. napján hatályba lépett *(EU) 2023/1114 rendelet* (a továbbiakban: *MiCAR*),¹⁰ amelynek fő célja a kriptoeszközök piaci harmonizált keretének megteremtése volt. Lényeges, hogy a *MiCAR* a digitális vagyontárgy helyett a kriptoeszköz kifejezést használja, és – más fontos rendelkezések mellett – meghatározza ezen eszközök fogalmát és típusait. Fontos megemlíteni továbbá, hogy a *MiCAR* elfogadása nem pusztán egy mérföldkő az európai kriptoszabályozás fejlődésében, hanem egyben le-

1 Vö.: Ptk. 8:1. § (1) bekezdés, 5. pont.

2 LENKOVICS Barnabás: *Dologi jog*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2001, 50.

3 MENYHÁRD Attila: *Dologi jog*. Budapest, Osiris Kiadó, 2007, 171.

4 Christiane WENDEHORST: Proprietary Rights in Digital Assets and the Conflict of Laws. In: Andrea BONOMI, Matthias LEHMANN, Shaheza LALANI (eds.): *Blockchain and Private International Law*. Hollandia, Brill | Nijhoff, 2023, 102.

5 Paweł SZWAJDLER: Digital assets and inheritance law: How to create fundamental principles of digital succession system. *International Journal of Law and Information technology*, No. 2. 2023. nyár. 148. <https://doi.org/10.1093/ijlit/eaad014>

6 Taxonomy of legal issues related to the digital economy. United Nations Commission on International Trade Law, Vienna, 2023, 35.

7 https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Principles_on_the_Use_of_Digital_Assets_as_Security.pdf

8 ELI Principles, 17.

9 <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2024/01/Principles-on-Digital-Assets-and-Private-Law-linked-1.pdf>

10 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2023/1114 rendelete (2023. május 31.) a kriptovaluta-eszközök piacairól, valamint az 1093/2010/EU és az 1095/2010/EU rendelet, továbbá a 2013/36/EU és az (EU) 2019/1937 irányelv módosításáról, HL L 150., 2023. 6. 9.

hetséges szabályozási modellként is szolgál a világ más országai számára.

A MiCAR szerint a kriptoeszköz *olyan érték vagy jog digitális reprezentációja*, amely elektronikusan, megosztott főkönyvi technológia (*distributed ledger technology, DLT*) vagy hasonló technológia segítségével átruházható és tárolható.¹¹ A MiCAR háromféle kriptoeszköztípust, az eszközalapú tokenek,¹² az elektronikuspénz-tokenek,¹³ és a használati tokenek¹⁴ között tesz különbséget.

Bár a MiCAR az EU szintjén egységes szabályozást hozott, néhány európai ország már annak elfogadását megelőzően kidolgozta a digitális eszközök bizonyos fajtáira vonatkozó saját nemzeti jogi szabályozási kereteit. Az esetek többségében nemzeti szinten a kriptovalutákra vonatkozó szabályok megalkotására került sor, de ismert olyan megoldás is, ahol az adott nemzeti jogalkotó a digitális eszközök bizonyos célú és irányú alkalmazását kívánta szabályozni, és ennek érdekében a digitális eszközökre vonatkozó általános rendelkezéseket fogadott el.

Észtország 2017 novemberében módosította a pénzmosás elleni törvényét¹⁵ (a továbbiakban: Észt Pmt.) azzal, hogy a jogszabály szövegébe a virtuális valutákra vonatkozó rendelkezéseket illesztett be. A kriptovaluta (a jogszabály normaszövege szerint 'virtuális valuták') a törvény meghatározása szerint olyan digitális formában ábrázolt érték, amely digitálisan átruházható, megőrizhető vagy kereskedhető, és amelyet természetes vagy jogi személyek fizetési eszközként elfogadnak, de amely nem minősül egyetlen ország törvényes fizetőeszközének vagy pénzeszközének sem (pl. bankjegyek vagy érmék, bankok által tartott írásos pénz vagy elektronikus pénz).¹⁶ Hasonló módosításra került sor számos más tagállamban, így például Németországban, Ausztriában és Olaszországban is.

A digitális gazdaság területén Málta kezdetől fogva vezető szerepet töltött be európai szinten, így a szabályozás szempontjából is élen jár: 2018-ban fogadták el a *virtuális pénzügyi eszközökről szóló törvényt*, amely a kriptovaluták szabályozási keretét képezi.¹⁷ Elmondható, hogy a máltai jogszabály sok olyan rendelkezést tartalmazott, amely utóbb, a MiCAR által is megállapítást nyert. A virtuális pénzügyi eszköz (*virtual financial asset, VFA*) olyan digitális eszköz, amelyet csereegységként, számlaként vagy értéktárolóként használnak, azon-

ban nem minősül elektronikus pénznek, pénzügyi eszköznek vagy virtuális tokennek. A meghatározás alá vonhatók többek között a kriptovaluták. A külön jogszabály elfogadása mellett a máltai pénzmosás elleni jogszabály¹⁸ szintén módosításra került.

Franciaországban 2019-ben fogadták el a PACTE-törvényt (*Plan d'Action pour la Croissance et la Transformation des Entreprises*), amely a francia monetáris és pénzügyi törvénykönyv (*Code monétaire et financier*, a továbbiakban a jogszabály hivatalos rövidítését használva: C. mon. fin.) módosításával bevezette a digitális eszközök (*les actifs numériques*) kategóriáját. A francia jogalkotó azonban magát a fogalmat nem definiálta, hanem azokat a tételeket határozta meg, amelyek az említett kategória alá sorolhatók. A C. mon. fin. L54-10-1 szakasza szerint a digitális eszközök közé tartoznak a tokenek, a pénznek nem minősülő, de értékkel bíró digitális csereeszközök, valamint a MiCAR hatálya alá tartozó kriptovaluták.

A digitális eszközökről szóló legátfogóbb jogszabályt Szerbiában fogadták el, 2020-ban. A digitális eszközökről szóló törvény (a továbbiakban a jogszabály angol rövidítését használva: LDA)¹⁹ szerint a digitális eszköz (virtuális eszköz) olyan digitális értékreprezentáció, amely digitálisan megvásárolható, eladható, elcserélhető vagy átruházható, és csereeszközként vagy befektetési célokra használható; a digitális eszközök közé nem tartozik a fiat pénznem és más, törvények által szabályozott egyéb pénzügyi eszközök digitális reprezentációja, kivéve, ha az LDA másként rendelkezik.²⁰ Az LDA a digitális eszközökön belül két típus, a virtuális valuták és a digitális tokenek között tesz különbséget.

Az uniós tagállamok számára a kriptoeszközök szabályozási kereteit tehát a MiCAR határozza meg: a MiCAR az eszközalapú tokenek (ART) és az e-pénz tokenek (EMT) kibocsátóira 2024. június 30-án, a kriptoeszköz-szolgáltatókra (CASP) pedig 2024. december 30-án vált alkalmazandóvá. Ennek megfelelően a korábbi tagállami szabályozások felülvizsgálata és adott esetben módosítása szükséges annak érdekében, hogy a nemzeti szabályok igazodjanak az uniós szinten meghatározott új jogi keretekhez. A kézirat lezárásának időpontjában már számos uniós tagállamban sor került a nemzeti szabályozás felülvizsgálatára vagy kapcsolódó új jogszabály elfogadására,²¹ így például hazánkban az Országgyűlés 2024 tavaszán fogadta el a kriptoeszközök piacról szóló 2024. évi VII. törvényt (Kriptotv.).

Európán kívülre tekintve érdemes pár gondolat erejéig ki térni az USA körvonalazódó szabályozására. Az USA-ban a digitális vagyontárgyakra vonatkozó önálló szövetségi szabályozás jelenleg még nem létezik. Elmondható ugyanakkor, hogy a digitális vagyontárgyak szabályozási kereteinek megalkotása érdekében a közelmúltban két törvényjavaslat benyújtására is sor került. A *Financial Innovation and Technology for*

11 MiCAR, 3. cikk (1) bekezdés 5. pont.

12 Az eszközre hivatkozó token olyan kriptoeszköz, amely nem elektronikus pénz token, és amelynek célja, hogy stabil értéket tartson fenn egy másik értékre vagy jogra vagy ezek kombinációjára való hivatkozással, beleértve egy vagy több hivatalos pénznemet is. Értékük stabilitása miatt ezek a tokenek fizetőeszközként szolgálnak. MiCAR, 3. cikk (1) bekezdés 6. pont.

13 Az elektronikus bankjegyeket csereeszközként használják, de céljuk az is, hogy egy hivatalos pénznem értékére való hivatkozással stabil értéket tartsanak fenn. MiCAR, 3. cikk (1) bekezdés, 7. pont.

14 A közüzemi tokenek nem fizetőeszközök. Nem szolgálnak pénzügyi célokra, hanem hozzáférést biztosítanak a kibocsátójuk által nyújtott áruhoz vagy szolgáltatáshoz. MiCAR, 3. cikk (1) bekezdés, 9. pont.

15 Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. [Elérhető: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106072023071>].

16 Észt Pmt., 3. cikk, 9. pont.

17 Att dwar l-Attiv Finanzjarju Virtwali [Elérhető: <https://legislation.mt/eli/cap/590/20240630/mlt>] A jogszabály részletes áttekintését lásd Christopher P. BUTTIGIEG, Christos EFTHYMIPOULOS: The Regulation of Crypto Assets in Malta: The Virtual Financial Assets Act and Beyond. *Law and Financial Markets Review*, 2019/1. 30–40. <https://doi.org/10.1080/17521440.2018.1524687>

18 Regolamenti kontra Money Laundering u Finanzjar ta' Terrorizmu. [Elérhető: <https://legislation.mt/eli/sl/373.1/20241230/mlt>].

19 Law on Digital Assets, RS Official Gazette, No. 153/2020. [Elérhető: https://www.nbs.rs/export/sites/NBS_site/documents-eng/propisi/zakoni/digitalna_imovina_e.pdf].

20 LDA, 2. cikk (1) bekezdés.

21 Lásd <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/NIM/?uri=CELEX:32023R1114>

the 21st Century Act (a továbbiakban: FIT)²² az 1933. évi érték-papírtörvényt módosítaná, és azt több új fogalom meghatározással, köztük a digitális vagyontárgy fogalmával egészítené ki. A digitális vagyontárgy a FIT szerint olyan helyettesíthető, digitális értékmegjelenítés, amely kizárólagosan, személyről személyre, közvetítő szükségképpen bevonása nélkül birtokolható és átruházható, és amelyet egy kriptográfia által biztosított, nyilvános megosztott főkönyvben rögzítenek. A FIT kivételként határozza meg azokat a digitális eszközöket, amelyek nem tartoznak a fenti fogalom hatálya alá.²³ A másik törvényjavaslat, a *Blockchain Regulatory Certainty Act*²⁴ szerint digitális vagyontárgynak minősül az immateriális személyes vagyon bármely formája, amely kizárólagosan birtokolható és személyről személyre átruházható anélkül, hogy szükséges közvetítőre támaszkodni kellene.

Az Egyesült Királyságban 2024 szeptemberében került a Lordok Háza elé a digitális vagyonról szóló törvényjavaslat [*Property (Digital Assets etc.) Bill*].²⁵ A javaslat elfogadásával elismerésre kerülne egy harmadik tulajdonjogi kategória (*tertia quid*), amelybe a bírói gyakorlatban elismert, azonban a hagyományos tulajdonjogi kategóriák alá be nem sorolható jelenségek (pl. exportkvóták, tejkvóták, hulladékgazdálkodási engedélyek, szén-dioxid-kibocsátási egységek különböző típusai stb.)²⁶ és a digitális vagyontárgyak is tartoznának.

Amint látható, a digitális vagyontárgyak számtalan formát ölthetnek, és az adott szabályozás céljától függően különböző módon határozhatók meg. Erre tekintettel a digitális vagyontárgy általános fogalmának megalkotása helyett a különböző digitális vagyontárgyak közös jellemzőinek áttekintése indokolt, mely jellemzők segítségével kijelölhetők a vizsgált kifejezés határai. Ezeket a sarokpontokat figyelembe véve lehet majd később dönteni arról, hogy egy adott dolog a digitális vagyontárgy kategóriája alá vonható-e vagy sem. A digitális vagyontárgyak általam alapvetőnek tekintett jellemzői a következőképpen foglalhatók össze:

a) A digitális vagyontárgyak csak digitális formában léteznek. Szükséges azonban hozzátenni, hogy az ún. eszközalapú tokenek (*asset-based token*) esetében az adott vizuális eszköz, például NFT műalkotás mögött a fizikai valóságban létező dolgok állnak.

b) A digitális vagyontárgyak tárolása digitálisan történik, amely többféle módon is megvalósulhat. Egy adott digitális vagyontárgy így tárolható például a jogalany (felhasználó) saját számítógépén vagy más adattároló eszközén, felhőben, de akár a blokklánc technológia alkalmazásával is rögzítést nyerhet. (Ebben a vonatkozásban a kriptovaluták speciálisak, minthogy azok tárolása minden esetben blokkláncon történik.)

c) A digitális vagyontárgyak értékkel bírnak. (Az más kérdés, hogy ez nem mindig jelent vagyoni értéket, hanem bizo-

nyos esetekben a digitális vagyontárgynak annak 'tulajdonosa' csak érzelmi – eszmei értéket tulajdonít.)

d) A digitális vagyontárgyak tulajdonjogszerű jogosultságot biztosítanak a felhasználójuk számára.

A digitális vagyontárgyak témakörének szakirodalmában a digitális vagyontárgyakat különböző, például gazdasági, technikai vagy funkcionális kritériumok, személyes vagy nem személyes jelleg vagy pénzügyi érték alapján külön csoportokba sorolja. A tanulmánynak nem célja, hogy átfogó áttekintést nyújtson a különböző csoportosítási megoldásokról. A tanulmány témájában korábban folytatott kutatásunk²⁷ alapján azonban megállapítható, hogy a digitális vagyontárgyak különböző kategóriái sok esetben átfedik egymást, erre tekintettel a digitális vagyontárgyak egyértelmű és szigorú tipológiája nem lehetséges. A digitális vagyontárgyak csoportosításának módja azonban mégis nagy jelentőséggel bír, amikor a magánjog különböző területein felmerülő kérdéseket vizsgáljuk.

A digitális vagyontárgyak megfelelő elméleti megalapozásának hiányában a magánjog különböző területein felmerülő kérdések megválaszolása különösképpen nehéz. Éppen ezért, a kortárs magánjogtudomány képviselőinek feladata, hogy megteremtse ezen új jelenség elméleti alapjait. Szakmai körökben ugyanakkor egyelőre nincs egyetértés abban, hogy ennek az új elméleti bázisnak a megalkotása miként lehetséges: vajon egy új elméleti alapon nyugvó új szabályozást szükséges megalkotni, vagy elegendő az új rendelkezéseknek a már meglévő szabályozási rendszerbe való beépítése. Kérdésként merül fel, hogy a meglévő magánjogi szabályozási struktúra vajon elég rugalmas-e ahhoz, hogy képes legyen befogadni a digitális vagyontárgyat mint új jelenséget, és egyáltalán, szükséges-e, hogy arra ráerőltessük a hagyományos jogintézményekre (pl. a tulajdon) megalkotott rendelkezéseinek alkalmazását.

3. A DIGITÁLIS VAGYONTÁRGYAK BEILLESZTHETŐSÉGE A POLGÁRI JOG RENDSZERÉBE

A digitális vagyontárgyak napjaink létező jelenségei, amelyek jogi szabályozása azonban még mindig hiányzik. Vannak olyanok, akik szerint a vonatkozó jogi rendelkezések léte nem indokolt, hiszen a már kialakult és jelenleg működő rendszerek, folyamatok (pl. digitális vagyontárgy megszerzése, fizetőeszközként való használat stb.) a mindennapi életben működnek, ezért nincs szükség külön szabályok megalkotására, a „Code is Law” szabálya érvényesül. Mások úgy vélik, hogy a jognak valahogyan kezelnie kell a digitális eszközöket, és a megfelelő mód erre a jogi szabályozás. A jövőbeli szabályozás megalkotása kapcsán azonban előzetes kérdésként merül fel a digitális vagyontárgyak értékelése, az, hogy ezek a dolgok a (polgári) jog által vagyontárgyként értékelhetők-e vagy sem.

A magánjogi joggyakorlatban különböző megközelítések léteznek. A kontinentális jogrendszerhez tartozó országok egy részében (pl. Németország, Magyarország, Japán)²⁸ a tulajdon

22 Elérhető: <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/house-bill/4763/text>

23 FIT, 101. szakasz.

24 Elérhető: <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/house-bill/1747/text>, 2. szakasz, (b)(5).

25 Elérhető: <https://bills.parliament.uk/publications/56207/documents/5087>

26 Vö.: A-G of Hong Kong v Chan Nai-Keung [1987], 1 WLR 1339, 1987, 3 BCC 403; Swift v Dairymise (No. 1) [2000], 1 WLR 1177 [2000], BCC 642; Re Celtic Extraction Ltd [2001], Ch 475, [2000], 2 WLR 991.

27 A digitális vagyontárgyak csoportosításáról lásd JUHÁSZ Ágnes: A digitális vagyontárgyak magánjogi megítélése, különös tekintettel az öröklési jogi rendelkezésekre. *Miskolci Jogi Szemle*, 2024/3. sz., 61–80.

28 Vö.: BGB 90. szakasz, Ptk. 5:14. § (1) bekezdés, Japán Ptk. (1896. évi 89. törvény) 85. cikk.

tárgya csak dolog lehet, mely kategória feltétele annak birtokba vehetősége, fizikai uralom alá hajthatósága. Ez a megközelítés nem teszi lehetővé a digitális (és ezért immateriális) javak dologként való kezelését.²⁹ Más országokban azonban, ahol a magánjogi szabályozás a dolog fogalmának rugalmas felfogásán alapul (pl. Ausztria, Franciaország, Románia stb.),³⁰ a fizikai valóságban létező dolgok mellett az immateriális javak is a dolog kategóriájába alá vonhatók, ennek megfelelően elméletben a digitális vagyontárgyak ('digitális tulajdon') is beilleszthetők a polgári jogi szabályrendszerbe.

A common law jogrendszerek vagyoni jogi megközelítése a hagyományos polgári jogi rendszerektől nagymértékben eltér. E megközelítés szerint a vagyon felosztható ingatlanulajdonra (földhöz fűződő érdekek, ingatlanok) és személyi jellegű tulajdonra (egyéb dolgokhoz fűződő érdekek). Ez utóbbin belül az angol és walesi jog hagyományosan két különböző alkategóriát ismer el: a birtokba vehető dolgokhoz (*choses in possession*) kapcsolódó jogokat, és azokat a jogokat, amelyek olyan dolgokon állnak fenn, amelyek fizikai úton közvetlenül birtokba nem vehetők (immateriális jellegűek), azonban peres úton követelésként érvényesíthetők (*choses in action*).³¹

Az angol jogban már régóta érvényesül a dolgok közötti fenti különbségtétel, amely a bírói gyakorlatban is megerősítést nyert.³² Az elmúlt évtizedben azonban egyre nagyobb igény mutatkozott egy olyan új típusú tulajdon elméleti megalapozására, amely nem tartozik a két kategória egyikébe sem. A közelmúltban született ítéletek a személyes jellegű tulajdon két hagyományos típusának fenntartása mellett érvelnek, egyes angliai és walesi bíróságok a közelmúltban a digitális javak bizonyos típusait különálló dolgokként ismerték el, amelyek alkalmasak arra, hogy személyhez fűződő tulajdonjogok tárgyai legyenek.³³ Az angol jog ezzel elindult egy harmadik kategória kialakítása irányába.³⁴

Amint látható, a digitális vagyon magánjogi értékelése jogrendszerenként és azon belül is országonként eltérő. A di-

gitális vagyontárgyak egyértelmű magánjogi megközelítése azonban kulcsfontosságú, hiszen ennek függvényében kerülhet sor a különböző magánjogi szabályok (pl. öröklési jogi rendelkezések) alkalmazására. Amennyiben elismerést nyer, hogy a digitális vagyontárgy – tulajdonként vagy követelésként – az ember vagyonának részét képezi, akkor az akár élő személyek között, akár halál esetén átruházható, így utóbbi esetben arra az öröklési jogi szabályok is alkalmazhatók válnak. Ebből a szempontból nézve tehát a digitális vagyontárgyak magánjogi értékelése előkérdésként jelenik abban a folyamatban, amelynek végén ezek az új jelenségek valamilyen módon jogi elismerést nyernek.

4. AZ ÖRÖKLÉSI JOG TERÜLETÉN MEGVÁLASZOLANDÓ KÉRDÉSEK

A digitalizáció öröklési jogi területre kifejtett hatásai közül legalább két irány világosan látható: a digitalizáció érinti egyrészt a jognyilatkozatok megtételét, és ehhez kapcsolódóan kérdésként merül fel, hogy a hagyományos végrendelezési formákon túlmenően szükséges-e újabb jognyilatkozati formák (pl. digitális végrendelet) elismerése. Másrészt, egyelőre még ellentmondásos annak a kérdésnek a megítélése, hogy a digitális vagyontárgyak a hagyaték részét képezhetik-e vagy sem, és ha igen, akkor hogyan. Ez utóbbi kérdés az öröklési jog alkalmazhatósága szempontjából alapvető. Vannak azonban olyan további, speciálisabb kérdések is, amelyek csak a végintézkedésen alapuló, vagy csak a törvényes örökléshez kapcsolódnak. A továbbiakban az általános és a speciális jellegű kérdések vizsgálatára egyaránt sor kerül.

4.1. DIGITÁLIS VAGYONTÁRGYAK AZ ÖRÖKHAGYÓ VAGYONÁBAN – DIGITÁLIS HAGYATÉK?

Ahogy fentebb említést nyert, az öröklési jog területén felmerülő legfőbb kérdés az, hogy a digitális vagyontárgyak az örökhagyó vagyonának, hagyatékának részét képezik-e. A válasz a digitális vagyontárgyak magánjogi értékelésétől függ: amennyiben a jog a digitális vagyontárgyakat vagyontárgyként (dologként, jogként vagy követelésként) elismeri, úgy azok az öröklési jogi szabályok hatálya alá tartozhatnak. Minthogy azonban a digitális vagyontárgyak magánjogi megítélése jelenleg még nem egységes, a kérdésre sincs egyelőre egyértelmű válasz. Éppen ezért, a tanulmányban a következőkben tárgyalandó kérdések megválaszolása során abból az alapvető hipotézisből indulok ki, hogy a digitális vagyontárgyak vagyontárgyként bevonhatók a hagyatékba, azaz örökölhetők.

Korábban szintén utaltam arra, hogy a digitális vagyontárgyak különböző formákban jelenhetnek meg, emiatt azok eltérő jogi kezelést igényelnek. A digitális vagyontárgyak sokfélesége a magánjogtudomány képviselőit arra kényszeríti, hogy a digitális vagyontárgyakat különböző jellemzőik, csoportképzésre alkalmas jellemvonásaik alapján csoportokba sorolják. A különböző szerzők által felvázolt kategorizálások köréből érdemes kiemelni *Dubravka Klasiček* osztályozását, aki a digitális vagyontárgyak körén belül az általuk

29 A kérdéstről lásd részletesen JUHÁSZ Ágnes: Time for Rethinking? – Non-Fungible Tokens and Ownership Rights from the Hungarian Point of View. *Multidiszciplináris Tudományok*, 2023/3., 36–46., <https://doi.org/10.35925/j.multi.2023.3.4>; JUHÁSZ Ágnes: The Civil Law Concept of Things in the Digital Era – A Hungarian perspective. *Annales Universitatis Apulensis / Series Jurisprudentia*, 27 (2023), 132–148.

30 Vö.: ABGB 265. cikk, Román Ptk. (a Polgári Törvénykönyvről szóló 287/2009. sz. törvény) 535. cikk. A keleti szláv országokra vonatkozóan lásd Roman MAYDANYK, Nataliia MAYDANYK, Nataliia POPOVA: Reconsidering the Concept of a Thing in Terms of the Digital Environment: Law Towards an Understanding of a Digital Thing. *Open Journal for Legal Studies*, 2022/2., 32–33.

31 Johan David MICHELS, Christopher MILLARD: The New Things: Property Rights in Digital Files? *The Cambridge Law Journal*, No. 2., 2022. 323–355., <https://doi.org/10.1017/S0008197322000228>.

32 Vö.: Colonial Bank kontra Whinney [1885] 30 Ch D 261, Allgemeine Versicherungs-Gesellschaft Helvetia v Administrator of German Property [1931] 1 KB 672, Your Response Ltd kontra Datateam Business Media Ltd [2014] EWCA Civ 281 [13] és [26] pontok.

33 Fetch.ai kontra Persons Unknown [2021] EWHC 2254 (Comm), [2021] 7 WLUK 601; Zi Wang kontra Graham Darby [2021] EWHC 3054 (Comm).

34 Vorotyntseva kontra MONEY-4 Ltd (t/a nebeus.com) & Ors [2018] EWHC 2596 (Ch); Ion Science v Persons Unknown 2020. december 21. (nem közzétve); AA v Persons Unknown & Ors, Re Bitcoin [2019] EWHC 3556 (Comm), Director of Public Prosecutions v Briedis & Anor [2021] EWHC 3155 (Admin), Tulip Trading v Van Der Laan [2023] EWCA Civ 83, [2023] 4 WLR 16 [24]–[25] pontok.

felvetett öröklési jogi problémákat alapul véve alkot csoportokat. Az általa felvázolt kategóriák a következők: (1) elektronikus eszközön vagy hasonló adathordozón tárolt digitális vagyon, amelyet az eszköz tulajdonosa hozott létre; (2) online platformok szerverein tárolt digitális felhasználói fiókok és azok tartalma; (3) online platformokon vásárolt digitális vagyon; és (4) kriptovaluták.³⁵ Klaszerek szerint az azonos kategóriába tartozó digitális vagyontárgyakat az öröklési jog azonos módon kezelheti.

Szintén figyelemre méltó a Paweł Szwajdler által kidolgozott kategorizálás, amelyben a szerző kétféle csoportosítást vázol fel. Különbséget tesz egyrészt vagyoni értékkel bíró és vagyoni értékkel nem bíró digitális eszközök között, megkülönbözteti továbbá a személyes jellegű és nem személyes jellegű digitális vagyontárgyakat. A vagyoni értékkel bíró, tisztán pénzügyi jellegű digitális eszközök (pl. érmék, kriptovaluták, tokenek és egyéb pénzügyileg értékes digitális eszközök) kapcsán Szwajdler rögzíti, hogy ezeket – pénzügyi értékükre tekintettel – hagyaték részeként kell értelmezni.³⁶

A digitális eszközök kizárólag pénzügyi érték alapján történő csoportosítása álláspontom szerint önmagában nem alkalmas arra, hogy megfelelő alapot teremtsen a digitális eszközök öröklésére. Egy adott eszköz öröklése, öröklésének lehetősége – legyen az akár fizikai, akár digitális vagyontárgy –, nem függhet annak értékétől. Az érték az eszközök relatív jellemzője, amiért 'érdemes' örökölni. Ugyanakkor, ahogyan azt a való életben is tapasztaljuk, a mindössze csekély vagyoni értékkel bíró dolgok (pl. egy ház elavult berendezése, régi háztartási tárgyak stb.) tulajdonjoga is az örökösökre száll, és ezek a dolgok az örökösök számára gyakran csak emocionális értékkel bírnak (pl. nagypapa I. világháborús katonakönyve, dédnagymama porcelán teáskészletének egy megmaradt csészéje stb.), mégsem vonja senki kétségbe ezen dolgok örököltetését. Ennek magyarázata az, hogy az említett dolgok mind-mind léteznek a fizikai valóságban, így tulajdonjog tárgyát képezhetik.

A digitális vagyontárgyak esetén is igaz, hogy értékük – különböző tényezőktől függően – más és más lehet. Úgy vélem azonban, hogy ezek esetén sem fogadható el olyan megközelítés, amely szerint a pusztán érzelmi értékkel bíró digitális vagyontárgyakat ki kell zárni az öröklésből. Mindazonáltal egyetértek Szwajdlerrel abban, hogy egy adott digitális vagyontárgyat annak pénzügyi értéke – gondolva itt különösen a kriptovalutákra –, alkalmassá tesz arra, hogy az elhunyt személy hagyatékának részét képezze. A digitális vagyontárgyak öröklési jogi problémáinak megoldásához azonban önmagában ez nem elegendő, szükséges valamely más szempont alapján történő csoportosítás is.

A továbbiakban – részben a fent említett két szerző csoportosítását alapul véve – a digitális eszközök olyan osztályozását használom, amely alapján a digitális vagyontárgyak öröklődése is értékelhető. Ezt a kategorizálást a digitális eszközök 'viselkedése' alakítja, amely alapján három csoport

hozható létre. Vannak digitális vagyontárgyak, amelyek dologtermészetűek: úgy viselkednek, mint ahogyan a dolgok a fizikai valóságban. Bár ezek a tárgyak a hagyományos, fizikai értelemben nem birtokolhatók, a jogosult személy – akár felhasználónak nevezve – a tulajdonjog által felölelt jogosultságokhoz hasonlóan gyakorol bizonyos jogokat: az adott digitális vagyontárgyat (digitálisan) birtokolhatja, használhatja, rendelkezhet vele, így például átruházhatja. Vannak más digitális vagyontárgyak, amelyek inkább a követelésekhez hasonlóak. Idesorolhatók elsősorban a kriptovaluták. A harmadik kategória az adat természetű eszközöket foglalja magában. Ez utóbbi digitális vagyontárgyak többnyire személyes jellegűek, és az elhunyt személyhez kapcsolódó különböző elemeket (pl. közösségimédia-fiókok, e-mail-fiókok stb.) foglalnak magukban.

Az imént vázolt kategorizálás legfontosabb jellemzője, hogy értéktől független, vagyis egy adott digitális vagyontárgy örököltetősége nem a vagyoni értékétől, hanem a főbb jellemzőitől függ. Ennek megfelelően, amíg a digitális eszközök első két kategóriája az elhunyt személy hagyatékának részét képezheti, addig a harmadik nem tartozik az öröklési szabályok hatálya alá, hanem a magánélet védelmére vonatkozó szabályok alapján kell figyelembe venni. További kérdésként fogalmazódik meg ugyanakkor, hogy az örökösök vajon kaphatnak-e jogot a digitális tartalmakhoz való hozzáférésre.³⁷

4.2. A DIGITÁLIS VAGYONTÁRGYAK ÖRÖKLÉSÉNEK SZABÁLYOZÁSA

Amennyiben a digitális vagyontárgyak (vagy legalábbis azok egy része) bevonható a hagyatékba, szükséges megvizsgálni azt, hogy a meglévő öröklési jogi szabályok megfelelően alkalmazhatók-e rájuk, vagy esetlegesen külön rendelkezések megalkotása válik szükségessé. Paweł Szwajdler ezzel kapcsolatban hangsúlyozza, hogy a digitális öröklés területén a fennálló bizonytalanságok eloszlátása érdekében mindenképpen szükség van vonatkozó jogi szabályok megalkotására.³⁸

Álláspontom szerint érdemes lenne jogszabályban rögzíteni azt, hogy bizonyos típusú digitális vagyontárgyak a hagyaték körébe tartoznak; a digitális vagyontárgyak vonatkozásában ez lenne a legfontosabb öröklési jogi rendelkezés. Az már más kérdés, hogy egy effajta rendelkezés megfogalmazása – és azzal együtt szükségzerűen az örököltető digitális vagyontárgyak kijelölése – további kérdéseket vet fel, amelyekre kielégítő válaszok jelenleg még nem adhatók. Törvényen alapuló öröklés esetén az öröklés rendjét jogszabály határozza meg, kijelölve az örökösök körét, sorrendjét és az öröklés arányait. Ebben az esetben tehát nem lenne szükség további külön rendelkezésre, a legtöbb általános szabály megfelelően alkalmazható a digitális vagyontárgyakra. Ugyanez igaz a végintézkedésen alapuló öröklésre is: amennyiben a digitális vagyontárgyak örököltetősége törvényi szinten elismerést nyer,

35 Dubravka KLASIČEK: Inheritance Law in the Twenty-First Century: New Circumstances and Challenges. In: Oskar J. GSTREIN, Mareike FRÖHLICH, Caspar VAN DEN BERG, Thomas GIEGERICH (eds.): *Modernising European Legal Education (MELE) Innovative Strategies to Address Urgent Cross-Cutting Challenges*. Springer, 2023, 239.

36 SZWAJDLER i. m. 152.

37 Érdekes és egyben nagyon fontos kérdés, hogy az örökösök hogyan férhetnek hozzá az elhunyt személy digitális maradványaihoz. A téma összetettsége további kutatást igényel, erre tekintettel a jelen tanulmányban az említett kérdéskör nem kerül feldolgozásra.

38 SZWAJDLER i. m. 162.

az örökhagyónak joga van a digitális vagyontárgyakat is bevonni végintézkedésébe.

Noha úgy tűnik, az öröklési jogi szabályok egy része viszonylag könnyen alkalmazható lenne a digitális vagyontárgyak öröklésére, akadnak olyan öröklési jogi intézmények, ahol a hagyományos szabályok alkalmazása már valamivel nehezebb. A következőkben az öröklésről való lemondással és az örökség visszautasításával foglalkozom, majd azt vizsgálom, hogy a digitális vagyontárgyak miként foglalhatók bele az örökhagyó végrendeletébe.

4.3. AZ ÖRÖKLÉSRŐL VALÓ LEMONDÁS ÉS AZ ÖRÖKSÉG VISSZAUTASÍTÁSA

Annak elfogadásával, hogy a digitális vagyontárgyak a hagyaték részét képezhetik, számos további kérdésre is szükséges választ adni. Ilyen kérdés lehet az, hogy miként kell kezelni azt a helyzetet, amikor az örökös valamilyen okból nem tart igényt az adott digitális vagyontárgyra (pl. mert az nem bír vagyoni értékkel, vagy számára a vagyontárgy semmilyen érzelmi értékkel nem bír). Kérdés továbbá, hogy vajon van-e lehetőség az örökség visszautasítására digitális vagyontárgy esetén.

Törvényen alapuló öröklésnél a jogszabály meghatározza, hogy ki és milyen mértékben részesül az elhunyt személy hagyatékából. A törvényi rendelkezések szigorán bizonyos mértékben enyhít az örökösök választási szabadsága, amely bár korlátozott, azonban lehetőséget ad az örökösök számára, hogy kifejezzék szándékukat, amennyiben nem kívánnak örökölni. Az örökösök effajta szabadsága jellemzően minden jogrendszer öröklési jogában megjelenik, bár annak alakja és szabályozása sok esetben eltérő.

Azokban a jogrendszerekben – és a legtöbb modern jogrendszer ebbe a körbe sorolható –, ahol a hagyaték az örökhagyó halálakor külön jogi aktus nélkül száll át az örökösökre, az örökösök választási szabadságát külön jogintézmények biztosítják. Ezekben az úgynevezett *ipso iure* öröklési rendszerekben (pl. Belgiumban, Németországban, Franciaországban, Hollandiában, Magyarországon, Görögországban stb.), az örökösök egyoldalú jognyilatkozat útján (pl. örökség visszautasítása) vagy az örökhagyóval kötött szerződésben (pl. lemondás) nyilatkozhatnak arról, hogy a hagyatékából nem kívánnak részesülni. Más jogrendszerekben, ahol a hagyaték nem a törvény erejénél fogva száll át az örökösökre, hanem valamilyen kiegészítő nyilatkozat (pl. elfogadás) szükséges, vagy külön eljárást kell lefolytatni (pl. Ausztria, Olaszország, Spanyolország), az örökösöknek nincs szükségük más jogintézményre, amely biztosítaná az örökléssel kapcsolatos szabad döntésüket.

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) az örökségről való lemondás és az örökség visszautasításának esetét egyaránt ismeri és szabályozza. A törvényes öröklésre jogosult személy az örökhagyóval kötött írásbeli szerződésben – egészben vagy részben – lemondhat az örökségéről.³⁹ A 'törvényes öröklésre jogosult' kifejezés itt arra utal, hogy az öröklésről való lemondás lehetősége csak a törvényes örökösök számára nyílik meg, a végrendeleti örö-

kösök ezzel a lehetőséggel nem élhetnek. A lemondás érvényességének feltétele, hogy a szerződést írásba kell foglalni; az örökhagyó és az örökös közötti bármilyen szóbeli megállapodás nem vált ki joghatást. Lényeges rendelkezés továbbá, hogy a lemondás a lemondó személy leszármazóira nem hat ki, kivéve akkor, ha a szerződés kifejezetten így rendelkezik, vagy ha a lemondás a kötelesrészt elérő kielégítés ellenében történt.⁴⁰ A meghatározott személy javára való lemondás – a felek eltérő megállapodásának hiányában – arra az esetre szól, ha a meghatározott személy az örökhagyó után örököl. Az örökhagyó leszármazójának lemondása a felek eltérő megállapodásának hiányában a többi leszármazó javára szolgál. Ha a felek másként nem állapodnak meg, az örökhagyó leszármazója által tett lemondás minden esetben a többi leszármazó javára történik.⁴¹ A felek azonban ettől eltérően is rendelkezhetnek, így például az örökösnek lehetősége van arra is, hogy a hagyatékra vagy az adott vagyontárgyakra csak egy bizonyos részeről mondjon le.

Az örökség visszautasítása kapcsán a Ptk. kimondja, hogy az örökösök – függetlenül attól, hogy törvényes örökösök vagy végintézkedés alapján örökölnék –, az öröklés megnyílását követően visszautasíthatják az örökséget.⁴² Az öröklésről való lemondáshoz képest különbség, hogy az örökösnek az örökség visszautasítására egyoldalú nyilatkozat formájában van lehetősége, és az csak a teljes örökségrészére vonatkozhat, vagyis az örökös nem 'szemezgethet' az örökrésze tárgyát képező vagyontárgyak, vagyonelemek között. Az örökség visszautasítása tehát főszabályként a 'mindent vagy semmit' elven alapul, azonban a Ptk. a fenti főszabály alól két kivételt is enged. Az örökös ugyanis, amennyiben nem foglalkozik hivatásszerűen mezőgazdasági termeléssel, külön is visszautasíthatja a mezőgazdasági termelés célját szolgáló föld, a hozzá tartozó berendezési, felszerelési tárgyak, állatállomány és munkaeszközök öröklését.⁴³ Ezen túlmenően, az az örökös, aki mindkét öröklési jogcímen (vagyis végintézkedés és törvény alapján is) örököl, jogosult arra, hogy önállóan visszautasítsa az egyik jogcímen megszerzett részt.⁴⁴ Egyéb esetekben, így ha az örökös az örökség visszautasítását feltételhez vagy időhöz köti, valamilyen megszorítással teszi, vagy a nyilatkozat az örökrészenek csak egy részére vonatkozik (részleges visszautasítás), a visszautasítás érvénytelen.⁴⁵

Az öröklésről való lemondásra és az örökség visszautasítására vonatkozó legfontosabb szabályok rövid áttekintését követően érdemes néhány megjegyzést megfogalmazni. A lemondás hatályos szabályai megfelelőképpen alkalmazhatók a digitális vagyontárgyak esetében is, hiszen – e vagyontárgyak hagyaték tárgyaként való normatív elismerése esetén – az örökhagyó és a törvényes örökösök szerződésben rögzíthetnék az örökös lemondási szándékát, amennyiben az örökös az örökrészeiben található egyes digitális vagyontárgyakra nem tartana igényt.

Az örökségről való lemondáshoz képest az örökség visszautasítására vonatkozó szabályok alkalmazása már összetettebb

39 Ptk. 7:7. § (1) bekezdés.

40 Ptk. 7:8. § (1) bekezdés.

41 Ptk. 7:8. § (2) bekezdés.

42 Ptk. 7:89. § (1) bekezdés.

43 Ptk. 7:89. § (2) bekezdés.

44 Ptk. 7:89. § (3) bekezdés.

45 Ptk. 7:89. § (4) bekezdés.

kérdés. Minthogy a Ptk. főszabályként kizárja az örökség részleges visszautasítását, az örökös ilyen tartalmú nyilatkozata kiterjedne a digitális vagyontárgyakra is. Kérdésként merülhet azonban fel, miként ítélendők majd meg azok a helyzetek, amikor az örökös részesedni szeretne az örökségből, azonban az örökhagyó digitális vagyontárgyaira nem tartana igényt. Ez a helyzet a hatályos szabályok alapján jogilag nem kezelhető, miközben a helyzet megoldásért kiált, hiszen az emberek egy része a mai napig nem hisz a digitalizációban, sőt, vannak, akik kifejezetten tartózkodnak attól, hogy bármilyen formában digitális vagyontárgyaik legyenek. Az ilyen emberek számára a digitális vagyontárgyak öröklése nem kívánatos jelenség, amelyet csak úgy tudnak elkerülni, ha az örökséget visszautasítják. Egy ilyen nyilatkozat megtételével azonban a fizikai valóságban létező hagyatéki vagyontárgyak öröklésétől is elesnek.

Véleményem szerint a digitális vagyontárgyakat érdemes lenne az örökhagyó hagyatékán belül külön kezelni, és esetükben a jogalkotóknak – a mezőgazdasági termelés célját szolgáló föld, a hozzá tartozó berendezési, felszerelési tárgyak, állatállomány és munkaeszközök öröklése önálló visszautasíthatóságának mintájára – kivételként kellene ismernie a digitális vagyontárgyak önálló visszautasíthatóságát. A mezőgazdasági jellegű vagyontárgyak visszautasításának kivételként való elismerésekor a jogalkotó azzal érvelt, hogy a visszautasítás egységessége terhet róna az örökösökre, amennyiben arra kényszerítené őket, változtassanak életmódjukon, és mezőgazdasági gazdálkodóként újrakezdjék az életüket. Digitális vagyontárgyak esetén a fenti érv nem teljesen helytálló, hiszen a digitális vagyontárgyak öröklése folytán az örökösöknek nem kellene teljesen új életet kezdeniük. Úgy vélem azonban, hogy a jogalkotónak mégis figyelembe kell vennie azt, hogy nem minden ember akar digitális vagyontárgyak 'tulajdonosa' lenni és kriptopiaci szereplővé válni. Erre tekintettel a jövőben mindenképpen szükséges ezekre a helyzetekre vonatkozóan a részletes jogi rendelkezések kidolgozása, a digitális vagyontárgyak öröklése önálló visszautasíthatóságának elismerése.

4.4. DIGITÁLIS VAGYONTÁRGYAK AZ ÖRÖKHAGYÓ VÉGINTÉZKEDÉSÉBEN

Tanulmányom utolsó pontjában azt az esetkör vizsgálok, hogy miképpen jelenhetnek meg a digitális vagyontárgyak az örökhagyó végintézkedésében. A kérdés részletesebb vizsgálatát megelőzően szükségesnek tartom rögzíteni, hogy a vizsgálat tárgyát a digitális vagyontárgyak hagyományos módon (pl. írásban) készült végrendeletbe való beilleszthetősége képezi. Ennek rögzítése azért lényeges, mert a szakirodalomban a 'digitális végrendelet' kifejezést egyes esetekben – tévesen – az örökhagyó olyan nyilatkozataként határozzák meg, amelyben a digitális vagyonáról rendelkezik halála esetére. Szükséges hangsúlyozni, hogy a digitális végrendelet kifejezés nem a végrendelet tartalmára, hanem annak formájára vonatkozik, azaz a digitális végrendelet a nem hagyományos módon, hanem valamilyen digitális eszköz segítségével készült végrendeletek gyűjtőfogalmaként határozható meg.

Napjainkban megfigyelhető az a tendencia, miszerint az emberek egyre tudatosabban gondolnak vagyonuk halál

utáni sorsára, ideértve az általuk birtokolt digitális vagyontárgyakat is. Azok, akik jelentősebb kriptovagyonnal és -befektetésekkel rendelkeznek, ezekről a vagyontárgyakról rendelkezni szeretnének haláluk esetére. (Ugyanez a tendencia figyelhető egyébként meg a családjogban, a házassági vagyoni jog területén is.) Annak a kérdésnek a vizsgálatakor, hogy a digitális vagyontárgyakat miként lehet bevonni az örökhagyó végrendeletébe, itt is abból a hipotézisből indulok ki, hogy a digitális vagyontárgyak az örökhagyó hagyatékának részét képezik. Ilyen irányú jogi elismerés esetén az örökhagyó végakarata a digitális vagyontárgyaira is kiterjedhetne, és arról az örökhagyó érvényesen rendelkezhetne. A digitális vagyontárgyak sokszínűsége, felleltározhatatlansága azonban ezen a ponton újabb nehézségeket okoz, a rendelkezés mikéntjét illetően kérdéseket vet fel, amelyek technikai és technológiai szempontok vizsgálatát is szükségessé teszik. Kérdés lehet például az, hogy vajon érvényesen lehet-e a végrendeletben olyan kifejezést használni, mint 'digitális vagyonom' vagy 'digitális vagyontárgyaim összessége', vagy esetleg minden egyes digitális vagyontárgyról egyedileg szükséges rendelkezni. Véleményem szerint egyik lehetőség sem kizárt.

A magánjogtudomány a forgalom megkönnyítése érdekében alkotta meg a dologösszesség (*universitas rerum distantium*) fogalmát, amely a dologi jogban tehát *foralmifunkcionális egység*.⁴⁶ a dologösszességbe tartozó egyes dolgok jogi önállóságukat megőrzik ugyan, azonban a könnyebb kezelhetőség érdekében a jogügyletben egy egységet képeznek.⁴⁷ Az öröklési jogban a hagyaték is egyfajta dologösszesség, mivel az az örökhagyó vagyonának összességét jelenti. Ebből következően a digitális vagyon a hagyatékban belül egy alkategóriát, a dologösszesség sajátos típusát képezi. Abban az esetben, ha az örökhagyó végrendeletében 'digitális vagyonának egészéről' rendelkezik, a későbbiekben gyakorlati nehézségek merülhetnek fel, hiszen a digitális vagyontárgyak nincsenek felsorolva, és az örökösök között vita tárgyát képezheti, hogy mely digitális vagyontárgyak tartoznak bele ebbe a 'digitális vagyonösszességbe'. Erre tekintettel úgy vélem, hogy a legmegfelelőbb és legkörültekintőbb megoldás az lenne, ha az örökhagyó beazonosítható módon felsorolná a digitális hagyaték részét képező digitális vagyontárgyakat, és így rendelkezne azok jogi sorsáról.

Az összes digitális vagyontárgy azonosítása és felsorolása azonban meglehetősen nehéz feladat. Számos olyan, látszólag hétköznapi digitális tárgy (pl. online kuponok, számlák stb.) van ugyanis, amelyeket nem azonosítunk digitális vagyontárgyként. Igazi kihívást, némely esetben akár áttörhetetlen akadályt jelenthet a jövőben egy olyan leltár elkészítése, amely tartalmazza az örökhagyó összes jelszóval védett adathordozó eszközének és digitális felhasználói fiókjainak bejelentkezési azonosítóit, a kapcsolódó jelszavakkal együtt, az általa birtokolt kriptovaluták mennyiségét, típusát, értékét stb. További problémát jelent, hogy egyes webhelyek kifejezetten megkövetelik, hogy a felhasználó rendszeresen megváltoztassa a fiók jelszavát, így a digitális vagyontárgyak listáját és annak hozzá-

46 PUSZTAHELYI Réka: A tulajdonjogviszony. In: BARZÓ Timea, PAPP Tekla (szerk.): *Civilisztika II. Dologi jog – Felelősségtan*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019, 59.

47 PUSZTAHELYI i. m. 61.

férési adatait is időről időre frissíteni szükséges. Hasonlóképpen, a lista frissítése, kiegészítése szükséges akkor is, ha az örökhagyó valamilyen új fiókot hoz létre, vagy újabb kriptobefektetése keletkezik, korábbi befektetésének értéke növekszik stb. Abban az esetben tehát, ha az örökhagyó készít is a digitális vagyontárgyairól egy effajta leltárt, mindezeknek az információknak, adatoknak a végrendeletbe való beillesztése nem egyszerű, miközben a jelszavak frissítése és az új fiókok létrehozása szintén hatással lehet a végrendeletre. Az említett adatok végrendeletbe illesztésével járó adatvédelmi problémákra megoldást az jelenthetne, ha a felhasználói fiókokhoz kapcsolódó jelszavakat zárt mellékletként csatolnák a végrendelethez, vagy esetleg azokat egy külön dokumentum tartalmazná.

Jól látható, hogy a digitális vagyontárgyak végrendeletbe történő bevonásával kapcsolatban számos kérdés merül fel, amelyek egy része kifejezetten nagy jelentőséggel bír, míg mások kevésbé lényegesek, gyakorlati jellegűek. Mindezeket figyelembe véve valószínűsíthető, hogy a digitális vagyontárgyak sorsának végrendelettel történő rendezése nem lesz problémamentes.

A digitális vagyontárgyakkal kapcsolatos öröklési jogi bizonytalanságok körét lezárva megállapítható, hogy a digitális vagyontárgyak örökölhetőségének kérdésére adandó válasz egyre inkább az 'igen' felé hajlik.⁴⁸ Ez a válasz megfelel egyrészt a társadalom által megfogalmazott elvárásoknak. Másrészt azonban, komoly nehézséget okoz az, hogy a magánjogtudomány képviselői az esetek többségében továbbra is a hagyományos magánjogi gondolkodást próbálják ráerőltetni az új jelenségekre, és ennek megfelelően a digitális vagyontárgyakat a hagyományos polgári jogi fogalomrendszerbe kívánják besorolni. Úgy vélem, a jelenlegi öröklési jogi szabályozást a jövőben mindenképpen korszerűsíteni szükséges, és az – új elvek és fogalmak (pl. digitális öröklés, digitális örökös, digitális végrendelet stb.) kidolgozásával – a modern kor igényeihez hozzáigazítva alkalmas lesz majd a digitális vagyontárgyak befogadására. Addig is azonban, amíg ezek az új szabályozási megoldások nem állnak rendelkezésre, szerte a világon emberek tömegei halnak meg, és hagynak maguk után digitális örökséget, amelyet a jogalkalmazóknak valamiképpen kezelniük kell.

Egyértelmű jogi rendelkezések hiányában az emberek más lehetőségeket keresnek, amelyek segítségével rendelkezhetnek haláluk esetére digitális vagyontárgyaik sorsáról. Ilyen például a 'digitális hagyatéki tervezés' (*digital estate planning*), amely tágabb értelemben egy olyan folyamatot jelent, amelynek során az emberek előkészíthetik a digitális vagyontárgyakkal való rendelkezést. A tervezési folyamatban a fél (a későbbi örökhagyó) a digitális vagyontárgyak azonosítását követően hozzáférést biztosít ezekhez a vagyontárgyakhoz, így gondoskodva azokról halála esetére. A common law jogrendszerekben a digitális hagyatéki tervezést mint szolgáltatást jellemzően ügyvédek nyújtják. Ez azonban, amint arra Hopkins rámutat, a hagyományos hagyatéki tervezési módszerekkel kivitelezhetetlen, és egyben komoly adatvédelmi kockázatok-

kal is jár.⁴⁹ A helyzetet súlyosbítja, hogy sok – egyébként hagyományos hagyatéki tervezéssel foglalkozó – cég is felismerte ezt az igényt, és ma már különféle szolgáltatásokat nyújtanak a digitális vagyon tervezésének segítésére. Emellett számos új, kifejezetten digitális vagyon- és hagyatéki tervezésre szakosodott cég is megjelent.⁵⁰ Az általuk kínált szolgáltatások azonban semmiképpen sem jelentenek megoldást a digitális vagyontárgyak öröklésére, pusztán de facto módon kerül rendezésre ezen vagyontárgyak sorsa az örökhagyó halála esetére. További problémát okoz az is, hogy az elkészített digitális vagyontervek tartalma és a digitális vagyontárgyak átruházása gyakran ellentétes az online platformok és a digitális szolgáltatók által alkalmazott *mortis causa* rendelkezésekkel. Röviden összefoglalva megállapítható, hogy a digitális vagyon- és hagyatéktervezés jelenleg még gyerekcipőben jár, és további fejlesztésre szorul ahhoz, hogy a társadalom igényeit a lehető leghatékonyabban szolgálja. Lényeges azonban, hogy még ekkor sem tekinthető majd az egyelőre még hiányzó jogi szabályozás tényleges alternatívájának.

5. ZÁRÓ MEGJEGYZÉSEK

A tanulmányban arra tettem kísérletet, hogy felvázoljak néhány olyan, a magánjog területén körvonalazódó kérdést, amelyek megválaszolásához elengedhetetlen a digitális vagyontárgyak megfelelő elméleti megalapozása. Röviden áttekintettem a digitális vagyontárgyak fogalmi meghatározására vonatkozó kísérleteket, és kitértem néhány már létező, vagy éppen formálódó nemzeti szabályozás ismertetésére is. Ezt követően a digitális vagyontárgyak magánjogi rendszerbe való beilleszthetőségét vizsgáltam, és azok magánjogi minősítését előkérdésként határoztam meg, amelynek megválaszolása feltevélet képezi annak, hogy a tudomány képviselői a magánjog egyes részterületein körvonalazódó, a digitális vagyontárgyakhoz kapcsolódó problémakörökre jogi megoldásokat dolgozhatnak ki.

Komoly érvek szólnak a digitális vagyontárgyak jogi elismerése mellett. Véleményem szerint bizonyos típusú digitális tárgyak esetén a hagyományos dologi jogi szabályok megfelelően alkalmazást nyerhetnének, míg más digitális eszközök (pl. kriptovaluták) követelésként lennének érvényesíthetők. Mindkét kezelési mód megalapozná azt, hogy a digitális vagyontárgyat a hagyatéki részeként kezeljük és azokra az öröklési jogi szabályokat alkalmazzassuk.

Ha a jövőbe tekintünk, a fenti alapvető kérdésem túlmenően a digitális vagyontárgyakkal kapcsolatosan az öröklési jog területén számtalan egyéb kérdés merül fel, amelyek mind-mind további, egyelőre megválaszolhatatlan vagy jelenleg még egyáltalán nem is látható probléma felé visznek bennünket tovább.

⁴⁹ Jamie P. HOPKINS: *Afterlife in the Cloud: Managing a Digital Estate*. *Hastings Science & Technology Law Journal*, No. 2. 2013. 229. A hagyományos hagyatéki tervezésről lásd részletesen Maria PERRONE: *What Happens When We Die: Estate Planning of Digital Assets*. *CommLaw Conspectus: Journal of Communications Law and Policy*, 1. szám, 2012, 186–188.

⁵⁰ Az *AssetLock* például lehetővé teszi a felhasználók számára, hogy dokumentumokat, utolsó leveleket, utolsó kívánságokat, utasításokat, fontos helyeket és titkos információkat töltsenek fel egy online széfbe.

⁴⁸ Natalie M. BANTA: *Property Interests in Digital Assets: The Rise of Digital Feudalism*. *Cardozo Law Review*, Vol. 39. 2017, 1108.

Valószínűleg lesznek újabb jelenségek, amelyekkel ma még nem számolunk. Ezért is különösen fontos, hogy a jelenlegi ismereteink alapján, amennyire csak lehet, felkészüljünk a jövőre.

A jog technológiai jelenségekre való reagálási lehetőségei időben rendkívüli módon kötöttek, az egyes digitalizációs vívmányokra vonatkozó megfelelő jogi szabályok megalkotása nehézkes. Látva mindezt, úgy gondolom, hogy hibás az a megközelítés, amely szerint a jelen tanulmányban felvetett és részben vizsgált kérdések idő előttiék, és azokkal csak akkor kell majd foglalkozni, amikor ténylegesen felmerülnek. Ha csak várunk, és nem készülünk fel, akkor a jog helyett a gyorsan változó digitális környezet fogja önmagát szabályozni. Nem

szabad tehát hátra dőlnünk és legyintenünk, hogy mindez csak a távoli jövő, nincs dolgunk vele. A ma jogását proaktivitás kell, hogy jellemezze: meg kell előznünk a jövőbeli problémákat, reakcióképesnek kell lennünk. Meg kell írunk a lehetséges foratókönyveket a jövőbeli kérdések megválaszolásához annak érdekében, hogy a jogalkalmazók ne üres kézzel álljanak majd a digitális vagyontárgyakkal kapcsolatos problémák előtt, hanem megfelelő kapaszkodót találjanak, és döntéseiket megfelelő, tudományosan megalapozott érvekkel tudják alátámasztani.

Verebics János*

Generatív mesterséges intelligencia az egyetemi oktatásban – dilemmák és lehetőségek egy új korszak hajnalán I.

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

A generatív mesterséges intelligencia (a továbbiakban: GMI) gyors térnyerése alapvető változásokat hozott a felsőoktatásban mind az oktatás, mind a kutatás területén. A tanulmány célja, hogy átfogó képet adjon a GMI felsőoktatási alkalmazásának lehetőségeiről és kihívásairól, különös tekintettel az oktatók és hallgatók felkészítésére, valamint az intézményi adaptációra. A szerző írásával egy olyan felsőoktatási keretrendszer megteremtéséhez kíván hozzájárulni, amely rugalmas, inkluzív, és képes alkalmazkodni a 21. század kihívásaihoz, miközben elősegíti a generatív mesterséges intelligencia felelős és innovatív használatát. Kétrészes tanulmányunk széles szakirodalmi talajon állva, de az egyes alkalmazási lehetőségek, gyakorlati példák bemutatásával elemzi a GMI-technológia oktatási integrációjának hatásait, beleértve a személyre szabott tanulás, a tananyagfejlesztés és az értékelési rendszerek átalakításának potenciálját. Ezzel párhuzamosan kitér azokra az etikai, jogi és pedagógiai kérdésekre, amelyek a technológia széles körű alkalmazásával járnak. Nemzetközi kitekintéssel foglalmaz meg javaslatokat a felsőoktatási intézmények számára a GMI integrációjának elősegítésére, különös tekintettel az új vizsgakultúra és a kompetenciaalapú szemlélet bevezetésére. A munka rávilágít arra, hogy a GMI alkalmazása nem csupán technológiai újításként jelenik meg, hanem egy új oktatási paradigma alapjaként, amelyben a mesterséges intelligencia az oktatás és kutatás szerves részévé válik, a sikeres integráció feltétele pedig az oktatók és hallgatók célzott képzése, az etikus használat biztosítása, valamint az intézményi szabályozás kialakítása.

2. ÚGY MÁR SOHA NEM LESZ SEMMI, AHOGY EDDIG VOLT?

Az oktatás és a tudományos kutatás területei az elmúlt évtizedekben hatalmas változásokon mentek keresztül.¹ Az egyik

legmeghatározóbb technológiai fejlesztés, amely ma már mindkét területen kulcsszerepet játszik, a mesterséges intelligencia. A mesterséges intelligencia használata nem csupán lehetőséget biztosít a tanárok és kutatók számára, hogy feladataikat hatékonyabban végezzék, hanem olyan új utakat nyit meg, amelyek radikálisan átalakíthatják a tanulás, tanítás, valamint a tudományos munka folyamatát.² Korábban elképzelhetetlen gyorsasággal hatolt be az oktatás és egyetemek világába:³ az, hogy a ChatGPT megjelenésétől (2022. november) a generatív mesterséges intelligencia heti rendszeres használóinak száma a világban 500 millió főre növekedett (ebből 250 millió a ChatGPT-re esik) a vállalati integráció mellett, sőt: azt megelőzve az oktatásban való elterjedésének köszönhető.

A generatív mesterséges intelligencia napjainkban nem csupán egy technológiai trend, hanem a munka, a tanulás, az oktatás és kutatás szerves része lett. Sokszor olyankor is alkalmazzuk (fordítóprogramok, MI-támogatású keresőmotorok, mobilalkalmazások), amikor nem is tudunk róla, de egyre inkább tudatosan épül be a munkafolyamatokba, az oktatási, tanulási célú felhasználásba. Utóbbi körben olyan eszközöket biztosít, amelyek lehetővé teszik az oktatási anyagok gyorsabb előállítását, a tanulók egyéni igényeikhez igazított tananyagok fejlesztését, valamint az automatizált, valós idejű visszajelzést. A kutatók számára pedig olyan adatelemzési képességeket kínál, amelyek révén mélyebb betekintést nyerhetnek az összetett adatokba, gyorsabban hozhatnak létre új hipotéziseket, és hatékonyabban dolgozhatnak ki új megközelítéseket.⁴ A digitális világba beleszületett Z generáció előbb

city of the Future: Reimagining Higher Education and Research. Cham, Svájc, Springer Nature, 2023. SCHULE és KI: Ein praxisorientierter Leitfaden. mmb Institut – Gesellschaft für Medien- und Kompetenzforschung mbH, Deutsches Forschungszentrum für Künstliche Intelligenz GmbH (DFKI), 2023. <https://www.telekom-stiftung.de/sites/default/files/files/Leitfaden-Schule-und-KI.pdf>

2 Bernhard M. PRATSCHKE: *Generative AI and Education: Digital Pedagogies, Teaching Innovation, and Learning Design*. Cham, Svájc, Springer Nature, 2024.

3 Sebastian GÖLLNER, Benjamin LEUSING: *KI in der Hochschullehre – eine Übersicht*. e-teaching.org, 2023. https://www.e-teaching.org/etresources/pdf/erfahrungsbericht_2023_goellner_leusing_ki-in-der-hochschullehre-eine-uebersicht.pdf

4 Myint Swe KHINE (szerk.): *Artificial Intelligence in Education. A Machine-Generated Literature Overview*. Szingapúr, Springer Nature, 2024.

* Egyetemi docens, kommunikációs vezető, Eötvös Loránd Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar.

1 Laura W. PERNA: *Higher Education: Handbook of Theory and Research*. Volume 38. Cham, Svájc, Springer Nature, 2023. M. A. S. AL-MADEED, A. BOURAS, M. AL-SALEM, N. YOUNAN (szerk.): *The Sustainable Univer-*

ismerte fel lehetőségeit, mint a kevésbé adaptív idősebbek, s vette használatba: tanuláshoz, iskolai feladatok megoldásához, beadandó dolgozatok készítéséhez is.

Mindez nem kis mértékben a generatív mesterséges intelligencia egyik legismertebb képviselőjének, az igen széles körben használt ChatGPT-nek köszönhető. A ChatGPT olyan nyelvi modell, amely képes természetes nyelven válaszolni, szövegeket alkotni, kérdésekre válaszokat adni és támogatni a tanárokat, a kutatókat, valamint a hallgatókat. A mesterséges intelligencia alkalmazása az oktatásban és kutatásban számos előnnyel jár, azonban a technológia hatékony bevezetése és használata újfajta, kritikus gondolkodást igényel mind a tanárok, mind a kutatók részéről.⁵ Fontos, hogy tisztában legyenek az MI nyújtotta lehetőségekkel, de egyben az alkalmazás korlátait és etikai kérdéseit is figyelembe vegyék.⁶

Mindazonáltal a ChatGPT csak egy a számtalan lehetőség közül, mely a generatív mesterséges intelligencia oktatási célú felhasználása körében felmerülhet. Az MI-alapú rendszerek folyamatos fejlődése lehetővé teszi, hogy a tanulási folyamat egyre inkább személyre szabott, adaptív és interaktív legyen. A következő években várhatóan még inkább elterjednek az MI-alapú oktatási eszközök, amelyek lehetővé teszik, hogy a diákok saját tempójukban, a saját érdeklődésükhöz igazodva tanuljanak. A generatív MI-eszközök segítségével az oktatás egyre inkább a diákok egyéni igényeire szabható, ami hosszú távon pozitív hatással lesz a tanulás hatékonyságára és az oktatási rendszerek minőségére.⁷

Az MI lehetőséget ad arra is, hogy az oktatás inkluzívabbá váljon, és a hátrányos helyzetű diákok is hozzáférhessenek a legmodernebb tanulási eszközökhöz. Az MI az oktatók számára is új módszertani lehetőségeket nyújt, amelyekkel hatékonyabban támogathatják a hallgatóikat, miközben csökkenthetik az adminisztrációs terheiket. Ugyanakkor számolni kell azzal is, hogy a hallgatók, s ma még nagyrészt az oktatók az MI eszköztárhoz való hozzáférése is az ingyenesen elérhető változatokra korlátozott, melyek funkcionalitásukban jóval kevesebbet tudnak, mint a fizetős pro változataik. Fontos alapelv, hogy – úgy az oktatók, mint a hallgatók esetében – addig, amíg az intézmény nem tud számukra alanyi jogon igénybe vehető generatív mesterséges intelligencia szolgáltatást biztosítani, kötelezően az MI használata nem írható elő: az csak egy igénybe vehető lehetőség marad.

Mindezek a kérdések az oktatás és a kutatás területére vonatkozó nemzetközi szakpolitikákban már a generatív mesterséges intelligencia megjelenése előtt is különös figyelmet kaptak, ahogy az egyes országok mesterségesintelligencia-stratégiáiban és szakdokumentumaiban is.⁸ Az OECD már 2019-ben közzétett egy átfogó jelentést az MI társadalmi hatásairól, s ugyan-

ebben az évben kiadta első jogi ajánlásait is – ezeket 2024-ben újította meg.⁹ A generatív MI gyors fejlődése az OECD 2023-as jelentésében, az „*Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities*” című dokumentumban is hangsúlyozásra került. Ez a jelentés kiemeli, hogy az MI képes az oktatásban személyre szabott tanulási élményeket nyújtani, miközben hatékonyabbá teszi a tanárok és hallgatók munkáját.

Az UNESCO 2021-ben előremutató irányelveket adott ki,¹⁰ amely átfogó etikai kereteket kínált az MI alkalmazásához, különös tekintettel az igazságosságra, a sokszínűsége és az adatvédelem biztosítására. Az UNESCO ugyanebben az évben kiadta az „*AI and Education: Guidance for Policy-Makers*”¹¹ című iránymutatást, amely az MI oktatási alkalmazására vonatkozó politikai irányelveket fogalmaz meg. Hangsúlyozza az oktatási egyenlőség, a kritikus gondolkodás fejlesztése, valamint az MI átláthatóságának és etikai használatának fontosságát.

Az Európai Unió 2022-ben publikálta az „Etikai iránymutatások oktatók számára a mesterséges intelligencia és az adatok oktatási és tanulási célú felhasználásáról” című dokumentumot,¹² amely részletes útmutatót nyújt az MI és az adatok etikus használatához az oktatásban. A dokumentum, mely az uniós tagállamok szakpolitikai megközelítéseire is nagy hatást gyakorolt, négy fő alkalmazási területet különített el: diákok tanítása, támogatása, oktatók segítése és rendszerszintű támogatás. Ezek mellett hangsúlyozza az emberi felügyelet, az átláthatóság, valamint a társadalmi és környezeti jólét fontosságát. Az Európai Bizottság egy 2024-es szakmai anyagában¹³ konkrét ajánlásokat tett a generatív MI alkalmazására a kutatásban és oktatásban. A dokumentum kiemeli az akadémiai integritás védelmét, az adatvédelem biztosítását, valamint a generatív MI alkalmazásának etikus kereteit.

Ahogy a mesterséges intelligencia oktatási integrációjára vonatkozó nemzetközi szakirodalom rámutat, az MI bevezetése nemcsak etikai és jogi, hanem didaktikai, oktatásmódszertani, tanulásszervezési problémákat is felvet:¹⁴ az oktatóknak és a hallgatóknak egyaránt új ismereteket, készségeket kell elsajátítaniuk, meg kell tanulniuk a generatív mesterséges intelligencia szakszerű, jogszerű és etikus használatát, az egyetemeknek pedig ki kell alakítani azokat a szabályozási kereteket, melyek között ezeknek az eszközöknek a használata nemcsak

Intelligenz, 2020. <https://publica-rest.fraunhofer.de/server/api/core/bitstreams/2d4f9603-b95c-4548-912a-d4a3b596ebf1/content>

9 OECD: Artificial Intelligence in Society. Paris, OECD Publishing, 2019, OECD: Lernkompass 2030. Rahmenkonzept des Lernens. OECD Future of Education and Skills 2030, 2020a, OECD: Trustworthy Artificial Intelligence (AI) in Education: Promises and Challenges. OECD Education Working Paper No. 218, Párizs, OECD Publishing, 2020b. OECD: Recommendation of the Council on Artificial Intelligence. OECD/LEGAL/0449, Párizs, OECD Publishing, 2024.

10 UNESCO: Ajánlás a mesterséges intelligencia etikájáról. 2021. https://unesco.hu/data/UNESCO_Ajanlas_mesterseges_intelligencia.pdf

11 UNESCO: Guidance for Generative AI in Education and Research. Párizs, UNESCO, 2023.

12 Europäische Kommission, Generaldirektion Bildung, Jugend, Sport und Kultur: Ethische Leitlinien für Lehrkräfte über die Nutzung von KI und Daten für Lehr- und Lernzwecke. Luxembourg, Amt für Veröffentlichungen der Europäischen Union, 2022. <https://data.europa.eu/doi/10.2766/494>

13 European Commission: Living guidelines on the responsible use of generative AI in research, ERA Forum Stakeholders' document, Brussels, Directorate-General for Research and Innovation.

14 SCHULE és KI i. m.

5 Florian ALLWEIN: ChatGPT – A Critical View. IU Discussion Papers – IT & Engineering, No. 1, IU Internationale Hochschule, Erfurt, 2024. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/287746/1/1884052266.pdf>

6 Thomas SCHMOHL, Akiyo WATANABE, Karl SCHELLING (szerk.): Künstliche Intelligenz in der Hochschulbildung: Chancen und Grenzen des KI-gestützten Lernens und Lehrens. Bielefeld, kézirat, 2023.

7 Mohamed LAHBY, Yassine MALEH, Alessandro BUCCHIARONE, Sebastian E.SCHAEFFER (szerk.): General Aspects of Applying Generative AI in Higher Education. Opportunities and Challenges. Cham, Sváj, Springer Nature, 2024.

8 Niels PINKWART, Stefan BEUDT: Künstliche Intelligenz als unterstützende Lerntechnologie. Berlin, Deutsches Forschungszentrum für Künstliche

lehetséges, de támogatott is.¹⁵ E folyamat célja azonban nem egy komplex tudásanyag egyfajta tantárgyszerű elsajátítása, hanem azon kompetenciák a megszerzésének támogatása, melyek a digitális írástudás meglévő eszköztárát az MI felelős használatára terjesztik ki.

A tiltás nyilvánvalóan nem opció, hisz annak – legalábbis ami a hallgatók nem ellenőrzött vizsgakörnyezetben végzett munkáit érinti – érvényt szerezni úgysem lehet, és ezt az egyetemek alapvető társadalmi funkciója¹⁶ sem teszi lehetővé: 2025 után már nem léphetnek úgy ki a munka világába, hogy ezen a területen ne rendelkezzenek a munkáltatók által már széles körben elvárt készségekkel, kompetenciákkal és tudással.

3. A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÚTJA AZ OKTATÁSBAN A TÖMEGES FELHASZNÁLÁSI LEHETŐSÉGEKIG

A mesterséges intelligencia oktatási célú felhasználása több évtizedes múltra tekinthet vissza, ám amíg a korábbi alkalmazások általában korlátozott funkciókkal, és viszonylag szűk felhasználói kör számára voltak hozzáférhetők, a GMI a maga kiterjesztett lehetőségeivel mindenki számára elérhetővé vált – az oktatásban, a felsőoktatásban is. Az MI integrációja az oktatási rendszerbe egy többlépcsős folyamatként jelenik meg, amelynek célja az oktatók és hallgatók felkészítése a generatív MI-eszközök hatékony használatára. E folyamat nemcsak az oktatás hatékonyságát növeli, hanem alapvetően formálja a hallgatók kompetenciáit és felkészültségét a jövő munkaerőpiaci elvárásainak megfelelően.¹⁷

3.1. A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA OKTATÁSI CÉLÚ FELHASZNÁLÁSI LEHETŐSÉGEINEK FEJLŐDÉSE

A mesterséges intelligencia oktatási alkalmazásai az 1950-es évektől kezdődően jelentős fejlődésen mentek keresztül, különböző technológiák és innovációk formájában alakítva át a tanítás és tanulás módszereit.¹⁸ Az MI első mérföldkövei közé tartozik az 1956-os Dartmouth Konferencia, amely megalapozta az MI tudományos kutatását. Itt mutatták be a *Logic Theorist* programot, amely matematikai tételek bizonyítására volt képes, megteremtve az alapot a gépi logika és az automatizált érvelés alkalmazásához.

Az 1960-as években jelentős áttörést hozott az *ELIZA*, az első chatbot, amely természetes nyelven kommunikált. Ez a program nemcsak pszichológiai beszélgetések szimulálására szolgált, hanem megmutatta, hogy a gépek képesek lehetnek emberi interakciók utánzására. Ugyanezen időszakban

fejlesztették ki a *Perceptron* nevű neurális hálózatot, amely lehetővé tette a minták felismerését és kategorizálását, például képek azonosítását.

A 1970-es években megjelentek az első intelligens tutor rendszerek (ITS), amelyek képesek voltak figyelemmel kísérni a tanulók teljesítményét, és személyre szabott visszajelzéseket nyújtani. Például a *MYCIN* nevű program, amelyet eredetileg orvosi diagnosztikára terveztek, az oktatásban is sikerrel alkalmazható volt, mivel valós helyzetek szimulálásával segítette a diákokat az elemzésben és a döntéshozatalban. Ekkor terjedtek el a szakértői rendszerek is, amelyek egy-egy terület szakértőinek döntéshozatali folyamatait modellezték, megkönnyítve a komplex problémák megoldását.

Az 1980-as években a gépi tanulás fejlődése hozott új lehetőségeket az oktatásban.¹⁹ A neurális hálózatok, például a visszacsatoló algoritmusok (*backpropagation*) bevezetése révén a rendszerek képesek lettek tanulni a hibáikból, ami forradalmasította a tanulási élményt. Az MI-alapú e-learning-platformok, mint a *Carnegie Learning* és a *Cognitive Tutor*, már képesek voltak valós időben figyelemmel kísérni a tanulók problémamegoldási folyamatát, és ennek alapján személyre szabott oktatási anyagokat kínáltak. Ezek a rendszerek a tanulási hatékonyság növelésére összpontosítottak, segítve a diákokat a nehézségek leküzdésében.

Az 1990-es évek jelentős fejlődést hoztak a szakértői rendszerek terén is, amelyek a felhasználói kérdésekre adott válaszokkal és tanácsaikkal támogatták a tanulási folyamatot. Például az *ALEKS* (*Assessment and Learning in Knowledge Spaces*) matematikai készségek fejlesztésére specializálódott, folyamatosan alkalmazkodva a diákok igényeihez és nyomon követve előrehaladásukat. Az e-learning-platformok, mint a *Moodle* és a *Blackboard*, lehetővé tették az online tanulás és az együttműködés integrációját, miközben támogatták a közösségi tanulás élményét.

A 2010-es években a mélytanulási technológiák, mint például a *Duolingo*, új dimenziókat nyitottak az oktatásban. Az intelligens algoritmusokat használó alkalmazások személyre szabott gyakorlatokat kínáltak, és valós időben igazították a tananyagot a felhasználók teljesítményéhez. Az MI-alapú rendszerek kiterjesztése az AR (kiterjesztett valóság) és VR (virtuális valóság) technológiákra interaktív tanulási élményeket eredményezett, például történelmi események virtuális átélését vagy tudományos kísérletek végrehajtását.

Az MI fejlesztése új lendületet kapott a generatív modellek, különösen a nagy nyelvi modellek (LLM-ek) fejlődésével. Az 1950-es és 1960-as években az LLM-ek kezdeti formái statisztikai módszerekre, például *N-gram*-alapú megközelítésekre támaszkodtak. A *Word2Vec* algoritmus 2013-as bevezetése áttörést jelentett azzal, hogy vektoralapú reprezentációkat alkalmazott a szavak szemantikai jelentésének megragadására. Ez az innováció megalapozta a mélytanulási modellek, mint például a *Recurrent Neural Networks* (RNN) és az *encoder-decoder* architektúrák fejlődését, amelyek a gépi fordítás és a szövegszintézis területén hoztak jelentős áttörést.²⁰

15 Sarah H. VIEWEG (szerk.): *KI für das Gute: Künstliche Intelligenz und Ethik*. Wiesbaden, Springer Gabler, 2023.

16 Ulf-Daniel EHLERS, Lars EIGBRECHT (szerk.): *Creating the University of the Future: A Global View on Future Skills and Future Higher Education*. Cham, Springer, 2024.

17 GÖLLNER és LEUSING i. m.

18 Stephan HOERNIG, André ILHARCO, Pedro T. PEREIRA, Ricardo PEREIRA: *Generative AI and Higher Education: Challenges and Opportunities*. Lisszabon, Institute of Public Policy, 2024.

19 HOERNIG és mások i. m.

20 Daniel SCHEUER: *Akzeptanz von Künstlicher Intelligenz: Grundlagen intelligenter KI-Assistenten und deren vertrauensvolle Nutzung*. Cham, Springer, 2020.

Az igazi forradalmat a Transformer-architektúra megjele-
nése hozta, amelyet Vaswani és társai mutattak be 2017-ben.
Ez az architektúra a self-attention mechanizmus révén forra-
dalmasította a nyelvi modellezést, lehetővé téve a hosszú távú
összefüggések figyelembevételét.²¹ A *Transformer*-alapú mo-
dellek, mint a *BERT*- és a *GPT*-szériák, képesek voltak külön-
böző kontextusokban kiemelkedő teljesítményt nyújtani.

A nagy nyelvi modelleken és a *GPT*-architektúrán alapuló
generatív mesterséges intelligencia, amely napjainkban a figye-
lem középpontjában áll, az MI egy olyan formája, amely képes
új, eredeti tartalmakat létrehozni. Az olyan modellek, mint
a ChatGPT, hatalmas mennyiségű szöveges adat alapján tanul-
nak, és képesek új szövegeket alkotni, amelyek természetesnek
és emberi módon megírtak tűnnek. Ez a technológia jelentős
előrelépést jelent az oktatásban és kutatásban, mivel a digitális
átalakulás részeként lehetővé teszi, hogy a tanárok és hallgatók
olyan eszközökhöz jussanak, amelyek gyorsan és hatékonyan
nyújtanak segítséget a tananyag előállításában, elemzésében és
a kutatási folyamatokban.²²

3.2. A GENERATÍV MI (FELSŐ)OKTATÁSI INTEGRÁCIÓJA

Az MI felsőoktatási bevezetése egy többlépcsős folyamat,
melynek első nagy szakaszát az MI-nak az oktatási rendszerbe
való integrációja, második nagy szakaszát pedig a képzési
curriculumba való diszciplináris (szaktárgyakba beépülő)
integrációja jelenti. Az első szakaszban az oktatóknak és hall-
gatóknak – megfelelő felkészítés mellett – meg kell ismerniük
az MI felhasználási lehetőségeit, el kell sajátítaniuk az alkal-
mazásával összefüggő tudást (szövegalkotás lehetőségei, tanu-
lási célú használata stb.), és fel kell ismerniük, hogy saját szak-
mai és személyes életükbe hogyan tudják majd azt bevezetni.
Az egyetemek egyrészt kialakítják a használat keretfeltételeit,
másrészt – úgy az oktatók, mint a hallgatók és a nem oktató
kollégák számára – biztosítják azt a szakmai képzést, amivel
mindezek az ismeretek megtanulhatók.²³ Erre épülhet rá
a szaktárgyi MI-integráció lépése, amikor – ideális esetben
az egyetemi fejlesztési stratégia mentén – az egyes tanszékek
és oktatók a kompetenciájukba tartozó tárgyak esetében be-
építik a tananyagba az MI használatával kapcsolatos
szakspecifikus összefüggéseket.²⁴ A gyakorlatban ez utóbbi
megközelítés nem ritkán 'előreszalad': az MI-ről – oktatói kez-
deményezésre – előbb van szó az egyes tárgyak összefüggésé-
ben, az alkalmazási lehetőségekre koncentrálva (pl. jog, pénz-
ügyek, menedzsment, közigazgatás, egészségügy), úgy, hogy
az MI kezeléséhez szükséges hallgatói kompetenciák még hiá-
nyoznak.

A kezdő lépést minden esetben az intézmény generatív
mesterséges intelligencia alkalmazásához való viszonyának

meghatározása jelenti.²⁵ Az MI-eszközök oktatási alkalmazása
két fő csoportba oszthatók: elfogadható és nem elfogad-
ható használati módok. Elfogadható alkalmazás például
az irodalomkutatás támogatása, az ötletgenerálás és a tanulási
segédanyagok készítése.²⁶ Az MI segíthet a hallgatóknak meg-
fogalmazni a kutatási kérdéseiket, vizuális anyagokat létrehoz-
ni, vagy akár nyelvi támogatást nyújtani szövegeik stilisztikai
és helyesírási javításához. Az ilyen alkalmazások az MI-t
támogató eszközként kezelik,²⁷ amely kiegészíti, de nem he-
lyettesíti a hallgatók egyéni munkáját. Nem elfogadható hasz-
nálati módok közé tartozik az MI-eszközök emberi ellenőrzés
nélküli használata, különösen akkor, ha az eszközök a tudo-
mányos munka alapjává válnak. A hallgatók nem hagyatkoz-
hatnak kizárólag az MI által generált tartalmakra, például
esszéik vagy házi dolgozatok esetén.²⁸

A DACH-országok – Németország, Ausztria és Svájc –
egyetemei és kutatási intézményei már hosszabb ideje alkal-
mazzák az MI-t az oktatásban, és számos gyakorlati tapasztat-
lat áll rendelkezésre arról, hogyan lehet hatékonyan integrálni
az MI-t a tanításba.²⁹ Jelentős gyakorlata alakult ki a generatív
mesterséges intelligencia felsőoktatási bevezetésének Portugá-
liában, az Egyesült Államokban, Ausztráliában és Hong
Kongban is. A vonatkozó szakirodalom bár hatalmas – még –,
áttekinthető, azt, amennyire a terjedelmi keretek megenged-
ték, jelen tanulmány elkészítéséhez is felhasználtuk, egyes,
különösen figyelemre méltó darabjait pedig az e célból 2024
szeptemberében megnyitott szakmai blogon³⁰ mutattuk és
mutatjuk be.

A 2023 elején még jellemzőnek mondható generális tiltás
elvétől egyre inkább eltávolodva a külföldi egyetemek egy
jelentős része már megengedi az MI alkalmazását, de csak meg-
határozott körben, pontosan rögzített és sokszor szigorú fel-
tételek mellett. Általánosan elfogadott,³¹ hogy az MI-eszközök
támogathatják a tanulmányokat azáltal, hogy ötleteket generál-
nak, vázlatokat készítenek, segítenek a szövegek megszerkesz-
tésében, vagy információkat keresnek. E rendszerek alkalma-
zása azonban nem helyettesítheti a hallgatók önálló munkáját,
hiszen a vizsgák célja továbbra is az, hogy a diákok egyéni kom-
petenciáikat és tudásukat demonstrálják. A hallgatók tipikusan
nem használhatják az MI-t mint segédeszközt a személyes

21 Joseph E. AOUN: *Robot-Proof. Higher Education in the Age of Artificial Intelligence*. Cambridge, MA, The MIT Press, 2017.

22 André B. MACHADO, Manuel J. SOUSA, Francesca DAL MAS, Sandro SECINARO, Daniele CALANDRA (szerk.): *Digital Transformation in Higher Education Institutions*. Cham, Svájc, Springer Nature, 2024.

23 SCHULE és KI i. m.

24 SCHMOHL és mások i. m.

25 Fatima ROUMATE (szerk.): *Artificial Intelligence in Higher Education and Scientific Research: Future Development*. Szingapúr, Springer Nature, 2023.

26 Rhein-Main HOCHSCHULE: *Empfehlungen für Studierende zum Einsatz von KI-Tools beim wissenschaftlichen Schreiben*. 2023. https://www.hs-rm.de/fileadmin/Home/Services/Didaktik_und_Digitale_Lehre/KI_%40HSRM/AG_Empfehlungen_fuer_Studierende_docx.pdf

27 Christian MUTSCHLER, Carsten MÜNZENMAYER, Nicolas UHLMANN, Alexander MARTIN (szerk.): *Unlocking Artificial Intelligence: From Theory to Applications*. Cham, Svájc, Springer Nature, 2024.

28 Marta CAYETANO, Carlos GARCÍA, Victoria GÓMEZ, María SAMPAYO, José María VILALTA (szerk.): *New Visions for Higher Education towards 2030*. In: *Higher Education in the World Report 8. Special Issue*. Barcelona, GUNI, 2022.

29 GÖLLNER és LEUSING i. m., Ulrich FAHR, Philipp RIEGLER (szerk.): *Digital gestützte Lehre: Innovative Konzepte zur digitalen und analogen Lehre an Hochschulen*. Wiesbaden, Springer VS, 2025.

30 MI és felsőoktatás, <https://caimelot.blogspot.com/2024/09/bevezeto-gondolatok.html>

31 Abimbola OWOSONI, Olufemi KOLADE, Adebayo EGBETOKUN: *Generative AI in Higher Education: Innovation Strategies for Teaching and Learning*. Cham, Palgrave Macmillan, 2024.

részvétellel zajló, felügyelt vizsgákon, mert az aláírás a vizsgák hitelességét. Az MI használata ugyanakkor hasznos lehet olyan számonkérésekben, ahol a kreativitás és a problémamegoldás áll a középpontban.³²

Az MI alkalmazását szabályozó irányelvek, 'eszközhasználati szabályok'³³ megfogalmazása az egyetemek részéről kulcsfontosságú. Számos egyetem bevezetett olyan szabályzatokat, amelyek előírják, hogy a hallgatók kötelesek nyilatkozni az MI-rendszerek használatáról. Ez magában foglalja annak részletezését, hogy milyen eszközöket használtak, milyen célra és milyen mértékben vették igénybe a mesterséges intelligenciát. Ez különösen érvényes azokra az otthon, tanári kontroll nélkül elkészített feladatokra, írásbeli beadandókra, melyek alapvető kritériuma, hogy a hallgatók önálló munkája és saját kutatásai alapján készüljenek el.³⁴

E szabályozás közvetlen célja az átláthatóság biztosítása, valamint az, hogy az MI által generált tartalmak ne a hallgató saját intellektuális hozzájárulásaként kerüljenek elismerésre. Közvetett célja azonban legalább ugyanilyen fontos: a mesterséges intelligencia úgy az egyetemi életben, mint majd a munka világában elsősorban segédeszközként digitális asszisztensként jelenik meg, melynek a lehetőségeit ugyanúgy ismerni kell, mint – nem kevés – korlátait és veszélyeit³⁵. Ez nemcsak azt jelenti, hogy maga a szöveggel való munka is teljes egészében emberi irányítás alatt kell történni, de azt is, hogy az MI által létrehozott tartalmakat minden esetben hitelességi szempontból ellenőrizni, validálni kell.

4. ESZKÖZÖK ÉS PLATFORMOK A GENERATÍV MI ALKALMAZÁSÁBAN

Az oktatási célú generatív mesterséges intelligencia eszközei folyamatosan fejlődnek, és különböző platformok állnak rendelkezésre, amelyek más-más funkciókat és előnyöket kínálnak. Számos alkalmazás érhető el ingyenes és fizetős formában is: a két változat közötti legfőbb különbség a teljesítmény, a hozzáférhető funkciók köre és a megbízhatóság lehet. Amíg az egyetem nem biztosítja az intézményi szintű, fejlett GMI-hozzáférést, az oktatóknak és hallgatóknak kritikus hozzáállással kell alkalmazniuk az ingyenes verziókat, különös figyelemmel az etikai és adatbiztonsági szempontokra.³⁶ Az MI-eszközök hatékony használatához oktatási támogatásra és iránymutatásra van szükség, és azokat a már rendelkezésre álló digitális eszközökkel (adatbázisok, keresőmotorok,

változásfigyelő szolgáltatások stb.) együtt, azokkal a szükség szerint összehangolt módon kell használni.³⁷

A generatív mesterséges intelligencia alkalmazások között számos olyan megoldás található, amelyek ingyenes és fizetős formában egyaránt elérhetők. Az ingyenesen elérhető verziók, például a *ChatGPT*, a *Perplexity* vagy a *Gemini* alapváltozata, korlátozott funkcionalitást kínálnak: alacsonyabb feldolgozási kapacitás, lassabb válaszidő és néhány speciális funkció hiánya jellemzi őket. Az ingyenes verziók ugyanakkor kiváló belépési pontot nyújtanak az MI-eszközök használatához, hiszen alapvető szövegalkotási, tömörítési és átdolgozási feladatokat általában hatékonyan képesek elvégezni. Sajátos a helyzete a 2025. január 20-án bemutatott, kínai GMI-platformnak, a *DeepSeek*-nek, mely nyílt forráskódú és ingyenes alkalmazásként áll a felhasználók rendelkezésére, s bár egyszerűbb szöveggenerálási és szerkesztési feladatokra használható, korlátai – a 2021 szeptemberében lezárt adatállomány, a böngészési képesség és dokumentumfeltöltési lehetőség hiánya, erőteljes hajlam a hallucinációra – a felsőoktatásban és a tudományos kutatásban való alkalmazásra igen kevésbé teszik alkalmassá.³⁸

A fizetős verziók, mint például a *ChatGPT Plus*, a GPT-4 modellel működnek, ami jelentősen jobb teljesítményt, gyorsabb válaszidőt és komplexebb feladatok elvégzését teszi lehetővé. Ezek a változatok kiterjesztett memóriahasználattal és jobb kontextuskezeléssel működnek, így alkalmasabbak hosszabb, bonyolultabb projektek támogatására. Más platformok, mint például a *Microsoft Copilot*, a *Jasper AI* vagy a *Writesonic*, szintén fizetős megoldásokat kínálnak, amelyek tartalmazhatnak személyre szabott irodai szolgáltatásokat, például marketingkampányok vagy szakmai szövegek készítéséhez.

Az ingyenes MI-verziók alapvetően a kezdők számára ideálisak, míg a fizetős megoldások a professzionális felhasználóknak nyújtanak fejlett lehetőségeket. A gyakorlat azt mutatja, hogy az oktatásban, felsőoktatásban úgy a tanárok, mint a hallgatók ma még túlnyomórészt az ingyenes alapváltozatokat használják – ez azonban azok korlátozottabb képességei miatt jelentős kockázatokat is hordoz: kevésbé garantálják az adatvédelmi követelmények érvényesülését és az adatbiztonságot, így a személyes adatok és érzékeny kutatási információk kezelése kockázatos lehet. A hallgatók az ingyenes eszközök korlátozott teljesítménye miatt esetleg nem kapnak megfelelő minőségű támogatást bonyolultabb feladatokhoz.³⁹

A használat szempontjából legelterjedtebbnek mondható *ChatGPT* egyetemi oktatásban (is) történő felhasználása mellett számos érv szól. Az eszköz kiemelkedő képessége, hogy gyorsan és hatékonyan képes nagy mennyiségű szöveget előállítani, ami jelentős segítséget nyújt a hallgatóknak esszék, beadandó dolgozatok vagy akár kutatási vázlatok készítése során. A *ChatGPT* kiválóan alkalmazható szövegek tömörítésére, összegzésére, ami megkönnyíti a bonyolult témák feldolgozását, különösen, ha a hallgatók időszűkében vannak. Az eszköz átdolgozási funkciói pedig lehetőséget adnak arra,

32 Henner GIMPEL, Kai HALL, Stefan DECKER, Torsten EYMANN, Lilli LÄMMERMANN: *Unlocking the Power of Generative AI Models and Systems such as GPT-4 and ChatGPT for Higher Education: A Guide for Students and Lecturers*. University of Hohenheim, 2023. <http://opus.uni-hohenheim.de/volltexte/2023/2146/>

33 Christian SPANNAGEL: *ChatGPT und die Zukunft des Lernens: Evolution statt Revolution*. 2024. <https://hochschulforumdigitalisierung.de/chatgpt-und-die-zukunft-des-lernens-evolution-statt-revolution/>

34 Tanmoy CHAKRABORTY, Aravind NATARAJAN, Manas GANGULY, Nandita MISHRA (szerk.): *Digitalization of Higher Education: Opportunities and Threats*. Boca Raton, FL, Apple Academic Press, 2024.

35 MUTSCHLER és mások i. m.

36 Jan-David FRIEDRICH, Jan TOBOR, Ming WAN: 9 Mythen über generative KI in der Hochschulbildung, *Diskussionspapier* Nr. 29. Berlin, Hochschulforum Digitalisierung, 2024.

37 John OLIVIER, Andreas RAMBOW (szerk.): *Open Educational Resources in Higher Education: A Global Perspective*. Szingapúr, Springer Nature, 2023.

38 Lásd a szerző blogbejegyzését: A DeepSeek oktatási és tudományos célú felhasználása – lehetőségek és kockázatok. <https://caimelot.blogspot.com/2025/01/a-deepseek-egyetemi-felhasznalasi.html>

39 GIMPEL és mások i. m.

hogy a meglévő szövegeket nyelvi és stilisztikailag továbbfejlesszék, így javítva azok olvashatóságát és szakmai színvonalát. Mindemellett a ChatGPT támogatja az önálló tanulást, mivel interaktív módon segíti a hallgatókat az információk rendszerezésében és strukturálásában. Bár az MI használata körültekintést igényel, az eszköz hatékony kiegészítője lehet a modern egyetemi oktatásnak.⁴⁰

A Gemini az egyik legmodernebb generatív MI platform, amely 2024-re már széles körben elterjedt az oktatásban. A Gemini különlegessége, hogy fejlett nyelvi feldolgozási képességei mellett rendkívül adaptív, így képes alkalmazkodni a különböző tanulási környezetekhez. A platform kiválóan alkalmas oktatási anyagok előállítására, valós idejű visszajelzésre és interaktív tanulási modulok létrehozására. A Gemini erőssége az, hogy nagy mennyiségű adatot képes feldolgozni, és személyre szabott tanulási élményeket nyújtani a diákoknak. A platform fejlett adatbiztonsági megoldásai biztosítják, hogy a hallgatók és az oktatók adatai védettek maradjanak. Ezen túlmenően a Gemini képes a különböző oktatási szinteken és tantárgyakban alkalmazott MI-megoldások testreszabására, így széles körben használható a különböző oktatási rendszerekben.

A Perplexity AI egy innovatív mesterséges intelligencia alapú keresőmotor, amely a hagyományos keresőktől eltérően nem csupán linkek listáját adja vissza, hanem tömör és informatív válaszokat nyújt a felhasználók kérdéseire. Az MI folyamatosan frissíti az adatbázisát, így valós idejű információkat biztosít, ami különösen hasznos lehet a gyorsan változó témákban, mint például a hírek vagy olyan folyamatosan bővülő körben, mint a szakmai anyagok, tanulmányok. A Perplexity AI főbb sajátosságai közé tartozik, hogy minden válaszhoz hivatkozásokat ad, lehetővé téve a felhasználók számára az információk hitelességének ellenőrzését. Két keresési módot kínál: a Quick Search gyors válaszokat ad, míg a Pro Search mélyebb elemzést végez. Emellett 52 nyelvet támogat, így széles körben elérhető.

Az oktatásban az MI eszközök egyik fontos alkalmazási területe a fordítás, különösen a nemzetközi hallgatók és a többnyelvű oktatás esetén. A fordítóprogramok, mint például a DeepL, a Google Translate és az eTranslate (az Európai Bizottság által fejlesztett fordítóprogram), jelentős segítséget nyújtanak a tananyagok többnyelvű elérhetőségében. Utóbbi kettő ingyenesen érhető el, az eTranslate előzetes regisztrációval.

A DeepL a fordítóprogramok egyik legismertebb és legmegbízhatóbb eszköze, amely különösen a német és angol nyelvű anyagok fordításában kiemelkedő. 2025 elején 33 nyelven nyújt magas szintű nyelvi szolgáltatásokat, részben ingyenes (meghatározott karakterszám), elsősorban azonban fizetős formában. Az oktatásban a DeepL lehetővé teszi, hogy az oktatók és hallgatók gyorsan és pontosan fordítsanak szövegeket több nyelvre, miközben a fordítás minősége közel áll az emberi szinthez. A DeepL integrálható az online oktatási platformokba, így valós időben nyújthat fordítási szolgáltatásokat.

A Google Translate továbbra is az egyik leg szélesebb körben használt fordító eszköz, mely – meghatározott terjedelemtől – nagyobb terjedelmű szövegek, akár teljes könyvek fordítását is el tudja végezni – ingyenesen. 2025 elején továbbfejlesztett változata már képes arra, hogy összetett szakmai szövegeket is pontosan fordítson, vagy képi formátumban feltöltött fájlok fordítását is elvégezze. Az oktatásban a Google Translate előnye, hogy rendkívül gyors és könnyen hozzáférhető. Az MI-alapú fordítórendszer fokozatosan javul, és képes a többnyelvű csoportok támogatására az oktatásban.

Az Európai Bizottság által fejlesztett eTranslate különösen hasznos az EU-tagállamok közötti többnyelvű oktatási programokban. Az európai nyelvek széles skáláját fedi le, de kínai, japán és arab nyelvi anyagok fordításához is jól használható, így széles körben, (regisztráció után) ingyenesen biztosítja, hogy az oktatási anyagok hozzáférhetőek legyenek a különböző nyelvű hallgatók számára. Az eTranslate integrálható az egyetemi rendszerekbe, így az oktatók és hallgatók könnyedén hozzáférhetnek olyan szaknyelvi fordítási szolgáltatásokhoz is, amelyeket az Európai Unió nyelvi szabványainak és terminológiai megfeleltetési követelményeinek megfelelően készítettek el.

A fordítóprogramok bevezetése csökkentette a nyelvi akadályokat, és lehetővé tette, hogy a hallgatók saját anyanyelvükön tanulhassanak, miközben a tanárok számára is könnyebb lett a többnyelvű tananyagok kezelése. Az eredmények szerint a hallgatók jobban megértették a tananyagot, és nagyobb elkötelezettséget mutattak a tanulási folyamat iránt, amikor az anyagok a saját nyelvükön is elérhetővé váltak.

5. KUTATÁSI CÉLÚ MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ALKALMAZÁSOK ÉS KERESHETŐ ADATBÁZISOK

A Consensus (<https://consensus.app/>) egyedülálló MI-alapú kutatási eszköz, amely lehetővé teszi, hogy a felhasználók kérdéseket tegyenek fel, és válaszokat kapjanak a tudományos konszenzus alapján. Ez különösen hasznos az orvostudomány, a társadalomtudomány és a politika területén, ahol gyakran sokféle vélemény létezik. Az alkalmazás célja, hogy átláthatóbbá tegye a tudományos vitákat és egyértelműbb eredményeket biztosítson. Magyar nyelvi változata nincs.

Az Elicit (<https://elicit.org/>) az irodalomkutatásban segíti a kutatókat, azáltal, hogy automatikusan összegyűjti és rendszerezi a releváns tudományos cikkeket. A tanulmányok kulcsfontosságú eredményeit összefoglalja, ezáltal időt takarít meg a kutatók számára. Az eszköz különösen alkalmas nagy mennyiségű tudományos adat gyors feldolgozására, magyar források figyelembevételével, illetve magyar nyelven is.

A Scite.ai (<https://scite.ai/>) egy olyan eszköz, amely segíti a kutatókat a tudományos állítások hitelességének ellenőrzésében azáltal, hogy támogatott és cáfolt hivatkozásokat biztosít. A platform vizuális megjelenítésekkel mutatja meg, hogyan reagáltak más kutatók egy adott tanulmányra. Ezzel a kutatók – a magyar nyelv használatával is – könnyebben azonosíthatják, mely állításokat érdemes alaposabban megvizsgálni.

⁴⁰ Benedict DU BOULAY, Antonija MITROVIC, Kalina YACEF (szerk.): *Handbook of Artificial Intelligence in Education*. Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2023.

A *Research Rabbit* (<https://www.researchrabbit.ai/>) interaktív és vizuális módon segíti a kutatókat a kapcsolódó tudományos munkák felfedezésében. Hálózati vizualizációkat hoz létre, amelyek feltárják a tanulmányok közötti kapcsolatokat, hasonlóan a *Spotify* lejátszási listáinak struktúrájához. Ez a módszer hatékonyabbá teszi az irodalomkutatást, mivel intuitív módon mutatja be a releváns forrásokat.

A *ChatPDF* (<https://www.chatpdf.com/>) lehetővé teszi a kutatók számára, hogy PDF-dokumentumokat gyorsan feldolgozzanak és lényegre törő válaszokat kapjanak kérdéseikre. Ez a magyar nyelven is kiválóan működő eszköz kiemelten hasznos a hosszú tanulmányokkal dolgozóknak, mivel segít az adatok gyors átlátásában. Az interaktív keresési funkcióival időt takarít meg, miközben növeli az elemzések pontosságát.

A *Julius* (<https://julius.ai/home/ai-for-research>) fejlett adatvizualizációs és statisztikai elemző képességeivel támogatja a kvantitatív kutatásokat. Az eszköz interaktív grafikonok és jelentések segítségével teszi könnyebbé az adatok értelmezését. Ez különösen hasznos az összetett statisztikai problémák megoldásában és az eredmények kommunikálásában.

A *Paperguide* (<https://paperguide.ai>) célja, hogy strukturalja a kutatási folyamatot, különösen a kezdeti szakaszokban, amikor a kutatók még meghatározzák projektjeik irányát. Az eszköz rendszerezi az adatokat és javaslatokat tesz az irodalomkutatáshoz. Ezáltal egyszerűbbé és átláthatóbbá teszi a kutatási tervezést.

A kutatást és az oktatási célú felhasználást a nagy tudományos adatbázisok is segítik. Ez azoknak az MI-alkalmazásoknak használata során lehet különösen fontos, melyek nem, vagy csak korlátozottan képesek az internetes források megtalálására, vagy melyek esetében az adatbázisok üzemeltetője kifejezetten kizárta az MI-t használatából.

A *ResearchGate* (<https://www.researchgate.net/>) egy tudományos közösségi hálózat, amely a kutatók számára nyújt platformot publikációik megosztására, szakmai kapcsolatok építésére és együttműködések kialakítására. Az oldal több mint 20 millió regisztrált felhasználóval rendelkezik, köztük kutatókkal, egyetemi oktatókkal és tudósokkal a világ minden tájáról. A ResearchGate lehetőséget biztosít a kutatóknak, hogy feltöltsék és megosszák saját tudományos cikkeiket, tanulmányaikat és egyéb munkáikat, ezzel biztosítva azok szélesebb körű elérését. Emellett a platformon kérdéseket tehetnek fel, amelyekre szakértők válaszolnak, elősegítve az interdiszciplináris tudásmegosztást. A kutatók több millió tudományos publikáció között böngészhetnek, és sok esetben teljes szövegű hozzáférést is kapnak. A ResearchGate további funkciói közé tartozik az impakt mérőszámok generálása, amelyek a kutatások hatását és láthatóságát mutatják. A platform előnye, hogy hozzájárul a kutatási eredmények szélesebb körű megismertetéséhez, és támogatja a kutatók közötti globális együttműködést.

A *Google Scholar* (<https://scholar.google.com/>) az egyik legismertebb tudományos keresőmotor, amely lehetővé teszi a felhasználók számára, hogy tudományos cikkek, könyvek, tanulmányok, konferencia-előadások és egyéb publikációk között böngésszenek. Az eszköz szinte minden tudományterületet lefed, és gyakran ingyenes hozzáférést biztosít a teljes szövegű dokumentumokhoz. Emellett a hivatkozások követésével lehetővé teszi a kutatók számára, hogy nyomon kövessék egy adott téma szakirodalmi hátterét.

Az *Elsevier ScienceDirect* (<https://www.sciencedirect.com/>) az egyik legnagyobb akadémiai adatbázis, amely több mint 16 millió publikációt tartalmaz. Bár számos cikk előfizetéshez kötött, nyílt hozzáférésű tanulmányok is széles körben elérhetők rajta. Az adatbázis különösen erős az orvostudomány, a mérnöki tudományok, a természettudományok és a társadalomtudományok területén.

A *SpringerLink* (<https://link.springer.com/>) a Springer Nature által üzemeltetett online platform, amely több ezer folyóirathoz és könyvhöz biztosít hozzáférést. Bár sok tartalom előfizetéses, a nyílt hozzáférésű tanulmányok is nagy számban elérhetők. A platform különösen a természettudományok és az orvostudomány területén kínál jelentős forrásokat.

A *Wiley Online Library* (<https://onlinelibrary.wiley.com/>) egy nagy tudományos platform, amely több mint 1600 folyóirathoz és több ezer könyvhöz biztosít hozzáférést. Számos interdiszciplináris és nyílt hozzáférésű tartalom található rajta, különösen a kémia, a biológia, az orvostudomány és a társadalomtudományok területén. A platformot kutatók és hallgatók egyaránt széles körben használják.

Az *IEEE Xplore* (<https://ieeexplore.ieee.org/>) az elektromérnöki, számítástechnikai és kapcsolódó tudományterületek vezető platformja. Több mint ötmillió dokumentumot tartalmaz, beleértve konferencia-előadásokat, tanulmányokat és szabványokat. Bár a legtöbb tartalom előfizetéshez kötött, nyílt hozzáférésű anyagok is rendelkezésre állnak.

A *JSTOR* (<https://www.jstor.org/>) főként bölcsészettudományi, társadalomtudományi és művészeti anyagokat tartalmaz, de természettudományi publikációk is elérhetők rajta. Az adatbázis ingyenes hozzáférést biztosít bizonyos tartalmakhoz, és számos egyetem és kutatóintézet előfizetéssel használja. A JSTOR különösen népszerű az interdiszciplináris kutatások támogatásában.

A *SAGE Journals* (<https://journals.sagepub.com>) erős jelenléttel bír a társadalomtudományok, a humán tudományok és az oktatás területén. A platformon nyílt hozzáférésű cikkek és előfizetéses tartalmak egyaránt elérhetők, gyakran interdiszciplináris kutatásokkal. Az adatbázis előnye, hogy széles körű tudományos anyagokat biztosít különböző témákban.

A *Taylor & Francis Online* (<https://www.tandfonline.com/>) széles körben ismert a társadalomtudományok, bölcsészettudományok, technológia és egészségtudományok területén. Több ezer folyóiratot és könyvet tartalmaz, amelyek közül sok nyílt hozzáféréssel érhető el. Az adatbázis különösen értékes az oktatás és az alkalmazott tudományok kutatói számára.

Az *Open Research Library* (<https://openresearchlibrary.org/>) egy teljes mértékben nyílt hozzáférésű platform, amely különböző tudományterületeken kínál könyveket és tanulmányokat. Az adatbázis célja a tudományos eredmények széles körű elérhetőségének biztosítása. A platform ingyenes hozzáférést nyújt, támogatva a nyílt tudományos gyakorlatokat.

A *WorldCat* (<https://www.worldcat.org/>) a világ legnagyobb könyvtári adatbázisa, amely hozzáférést nyújt több millió könyvhöz, cikkhez és más tudományos anyaghoz. Bár nem minden tartalom érhető el online, sok nyílt hozzáférésű forrást kínál, különösen könyvek esetében. A WorldCat ideális eszköz a könyvtári források és tudományos anyagok felkutatására.

Fontos felhívni a figyelmet azokra a szolgáltatásokra is, melyek az egyes keresőmotorokhoz kapcsolódnak, vagy azokba épülnek be, és lényegében valós idejű értesítésekkel, strukturális keresésekkel tudják segíteni az oktatók és a hallgatók munkáját. Minden böngésző esetében annak sajátos erősségeit célszerű felhasználni a munkánkhoz: a Google Chrome integrációi és kiterjesztései különösen népszerűek, míg a Firefox és Safari a személyre szabhatóságot és az egyszerűséget helyezik előtérbe.

A *Google Chrome* (<https://www.google.com/chrome>) a tudományos kutatók és oktatók számára különösen hatékony, mivel számos beépített funkcióval és kiterjesztéssel segíti a munkát. Az egyik legkiemelkedőbb funkció a *Google Alerts* (<https://www.google.com/alerts>), amely lehetővé teszi, hogy a felhasználók értesítést kapjanak a releváns tudományos tartalmak megjelenéséről. Ezenkívül a Chrome integrált *Google Translate* funkciója segíti a többnyelvű kutatásokat, gyors fordításokat biztosítva. Az MI szerepe itt az automatikus szöveganalízisben és a releváns tartalmak azonosításában mutatkozik meg. További hasznos kiterjesztések közé tartozik a *Mendeley Web Importer*, amely bibliográfiai források rendszerezésében és idézetek mentésében segít.

A *Mozilla Firefox* (<https://www.mozilla.org/firefox>) esetében a tudományos munkát olyan kiegészítők segítik, mint a *Zotero Connector* (<https://www.zotero.org/download/connectors>), amely lehetővé teszi tudományos források mentését és rendszerezését közvetlenül a böngészőből.

A *Microsoft Edge* (<https://www.microsoft.com/edge>) integrálta az OpenAI ChatGPT technológiájára épülő *Bing Chat* funkciót, amely lehetővé teszi az MI-alapú valós idejű keresést és válaszadást. Ez különösen hasznos a tudományos kutatások során, mivel összefoglalja a keresési eredményeket és kulcsinformációkat kínál. Az Edge szintén támogatja a *Read Aloud* funkciót, amely hangosan felolvassa a szövegeket, segítve a hosszabb cikkek átnézését. Az integrált jegyzetelési és PDF-kezelési funkciók szintén támogatják az oktatókat és hallgatókat. A *Safari* (<https://www.apple.com/safari/>) egyszerű, gyors és hatékony böngésző, amely különösen jól működik az Apple ökoszisztémában. Tudományos célokra az *iCloud Tabs* funkció teszi lehetővé, hogy a felhasználók bármilyen eszközükön folytathassák a kutatást. Az integrált *Reader Mode* egyszerűsíti a weboldalak tartalmát, eltávolítva a zavaró elemeket, így az információra összpontosíthatnak. Az MI-t a Safari a böngészési szokások elemzésére használja, hogy gyorsabb és relevánsabb keresési javaslatokat nyújtson.

Az *Opera* (<https://www.opera.com/>) beépített VPN funkcióval rendelkezik, amely növeli a biztonságot, különösen az érzékeny kutatási témák feldolgozása során. Az Opera integrálta a ChatGPT-t, amely segíti a kereséseket és releváns válaszokat ad a felhasználók kérdéseire. Továbbá a *Snapshot Tool* segítségével képernyőképeket készíthetünk, amelyeket jegyzetekkel láthatunk el.

Németh Zoltán*

A mesterséges intelligencia hatása az igazságszolgáltatásra

1. BEVEZETÉS

A mesterséges intelligencia (a továbbiakban: MI) technológiák fejlődése a 21. század egyik legnagyobb hatású jelensége, amely nem csupán technológiai, hanem társadalmi, gazdasági és jogi területeken is forradalmi változásokat idéz elő. Az MI alkalmazása az igazságszolgáltatásban új utakat nyithat az adminisztratív terhek csökkentésére, az ügyintézés gyorsítására és a bírósági döntéshozatal támogatására. Ugyanakkor az MI bevezetése jelentős kihívásokkal is jár, mint például az átláthatóság biztosítása, az algoritmusok torzításainak kezelése, valamint az alapvető jogok, például a tisztességes eljáráshoz való jog védelme.

A mesterséges intelligencia fejlődése új dimenziókat nyitott a jogrendszerekben, különösen az olyan területeken, mint a bírói döntéshozatal támogatása, a jogi dokumentumok elemzése vagy az online vitarendezési platformok működése. Az igazságszolgáltatás digitalizációja – amely az MI-technológiák alkalmazásának alapfeltétele – az elmúlt években különösen felgyorsult. Az Európai Bizottság 2019-es digitális stratégiája külön hangsúlyozza az MI és a digitalizáció jelentőségét az igazságszolgáltatás modernizációjában.¹

A tanulmány célja, hogy részletesen bemutassa a mesterséges intelligencia hatásait az igazságszolgáltatás különböző területein, különös tekintettel a nemzetközi szabályozási keretekre, az alkalmazás előnyeire és kockázataira, valamint az EU és az USA példáira. A magyar jogrendszer helyzetét is megvizsgálja, bemutatva az MI integrációjának lehetőségeit és kihívásait.

2. A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA FOGALMA

A mesterséges intelligencia a technológiai innováció egyik leggyorsabban fejlődő területe, amely az emberi intelligencia utánozására vagy kiegészítésére irányuló rendszerek fejlesztését foglalja magában. Az MI definícióját az *AI Act*²

a következőképpen határozza meg: „olyan szoftverrendszerek, amelyek érzékelési, érvelési, tanulási vagy döntéshozatali képességekkel rendelkeznek egy adott cél elérése érdekében”.

Az MI-technológiák közé tartozik a gépi tanulás, amely algoritmusok segítségével tanul az adatokból, valamint a természetes nyelvfeldolgozás, amely az emberi nyelv megértésére és generálására irányul. Az igazságszolgáltatásban az MI alkalmazása például a jogi dokumentumok automatikus elemzésére vagy a bírósági döntéshozatal előrejelzésére irányul.

3. AZ MI KAPCSOLATA A JOGGAL

A mesterséges intelligencia és a jog kapcsolata egyre szorosabbá válik, ahogy az MI-technológiák egyre inkább beépülnek a joggyakorlatba és a jogalkotásba. Ez a kapcsolat többdimenziós és különböző szinteken értelmezhető, az alkalmazási lehetőségektől kezdve az etikai és jogi kihívások kezeléséig.

Az MI-rendszerek hatékonyan támogathatják a joggyakorlat különböző szakaszait, a jogi kutatástól a peres eljárások előkészítéséig. Ezek az alkalmazások nemcsak gyorsabbá és hatékonyabbá teszik a jogi munkát, hanem csökkenthetik az emberi hibák kockázatát is. Az MI-alapú rendszerek képesek gyorsan és pontosan értelmezni komplex jogi dokumentumokat, például szerződéseket. Ezek a rendszerek kiemelik a kritikus szövegrészeket, azonosítják a potenciális kockázatokat, és javaslatokat tesznek a szükséges módosításokra. Az MI-rendszerek gyors hozzáférést biztosítanak a releváns jogesetekhez, precedensekhez és jogszabályokhoz. Az algoritmusok képesek felismerni a hasonló jogeseteket és azonosítani az ügyhöz leginkább kapcsolódó jogi alapelveket. Az MI-rendszerek segíthetnek a peres eljárások előkészítésében, például azáltal, hogy modellezik a várható ítéleteket, azonosítják a kulcsfontosságú érveket, vagy elemzik az ügy kimenetelének valószínűségét.

Az alkotmányjog szempontjából az MI különösen érdekes, mivel alapvető jogokat érinthet. Például a tisztességes eljáráshoz való jog vagy a diszkriminációmentesség biztosítása alapvető követelmény az MI-alapú rendszerek alkalmazásakor. Az Európai Bizottság hangsúlyozza, hogy az MI fejlesztése során az alapjogok tiszteletben tartása nem csupán etikai, hanem jogi kötelesség is.

* Kutató, Nemzetközi és Uniók Jogi Kutatási Főosztály, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.

1 European Commission. *Digital Compass: The European way for the Digital Decade*. 2019.

2 European Commission. *Proposal for a Regulation laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (AI Act)*. 2021. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:e0649735-a372-11eb-9585-01aa75ed71a1.0016.02/DOC_1&format=PDF

4. AZ EURÓPAI UNIÓ SZABÁLYOZÁSI KERETE

Az Európai Unió az egyik legaktívabb szabályozó szereplő a mesterséges intelligencia területén, amely kiemelt figyelmet fordít az etikai, jogi és alapjogi szempontokra. Az EU szabályozási megközelítésének alapja az emberi jogok tiszteletben tartása, az átláthatóság biztosítása és az innováció előmozdítása, amelyek az MI fejlesztésének és alkalmazásának közép-pontjában állnak. Az *AI Act* az első átfogó jogi keret, amely az MI-rendszerek szabályozását célozza meg az Unión belül. Ez a javaslat az MI-alkalmazásokat kockázati szintek szerint kategorizálja, amely alapvetően meghatározza azok jogi és szabályozási kezelését. Ezek a szinten a következők:³

- a) **Elfogadhatatlan kockázatú rendszerek:** Az elfogadhatatlan kockázatú MI-alkalmazások olyan rendszereket foglalnak magukban, amelyek alapvető jogokat sértenek. Ezek közé tartoznak például az 'automatikus közvélemény-ellenőrzés' technológiái, amelyek képesek a polgárok magatartásának folyamatos megfigyelésére és profilalkotására. Az EU ilyen rendszerek használatát teljes mértékben megtiltja, mivel azok összeegyeztethetetlenek az uniós alapvető jogok chartájával, különösen a magánélethez való joggal.
- b) **Magas kockázatú rendszerek:** Az igazságszolgáltatásban használt MI-rendszerek többsége a magas kockázatú kategóriába tartozik. Ez a kategória magában foglalja azokat a rendszereket, amelyek közvetlenül hatnak az emberek jogaira és életesélyeire. Például a bírósági döntéshozatalt támogató rendszerek, amelyek algoritmusokat használnak ítéletek vagy büntetések kiszámítására, különös figyelmet igényelnek. A magas kockázatú rendszerek esetében szigorú átláthatósági és megfelelési követelményeket ír elő a javaslat, beleértve az adatbázisok minőségének ellenőrzését és az emberi felügyelet fenntartását.
- c) **Korlátozott és alacsony kockázatú rendszerek:** Ezek az alkalmazások kisebb mértékben érintik az alapvető jogokat vagy a jogalkalmazást. Például az olyan ügyfélszolgálati MI-rendszerek, amelyek jogi információkat nyújtanak, de nem hoznak kötelező érvényű döntéseket, alacsony kockázatúnak minősülnek. Az ilyen rendszerek esetében kevésbé szigorú szabályozás érvényes, amely elsősorban az információközlésre és a rendszer használati feltételeire összpontosít.

Az *AI Act* egyik kulcseleme az átláthatóság és az emberi kontroll biztosítása. Az EU célja, hogy megakadályozza az MI-rendszerek 'feketedoboz'⁴-jellegű működését, amely nehezen érthetővé és ellenőrizhetővé teszi azok döntéseit. A szabályozás előírja, hogy a magas kockázatú rendszerek fejlesztői kötelesek dokumentálni az algoritmus működését, és biztosítaniuk kell, hogy az érintettek számára egyértelmű legyen, ha az MI-alapú döntéshozatali rendszerek hatással vannak rájuk.⁵ Az emberi kontroll fenntartása szintén alapvető követelmény:

minden olyan döntést, amely alapvető jogokat érint, végső soron embernek kell jóváhagynia vagy ellenőriznie.⁶

Az Európai Bizottság „Digitális iránytű 2030” stratégiája további célkitűzéseket határoz meg az MI innovációjának támogatására és a digitális infrastruktúra fejlesztésére. A stratégia négy fő célkitűzést fogalmaz meg:

- a) **Digitális készségek fejlesztése:** Az EU biztosítani kívánja, hogy a polgárok és szakemberek rendelkezzenek a szükséges ismeretekkel az MI-rendszerek kezeléséhez.
- b) **Digitális infrastruktúra bővítése:** Kiemelt figyelmet fordítanak az 5G hálózatok kiépítésére és a nagy adatközpontok létrehozására.
- c) **Digitális vállalkozások támogatása:** Az MI-vel kapcsolatos kutatásokat és startupokat külön ösztönzik az uniós forrásokból.
- d) **Digitális közszolgáltatások modernizációja:** Az igazságszolgáltatás és a közigazgatás digitalizációja kulcsfontosságú eleme a stratégiának.

Ez a stratégia meghatározó jelentőséggel bír az MI hosszú távú fejlesztésének és szabályozásának keretében, biztosítva, hogy az EU ne csak szabályozóként, hanem innovációs központként is vezető szerepet töltsön be.

Az Európai Unió szabályozási megközelítése az MI területén jól mutatja, hogy a technológiai fejlődés és az alapjogok védelme nem egymással ellentétes, hanem egymást kiegészítő célok lehetnek. Az *AI Act* és a „Digitális iránytű 2030” stratégia egyaránt azt célozza, hogy az MI alkalmazása átlátható, etikus és az alapvető emberi jogokkal összhangban álló legyen, miközben elősegíti az innovációt és az uniós tagállamok versenyképességét.

5. AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK DECENTRALIZÁLT MEGKÖZELÍTÉSE

Az Egyesült Államok megközelítése a mesterséges intelligencia szabályozásában lényegesen eltér az Európai Unió centralizált és átfogó szabályozási keretétől. Míg az EU olyan egységes szabályozási keretrendszert kíván kialakítani, amely az MI alkalmazását a tagállamokban harmonizált módon szabályozza (*AI Act*), addig az USA inkább decentralizált, állami és iparági szintű megoldásokat alkalmaz. Ez az eltérés az EU és az USA jogrendszerének és politikai kultúrájának különbségeiből fakad, amelyek jelentősen befolyásolják az MI-re vonatkozó szabályozási kereteket.

5.1. SZÖVETSÉGI SZABÁLYOZÁS AZ USA-BAN

Az Egyesült Államokban a mesterséges intelligencia szabályozása több szinten zajlik. Szövetségi szinten a National Institute of Standards and Technology (a továbbiakban: NIST)⁸ az egyik legfontosabb szereplő, amely az MI-rendszerek

3 *AI Act* III. cím.

4 KATSH E., RABINOVICH-EINY O.: *Digital Justice: Technology and the Internet of Disputes*. Oxford, Oxford University Press, 2017.

5 *AI Act* 2. fejezet.

6 *AI Act* 3.5.

7 Digitális Iránytű 2030. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TEXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0118>

8 AI Risk Management Framework. 2022. <https://www.nist.gov/itl/ai-risk-management-framework>

fejlesztésére és alkalmazására irányuló irányelveket dolgoz ki. A NIST „AI Risk Management Framework” című dokumentuma (2022) nem kötelező érvényű, de átfogó iránymutatásokat nyújt az algoritmusok átláthatóságának, méltányosságának és biztonságosságának biztosítására. A keret hangsúlyozza, hogy a felelős MI-fejlesztéshez az adatminőség, az emberi ellenőrzés és az etikailag megfelelő tervezés alapvető fontosságú.

Szövetségi szinten ugyanakkor hiányzik egy olyan egységes szabályozási keret, mint az EU AI Act-je. Az amerikai kormányzat inkább ösztönözni kívánja az MI-innovációt, és az ipari szereplők önszabályozására támaszkodik, különösen olyan területeken, mint az egészségügy, a közlekedés és a védelmi ipar. Ez a megközelítés azt eredményezi, hogy az MI fejlesztése és alkalmazása kevésbé szabályozott, ami gyorsabb technológiai fejlődést, de nagyobb potenciális kockázatokat is jelent.

5.2. ÁLLAMI SZINTŰ SZABÁLYOZÁS

Az Egyesült Államokban több állam – például Kalifornia és Illinois – külön szabályokat vezetett be az MI-rendszerek átláthatóságára és adatvédelmi vonatkozásaira. Például a *California Consumer Privacy Act*⁹ kimondja, hogy az adatkezelők kötelesek tájékoztatni a fogyasztókat arról, hogy az MI-rendszerek milyen adatokat használnak fel, és lehetőséget biztosítani az érintettek számára adataik törlésére vagy korlátozására. Illinois állam hasonlóképpen elfogadta a *Biometric Information Privacy Act* (BIPA)¹⁰ törvényt, amely szabályozza az arcfelismerési technológiák és más biometrikus MI-alkalmazások használatát.

Ezek az állami szintű szabályozások egyfajta 'laboratóriumminták' működnek az MI szabályozása terén, és lehetőséget adnak arra, hogy különböző megközelítéseket teszteljenek.

Az EU és az USA szabályozási megközelítései közötti különbségek jól tükrözik a két régió eltérő prioritásait. Míg az EU az alapvető jogok védelmét és az etikus MI-fejlesztést hangsúlyozza, az USA nagyobb hangsúlyt fektet az innovációs rugalmasságra és a piaci dinamizmusra. A két megközelítés közötti különbségek előrevetítik, hogy az MI globális szabályozása valószínűleg továbbra is széttöredezett marad, ami új kihívásokat jelenthet a nemzetközi együttműködés terén.

6. AZ MI ELŐNYEI ÉS KOCKÁZATAI AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSBAN

Az MI alkalmazása az igazságszolgáltatásban ígéretes előnyökkel jár, ugyanakkor jelentős kockázatokat is felvet. Az alábbiakban részletesen bemutatásra kerülnek az MI potenciális pozitív hatásai és azok a veszélyek, amelyekkel szembenézhet az igazságszolgáltatási rendszer, ha nem megfelelő módon alkalmazza ezt a technológiát.

9 California Consumer Privacy Act (CCPA), 2018. https://leginfo.ca.gov/faces/codes_displayText.xhtml?division=3.&part=4.&lawCode=CIV&title=1.81.5

10 Biometric Information Privacy Act (BIPA). <https://www.aclu-il.org/en/campaigns/biometric-information-privacy-act-bipa>

6.1. AZ MI ELŐNYEI

6.1.1. A HATÉKONYSÁG NÖVELESE

Az MI alkalmazása az igazságszolgáltatásban drasztikusan csökkentheti az adminisztratív terheket, és felgyorsíthatja az ügyfeldolgozást. Az MI-alapú dokumentumelemző rendszerek képesek percek alatt elemezni több ezer oldalas iratokat, amelyeket korábban embereknek órákig vagy napokig kellett átvizsgálniuk. Az Egyesült Királyságban bevezetett CaseLines¹¹ rendszer dokumentumkezelési platformja például lehetővé teszi a jogi dokumentumok automatikus szortírozását és kulcsinformációk kiemelését. Az MI algoritmusok az érintett precedensjogok és törvényi hivatkozások azonosításával segítik a bírói munkát.¹² A hatékonyság növekedése lehetővé teszi, hogy a bírák és az ügyvédek több időt fordítsanak az ügyek érdemi elemzésére, ezáltal csökken a bírósági torlódások száma.

6.1.2. KÖLTSÉGCSÖKKENTÉS

Az MI-vel automatizált folyamatok jelentősen csökkenthetik az igazságszolgáltatás költségeit. Az adatfeldolgozás, az ítéletek előkészítése és az adminisztratív feladatok MI által történő átvétele minimalizálhatja az emberi munkaerő szükségességét bizonyos területeken. Az Egyesült Államokban a ROSS Intelligence¹³ nevű jogi keresőmotor képes az ügyvéd által feltett kérdések alapján azonnal releváns ítéleteket és jogszabályokat keresni. Ez nemcsak gyorsabb, de olcsóbb is, mint a hagyományos jogi kutatás.¹⁴

6.1.3. A HOZZÁFÉRHETŐSÉG NÖVELESE

Az MI-vezérelt online vitarendezési platformok (Online Dispute Resolution, a továbbiakban: ODR) lehetőséget biztosítanak arra, hogy a jogi segítségnyújtás szélesebb társadalmi rétegek számára elérhetővé váljon. Az ODR-rendszerek különösen a kisebb értékű ügyekben (pl. fogyasztói viták) nyújtanak gyors és olcsó megoldást. Az angliai HM Online Court¹⁵ platform lehetővé teszi, hogy a polgárok online nyújtsanak be keresetet, kövessenek nyomon ügyeket, és kapjanak döntéseket egyszerűbb ügyekben. Ez csökkenti az ügyek bírósági eljárásának költségeit, és lerövidíti az időkeretet.¹⁶

6.1.4. PONTOSÁG ÉS KÖVETKEZETESSÉG

Az MI algoritmusok képesek az ítélkezési gyakorlat és a jogszabályok pontos elemzésére, csökkentve az emberi hiba lehetőségét. Az ilyen rendszerek alkalmazása hozzájárulhat az ítéletek következetességéhez, különösen a büntetési irány-

11 CaseLines rendszer. <https://sajustice.caselines.com>

12 Binns R.: *Algorithmic Accountability and Transparency*. Communications of the ACM. 2021. <https://www.researchgate.net/publication/318037206-Algorithmic-Accountability-and-Public-Reason>

13 Ross Intelligence. <https://blog.rossintelligence.com>

14 SUSSKIND R.: *Online Courts and the Future of Justice*. Oxford, Oxford University Press, 2020, 72.

15 HM Online Court. <https://www.gov.uk/government/organisations/hm-court-service>

16 SUSSKIND i. m. 84.

mutatások terén. Franciaországban a Predictice¹⁷ nevű prediktív analitikai rendszer¹⁸ segíti a jogi szakembereket az ítéleti minták és kimenetek előrejelzésében.

6.2. AZ MI KOCKÁZATAI

6.2.1. AZ ÁTLÁTHATÓSÁG HIÁNYA

Az MI-rendszerek működése gyakran 'feketedoboz' jellegű, ami azt jelenti, hogy a rendszer belső működését és döntéshozatali mechanizmusait nehéz megérteni és ellenőrizni. Ez különösen problémás az igazságszolgáltatásban, ahol a döntéseknek átláthatóknak kell lenniük. Az MI-alapú ítélethozatali rendszerek esetében a polgárok nem mindig értik, hogyan jutott egy algoritmus a végső döntésre, ami csökkentheti a rendszerbe vetett bizalmat. Az amerikai COMPAS-rendszer, amelyet a büntető igazságszolgáltatásban használnak, gyakran kritikák kereszttüzébe kerül, mivel a döntései mögött álló algoritmus működése nem teljesen átlátható.¹⁹

6.2.2. ELFOGULTSÁG

Az MI-algoritmusok hajlamosak tükrözni azokat az előítéleteket, amelyek a tanulási adatbázisokban jelen vannak. Ha az MI-rendszerek nem megfelelő vagy torzított adatokon alapulnak, azok diszkriminatív döntéseket hozhatnak. A ProPublica vizsgálata szerint²⁰ a COMPAS-rendszer magasabb recidivizmus-kockázatot jósolt afroamerikai vádlottak számára, mint fehér társaik esetében, még akkor is, ha azonos háttérinformációkat használt. Az ilyen elfogultságok csökkentik az MI-alkalmazások iránti bizalmat, és potenciálisan sértik az egyenlő bánásmódhoz való jogot.

6.2.3. A JOGBIZTONSÁG SÉRÜLÉSE

Az MI-alapú rendszerek döntései gyakran nehezen illeszthetők össze az igazságosság hagyományos fogalmával. Az algoritmusok szisztematikus és statisztikai alapú döntéseket hoznak, amelyek figyelmen kívül hagyhatják az egyedi körülményeket. Az MI alkalmazása során előfordulhat, hogy az algoritmus által javasolt ítéletek nem veszik figyelembe az ügy összes tényezőjét, például a vádlott egyedi körülményeit vagy az emberi empátia szükségességét. Az ilyen döntések hosszú távon alááshatják a bíróságok hitelességét, és a jogbiztonság hiányához vezethetnek.

6.2.4. ADATVÉDELEM ÉS BIZTONSÁG

Az MI-rendszerekhez hatalmas mennyiségű adatot kell feldolgozni, ami növeli a személyes adatok kiszivárgásának és visszaélésének kockázatát. Az EU Általános Adatvédelmi

Rendelete (a továbbiakban: GDPR)²¹ kiemelten kezeli az MI-rendszerek adatvédelmi vonatkozásait, és előírja, hogy az adatkezelés során a polgárok jogai elsőbbséget élvezzenek.

7. AZ MI ALKALMAZÁSI TERÜLETEI AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSBAN

Az MI alkalmazása az igazságszolgáltatás különböző területein alapvetően átalakíthatja a jogrendszerek működését, növelve a hatékonyságot, csökkentve a költségeket, és javítva a hozzáférhetőséget. Ugyanakkor minden alkalmazás esetében kritikus jelentőséggel bír az átláthatóság és az etikai normák betartása.

Az igazságszolgáltatásban a mesterséges intelligencia különböző technológiai számos területen kínálnak innovatív megoldásokat. Az alábbiakban részletesen bemutatásra kerülnek az MI főbb alkalmazási területei, példákkal és hivatkozásokkal alátámasztva.

7.1. JOGESETI ELŐREJELZÉS

Az MI egyik legígéretesebb alkalmazási területe a jogeseti előrejelzés. Az algoritmusok nagy mennyiségű precedens adatot és jogszabályt elemezve képesek meghatározni, hogy egy adott ügyben milyen döntés várható. Ez különösen polgári ügyekben bizonyulhat hasznosnak, ahol a bírói döntések gyakran jól definiált mintákat követnek. Aletras és társai (2016) kutatása során egy algoritmust fejlesztettek ki, amely képes volt az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntéseit 79%-os pontossággal előrejelezni. Az algoritmus a jogi dokumentumok szövegeit és a korábbi ítéletekben megfigyelt mintákat elemezte, így azonosította azokat a kulcsfontosságú tényezőket, amelyek meghatározták a bíróság döntéseit.²² Ez az alkalmazás különösen hasznos lehet az ügyvédek és ügyfelek számára, akik előre szeretnék látni az ügyük várható kimenetelét, és ennek megfelelően szeretnének döntéseket hozni.

7.2. DOKUMENTUMFELDOLGOZÁS

A jogi dokumentumok feldolgozása az igazságszolgáltatás egyik legidőigényesebb folyamata. Az MI-alapú rendszerek automatizálhatják a szerződések, bírósági iratok és egyéb jogi dokumentumok elemzését, ezáltal időt és erőforrást takarítanak meg. Az Egyesült Királyságban használt CaseLines rendszer automatizált dokumentumkezelési eszközként működik, amely képes nagyméretű iratcsomagokat feldolgozni, kulcsfontosságú szövegrészeket kiemelni, és automatikusan rendszerezni azokat. Az amerikai ROSS Intelligence platform pedig mesterséges intelligenciát használ a releváns jogi

¹⁷ Predictice. <https://predictice.com>

¹⁸ ALETRAS N., TSARAPATSANIS D., PREOTIUC-PIETRO D., LAMPOS V.: *Predicting Judicial Decisions of the European Court of Human Rights: A Natural Language Processing Perspective*. PeerJ, 2020, 112.

¹⁹ O'NEIL C.: *Weapons of Math Destruction*. Crown Publishing, 2016. 85.

²⁰ O'NEIL i. m. 89.

²¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről (GDPR). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32016R0679>

²² ALETRAS és mások i. m. 112.

precedensek és törvényi hivatkozások azonosítására, jelentősen felgyorsítja a jogi kutatásokat.

7.3. AZ ONLINE VITARENDEZÉS

Az MI technológiák az ODR működésében is kulcsfontosságú szerepet játszanak. Az ODR-platformok lehetővé teszik az alacsony értékű polgári viták gyors és költséghatékony kezelését. A Modria²³ platformot kezdetben az eBay és a PayPal vitás ügyeinek kezelésére fejlesztették ki. Az MI segítségével a rendszer képes azonosítani a viták mintázatait, és automatikus ajánlásokat nyújtani a felek számára, hogy elkerüljék a bírósági eljárást.²⁴ Észtország e-igazságszolgáltatási rendszere szintén integrált MI-megoldásokat használ, amelyek lehetővé teszik a polgári ügyekben, a kisebb értékű viták esetében az automatizált döntéshozatalt. Az MI nemcsak gyorsabbá teszi a folyamatot, hanem csökkenti az ügyintézési költségeket is.

7.4. A BÍRÓI DÖNTÉSHOZATAL TÁMOGATÁSA

Az MI-rendszerek egyre inkább jelen vannak a bírói döntéshozatal támogatásában is. Az algoritmusok elemzik az ügyek tényállását, és ajánlásokat nyújtanak a bírák számára, például büntetési iránymutatások vagy kockázatelemzés formájában. Franciaországban a Predictice nevű MI-rendszer segíti a bírákat és az ügyvédeket az ítéletek előrejelzésében és a hasonló ügyek precedensének azonosításában. Az algoritmus elemzi a korábbi ítéleteket és a releváns törvényeket, majd konkrét ajánlásokat nyújt. Az USA-ban a COMPAS-rendszer a büntető igazságszolgáltatásban használt kockázatelemző eszköz, amely segíti a bírákat a bűnismétlési kockázatok értékelésében. Bár a rendszer vitákat váltott ki az algoritmus elfogultságai miatt, használata rávilágít az MI szerepére a döntéshozatal támogatásában.

8. ETIKAI KIHÍVÁSOK AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSBAN ÉS A BÍRÓI MUNKÁBAN AZ MI ALKALMAZÁSA KAPCSÁN

A mesterséges intelligencia bevezetése az igazságszolgáltatás területén számos, fentebb már bemutatott előnnyel járhat, például az eljárások hatékonyságának növelésével, a költségek csökkentésével és a döntések következetességének javításával. Ugyanakkor az MI alkalmazása számos etikai kérdést és kihívást vet fel, amelyek különösen a bírói döntéshozatal során jelentkeznek. Ezek a kihívások az igazságosság, az átláthatóság, a felelősség és az emberi méltóság fogalmai köré csoportosulnak.

8.1. ÁTLÁTHATÓSÁG

Az MI-rendszerek működése gyakran nehezen érthető azok számára, akik nem rendelkeznek mély technológiai ismeretekkel. Ez különösen igaz az úgynevezett 'feketedoboz'-problémára, ahol az algoritmusok által hozott döntések logikája nem egyértelmű, még a fejlesztők számára sem. Az igazságszolgáltatásban az átláthatóság alapvető követelmény, mivel a polgároknak joguk van tudni, hogyan és mi alapján születnek az ítéletek. Ha egy bíró MI-alapú rendszerekre támaszkodik a döntéshozatalban, de nem tudja pontosan megmagyarázni az algoritmus működését, az alááshatja az ítélet legitimitását.

8.2. ELFOGULTSÁG ÉS DISZKRIMINÁCIÓ

Az MI-rendszerek döntései gyakran tükrözik a tanulási adatkészleteikben meglévő torzításokat. Ha az adatok történelmileg meglévő diszkriminációt tartalmaznak, az algoritmusok ezt tovább erősíthetik. Az igazságszolgáltatásnak biztosítania kell, hogy mindenki egyenlő bánásmódban részesüljön. Az MI-rendszerek által hozott döntések azonban gyakran nem mentesek az előítéletektől, ami sértheti az egyenlőség elvét.

8.3. AZ EMBERI KONTROLL HIÁNYA

Az igazságszolgáltatásban az emberi ítélőképesség alapvető szerepet játszik a döntéshozatal során. Az MI-rendszerek túlzott mértékű használata alááshatja az emberi kontrollt, különösen akkor, ha a bírák túlságosan megbíznak az algoritmusok ajánlásaiban. Ha a bírók automatikusan elfogadják az MI által javasolt döntéseket anélkül, hogy kritikusan átgondolnák azokat, az a jogi eljárások dehumanizálásához vezethet. Ez különösen problematikus az egyedi körülmények figyelembevételét igénylő ügyekben.

8.4. A JOGBIZTONSÁG SÉRÜLÉSE

Az MI-rendszerek szisztematikus és statisztikai alapú döntései nem mindig illeszkednek az igazságosság hagyományos fogalmához. Az algoritmusok gyakran nem veszik figyelembe az egyedi körülményeket, ami alááshatja a jogbiztonságot. Az igazságszolgáltatás alapelvei közé tartozik, hogy minden ügyet egyedi módon kell kezelni. Az MI-alapú rendszerek azonban hajlamosak az általánosításra, ami hátrányos lehet az ügyfelek számára.

8.5. AZ ADATVÉDELEM ÉS AZ ÉRZÉKENY ADATOK KEZELÉSE

A mesterséges intelligencia alkalmazása az igazságszolgáltatás területén kiemelkedő adatvédelmi kihívásokat vet fel. Az MI-rendszerek működése hatalmas mennyiségű adatot igényel, amelyek között gyakran érzékeny, személyes jellegű

²³ Modria. <https://www.tylertech.com/Portals/0/OpenContent/Files/4080/Modria-Brochure.pdf>

²⁴ KATSH és RABINOVICH-EINY i. m. 85.

információk is megtalálhatók. Az ilyen adatok védelme nem csupán technikai, hanem etikai és jogi követelmény is, amely elengedhetetlen az érintettek jogainak tiszteletben tartásához és az igazságszolgáltatás iránti bizalom fenntartásához. Az igazságszolgáltatásban a bírósági eljárások során keletkező adatok különösen érzékenyek lehetnek, mivel magukban foglalhatják a személyes adatokat (pl. név, cím, születési dátum), valamint olyan információkat, amelyek közvetlenül kapcsolódnak az egyének életéhez (pl. egészségügyi adatok, pénzügyi helyzet, büntetett előélet). Az MI-rendszerek ezeket az adatokat használják fel a döntéshozatal támogatására, az előrejelzések készítésére vagy az ügyek automatizált kezelésére. Az adatok védelmének biztosítása az igazságszolgáltatás alapelveiből fakad, mint például a méltányosság, az igazságosság és az emberi méltóság védelme. Ha az MI által feldolgozott adatok kiszivárognak, vagy ha azokat illetéktelen célokra használják fel, az az érintettek számára helyrehozhatatlan károkat okozhat, beleértve a diszkriminációt vagy a személyes információkkal való visszaélést. Ezen a területen alapvetően három kihívással kell megküzdenie az igazságszolgáltatásnak: a) az adatok anonimizálása; b) az adatgyűjtés minimalizálása; c) az adatok megosztása és tárolása.

Az EU általános adatvédelmi rendelete az egyik legszigorúbb jogszabály a személyes adatok védelmére. A GDPR rendelet előírja az adatok gyűjtésének és feldolgozásának célhoz kötöttségét, az érintettek jogát adataik törlésére vagy a feldolgozás korlátozására és a beépített adatvédelem és az adatbiztonság követelményét is. Az EU *AI Act*-je kiegészíti a GDPR rendeletet, előírva az MI-rendszerek adatvédelmi hatásvizsgálatát minden olyan esetben, amikor az adatok feldolgozása érzékeny területet érint.

9. AZ MI VÁRHATÓ HATÁSA A MAGYAR IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSRA

Magyarországon a mesterséges intelligencia alkalmazása az igazságszolgáltatás területén egyre nagyobb figyelmet kap, különösen az elektronikus igazságszolgáltatás fejlesztése és az adminisztratív terhek csökkentése érdekében. Bár a technológia széles körű alkalmazása még nem valósult meg,

az Országos Bírósági Hivatal (a továbbiakban: OBH) és a jogalkotók is elkötelezettek az MI lehetőségeinek feltárása és bevezetése mellett. Magyarország az elmúlt években jelentős lépéseket tett az elektronikus igazságszolgáltatás modernizációja érdekében. Az elektronikus ügyintézési rendszerek és a digitális technológiák széles körű bevezetése megalapozza az MI alkalmazásának lehetőségét.

Az OBH által bevezetett e-Akta és e-Per rendszerek lehetővé teszik a bírósági dokumentumok elektronikus kezelését és megosztását. Ezek a rendszerek jelentősen gyorsítják az adminisztratív folyamatokat és csökkentik a papíralapú iratkezelés terheit. Magyarországon kísérleti jelleggel vezettek be olyan algoritmusokat, amelyek az ügyek automatikus elosztását végzik a bírák között. Ez a módszer segít az ügyek igazságos és véletlenszerű elosztásában, kizárva az emberi torzítás lehetőségét.

Hazánk előtt áll a lehetőség, hogy az MI-technológiák bevezetésével modernizálja az igazságszolgáltatást, növelje a hatékonyságot, és csökkentse a jogi eljárások költségeit. Az OBH és a jogalkotók proaktív megközelítése, valamint a nemzetközi szabályozási keretek alkalmazása hozzájárulhat ahhoz, hogy az MI-technológiák biztonságosan és etikusan integrálódjanak a magyar jogrendszerbe.

10. ÖSSZEGZÉS

Az MI-technológiák integrációja alapvetően átalakíthatja az igazságszolgáltatást, de csak akkor lesz sikeres, ha biztosítják az átláthatóságot, az emberi kontrollt és az etikai normák betartását. Az Európai Unió szabályozási keretei jó irányt mutatnak, különösen az *AI Act* által lefektetett alapelvek, amelyek az MI alkalmazásának biztonságos és etikus feltételeit biztosítják. Magyarország számára a nemzetközi tapasztalatok figyelembevételével és a szabályozási keretek pontos adaptálásával lehetőséget nyújt az igazságszolgáltatás modernizációjára, a hatékonyság növelésére és a polgárok jogbiztonságának fokozására. Azonban az MI-technológiák alkalmazásában rejlő potenciális kockázatok kezelése elengedhetetlen ahhoz, hogy megőrizzük a bíróságok függetlenségét és hitelességét.

Hajnal Zsolt*

A digitalizáció hatása a fogyasztóvédelmi jogalkotásra

1. GAZDASÁGI, TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK, ÚJ SZABÁLYOZÁSI KIHÍVÁSOK

A Közös Európai Adásvételi Jogról szóló szabályozás-tervezet elutasításával véget ért fogyasztóvédelmi joganyag első felülvizsgálatát követően bekövetkezett technológiai forradalom, a digitalizáció számos új kihívással szembesítette a jogalkotót a 2010-es évektől kezdődően. A digitalizáció hatására mindenki számára hozzáférhető globális gazdaság számos előnyt nyújt a fogyasztók számára: elérhetővé és összehasonlíthatóvá téve a világ bármelyik pontján működő vállalkozások termékeit a hét minden napján 24 órában köszönhetően a fogyasztó profiljára szabott célzott hirdetéseknek, a termék-összehasonlító oldalaknak, a szponzorált *influencer*-tevékenységnek, valamint az online piacterek térhódító működésének. A mindenki számára elérhető internet-használatnak köszönhetően a fogyasztók egyetlen internet-képes eszközzel korlátlanul vehetik igénybe a termékeket és szolgáltatásokat határoktól és nyelvi akadályoktól függetlenül. A gazdasági és a fogyasztói szokások változásait jól szemlélteti az, hogy az Eurostat 2023. februári adatai szerint az internet-használók 75%-a rendelt árut vagy szolgáltatást online 2023-ban, míg 2013-ban ugyanez a szám 57% volt (Magyarország esetében a növekedés 37% volt). A magánszemélyek 67%-a rendelkezett internet-hozzáféréssel az EU-ban átlagosan 2010-ben, míg 2023-ban 92%-uk (Magyarország esetében 61,4% rendelkezett internet-hozzáféréssel 2010-ben míg 2023-ban már 91,5%).

A digitalizációnak köszönhetően új típusú vállalkozások jelentek meg. Az új típusú vállalkozási formák eshetőlegessé tették a fogyasztóvédelmi jog alkalmazhatóságát, hiszen a fogyasztó és a vállalkozás közötti viszony bizonyos esetekben felismerhetetlenné, az áttételes felelősségi láncoknak köszönhetően a jogérvényesítés nehézkessé vált. Az online piacterek, amelyek egyes prognózisok szerint a jövőben az online kereskedelem túlnyomó részét fogják bonyolítani, a webshopoktól eltérően összekötik egymással a felületükön keresztül regisztrált vállalkozásokat a világ bármelyik pontján élő fogyasztókkal. Míg ezek saját gazdasági megfontolásokról önálló magatartási kódexeket, vitarendezési mechanizmusokat és minőségi standardokat alakítottak ki a szolgáltatások magas színvonalon történő nyújtásához, addig más online apróhirdetési oldalak deklaráltan fogyasztók egymás közötti ügyleteit

kívánják elősegíteni (Facebook Marketplace). A fogyasztóvédelmi jog szofisztikált védelmi rendszere kizárólag vállalkozás és fogyasztó jogviszonyokban (B2C vagy P2C) alkalmazandó, míg az online platformok közvetítésével fogyasztó és fogyasztó közötti (C2C), vagy akár vállalkozás és vállalkozás (B2B és P2B) közötti ügyletek is létrejöhetnek. Nem pusztán a magát fogyasztónak kiadó vállalkozás minősítése okozhat nehézséget, hanem a fogyasztói minőség megállapítása is, különösen az online térben.

Az új fogyasztói generációk felnövése, az új fogyasztói szokások kialakulása, az üzletkötés, valamint a kereskedelmi kommunikáció új formáinak a megjelenése a hagyományos, az offline piacokhoz szokott piacfelügyeleti struktúrákat is újragondolásra készíti. Az ellátási láncok nagyon összetettek, és a gyártók gyakran az EU-n kívül találhatók. A fogyasztók rendszeresen vásárolnak termékeket az interneten keresztül harmadik országokból, amelyeken keresztül a termékeket közvetlenül a fogyasztóhoz szállítják anélkül, hogy előzetesen ellenőriznék a megfelelőséget. Itt ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy az ellenőrzési hatáskör és kötelezettség ugyanúgy fennáll, viszont a magánjellegű küldeményként és nem koncentrált szállítmányként határhoz érkező árukkal kapcsolatban a véletlenszerű ellenőrzés nem lehet ugyanolyan hatékonyságú. Bár létezik a tagállamok közötti együttműködés intézményes, jogszabályi keretrendszere, ennek ellenére nehézkes a nem biztonságos termékek kiszűrése és visszahívása a piacról. Az EU jogalkotása kockázatorientált, és általános termékbiztonsági szabályokat alkotott. Az általános termékbiztonsági irányelv hatálya alól túl sok új típusú termék és biztonsági kockázat került ki (bár hatásköre általánosan lett megalkotva), míg a speciális szabályok jellegükből adódóan nem fedhettek le minden kockázatot. Míg a fogyasztók számára a termékbiztonsággal kapcsolatos, régóta fennálló problémákat kellett kezelni, újabb problémák merültek fel a 'tárgyak internetével' (*Internet of Things*) kapcsolatban. Egyre több fogyasztási cikk csatlakozhat az internethez. Noha ezek a termékek sok új szolgáltatást és nagyobb kényelmet kínálnak a fogyasztók számára, ezek működésével és használatával kapcsolatban számos probléma merülhet föl. Valójában veszélyeztetheti a fogyasztók egészségét és fizikai integritását, vagy megsértheti magánéletüket. A problémákra számos fogyasztóvédelmi és adatvédelmi szakmai szervezet hívta fel a figyelmet a legkiszolgáltatottabb társadalmi csoport, a gyermekek esetében. 2016–2017-ben a norvég fogyasztóvédelmi tanács vizsgálata megállapította, hogy az internethez kapcsolódó játékok potenciális kockázatot jelentenek a gyermekek biztonságára

* Egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

fogyasztói és adatvédelmi szempontból.¹ Norvégián kívül több országban is indítottak vizsgálatokat, és hasonló hibákat azonosítottak.² Németországban a *Cayla baba* játékot 2017-ben vonták ki a forgalomból a nem hitelesített Bluetooth-kapcsolat miatt, mivel a német távközlési törvény tiltja a kémeszközök, rejtett kamerák és mikrofonok használatát. A személyes adatok megfelelő tárolásával, kezelésével kapcsolatos biztonsági szempontok, vagy akár a függőség és mentális egészségkárosodás nem jelentek meg korábban a termékbiztonsággal és termékfelelősséggel kapcsolatos jogszabályokban.

2. AZ EURÓPAI FOGYASZTÓVÉDELMI JOG MODERNIZÁCIÓJA A DIGITALIZÁCIÓ JEGYÉBEN

2.1. ÚJ MEGÁLLAPODÁS A FOGYASZTÓK ÉRDEKÉBEN

A fogyasztóvédelmi joganyag második felülvizsgálatára a 2010-es évektől kezdődően került sor. Az Európai Bizottság Célravezető és hatásos szabályozási programjának³ eredményeként „A fogyasztóvédelmi jog és a marketing jog célravezető-ségi vizsgálata”⁴ című kérdőívet tette közzé 2016. május 12-én. A célravezetőségi vizsgálat célja az volt, hogy az érintettekkel való nyílt konzultáció folytán megvizsgálja, hogy az uniós fogyasztóvédelmi és marketingszabályok továbbra is naprakészek és megfelelőek-e. Az EU fogyasztóvédelmi jogalkotását meghatározó „Új megállapodás a fogyasztói érdekekért” (*New deal for consumers*) kezdeményezés⁵ két egymással összefüggő szakpolitikai kérdés által inspirálva született. Az egyik kérdés mögött az egyre nagyobb számban alkalmazott megtévesztő, tisztességtelen fogyasztókat célzó tömeges jelenségek húzódtak meg, mint a Diesel-botrány és a devizaalapú jelzalogkolcsön-szerződések esetei, amelyek aláássák a fogyasztók belső piacba vetett bizalmát, míg a másik az említett bizottsági célravezetőségi vizsgálat volt.

Az „Új megállapodás a fogyasztói érdekekért” című javaslatcsomag célja az uniós fogyasztóvédelmi jog korszerűsítése és végrehajtásának megerősítése volt az egyre inkább globalizálódó fogyasztói piac és különösen az e-kereskedelem térnyerése fényében. A javaslatcsomag része az Európai Parlament és Tanács 2019/2161 irányelve a 93/13/EGK tanácsi irányelvnek, valamint a 98/6/EK, a 2005/29/EK és a 2011/83/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvnek az uniós fogyasztóvédelmi szabályok hatékonyabb végrehajtása és korszerűsítése tekintetében történő módosításáról, amely széles körben *Omnibus* irányelvként ismert,⁶ és amely 2020. január 7-én lépett hatályba. Az irányelv átfogó jelleggel módosítja a 2005/29/EK UCP irányelvet, a tisztességtelen szerződési feltételekről szóló 93/13/EGK irányelvet, a CRD irányelvet és az ár feltüntetéséről szóló 98/6/EK irányelvet.

A javaslatcsomag másik elemét képezte a képviselői kérésekről szóló az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/1828 irányelve, amely felváltva a korábbi jogsértések megszüntetésére irányuló eljárásokról szóló 2009/22/EK irányelvet, megteremtette a kollektív keresetek európai formáját. Az irányelv egyértelmű újítása a harmonizáció maximumfoka, továbbá a mellékletében szereplő uniós jogszabályok megjelölése, amelyek megsértésével kapcsolatban akár a jogsértés megszüntetése, akár egyedi jogorvoslat iránt lehet keresetet indítani. A jogintézmény bevezetésének indíttatása az, hogy a Diesel-botrányhoz hasonló ügyekben hatékony kollektív, tagállami és határon átnyúló jogorvoslati eszköz álljon rendelkezésre.

Bár technikailag nem része az Európai Bizottság különálló digitális egységes piaci stratégiájának, az *Omnibus* irányelv a digitális egység mozaikjának alapvető darabjának tekinthető, különösen a digitálistartalom-szolgáltatás, az e-kereskedelem és a kapcsolódó végrehajtási intézkedések tekintetében, és nagyban építkezik a Juncker Bizottság által elért eredményekre. Ezt tükrözi a Bizottság új, „Európa digitális jövőjének megtervezése” elnevezésű stratégiája,⁷ amelynek egyik központi pillére a tisztességes és versenyképes digitális gazdaság megteremtése, amely magában foglalja az „Új megállapodás a fogyasztói érdekekért” kezdeményezés keretében folyamatban lévő tevékenységeket is.

2.2. DIGITÁLIS JOGSZABÁLYCSOMAG

A digitális egységes piaci lényege az interneten folytatott ügyletek előtt álló nemzeti akadályok lebontása. Az elképzelés tehát a közös piac koncepciójára épít, melynek célja, hogy felszámolja a tagállamok közötti kereskedelmi akadályokat.

1 An analysis of consumer and privacy issues in three internet-connected toys. 2016. <https://storage02.forbrukerradet.no/media/2016/12/toyfail-report-desember2016.pdf>

2 International Working Group on Data Protection in Telecommunications: Privacy Risks with Smart Devices for Children. Working paper. Adopted* at the 65th meeting, 9-10 April 2019, Bled, Slovenia. 3. pont. https://www.bfdi.bund.de/SharedDocs/Downloads/EN/Berlin-Group/20190410_WP_Smart-Devices-Children.html?nn=355094

3 COM/2012/0746 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012DC0746>

4 European Commission: Directorate-General for Justice and Consumers, Study for the Fitness Check of EU consumer and marketing law – Final report. Part 1, main report, Publications Office, 2017, A célravezetőségi vizsgálat a következő hat irányelvet érintette: a tisztességtelen szerződési feltételekről szóló 93/13/EGK irányelv; a fogyasztási cikkek adásvételéről és a kapcsolódó jótállásról szóló 1999/44/EK irányelv; a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról szóló 2005/29/EK irányelv; az árak feltüntetéséről szóló 98/6/EK irányelv; a megtévesztő és összehasonlító reklámról szóló 2006/114/EK irányelv; a jogsértés megszüntetésére irányuló eljárásokról szóló 2009/22/EK irányelv; a fogyasztók jogairól szóló 2011/83/EU irányelv.

5 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_3041

6 Az Európai Parlament és a Tanács 2019/2161 irányelve (2019. november 27.) a 93/13/EGK tanácsi irányelvnek, valamint a 98/6/EK, a 2005/29/EK és a 2011/83/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvnek az uniós fogyasztóvédelmi szabályok hatékonyabb végrehajtása és korszerűsítése tekintetében történő módosításáról, PE/83/2019/REV/1 HL L 328., 2019. 12. 18., 7–28.

7 A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Európa digitális jövőjének megtervezése [COM(2020) 67 final, 2020. 2. 19.] (a továbbiakban: Európa digitális jövője stratégia). [IMMC_COM%282020%2967%20final.HUN.xhtml.1 HU_ACT_part1_v2.docx](https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_020)

A tranzakciós költségek csökkenése, a fogyasztás dematerializálása és a környezeti lábnyom mérséklése folytán a digitális belső piac lehetőséget nyújt az információkhoz való hozzáférés javítására, a hatékonyság növelésére, valamint a jobb üzleti és igazgatási modellek bevezetésére.

A Bizottság 2015. május 6-án elfogadta a digitális egységes piacra vonatkozó stratégiát, amely három pillérből állt: a) a fogyasztók és vállalatok könnyebb hozzáférése a digitális termékekhez és szolgáltatásokhoz Európa-szerte; b) megfelelő és egyenlő feltételek kialakítása a digitális hálózatok és innovatív szolgáltatások fellendüléséhez; c) a digitális gazdaság növekedési lehetőségeinek maximalizálása.⁸

A digitális egységes piaci stratégia keretében a Juncker Bizottság számos olyan kezdeményezést valósított meg, amelyek a fogyasztóvédelmi szabályokat az online világ igényeihez igazítják, például a roamingdíjak vagy az indokolatlan területi alapú tartalomkorlátozás (geo-blocking) megszüntetésével. Emellett az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/2394 rendelete (2017. december 12.) a fogyasztóvédelmi jogszabályok végrehajtásáért felelős nemzeti hatóságok közötti együttműködésről és a 2006/2004/EK rendelet hatályaon kívül helyezéséről javítani fogja a fogyasztóvédelmi hatóságok közjogi jogérvényesítését és határokon átnyúló együttműködését.

Ennek a jogalkotási tervnek a részeként fogadták el az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/771 számú irányelvét (2019. május 20.) az áruk adásvételére irányuló szerződések egyes vonatkozásairól, amely a korábbi 99/44/EK irányelv hatályaon kívül helyezésével egy jelentős korszakot fog lezárni az európai fogyasztóvédelmi jog fejlődésében. Az elfogadott jogalkotási csomag részeként az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/770 irányelv a digitális tartalom szolgáltatására, illetve digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződéseket érintő egyes követelményekre alkalmazandó szabályokat, addig az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/771 számú irányelve az áruk adásvételére irányuló szerződéseket érintő egyes követelményekre alkalmazandó szabályokat határozza meg.⁹

A digitális piaci stratégia harmadik pillére egyik megvalósítandó feladatként rögzítette a célnak megfelelő szabályozási környezet kialakítását a platformok és közvetítők vonatkozásában. A Bizottság elismerte, hogy az online platformok központi szerepet töltenek be a társadalmi és gazdasági életben, továbbá azt is, hogy a platformokon közzétett jogellenes tartalmak eltávolítása lassú és körülményes folyamat. Ezért előírta a platformok működésének és az online közvetítők szerepének felülvizsgálatát. 2020-ban a Bizottság új stratégiát tett közzé, ez az „Európa digitális jövőjének megtervezése” nevet viseli,¹⁰ melynek keretében a Bizottság a digitális szolgáltatásokra Unió-szerte alkalmazandó szabályok megerősítését és korszerűsítését, valamint az online platformok szerepének és felelősségének egyértelműsítését és a jogellenes tartalmakkal szembeni

fellépést tűzte ki célul. A stratégiában a Bizottság 2020 negyedik negyedévére irányozta elő a digitális szolgáltatásokról szóló jogszabálycsomagra vonatkozó javaslatát, ennek megfelelően 2020 decemberében a Bizottság javaslatot tett a digitális szolgáltatásokról szóló rendelet (a továbbiakban: DSA)¹¹, valamint a digitális piacokról szóló rendelet (DMA) megalkotására, melyeket végül 2022 őszén fogadtak el. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2065 rendelete, azaz a DSA, az online közvetítő szolgáltatások és a fogyasztók, az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/1925 rendelete, azaz a DMA a digitális piacok egymáshoz való viszonyát szabályozza.

3. A FOGYASZTÓVÉDELMI JOG ALAPJAIT ÉRINTŐ HATÁSOK, VÁLTOZÁSOK

3.1. A FOGYASZTÓ MEGHATÁROZÁSÁVAL KAPCSOLATOS LEGÚJABB JOGGYAKORLAT

A fogyasztóvédelem személyi hatályával kapcsolatos tudományos érdeklődés részben okafogyottá vált az uniós jogalkotás maximumharmonizációt követelő irányelveinek tagállami átültetése révén. A tanulmány nem kívánja megnyitni a fogyasztóvédelem személyi hatályával, a fogyasztó minősítésével kapcsolatos tudományos diskurzust, azonban a digitalizációval és az online kereskedelem térhódításával összefüggésben a fogyasztói minőség megítélésével kapcsolatos joggyakorlat új esetekkel bővült.¹²

A C-774/19. számú *B.B. kontra Personal Exchange International Limited* ügy¹³ legfőbb minősítési vagy értelmezési kérdése az, hogy fogyasztónak minősülhet-e a joghatósági rendelet¹⁴ alkalmazásában egy természetes személy, aki tetemes összegű nyereményt halmozott fel rendszeres online pókerjátzmák alkalmával, biztosítva maga számára a megélhetést, továbbá a tevékenységgel kapcsolatos szakmai ismeretekkel is rendelkezett. Az Európai Bíróság a nyeremény nagyságának vizsgálatát, a nyeresi esélyek és kockázatok mérlegelését a fogyasztói minősítés és a joghatósági rendelet alkalmazhatósága körében irreleváns szempontoknak tekintette. Ugyanakkor a fogyasztó professzionális ismereteivel kapcsolatban az ítélet visszautal a C-498/2016. számú *Schrems*-ügyben¹⁵ hozott ítélet 39. pontjára, valamint az egységes és objektív jogalkalmazás követelményeire. A Bíróság értelmezése szerint a fogyasztó a gazdasági szereplő ellentétjeként kerül meghatározásra, és mint ilyen, független az általa ténylegesen birtokolt ismeretektől, információktól vagy tapasztalatoktól, amelyet

¹¹ COM(2020) 825 final.

¹² A fogyasztó fogalmáról lásd HÁMORI Antal: A „fogyasztó”-fogalom „dilemmái” különös tekintettel az Fgytv. módosításában és az új Ptk.-javaslatban foglaltakra. *Magyar Jog*, 2009/2., 89.; VÉKÁS Lajos: Az Európai közösségi magánjog sajátos alanyáról: a „fogyasztó” fogalmáról. *Európai Jog*, 2002/5., 3–13.; ZOVÁNYI Nikolett: A fogyasztói szerződés és alanyai. *Debreceni Jogi Műhely*, VII. évfolyam, 1. szám.

¹³ C-774/19. számú A. B. és B. B. kontra *Personal Exchange International Limited* ügyben 2020. december 10-én hozott ítélet (ECLI:EU:C:2020:1015).

¹⁴ A Tanács 44/2001/EK rendelete (2000. december 22.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról HL L 12., 2001. 1. 16., 1–23. 4. szakasz, 15–17. §.

¹⁵ C 498/16. számú *Maximilian Schrems kontra Facebook Ireland Limited* ügy, ECLI:EU:C:2018:37.

⁸ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Európai digitális egységes piaci stratégia [COM(2015) 192 final, 2015. 5. 6.] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0192>

⁹ VÉKÁS Lajos: Az uniós fogyasztói szerződési jog megújítása és az új irányelvek átültetése. *Magyar Jog*, 68/2., 2021, 65–75.

¹⁰ Európa digitális jövője stratégia.

e személy szerezhethet a szolgáltatásokhoz tartozó területeken. A Bíróság a *Costea*-ügyben hozott ítéletében foglaltaknak megfelelően itt is kitért arra, hogy az ismeretek és információk hiánya vagy megléte olyan szubjektív körülmény lenne, amely nem tenné lehetővé a kiszámítható és egységes jogalkalmazást, így a szerződés célja és természete, valamint a személyes szükségletek kielégítése olyan körülmény, amely elősegíti a megfelelő jogalkalmazást. Mindezek alapján a fogyasztó minősége nem az általa birtokolt információk és tapasztalatok függvénye, hanem a szerződés célja és természete szerint ítélandó meg. A *Schrems*-ügyben hozott ítélet 41. pontja alapján, a fenti szempontok mérlegelésével a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy egy magán-Facebook-fiók felhasználó nem veszíti el a 'fogyasztói' minőségét, ha könyveket publikál és ad el, akár díjazás ellenében is előadásokat tart, honlapokat üzemeltet, adományokat gyűjt és a fogyasztók jogérvényesítését és önszerveződését segíti.

A fogyasztó minősítésével kapcsolatban a Bíróság értelmezte a jövedelemszerzés rendszeres jellegét is. Mindezzel kapcsolatban megjegyezte, a *Kamenova*-ügyben¹⁶ hozott ítéletben foglaltakra hivatkozással, hogy egy tevékenység rendszeres jellege lehet olyan tényező egyebek mellett, amelyet figyelembe kell venni a kereskedői minősítés során, azonban ez önmagában nem határozza meg egy természetes személy kereskedői minősítését. A *Kamenova*-ügyben egyébként egy online platformon egyidejűleg nyolc hirdetést közzétevő felhasználó kereskedői minősítésével kapcsolatban határozta meg a Bíróság nem kimerítő jelleggel azokat a szempontokat, amelyeket esetről esetre mérlegelve a kereskedői minőséget meg lehet állapítani. A hivatkozott ítélettel összefüggésben az Európai Bíróság megjegyzi, hogy ebben az esetben, bár rendszeres tevékenységről volt szó, ez nem vonatkozott áru értékesítésére vagy szolgáltatás nyújtására sem, és tevékenységét sem jelentette be hivatalosan.

3.2. A VÁLLALKOZÁS MEGHATÁROZÁSÁNAK BIZONYTALANSÁGAI

Míg a fogyasztóvédelmi jogszabályok jogosultjaival kapcsolatos döntésekben bővelkedik az európai joggyakorlat, addig a kereskedővé minősítéssel kapcsolatban annál kevesebb döntéssel találkozunk. A fogyasztóvédelmi szabályozás sajátja, hogy az alkalmazási köre kifejezett szerződési viszonyokat, szituációkat ölel fel, így a laikus fogyasztóval szemben egy professzionális félnek kell állnia ahhoz, hogy fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésről, így fogyasztókat megillető védelemről beszélhessünk. A vállalkozás a fogyasztóvédelmi szabályozásban számtalan alakot ölthet, azonban egy közös tulajdonságukat mindenképpen megállapíthatjuk: a vállalkozás egy jogi vagy természetes személy, aki a szerződés megkötésekor szakmai vagy üzleti tevékenységi körében jár el.

A kereskedői minőség vizsgálata rendszerint nem jelent gondot, a probléma a digitális piacon leginkább abból adódik,

hogy például az online piacterek minden típusú vevőt és eladót képesek összekötni egymással, viszont az eladók vállalkozásként történő minősítése eltérő jogszabályi kötelezettség nélkül önkéntes bevalláson alapul. Mindez persze azt is jelenti, hogy az online piacterek alkalmasak arra, hogy eladók üzletszerű gazdasági tevékenységet folytassanak vállalkozóvá válás nélkül. Mindezen ügyletek így kikerülnek a fogyasztóvédelmi jog alkalmazási köréből is. Az *Omnibus* irányelv 6a. cikk (1) bekezdésében foglaltaknak megfelelően az online platformok pusztán azt kötelesek biztosítani, hogy az eladó minősége beazonosítható legyen, valamint tájékoztatást a platform és a kereskedő közötti felelősség megosztásáról, a fogyasztóvédelmi szabályok alkalmazhatóságának hiányáról, ha az eladó nem kereskedői minőségében jár el, a harmadik fél önkéntes adatszolgáltatása alapján. Nem kötelesek ugyanakkor arra, hogy vizsgálják a fogyasztóként regisztrált eladó vállalkozói minőségét az eladott termékek számának, éves forgalmának fényében. Az európai jogalkotás sem önkéntes kötelezettségvállalások, sem jogszabályi előírás formájában nem orvosolta mindeddig ezt a problémát, amelyre létező megoldásokat a tengerentúlon kell keresnünk (USA, Inform Act).

3.3. AZ ÁTLAGFOGYASZTÓ MODELLJÉNEK VÁLTOZÁSAI, DIFFERENCIÁLÓDÁSA

Az átlagfogyasztó modellje az európai jogalkotásban és joggyakorlatban a jogszabályok védelmi szintjének finomhangolásakor játszott szerepet. A feltételezett átlagfogyasztó – ésszerűen informált, figyelmes és körültekintő – tájékozottsági szintjéhez igazodva állította be az európai jogalkotó a jogszabályok információs standardjait, egyéb védelmi mechanizmusait. Ezen túl a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról szóló irányelvben megjelent a kiszolgáltatott sérülékeny fogyasztó fogalma is, amely valamely fogyatkozásánál (betegség, kor, hiszekenység) fogva az átlagostól eltérő fogyasztói csoport tagját részesíti védelemben. Mindez azt jelentené, hogy mindazok, aki nem érik el az átlagos fogyasztó szintjét, vagy nem tekinthetők kiszolgáltatott, sérülékeny fogyasztóknak, nem részesülnek a védelemben. A kérdés úgy is megfogalmazható, hogy vajon vannak-e olyan helyzetek, ahol mindannyian védelemre szorulnánk, vagy ha a sérülékenyeket és kiszolgáltatottakat kívánjuk védeni, mennyire kell azoknak lenniük? A valóságban a jogalkotó által megkívánt eszményi fogyasztó kép mennyire áll közel a reális átlagfogyasztóhoz, különös tekintettel a megváltozott gazdasági, technológiai, társadalmi körülmények mellett?

Az átlagfogyasztó szintje nehezen mérhető objektív eszközökkel. Figyelemmel a legutóbbi joggyakorlatra megfigyelhető, hogy az Európai Bíróság a fogyasztó versenyjogi megközelítésében sokkal tudatosabb képet vesz alapul (igazodva egyébként a korábban kialakult ésszerű fogyasztó mintájához), míg a magánjogi védelem szintjét, különösen a szerződési feltételek tisztességtelenségének vizsgálata körében, a világosság és érthetőség kritériumának értelmezésekor érezhetően alacsonyabban húzta meg a C-26/13. számú *Kásler kontra OTP* ügyben, a szerződési feltétel világosságát és érthetőségét attól függővé téve, hogy a fogyasztó tisztában

¹⁶ A Bíróság C-105/17. sz. ügyben, a *Komisija za zashtita na potrebitelite és Evelina Kamenova* között, az Okrazhna prokuratura részvételével 2018. október 4-én hozott ítélete, ECLI:EU:C:2018:808, 39. pont.

volt-e annak gazdasági következményeivel. Mindez a különböző jogviszonyokban eltérő fogyasztói magatartásmintát követel meg. Bár az európai átlagfogyasztó fogalma rugalmasan tölthető meg tartalommal, a vállalkozásoknak szükségük lehet egy stabil viszonyítási pontra. Mindemellett az is belátható, hogy mindannyian lehetünk bizonyos szituációban sérülékenyek és kiszolgáltatottak, amely az átlagfogyasztó relatív jellegét erősíti. Egy olyan egyénre szabott, individualizált, célzott kereskedelmi gyakorlat esetében akár az adott egyén szempontjából is megítélhető a gyakorlat tisztességes jellege.

A digitalizáció által magával hozott jelenség, az internet sötét mintázatai sokáig komoly érdeklődésre és figyelemre tartott számot, amelytől a viselkedési közgazdaságtan tételeinek beszívargását, az átlagfogyasztó fogalmának a reformját, koncepcionális változásokat vártak. Az Európai Fogyasztói Szervezet (BEUC) javaslatában a digitális sérülékenységi kategóriájának bevezetése mellett érvelt.¹⁷ A fogyasztók döntéseit online térben befolyásoló sötét mintázatok megítélése a gyakorlatban nem az átlagfogyasztóról vallott kép újragondolásával, hanem a szakmai gondosság keretében történő figyelembevétellel valósult meg.

Az átlagfogyasztó és a fogyasztói csoport átlagfogyasztója mint a kereskedelmi magatartások megítélésének viszonyítási pontjai, a Gazdasági Versenyhivatal (a továbbiakban: GVH) versenyjogi fogyasztóvédelem terén folytatott jogalkalmazói gyakorlatában kimunkált formában jelennek meg. A GVH jogalkalmazói gyakorlatában¹⁸ több helyen is kifejezésre kerül, hogy »[...] Nem adható általános mérce a fogyasztói tudatosság szintjére – hiszen az függ a fogyasztó személyétől, a fogyasztói döntéssel érintett termék jellegétől, a piaci formától, a terméket kínáló vállalat piacon elfoglalt helyzetétől – hanem az minden egyes esetben külön veendő figyelembe. A fogyasztók nem képeznek homogén csoportot. Már a döntési folyamat kezdetén, akár ugyanazon szükséglet felismerésénél az észlelt helyzet érzékelése, a percepciók folyamat (a külvilágból érkező információk válogatása, rendszerezése és értelmezése) során adódhatnak egyéni eltérések.» Ugyanakkor jól mutatja az átlagfogyasztó gyakorlati látásmódját az a megközelítés, amely racionális fogyasztónak minősíti a reklámok valóságtartalmában fenntartás nélkül megbízó fogyasztót. Az a fogyasztó is észszerűen jár el, aki nem kételkedik a reklámok által nyújtott tájékoztatásban, a reklámozó szavahihetőségében, hanem a reklámokat egy észszerűen költséghatékony tájékoztató folyamatban az üzleti tisztesség követelményének érvényesülésében bízva kezeli. Az észszerűen eljáró fogyasztótól nem azt kell elvárni, hogy ellenőrizze a reklámokban szereplő információ helytállóságát.¹⁹

3.4. AZ INFORMÁCIÓS MODELL VÁLTOZÁSAI ÉS KRITIKÁJA

A modern fogyasztói politika egyik legfontosabb akadémiai vitája az, hogy a fogyasztók a tájékoztatás segítségével milyen mértékben képesek megvédeni magukat. Az információs modell alapjául ugyanis az a megfontolás szolgál, hogy a fogyasztó kevesebb információval rendelkezik, mint a vele szemben álló vállalkozás, így ezt az információs aszimmetriát a jogi előírások révén kell kiegyenlíteni. Ez visszavezet az átlagfogyasztóról szóló vitához is. Az észszerű fogyasztó nagyobb eséllyel lesz képes az információval saját autonómiáját növelni, míg más esetben az információ kontraproduktív hatást vált ki. Ha pusztán arra gondolunk, hogy az első generációs üzleten kívül kötött szerződésekről szóló szabályozás az ellátás jogáról szóló tájékoztatást nevesítette egyedül, addig a fogyasztói jogokról szóló irányelv közel harminc információs tételt jelöl meg, amelyek teljesítésére a fogyasztó jogosult a vállalkozás pedig kötelezett.

A fogyasztók korlátozottan képesek megérteni és feldolgozni az információkat. Ez nem csak az írástudással, számozással vagy pénzügyi készségekkel küzdők számára jelent problémát. Minden fogyasztónak korlátozott a képessége az információk feldolgozására. Az emberi elme úgy kezeli az adatokat, hogy kezelhető darabokra bontja azokat. Becslések szerint nagyjából hét információdarab a legtöbb, amit az emberi elme képes egyszerre kezelni.²⁰ A fogyasztóknak csak korlátozott idő áll rendelkezésükre, hogy a hirdetésekre pillantsanak, vagy úgy döntsének, hogy nem praktikus elolvasni a szokásos feltételeket. Nem lehet tehát kiindulni abból, hogy a fogyasztók minden információt elolvasnak, megértnek, és megalapozott döntést hoznak. A transzparencia biztosításának elve nem eredményezhet egy információs csapdát a fogyasztók számára. A megoldás a kevesebb, de hatékonyabb információ átadása lehet, olyan formátumokat kialakítva, amelyek tényleges hatással vannak a fogyasztók döntéshozatalára (pl. dohánytermékek címkézése).

3.5. AZ ÁLLAMI BEAVATKOZÁS FOKOZÓDÁSA, JOGTERÜLETEK KEVEREDÉSE, SZABÁLYOZÁSI ÖKOSZISZTÉMÁK KELETKEZÉSE

Az állami beavatkozás megjelenése a fogyasztóvédelmi jogban magától értetődőnek tekinthető, hiszen az alapvetően mellérendelt magánjogi jogviszonyokban gyengébb pozícióban levő fél védelme más módon nem benne biztosítható. A magyar jogrendszerben egyértelműen megtalálhatók a passzív, gyengébb fogyasztókat védeni hivatott jogintézmények (protektív jellegű jogintézmények), de egyúttal az aktív és önmagát megvédeni képes fogyasztót támogató és az ilyen attitűd kialakítását elősegítő, ösztönző jogintézmények is. Ezek harmonikus együttműködése abban az ideális helyzetben valósul meg, amikor a jogalkotó a jogalkotás háttérében megbúvó átlagfogyasztó modelljét szem előtt tartva határozza

17 N. HELBERGER, O. LYNSEY, H-W. MICKLITZ, P. ROTT, M. SAX and J. STRYCHARZ In: BEUC (szerk.): *EU Consumer Protection 2.0, Structural asymmetries in digital consumer markets*. 2021. https://www.beuc.eu/sites/default/files/publications/beuc-x-2021-018_eu_consumer_protection_2.0.pdf

18 A fogyasztói döntések szabadságára vonatkozó, GVH által követett alapelvek, Elemzés 2009. szeptember 9. https://www.gvh.hu/alapelvek/6269_hu_a_fogyasztoi_dontesek_szabadsagara_vonatkozo_a_gvh_által_kovetett_alapelvek_2009

19 Vj-84/2009.

20 G. MILLER: The magical number seven, plus or minus two: Some limits on our capacity for processing information. *Psychological Review*, 63(2), 81–97. <https://doi.org/10.1037/h0043158>

meg az egyes fogyasztóvédelmi rendelkezések védelmi mechanizmusait, illetve a tagállamok mindezek hatékony érvényesülését biztosító intézményrendszert alakítanak ki. A hatékony európai fogyasztóvédelem nem létezhet a tudatos fogyasztói attitűd nélkül, így a jogalkotónak ennek érdekében olyan mechanizmusokat kell rendszerbe építenie, amelyek képessé teszik, sőt ösztönzik a fogyasztót aktív jogérvényesítésre, szerepvállalásra.

Mindezek mellett különösen a magánjogi viszonyokban nagyon nehezen észlelhető az a vékony mezsgye, amikor a fogyasztót a jogalkotó a vállalkozással egyenrangú pozícióba hozza a fogyasztóvédelmi rendelkezésekkel, hanem akár az egyensúlyi állapot elérésén túlnyúlva biztosít immáron többletvédelmet a fogyasztó számára. A termékszavatossággal kapcsolatos hazai szabályok kétségtelenül izgalmas jogalkotási bravúrt jelentenek, viszont a fogyasztók és vállalkozások közötti mindennapi ügyletek körében történő alkalmazása igen csekély. A fogyasztó indokolatlan eltúlzott védelmével találkozhatunk az egyes tartós fogyasztási cikkekre vonatkozó kötelező jótállásról szóló 151/2003. (IX. 22.) Korm. rendelet szabályai között, amely figyelmen kívül hagyva a jótállási és szavatossági igények egyezőségét, a jótállás körében érvényesített igények sorrendjét, határidejét, közöttük való áttérést szabályozta és mindezek betartására fogyasztóvédelmi hatósági hatáskört is telepített. Mindezek alapján, bár a fogyasztóvédelmi hatóság hatásköre nem terjed ki a szerződés joghatásainak vizsgálatára, a kötelező jótállás alá eső fogyasztási cikkek hibás teljesítésével kapcsolatos igények jogszabályszerű elbírálásával kapcsolatban mégis eljárhat.²¹

A minimálisan szükséges állami beavatkozáson túlterjeszkedő beavatkozásra okot adhatnak gazdasági válságok (pl. devizahitel-válság), új gazdasági jelenségek, átrendeződő piaci körülmények, a szerződéses szituáció atipikus volta, a szerződés tárgyának speciális jellemzői, vagy éppen a fogyasztó szokásosnál is kiszolgáltatottabb helyzete is. Az állami beavatkozás a fogyasztók érdekében jellemzően túlszabályozás révén valósul meg, amely nagymértékben vonja maga után a szabályozott területek ellenőrzésének közigazgatási hatáskörbe vonását is. Mindez szinte megszokottnak hat az olyan területeken, ahol a szolgáltatás bonyolultságából és speciális jellegéből adódóan eleve sokrétű, szektorális szabályozásról és felügyeletről beszélhetünk, mint például a pénzügyi szolgáltatások, közszolgáltatások, táv- és hírközlés területei. A fogyasztók jogainak hatékonyabb érvényesítése szempontjából természetesen támogatandónak is tűnhet az a néha szükségszerűen elkerülhetetlen átfedés, amely egy túlszabályozott környezetben a fogyasztói jogsérelmek orvoslására hatósági hatáskört teremt. Bár a hatásköri összeütközés elkerülhető, vagy legalábbis a magánjogi és közjogi igényérvényesítési hatáskörök szétválasztása formailag kivitelezhető azáltal, hogy a hatóság hatásköréből a szerződés létrejöttének, joghatásainak és érvényességének vizsgálatát kizárja,²² ugyanakkor

egy részletesen szabályozott szektor esetében a fogyasztó konkrét szerződésből származó igényeivel kapcsolatban a jogszabályok betartásának ellenőrzése a jogszabályszerű állapot helyreállítása a fogyasztó szerződésből származó érdeksérelmének reparálásával is együtt jár.

A közszolgáltatások területén a víz, gáz és elektromos áram szolgáltatásáról szóló jogszabályok a fogyasztóvédelmi hatóságra telepítik a méréssel, számlázással, becsléssel kapcsolatos fogyasztói bejelentések kivizsgálásának hatáskörét,²³ a jogosulatlan vételezéssel kapcsolatos hatáskört viszont a Magyar Energetikai és Közműszabályozási Hivatal gyakorolja.²⁴ Mindezen – alapvetően a szolgáltató és a felhasználó közötti szerződésből eredő – sérelmek orvoslására a fogyasztói jogviták rendezését szolgáló alternatív vitarendezési fórumok, és természetesen polgári peres eljárás keretében a bíróságok is hatáskörrel rendelkeznek. Minthogy ezen hatáskörök nem zárják ki egymást a felek által előadottakon és az Alaptörvényi *ne bis in idem* elv érvényesülésén túl nincs jogszabályi korlátja a *forum shopping*-nak. Ugyanez a hozzáállás figyelhető meg az Európai Unió légiutas jogi rendeletének tagállami kijelölt hatóságokra vonatkozó felhatalmazása alapján 2024. július 1-jét követően hatályba lépett szabályai szerint, amelynek értelmében a fogyasztóvédelmi hatóságok hatósági hatáskörben jogosultak a légiutasok jogairól szóló 261/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendeletben meghatározott, a beszállás visszautasítására, a járat törlésére vagy késésére, a magasabb vagy alacsonyabb osztályon történő elhelyezésére, a csökkent mozgásképességű vagy különleges szükségletekkel rendelkező személyekre, valamint az utasok részére nyújtandó tájékoztatási kötelezettségre vonatkozó rendelkezések betartásának ellenőrzésére, és azok megsértése esetén irányadó eljárásra. A fogyasztóvédelmi hatóság légiutasjogi rendelet alapján a fogyasztót megillető kártalanítás, visszatérítés, átfoglalás vagy ellátás biztosítására, illetve a vonatkozó rendelkezések megsértése miatt felmerült fogyasztói igények megtérítésére kötelezheti a vállalkozást.²⁵ Mindez természetesen érintetlenül hagyja a fogyasztó magánjogi jogvitáiban hatáskörrel rendelkező polgári bíróságok eljárási és alternatív vitarendezési testületei jogosultságát, viszont az utasjogi rendelet alkalmazásának körében konkuráló hatáskört hozott létre a magyar jogalkotó.

23 A villamos energiáról szóló 2007. évi LXXXVI. törvény (a továbbiakban: Vet.) 57. § (1) bekezdése szerint az elszámolásra, számlázásra, díjfizetésre vagy mérésre, valamint a villamosenergia-ellátásból történő, fizetési késedelem miatt végrehajtott felfüggesztésre vagy kikapcsolásra, illetve a tartozás rendezését követően a felhasználó ellátásba történő ismételt bekapcsolására vonatkozó, jogszabályban és az engedélyesek üzletszabályzatában foglalt rendelkezések, lakossági fogyasztókkal szembeni megsértése esetén – a Hivatal 159. § (5) bekezdés szerinti hatásköreinek tiszteletben tartása mellett – a fogyasztóvédelmi hatóság jár el.

24 A Vet. 159. § (5) A Hivatal a felhasználók védelmével kapcsolatos feladatai körében: 1. ellenőrzi a csatlakozással, a hálózathoz való hozzáféréssel, illetve a rendszer megfelelő minőségben való rendelkezésre állásával kapcsolatos felhasználói igények hálózati engedélyes általi kielégítését, ellenőrzi a felhasználók által a közcélú hálózathoz való csatlakozás érdekében befizetett csatlakozási díj felhasználását, bírságot szab ki, 2. dönt az engedélyesekkel szemben felmerülő panaszok – ideértve a szerződés nélküli vételezéssel, a szabálytalan vételezéssel, valamint ezek jogkövetkezményeivel kapcsolatos panaszok – ügyében, kivéve az 57. § (1) bekezdése szerinti lakossági fogyasztói panaszokat, [...].

25 Fgytv. 45/D. § (1) és (2) bekezdések.

21 Az egyes tartós fogyasztási cikkekre vonatkozó kötelező jótállásról szóló 151/2003. (IX. 22.) Korm. rendelet 7/B. §.

22 Lásd pl. a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (a továbbiakban: Fgytv.) 45/A. § (1) bekezdés: Törvény eltérő rendelkezése hiányában a fogyasztóvédelmi hatóság ellenőrzi – a szerződés létrejöttére, érvényességére, joghatásaira és megszűnésére vonatkozó rendelkezések kivételével.

Egy másik jelenség is megfigyelhető a fogyasztók magánjogi érdekeinek közigazgatási eljárásokban történő orvoslásával kapcsolatban. Bár ezekben az esetekben a meglévő hatáskörök hatékony kihasználásáról van szó, semmint a közjogi hatáskörökön való túlterjeszkedésről, vagy túlzott állami beavatkozásról. A GVH Magyarországon a tisztességes verseny felett őrködik, a Versenytörvényben, valamint az UCP törvényben foglalt szabályok megsértése esetén, versenyérintettségű ügyekben jár el. A GVH a fent említett felhatalmazással rendelkezik közérdekű kereset indítására a fogyasztók polgári jogi igényeinek érvényesítése iránt, ha a vállalkozásnak a Gazdasági Versenyhivatal hatáskörébe tartozó jogsértő magatartása a fogyasztók széles, a jogsértés körülményei alapján meghatározható körét érinti. Ezzel az eszközzel azonban a GVH mind ez idáig egyetlen alkalommal sem élt sikeresen. Ennek ellenére egyre több eljárásban vállalják az eljárás alá vont vállalkozások a bíróság csökkentése érdekében a fogyasztók kompenzálását. A VJ/16/2020. számú ügyben a GVH 2022. február 27-én az Alza.hu weboldal üzemeltetőjét kötelezte 40 millió forint bírság megfizetésére és 450 milliós fogyasztóknak nyújtott jóvátételi csomag vállalására. A weboldal a fogyasztókat agresszív, javarészt valótlan tartalmú üzenetekkel sürgette a vásárlásra.

3.6. A FOGYASZTÓVÉDELEM ÉS ADATVÉDELEM HATÁRAINAK ELMOSÓDÁSA

Az Általános Adatvédelmi Rendeletben (GDPR) lefektetett szabályok egyfajta horizontális jelleggel türemkednek be több jogterület szabályai közé, sajátos szemléletmódot kölcsönözve a jogági szabályok alkalmazásához. A Facebookkal szembeni német (Bundeskartellamt 2019. 02. 06-i döntése), olasz (az Olasz Versenyhatóság 2018. 11. 28-i döntése) és magyar (GVH 2019. 12. 16-i döntése) tagállami versenyhatósági döntések is jól mutatják, hogy az adatvédelmi szabályok megsértése és a személyes adatok kezelésének megítélése figyelembe vehető fogyasztóvédelmi vagy versenyhatósági eljárás keretében a fogyasztóvédelmi vagy versenyjogi jogsértésként.²⁶ Mindez természetesen azt is jelentette, hogy az adatvédelmi szabályok ellenőrzésére feljogosított hatóságok nem rendelkeztek kizárólagos hatáskörrel az adatvédelmi szabályok betartatása fölött, hanem akár más fogyasztóvédelmi hatóságok is állapíthatnak meg fogyasztóvédelmi jogsértést adatvédelmi szabályok megsértése miatt.

A személyes adataink védelme a termékbiztonsági szabályozás egyik kihívását jelentette a fentebb ismertetettek szerint. A személyes adataink felhasználásának átengedése, a mindennapi tranzakciók szintén gyakran alkalmazott módja az ellenszolgáltatásnak, a tagállami magánjogok mégis nehezen birkóznak meg az adatainkkal történő fizetés ellenszolgáltatásként történő definiálásával.

3.7. A KÖZVETÍTŐ SZOLGÁLTATÓK FELELŐSSÉGÉNEK ÚJ KERETEI

Az Európai Unió a fogyasztók anyagi jogainak messzeemenő biztosításán túl a fogyasztók jogainak védelmét közjogi és magánjogi igényérvényesítési rendszerek működtetésével valósítja meg, amelyek az Európai Unión belül tényleges és hatékony hozzáférést nyújtanak a fogyasztóknak az igazságszolgáltatáshoz. A digitalizációnak köszönhetően az európai fogyasztók a világ bármely vállalkozásával köthetnek jóformán szerződést, és az európai kollíziós szabályoknak köszönhetően a fogyasztók szokásos tartózkodási helye szerinti ország eltérést nem engedő fogyasztóvédelmi rendelkezései, valamint a fogyasztó lakóhelye szerinti bíróság joghatósága a felek eltérő rendelkezése ellenére is alkalmazandó marad, de mindez önmagában még mindig nem elégséges egy hatékony jogvédelem biztosításához. A harmadik országok vállalkozásaival szemben a fogyasztók és nemzeti hatóságok, az európai kapcsolattartó pontok, a felelős, eljárás alá vonható személyek hiányában nem képesek hatékonyan fellépni. Nem beszélve arról a stratégiai szempontból nem elhanyagolandó helyzetről, hogy az Európából származó adatvagyon nem európai jogszabályok hatálya alatt tárolják, amely feletti ellenőrzést az Európai Unió minden igyekezetével szeretné visszaszerezni.

A fogyasztói jogok érvényesítésének gyakorlati nehézségei mellett a jogalkalmazóknak a közvetítő szolgáltatók viszonylagos felelősségmentességét rögzítő *safe harbour* elvvel is szembe kellett nézniük. Az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv 14–15. §-ai teremtik meg a közvetítő szolgáltatók felelősség alóli mentesülését, amely ugyanakkor kizárólag a passzív szerepet játszó vállalkozást illeti meg. Az elmúlt húsz évben egyre gyakrabban találkozhattunk a nemzeti jogalkalmazók azon törekvésével, hogy az online piactereket megillető, felelősség alóli mentesülésüket eredményező 'biztonságos kikötő' elvet differenciáltan alkalmazzák.²⁷

A DSA a korábbiakhoz hasonlóan nem határozza meg taxatíván és pozitív módon, hogy a szolgáltatók mikor felelősek a harmadik fél által közzétett online tartalomért, hanem a felelősség alóli mentesülés feltételeit határozza meg a közvetítő szolgáltatók különböző kategóriáihoz igazodva. Bár a közvetítő szolgáltatóknak általános monitorozási kötelezettsége nem áll fenn. Ezenkívül a DSA részletes szabályokat ír elő a tárhelyszolgáltatók által létrehozandó bejelentési-cselekvési mechanizmusokra, amelyeket a felelősség alóli mentességekkel együtt kell értelmezni ('irgalmas szamaritánus elv').

Az elektronikus kereskedelemről szóló irányelvhez hasonlóan a DSA is mentesíti a közvetítő szolgáltatókat az online terjesztett jogellenes tartalmakkal kapcsolatos felelősség alól.

A DSA szerinti új felelősségi rendszer fenntartja a megkülönböztetést az egyszerű továbbítási, gyorsítótárazási és

²⁶ Orosz Fanni: A versenyjog, a fogyasztóvédelem és az adatvédelem lehetséges találkozási pontjai a digitalizáció korában. *Pázmány Law Working Papers*, Budapest, 2021/10.

²⁷ C-324/09. számú ügy L'Oréal SA kontra eBay International AG, ECLI:EU:C:2011:474; C-148/21. számú ügy és C-184/21. számú ügy Louboutin kontra Amazon Europe Core Sàrl és mások, ECLI:EU:C:2022:1016; C-149/15. számú ügy Sabrina Wathelet kontra Garage Bietheres & Fils SPRL, ECLI:EU:C:2016:840.

tárhelyszolgáltatást nyújtó szolgáltatók között, amelyekre különböző felelősség alóli mentességek vonatkoznak:

- a) Az egyszerű továbbítást végző szolgáltató a DSA 4. cikke szerint akkor nem felelőse a továbbított vagy megtekintett információért, ha nem a szolgáltató kezdeményezi az adatátvitelt, választja ki az adatátvitel címzettjét; és választja meg vagy módosítja a továbbított információt.
- b) A gyorsítótárazást végző szolgáltató a DSA 5. cikke szerint nem felel az információ automatikus, közbenső és átmeneti tárolásáért, amennyiben ez adata a kizárólagos céllal történik, hogy az információ későbbi továbbítását a szolgáltatás más igénybe vevői számára azok kérésére hatékonyabbá vagy biztonságosabbá tegye, azzal a feltétellel, hogy a szolgáltató nem módosítja az információt, megfelel az információhoz való hozzáféréssel kapcsolatos feltételeknek, betartja az információk frissítése tekintetében az ágazatban széles körben elismert és alkalmazott szabályokat.
- c) A DSA 6. cikkében foglalt, a tárhelyszolgáltatók felelősségére vonatkozó szabályok szerint a szolgáltatók csak akkor felelősek a szervereiken tárolt illegális tartalomért, ha tényleges tudomásuk van jogellenes tevékenységről vagy jogellenes tartalomról, vagy olyan tényekről vagy körülményekről, amelyek nyilvánvalóan jogellenes tevékenységre vagy jogellenes tartalomra utalnak; vagy nem intézkednek haladéktalanul a jogellenes tartalom eltávolításáról vagy az ahhoz való

hozzáférés megszüntetéséről, miután ilyen tudomást szereztek. Nem tekinthető ugyanakkor a tárhelyszolgáltató jogellenes tartalmakról való tényleges tudomásának az a tény, hogy egy szolgáltatást általánosságban jogellenes tartalom tárolására is felhasználhatnak.

Összhangban az Európai Bíróság korábbi joggyakorlatával a DSA a felelősség alóli mentesség alól kivételként szabályozza azt az esetet, amikor egy közvetítőként eljáró online platform megtevesztő módon úgy kínál eladásra terméket vagy szolgáltatást, hogy az átlagfogyasztó azt hiheti, hogy az ügylet tárgyát maga az online platform, vagy olyan harmadik személy biztosítja, aki a szolgáltató irányítása alatt vagy ellenőrzése mellett jár el.

4. ÖSSZEGRÉS

Az európai fogyasztóvédelmi jog túl a második felülvizsgálatán újjászületett. Egyes instrumentumai megújultak, mások koncepcionálisan megváltoztak, merőben új szemléletű jogszabályokkal bővültek. A korábbi felülvizsgálatokkal szemben mindenképpen a mostaninak a javára írható az, hogy a jogalkotó kellő tapasztalattal, és gyakorlattal rendelkezett, ugyanazon társadalmi és gazdasági hatásoktól vezérelve a felülvizsgálat a teljes joganyagot érintette, nagyfokú szabályozási összhangot és átgondoltságot eredményezve.

Gyarmathy Judit*

Bírósági digitalizáció a nemzetközi felmérések tükrében**

1. BEVEZETÉS

A XXI. század rohamos informatikai fejlesztései az évszázados hagyományokkal rendelkező bíróságokat is komoly kihívás elé állították: a gazdasági és jogi versenyképesség követelményeinek a teljesítése mellett egyszerre kell eleget tenni a jogviták hatékony, kiszámítható intézésére vonatkozó elvárásnak, mindemellett mindenki számára biztosítani kell az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférés lehetőségét,¹ másrészt a bíróságokba vetett bizalom megőrzése is kiemelt jelentőségű.

Ehhez is kapcsolódó fejlemény, hogy az utóbbi másfél évtizedben előtérbe került az igazságszolgáltatás minőségének a mérése: a bíróságok működésének a vizsgálata során szerte a világon különféle projekteket indítottak annak érdekében, hogy meghatározzák ezeket a követelményeket, sőt egyes országokban integrált minőségügyi rendszereket fejlesztettek a bíróságok számára.² Ebben a tanulmányban a hazánk számára két legfontosabb, az Európa Tanács és az Európai Unió keretei között megalkotott nemzetközi felméréssel és azok eredményeivel foglalkozunk.

Az uniós igazságügyi eredménytábla³ jól mutatja a tagállamok igazságszolgáltatási rendszerei értékelése szempontjából a bíróságok információs és kommunikációs technológiai fejlettségét tükröző mutatók kiemelkedő szerepét,⁴ és ebben

nincs megállás: az informatikai eszközökkel történt magas szintű ellátottság önmagában már kevés, azoknak a legkorszerűbb technológiák igénybevételére irányuló aktív használata kívánatos.

Hazánkban a digitális bíróság alapvető elemei a 2010-es évek végére megvalósultak: a teljes körű számítógépes ellátottság mellett alapvető volt az ügyek elektronikus iktatására és nyilvántartására szolgáló adatbázis kialakítása, majd a bíróságok és az ügyfelek, valamint a hatóságok közötti elektronikus kommunikáció, következő lépésként pedig – a Digitális Bíróság projekt⁵ egyik eredményeként – az online is bármikor elérhető e-akta. Bevezették a távmeghallgatás lehetőségét, az ítéletek jelentős része pedig anonimizáltan, bárki számára kereshető, online ingyenesen elérhető adatbázisba rendezett.

Ekkor minden feltétel adott volt, hogy a bírósági szervezet továbbhaladjon a digitalizáció útján, a már megvalósult fejlesztésekre építve, amikor megjelent a vírus okozta Covid19-betegség, és ebben az új helyzetben a személyes érintkezést a minimumra szorítva kellett a bíróságok működőképességét megőrizni.

A veszélyhelyzetben megmutatkozott: a világ, a körülmények változása valamennyiünket rákényszerít arra, hogy rugalmasan alkalmazkodjunk a megváltozott helyzetekhez. Igaz ez a jogalkotóra, ebben osztoom az Udvary által kifejtetteket,⁶ aki szerint a veszélyhelyzet több esetben is inkubátorként működött az általános perjogi, esetleg nemperes eljárási szabályok módosítása tekintetében. Érvényes továbbá a bíróságokra, amelyek működése rendkívüli körülmények között sem állhat le, a felek jogvitáit el kell dönteni, a nemperes eljárásokat le kell folytatni, többek között a gazdaság működőképessége érdekében is.

A digitális bíróság kialakításának lépései és eredményei kapcsán érdemes kitekinteni arra, hogy a hazai digitalizáció szintje nemzetközi összehasonlításban hol helyezkedik el a többi európai államhoz képest: ebben az Európa Tanács és az Európai Unió keretein belül vizsgáljuk a nemzetközi felmérések objektív mutatói alapján az elektronizáció szintjét, a vírushelyzet előtti és az azt követő időszakra vonatkozóan is,

* A szerző bíró, doktorjelölt, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola.

** A tanulmány a szerző tervezett doktori dolgozatának a részét képezi.

1 A 'gyengébb fél', a sérülékeny csoportok, különösen a gyermekek védelme tárgyában lásd NYILAS Anna, PRIBULA László: A „gyengébb fél” védelme az új polgári perrendtartásban. In: SZIKORA Veronika, ÁRVA Zsuzsanna (szerk.): *Újratervelés-Fogyasztói szabályozási modellek, digitalizáció, adatvédelem*. Debrecen, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2019, 197–230; VÁRADY Ágnes: Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés fogalmának alkalmazása válsághelyzetekben. *Miskolci Jogi Szemle*, 2023/1. 5–18.; CHUNDUR, Suguna: Digital Justice: Reflections on a community-based research project. *The journal of community informatics*, 2020/12. 118–140; SZÉL Napsugár Ágnes: *A gyermekközpontú igazságszolgáltatás az európai és a magyar szabályozás tükrében*. Budapest, PHD értekezés, KRE, 2023, 121–128.

2 PACZOLAY Péter: A bírói döntések kiszámíthatósága és állandósága. In: NOCHTA Tibor, MONORI Gábor (szerk.): *IUS EST ARS – Ünnepi tanulmányok Visegrády Antal professzor 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, PTE ÁJK, 2015, 393.

3 Az EU igazságügyi eredménytáblái 2013–2024. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/eu-justice-scoreboard_hu

4 A jogrendszerekre és azok egyes elemeire vonatkozó mérések, azok módszertana kapcsán felmerült dilemmákra a tanulmányban nem térünk ki,

azokat lásd részletesen JAKAB András: A jogállamiság mérése indexek segítségével. *Pázmány Law Working Papers*, Budapest, 2015/12., 1–21.

5 E-akta – Digitális Bíróság Projekt, a bíróságok központi honlapján. <https://birosag.hu/e-akta-digitalis-birosag-projekt>

6 UDVARY Sándor: A polgári eljárásjog válságidőszakokban. In Bodzási B. (szerk.): *Jogászegyleti Értekezések 2023. Válság és jog*. Budapest, Magyar Jogász Egylet, 2023, 224.

törekedve a tanulások levonására és feltérképezve az előttünk álló időszak kötelezettségeit és lehetőségeit.⁷

2. ÉRTÉKELÉS AZ EURÓPA TANÁCS KERETEIN BELÜL

A strasbourgi székhelyű, 1949 tavaszán létrehozott Európa Tanács – amelynek jelenleg 46 tagállama van, és számos állam élvez megfigyelői státuszt – alapvetően az emberi jogok érvényesülését segíti, nemzetközi egyezményeken keresztül, figyelemmel kísérve és monitorozva a tagállamok előrehaladását az adott területen. Számos, független szakértőkből álló és ajánlásokat megfogalmazó monitoring testület vesz részt e tevékenységben, az igazságszolgáltatás hatékonyságának kérdésével az Igazságszolgáltatás Hatékonyságáért Felelős Európai Bizottság (European Commission for the Efficiency of Justice, a továbbiakban: CEPEJ) foglalkozik.

A CEPEJ és annak értékelő mechanizmusa bemutatása előtt lényeges kitérni egy, a témánk szempontjából jelentős másik testületre. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2000-ben létrehozta a bírák függetlenségével, pártatlanságával és kompetenciájával foglalkozó, kizárólag bírókból álló konzultatív testületet, az Európai Bírák Konzultatív Tanácsát (Consultative Council of European Judges, a továbbiakban: CCJE). Valamennyi tagállam az igazságszolgáltatási rendszer működését alaposan ismerő, a legnagyobb személyes feddhetetlenséggel rendelkező delegátat küldhet a testületbe. A CCJE tanácsokat ad a Miniszteri Bizottság – ezen keresztül lényegében a tagállamok – részére, a bírák jogállásával és feladataik gyakorlásával összefüggésben.

A CCJE 2011. november 9-i plenáris ülésén fogadták el a 14. számú véleményt az igazságszolgáltatásról és az információs technológiákról (a továbbiakban: IT),⁸ amelyben a CCJE elemezte a bírók szerepét az ezzel összefüggő folyamatban, valamint a bírók és a jogkeresők számára ezzel kapcsolatban tapasztalható előnyöket és hátrányokat vette számba, ennek keretében nagyon fontos megállapításokat és a jövőre vonatkozóan ajánlásokat tett.

A megállapítások között kiemelték, hogy az informatika az igazságszolgáltatás javításának, a bíróságokhoz való hozzáférés megkönnyítésének az eszköze, ami azonban nem vezethet annak 'lembertelenedéséhez': ugyanis – tették hozzá – az igazságszolgáltatás humánus, és annak is kell maradnia, mivel elsősorban emberekkel és azok vitáival foglalkozik. Utaltak arra is, hogy az IT nem csorbíthatja a felek eljárási jogait, és a kiszolgáltatott személyek jogait, köztük az akadálytalan hozzáférést is megfelelően biztosítani kell.

A következtetések és az ajánlások között kifejtették, hogy az informatika hozzájárulhat az igazságszolgáltatáshoz való

hozzáférés javításához, az ügykezeléshez és az igazságszolgáltatási rendszer értékeléséhez, emellett központi szerepet játszik az eljárás szereplői, valamint a nyilvánosság és a média tájékoztatásában. Erre figyelemmel bátorítja az informatika valamennyi aspektusának felhasználását a jogállami igazságszolgáltatás kiemelkedő szerepének az előmozdítása érdekében. Fontosnak tartották, hogy azt a bírók és más felhasználók igényeihez kell igazítani, soha nem sértheti a garanciákat és az eljárási jogokat, például a bíró előtti tisztességes tárgyaláshoz való jogot. Hangsúlyozták, hogy a bírókat be kell vonni minden olyan döntésbe, amely az igazságszolgáltatási rendszer informatikai rendszerének kialakítására és fejlesztésére vonatkozik. Ajánlasként fogalmazták meg: a bírónak mindenkor fenn kell tartania azt a jogot, hogy elrendelje a felek megjelenését, előírja az iratok eredeti formájának bemutatását és a tanúk meghallgatását. Végetül kiemelték, hogy az informatika nem sértheti a bíró jogkörét, és nem veszélyeztetheti az Emberi Jogok Európai Egyezményében foglalt alapvető elveket.

A CCJE ajánlását az igazságszolgáltatási rendszerek informatikai fejlesztéseinek értékelése során folyamatosan szem előtt tartják, megállapításai az elfogadása óta eltelt több mint tíz év ellenére ma is aktuálisak.

2.1. A CEPEJ LÉTREHOZÁSÁNAK CÉLJA, A SZERVEZET FUNKCIÓJA ÉS MŰKÖDÉSE

2.1.1. A CEPEJ LÉTREHOZÁSÁNAK CÉLJA, A SZERVEZET FUNKCIÓJA

A CEPEJ 2002. szeptember 18-án jött létre az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Res(2002) 12 határozatával.

A CEPEJ legfontosabb célja a tagállamok igazságszolgáltatási rendszerei hatékonyságának és működésének javítása a hatékony jogérvényesítés, az igazságszolgáltatásba vetett bizalom növelése érdekében,⁹ valamint az Európa Tanács által ennek érdekében elfogadott eszközök végrehajtásának fejlesztése. Létrehozása az Európa Tanácsnak azt a szándékát mutatja, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye – különösen annak 5. (Szabadsághoz és biztonsághoz való jog), 6. (A tisztességes eljáráshoz való jog), 13. (A hatékony jogorvoslathoz való jog) és 14. (A diszkrimináció tilalma) cikke – alapján előmozdítsa a jogállamiságot és az alapvető jogokat Európában.

A CEPEJ feladata, hogy elemezze az igazságügyi rendszerek elért eredményeit, feltárja a nehézségeket, amelyekkel az egyes tagállamok szembesülnek, valamint javaslatokat dolgozzon ki ezek leküzdésére, egyúttal támogatást nyújtson a tagállamoknak. Kötelezettsége az is, hogy elősegítse az új információs technológiákban rejlő lehetőségek kiaknázását az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése, az igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának és működésének javítása, az igazságszolgáltatás költségeinek csökkentése és a nyilvánosság számára elérhető szolgáltatások kiterjesztése érdekében.

⁷ A tanulmány kéziratának lezárását követően már megjelent a CEPEJ 2024. évi értékelési ciklusra vonatkozó jelentése is (2024 Evaluation cycle – 2022 data, lásd <https://www.coe.int/en/web/cepej/special-file> letöltve 2024. december 15.), azonban annak elemzését – mivel az EU azonos időszakokra vonatkozó eredménytáblája még nem készült el – itt nem végezzük el.

⁸ Az Európai Bírák Konzultatív Tanácsának 14. számú véleménye: Opinion No.(2011)14 of the CCJE (a szerző fordítása) <https://rm.coe.int/168074816b>

⁹ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Res(2002) 12 határozata, 1. cikk.

2.1.2. A CEPEJ MŰKÖDÉSE, MUNKAMÓDSZEREI

A CEPEJ működését alapokmánya szabályozza.¹⁰ Funkciói összetettek, éppen azért, hogy a tagállamok és a részt vevő nemzetközi intézmények közötti együttműködést, tapasztalatcserét elősegítse: megvizsgálja a tagállamok igazságszolgáltatási rendszerei által elért eredményeket (egyebek mellett közös statisztikai kritériumok és értékelési eszközök alkalmazásával), meghatározza a problémákat és a lehetséges fejlesztési területeket; konkrét módszereket határoz meg – azok egyedi igényeit figyelembe véve – a tagállamok igazságszolgáltatási rendszerei mérésének és működésének javítására; kéres esetén segítséget nyújt az egyes tagállamoknak; valamint javaslatot tesznek azokra a területekre, amelyeken az Európa Tanács illetékes irányítóbizottságai, különösen az Európai Jogi Együttműködési Bizottság (European Committee on Legal Co-operation, CDCJ) – ha szükségesnek tartják – új nemzetközi jogi okmányokat vagy meglévő módosításokat dolgozhatnak ki [2. cikk (1) bekezdés].

A CEPEJ változatos munkamódszereket alkalmaz, hogy sokszínű feladatait megfelelően elláthassa, ezek például: indikátorok meghatározása és fejlesztése, mennyiségi és minőségi adatok gyűjtése és elemzése, értékelési eszközök meghatározása; jelentések, statisztikák, jó gyakorlatokról szóló felmérések, iránymutatások, cselekvési tervek, vélemények és általános megjegyzések készítése; kapcsolatok kialakítása kutatóintézetekkel, dokumentációs és tanulmányi központokkal; az adott vizsgált területen tevékenykedő szakemberek, civil szervezetek bevonása, meghallgatások tartása; az igazságszolgáltatás területén részt vevő szakemberek különféle hálózatainak létrehozása.

A CEPEJ évente legalább egy alkalommal plenáris ülést tart Strasbourgban (rendszerint évente két alkalommal tartják ezt meg, júniusban és decemberben), ezenkívül indokolt esetben tarthat 'ad hoc' üléseket, valamint szükség esetén határozhat munkacsoportok létrehozásáról. Tevékenységét hivatalos honlapján¹¹ lehet nyomon követni. A szervezet működésével kapcsolatos operatív feladatokat a CEPEJ Hivatala látja el, amelyet a tagállamokkal való kapcsolattartásban a CEPEJ Titkársága (Secretariat) segít.

2.1.3. A CEPEJ TAGJAI, MUNKACSOPORTJAI ÉS HÁLÓZATAI

A CEPEJ az Európa Tanács mind a 46 tagállamának kijelölt (delegált) szakértőiből áll,¹² akik alapos ismeretekkel rendelkeznek tagállamuk igazságszolgáltatása igazgatásáról, működéséről és hatékonyságáról; ők a szavazati joggal rendelkező résztvevői a plenáris üléseknek. A szervezet munkájában megfigyelőként számos más állam és szervezet – többek között az Európai Unió, az Európai Igazságügyi Képzési Hálózat (European Judicial Training Network, EJTN), több bírói

egyesület – is részt vesz. Az egyes tagállamok a tagon kívül egy-egy kapcsolattartót is kijelölnek, aki operatív tevékenységet végez: elsődleges feladata a CEPEJ részére történő adat-szolgáltatás; emellett munkáját az adott tagállamban az igazságszolgáltatás terén működő egyes hivatásrendek részéről kijelölt kapcsolattartók segítik.

A CEPEJ négy területen hozott létre munkacsoportot. Az igazságügyi rendszerek értékelésével foglalkozó munkacsoportja (CEPEJ-GT-EVAL) felelős az Európa Tanács tagállamainak igazságügyi rendszereit értékelő folyamat irányításáért. A CEPEJ-GT-QUAL munkacsoport az igazságszolgáltatás minőségével, a CEPEJ-GT-CYBERJUST munkacsoport (Kiberigazságügyi Munkacsoport) az igazságszolgáltatás digitalizációja és a mesterséges intelligencia témakörével, a CEPEJ-SATURN munkacsoport pedig az igazságügyi időgazdálkodással foglalkozik. A munkacsoportok a tagállamok jelöltjei közül a CEPEJ által két évre kinevezett szakértőkből állnak, és legfontosabb feladatuk a szakterületükhöz tartozó, a CEPEJ által kibocsátott dokumentumok szakmai előkészítése és – elfogadás céljából – a közgyűlés elé terjesztése.

Emellett a CEPEJ három hálózatot (network) működtet. A már említett nemzeti kapcsolattartók (national correspondents) hálózatának¹³ tagjai az egyes tagállamok által kijelölt kapcsolattartók (tagállamonként egy fő), akik a CEPEJ igazságszolgáltatási rendszerek értékelési munkájához – az igazságszolgáltatás terén működő egyes hivatásrendek kapcsolattartóinak bevonásával – biztosítják a meghatározott adatok összegyűjtését és rendelkezésre állását az adott tagállam részéről. Az általuk a részletes értékelő kérdőívbe beillesztett adatok mennyiségi és minőségi jellegűek, azokat indokolt esetben megjegyzésekkel kísérik a jogrendszerek és annak sajátosságai jobb megértése, kontextusba helyezése érdekében, továbbá magyarázatot adnak a különböző értékelési ciklusok során megfigyelhető eltérések esetén.

A Pilot Bíróságok Hálózata¹⁴ az egyes tagállamokban működő ún. pilot-bíróságokból áll, és elsődleges feladata, hogy mélyebb betekintést nyújtson a tagállamok bíróságainak napi működésébe, valamint elősegítse a nemzeti igazságszolgáltatásban kialakult jó gyakorlatok terjesztését. Pilot bíróság bármilyen szintű, illetve bármilyen ügyszakban működő bíróság lehet; Magyarországon ezt a feladatot a Veszprémi Törvényszék látja el.

A pilot bíróságok hármass szerepet töltenek be. Egyrészt információs fórumként működnek, amelyek a CEPEJ munkájával és eredményeivel kapcsolatos információk kiemelt címzettjei, amivel összefüggésben az a feladatuk, hogy ezeket az információkat a saját nemzeti bírósági szervezettrendszerükön belül terjesszék. Másrészt konzultatív szerepet töltenek be: a CEPEJ – általában online kérdőívek és az elfogadásra váró eszközök lényegi elemeivel kapcsolatos visszajelzés formájában – rendszeresen kikéri a véleményüket a tárgyalt kérdésekről. Harmadrészt implementációs fórumként működ-

¹⁰ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Res(2002) 12 határozata, 1. függelék.

¹¹ A CEPEJ hivatalos honlapja: <https://www.coe.int/en/web/cepej>

¹² A CEPEJ tagjainak neve és tisztsége a CEPEJ honlapján olvasható: <https://www.coe.int/en/web/cepej/country-profiles>

¹³ A nemzeti kapcsolattartók hálózatának aloldala: <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-national-correspondents>

¹⁴ A pilotbíróságok hálózatának aloldala: <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-work/network-of-pilot-courts>

nek, hozzájárulva az igazságszolgáltatás hatékonyságával és minőségével kapcsolatos innovatív projektek gyakorlatba töltendő átültetéséhez és terjesztéséhez.

A 2021-ben létrehozott Európai Kiberigazságügyi Hálózat¹⁵ (European Cyberjustice Network, ECN) keretei között lehetőség nyílik a digitalizációval és mesterséges intelligenciával kapcsolatos jó gyakorlatok cseréjére, valamint az Európa Tanács e területeket érintő jövőbeli kezdeményezéseinek meghatározásában való közreműködésre.

E hálózat támogatja a CEPEJ munkáját, a tevékenységét a CEPEJ-GT-CYBERJUST irányítja. Ennek keretében naprakész háttér- és statisztikai információkat szolgáltatnak az egyes tagállamokat érintően; javaslatokat terjesztenek elő új projektekre, cselekvési projektekre vonatkozóan; a CEPEJ-GT-CYBERJUST által kifejlesztett információk és eszközök terjesztésében vesznek részt, adott esetben képzéseket szerveznek a tagállamok érintett szervei számára; valamint platformot biztosítanak az e-igazságszolgáltatási alkalmazások fejlesztéséhez a két- és többoldalú együttműködések terén.

2.2. AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI RENDSZEREK ÉRTÉKELÉSE

A CEPEJ – a 2002–2004. évi pilot időszakot követően – 2004 óta rendszeresen értékeli az Európa Tanács tagállamainak igazságügyi rendszereit. Két értékelési ciklus létezik: az egyik az igazságügyi rendszerek CEPEJ értékelési ciklusa, amelyben két évente minden tagállam és három megfigyelő állam vesz részt; a másik az Európai Bizottság felkérésére évente elkészülő, az Európai Unió igazságügyi eredménytáblája című tanulmány (emellett megadott kérdések vizsgálata mentén – 'akciótervek' – eredménytábla készül a Nyugat-Balkán¹⁶ és a keleti partnerség¹⁷ keretében is), amely az érintettek éves értékelése; a kérdőívek mindegyike a CEPEJ fő értékelő kérdőívének kivonataiból áll. Ez egyébként az Európai Bizottság által közzétett igazságügyi eredménytábla – az EU Justice Scoreboard¹⁸ – egyik fő forrása: az objektív adatokat ezek alapulvételével elemzik és jelenítik meg.

A tanulmány 2. pontja tartalmazza a digitalizációt illetően a CEPEJ módszertana alapján elvégzett felmérések eredményét, ehelyütt elegendőnek tartjuk megjeleníteni az Európa Tanács tagállamai körében hazánk helyzetét, amely tágabb kontextusban mutatja meg a fejlesztések vívmányainak hatását az igazságszolgáltatásban.

2.2.1. AZ INFORMÁCIÓS ÉS KOMMUNIKÁCIÓS TECHNOLÓGIÁK MUTATÓI

Az e téren végzett felmérések eredményei a digitalizáció korábban ismertett hazai vívmányainak versenyképességét mutatják: az igazságügyi rendszerek eredményeinek legutóbbi, 2022. évi átfogó elemzéséből¹⁹ az derül ki, hogy Magyarország az információs és kommunikációs technológiával (information and communications technology, a továbbiakban: ICT) kapcsolatos mutatók tekintetében Európa élmezőnyében van. Ebben a körben a CEPEJ – a bíróságok számára kihívást jelentő technológiákat fókuszba helyezve – mindegyikénél egy 0 és 10 közötti mutatószám (az ún. ICT-index) segítségével háromféle ICT-eszköz (döntést támogató eszközök, bírósági és ügykezelési rendszerek, valamint a bíróságok, a szakemberek és az ügyfelek közötti kommunikációt támogató eszközök) elterjedtségét méri, mégpedig összesítetten, ICT-eszközönként és ügyszak szerinti bontásban is. Ennek kapcsán azonban felhívja a figyelmet arra, hogy ez az index csak az ICT-eszközök meglétét jelzi, de azok tényleges használatára nem vonatkozik, és nem mutatja azok eredményességét, illetve az igazságszolgáltatás hatékonyságára gyakorolt hatását sem.²⁰

Az ICT-eszközök elterjedtsége tekintetében Magyarország mind az összesített, mind a részeredmények tekintetében is előkelő helyet foglal el az ET-tagállamok rangsorában. Az összesítésben 9,7 ponttal – a döntetlenben első helyezett Észtország és Lettország után – a harmadik helyen áll: lásd 1. ábra (a következő oldalon).

Az ICT-eszközök szerinti bontásban két eszköz (döntést támogató eszközök, valamint a bíróságok, a szakemberek és az ügyfelek közötti kommunikációt támogató eszközök) tekintetében is elértük a maximális 10 pontot. Ez nemcsak önmagában, hanem abból a szempontból is jelentős, hogy ez volt az első alkalom, hogy mindhárom ICT-eszköz tekintetében született 10 pontos eredmény; ezt Magyarország, Észtország és Lettország érte el.²¹

Az ügyszakok szerinti bontásban hazánk a polgári és büntető ügyszakban 9,8 pontot, míg közigazgatási ügyszakban 9,5 pontot ért el. A CEPEJ kifejezetten megemlíti Magyarországot azon ET-tagállamok között, amelyek esetében a három ügyszak mutatói között csak csekély eltérés van, szemben más ET-tagállamokkal, amelyekben az egyes ügyszakok mutatói között látványos, akár 3-4 pontos eltérés is mutatkozik.²²

15 Az Európai Kiberigazságügyi Hálózat aloldala: <https://www.coe.int/en/web/cepej/european-cyberjustice-network>

16 A nyugat-balkáni igazságügyi reformok eredményeinek jobb értékelése felé – Dashboard Western Balkans aloldal: <https://www.coe.int/en/web/cepej/towards-a-better-evaluation-of-the-results-of-judicial-reforms-in-the-western-balkans-dashboard-western-balkans->

17 A keleti partnerségben az igazságügyi reformra tett erőfeszítések eredményeinek jobb értékeléséhez (Justice Dashboard EaP) aloldala: <https://www.coe.int/en/web/cepej/justice-dashboard-eap/-/asset-publisher/IpqkU7qYgoK4/content/launch-of-the-justice-dashboard-eastern-partnership-project>

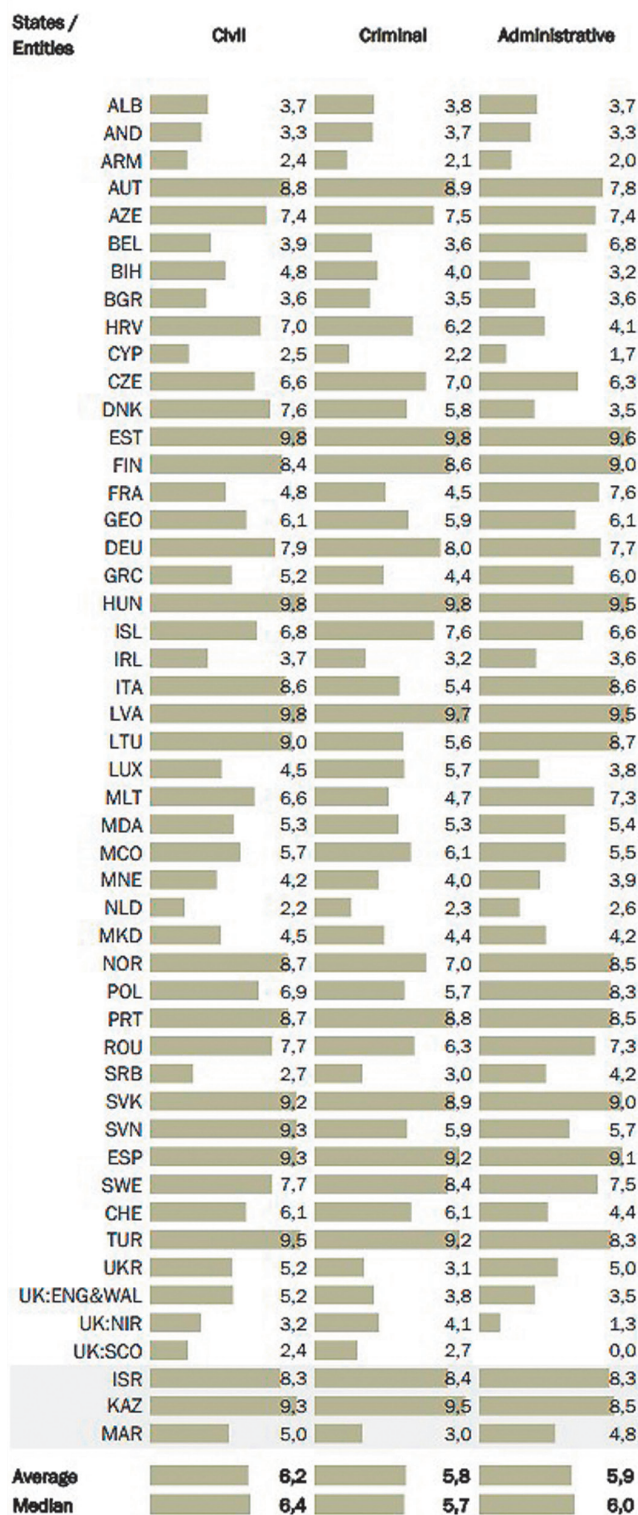
18 Lásd részletesen a tanulmány 3. pontjában.

19 Európai igazságszolgáltatási rendszerek CEPEJ Értékelési Jelentés – 2022 Értékelési ciklus (2020-as adatok) – European judicial systems CEPEJ Evaluation Report – 2022 Evaluation cycle, 2020 data (a szerző fordítása) <https://rm.coe.int/cepej-report-2020-22-e-web/1680a86279>

20 2022 Értékelési ciklus, 118. oldal.

21 2022 Értékelési ciklus, 119. oldal, 4.3.8. tábla.

22 2022 Értékelési ciklus, 120. oldal, 4.3.9. tábla.

1. ábra: ICT-index a polgári, büntető- és közigazgatási ügyekben 2020-ban²³

2.3. „DIGITALIZÁCIÓVAL A JOBB IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSÉRT”

2.3.1. A 2022–2025 CEPEJ AKCIÓTERV: „DIGITALIZÁCIÓVAL A JOBB IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSÉRT”

A CEPEJ a 2021. decemberi plenáris ülésén 2022–2025 időszakra akciótervet fogadott el „Digitalizációval a jobb igazságszolgáltatásért” címmel, amelynek alapján a CEPEJ prioritása ebben az időszakban az, hogy közreműködjön az államok és a bíróságok igazságszolgáltatás digitalizálására való sikeres áttérésében, összhangban az európai normákkal és különösen az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikkével.²⁴ Prioritás, hogy a folyamatos digitalizáció mellett az igazságszolgáltatás emberi, hatékony és magas színvonalú legyen, ennek érdekében meghatározták a CEPEJ-nek az e folyamatban történő közreműködése során követendő legfontosabb elveket és irányvonalakat, amelyek a következők.

A digitalizációs folyamatnak az igazságszolgáltatás hatékonyságát kell szolgálnia: a papíralapú aktákról az elektronikus ügyiratokra való áttérés, az igazságszolgáltatás működésének, az intézmények közötti kapcsolatoknak a digitalizálása során gondoskodni kell arról, hogy a választott technológiák a legmegfelelőbbek és összeegyeztethetők legyenek a minőségi, hatékony, hozzáférhető és pártatlan igazságszolgáltatással.

Mindemellett az átláthatóság biztosításában is fontos szerepe van: az új technológiáknak alaposabb ismereteket kell biztosítaniuk a felhasználók számára az eljárásokról, lehetővé kell tenni számukra az ügyfolyamat nyomon követését. Lényeges továbbá, hogy az eljárás résztvevői számára lehetőség legyen egymással elektronikus platformon kommunikálni, a jobb együttműködés érdekében.

Kiemelték az emberi igazságszolgáltatás fontosságát: utaltak arra, hogy bár a digitalizáció növeli a hatékonyságot, de a bíró helyettesítésére nem szabad törekedni, és az eljárás középpontjában a bírónak kell maradnia. Az „emberközpontú igazságszolgáltatás” fogalma alatt pedig azt értik, hogy az igazságszolgáltatásban működő szakembereket és a felhasználókat képzések révén folyamatosan támogatni kell, ami nemcsak a hatékonysághoz, hanem – a szabályok és az eljárás teljes körű ismerete révén – az igazságszolgáltatás függetlenségéhez is hozzájárul. Ezek mellett a CEPEJ-nek fontos szerepe van a tájékozott igazságszolgáltatás kialakításában: növelni kell az igazságszolgáltatási rendszerek értékelési eredményeinek felhasználását, ezek révén még több elemzett információt kell szolgáltatnia, amelyek segítségével a felmerült kérdésekre pontosabb válaszok adhatók. Végezetül hangsúlyozzák a CEPEJ felelős és reaktív szerepét, eszközeinek láthatónak és hozzáférhetőnek kell lenniük, hogy teljesíthesse küldetését: a rendelkezésére álló szaktudást felhasználva gyorsan, konkrétan és hatékonyan tudjon válaszolni a megkeresésekre.

24 2022–2025 CEPEJ Akcióterv: „Digitalizációval a jobb igazságszolgáltatásért” (a szerző fordítása) <https://rm.coe.int/cepej-2021-12-en-cepej-action-plan-2022-2025-digitalisation-justice/1680a4cf2c>

23 2022 Értékelési ciklus, 119. oldal, 4.3.8. tábla.

A digitalizációt támogató folyamat részeként a CEPEJ Kiberigazságügyi Munkacsoportja 2023-ban javaslatokat dolgozott ki az „*Iránymutatás az online alternatív vitarendezésről*”, azzal a céllal, hogy javítsák az igazságszolgáltatás hatékonyságát azáltal, hogy csökkentik a bíróságok munkaterhét, és lehetőséget kínálnak a feleknek arra, hogy költséghatékony módon rendezzék a vitáikat. Az iránymutatások az elérhetőség, a hozzáférhetőség és a tudatosság elvei köré épülnek, figyelembe véve az infokommunikációs technológiának az online alternatív vitarendezés (alternative dispute resolution, a továbbiakban: ADR) során történő felhasználásából adódó sajátosságait. Ezek közül a hozzáférhetőség keretében a szolgáltatóknak javasolják az ADR-eljárások felhasználóbarát kialakítását, lehetővé téve a felek hatékony részvételét az online eljárásban. A dokumentumot a CEPEJ a 2023. december 4. és 5. napján megtartott 41. plenáris ülésén elfogadta.²⁵

2.3.2. DIGITALIZÁCIÓS INNOVÁCIÓK

A CEPEJ az egyes tagállami digitalizációs és mesterséges intelligencián alapuló megoldásokat egy külön, mindenki számára elérhető tudásbázisban rendszerezi.²⁶

Ezek közül az egyik érdekes és a jövőbe mutató fejlesztés a Németországban létrehozott OLGA rendszer²⁷. Ennek kialakítását az úgynevezett tömeges dízelperek által okozott áldatlan állapotok indokolták: nagy autógyártó cégek – téves kipufogógáz-kibocsátási értékek miatt – számos pert generáltak, amelyekben a felek az elsőfokú ítéletet gyakorlatilag mindig megfellebbezik, így néhány év alatt a tízszeresére ugrott a másodfokon folyamatban lévő ügyek száma. Ezekben az ügyekben ráadásul – a technikai eszközök fejlődése folytán – egyre hosszabb beadványok születnek, továbbá az ügyek egymástól csak néhány, de igen fontos részletben térnek el, amelyek manuális szűrése rendkívül nagy munkaterhet generálna. Ez a helyzet automatizálásért kiáltott: a tömeges perek adminisztrációjának kezelésére mintegy hat hónap leforgása alatt az Oberlandesgericht (a továbbiakban: OLG) Stuttgart (Stuttgarter Tartományi Bíróság) munkatársai megvalósították az OLGA rendszert, amely mesterséges intelligencia alkalmazásával képes kiájni az 'adatgyémántokat': a bíró által megadott paraméterek alapján valamennyi dokumentumot átvizsgálja, az ügyeket csoportosítja, valamint a megadott határozatsablonokat módosítja. Ez pedig nemcsak időt takarít meg, hanem az ügyek áttekintését és a tárgyalások kitűzését is megkönnyíti.

Ebben a rendszerben a mesterséges intelligencia elemzi a fájlokat, és a tények szerint rendezi őket: ez az ismétlődő

jellemzők szerinti rendszerezés a bírókat segítő sematikus tevékenység, a tartalom feldolgozásáért, áttekintéséért és a döntések meghozataláért továbbra is a bírók felelősek.

Egy másik, a mesterséges intelligenciát a bírósági eljárásban hatékonyan alkalmazó fejlesztés a spanyol bíróságokon a tárgyalási jegyzőkönyv elkészítéséhez alkalmazott, mesterséges intelligencia-alapú beszédfelismerő eszköz. A tanulásra képes eszköz nem pusztán videóra veszi a tárgyalást és leírja annak hanganyagát, hanem helyesírás-ellenőrző funkcióval is rendelkezik, valamint felismeri az egyes beszélőket.²⁸ A videótartalomban szabad szöveges keresés révén a felvételek belüli olyan konkrét pillanatok fellelését teszi lehetővé, amikor a keresni kívánt szó elhangzott. A rendszer használatának jelentős erőforráskímélő hatása van, hiszen feleslegessé teszi a felvételen rögzített szöveg ember általi leírását. Az Igazságügyi Minisztérium adatai szerint 2020 májusától 2023 decemberéig több mint 1 400 000 szövegezés készült a felvételekről.²⁹

3. A DIGITÁLIS FEJLESZTÉSEK HATÁSA AZ UNIÓS IGAZSÁGÜGYI EREDMÉNYTÁBLA TÜKRÉBEN

3.1. AZ EURÓPAI SZEMESZTER

Az európai szemesztert – amely az uniós szintű gazdaságpolitikai koordináció éves ciklusa – a 2008-as gazdasági válságot követően, 2010-ben hozta létre az Európai Unió az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 121. és 148. cikke alapján, a gazdasági és társadalmi szakpolitikák monitorozása és koordinálása, az uniós szabályokkal és célkitűzésekkel való jobb összehangolása érdekében. Az ennek keretében megfogalmazott javaslatok a tagállamok részére tett ajánlásoknak – országspecifikus ajánlások (CSR – country specific recommendations) – tekinthetők.³⁰ Az európai szemeszter a prioritások között említi a tagállamok igazságszolgáltatási rendszerei hatékonyságának javítását.

3.2. AZ IGAZSÁGÜGYI EREDMÉNYTÁBLA KIALAKÍTÁSA, CÉLJA

Az Európai Bizottság az elmúlt évtized elején – felismerve, hogy az akkor zajló gazdasági válság okozta változások során a nemzeti igazságszolgáltatási rendszerek kiemelkedő szerepet játszanak a bizalom és a stabilitás helyreállításában, a növekedés beindításában – az európai szemeszter keretében megfogalmazott prioritás megvalósításának elősegítése érdekében igazságügyi eredménytábla elkészítését határozta el. Annak

25 Útmutató az online alternatív vitarendezéshez – Guidelines on online alternative dispute resolution (a szerző fordítása) <https://rm.coe.int/cepej-2023-19final-en-guidelines-online-alternative-dispute-resolution/1680adce33>

26 A CEPEJ Kiberigazságügyi és MI Kutatóközpontja – Resource Centre Cyberjustice and AI by CEPEJ, lásd: <https://public.tableau.com/app/profile/cepej/viz/ResourceCentreCyberjusticeandAI/AIToolsINITIATIVESREPORT?publish=yes>

27 Az OLG Stuttgart mesterséges intelligenciát használ a dízel perekben <https://www.baden-wuerttemberg.de/de/service/presse/pressemitteilung/pid/einsatz-kuenstlicher-intelligenz-zur-bewaeltigung-der-diesel-verfahren> és <https://rsw.beck.de/aktuell/daily-meldung/detail/dieselklagen-flut-kuenstliche-intelligenz-soll-richter-am-olg-stuttgart-entlasten>

28 Működését lásd: https://www.youtube.com/watch?v=8GO_u0Mrh5I

29 Az igazságszolgáltatáshoz hozzáférés – Szolgáltatások és megoldások: felvételek szövegezése <https://www.administraciondejusticia.gob.es/-/soluciones-textualizacion-de-grabaciones>

30 BÍRÓ-NAGY András, LAKI Gergely: Ajánlások és teljesülésük. A V4-ek országspecifikus ajánlásai európai kontextusban. *Politikatudományi Szemle*, 2021/1., 8.

célja az volt, hogy a tagállamok igazságszolgáltatási rendszereinek vonatkozásában objektív, megbízható és összehasonlítható adatok szolgáltatásával mozdítsa elő az Európai Uniót és a tagállamokat is a hatékonyabb igazságszolgáltatás megvalósításában, azért, hogy azonosítani lehessen a jó gyakorlatokat ('best practices') és a fejlesztendő területeket, hiányosságokat.³¹ A 2013. évi éves növekedési jelentésben az Európai Bizottság kiemelte, hogy a bizalom helyreállítása és a növekedéshez való visszatérés érdekében kulcsfontosságú a reformok ütemének megőrzése, ennek keretében „javítani lehet az igazságszolgáltatási rendszerek színvonalát és függetlenségét”.³² Erre tekintettel, a kölcsönös elismerés és együttműködés elvét, a kölcsönös bizalom megerősítésének szükségességét figyelembe véve, esetlegesen országspecifikus ajánlások megfogalmazása érdekében látták szükségesnek a tagállamok igazságszolgáltatási rendszereinek összehasonlítható módon történő rendszeres áttekintését.

A hatékony bírósági jogvédelem szempontjából jelentősége van annak, hogy a nemzeti bíróságok egyben uniós bíróságok, a nemzeti bírók pedig uniós bírók: azaz az uniós jogot alkalmazzák, ami miatt az Európai Unióról szóló szerződés 19. cikke (1) bekezdésének második albekezdése kifejezetten előírja a tagállamoknak az uniós jog által szabályozott területeken a hatékony jogvédelem biztosításához szükséges jogorvoslati lehetőségek megteremtését.³³ A hatékony jogorvoslat-hoz való jog fontossága az Európai Unió Alapjogi Chartájában³⁴ is megjelenik.

Azt is hangsúlyozták, hogy az EUMSZ 67. cikkének (1) bekezdését – amely szerint az Unió egy, a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséget alkot, amelyben tiszteltben tartják az alapvető jogokat és a tagállamok eltérő jogrendszereit és jogi hagyományait – az összehasonlítás és az elemzés során szem előtt kell tartani.

3.3. AZ IGAZSÁGÜGYI EREDMÉNYTÁBLA ELKÉSZÍTÉSE

Az Európai Bizottság 2013 óta teszi közzé az uniós igazságügyi eredménytáblát, amely tájékoztatás céljából tartalmazza a tagállamok igazságszolgáltatási rendszereinek meg-

határozott, azok hatékonyságára, minőségére, függetlenségére vonatkozó adatait. Mivel nincs két egyforma igazságszolgáltatási rendszer, lényeges, hogy az eredménytáblának nem célja ezen rendszerek bármelyikének előtérbe helyezése vagy kiemelése, hanem inkább széles körű áttekintést kíván nyújtani, hogy a fejlesztendő területeket, a fejlesztés irányait azonosítani lehessen. Bár nem rangsor létrehozása érdekében alakították azt ki, az eltelt több mint egy évtized alatt mégis, bizonyos mutatók (pl. eljárás hossz, digitalizáció mértéke) tekintetében a tagállamok között egyfajta, ha nem is pontos, de hozzávetőleges sorrend megállapítható. Azt mindenképpen tükrözik ezek a mutatók, hogy az egyes tagállamok az adott területen mennyire tudatosak, milyen intézkedéseket tettek, azaz a közös gondolkodás hatása nyomon követhető.

Ki kell emelni, hogy az eredménytáblában megjelenített adatkörök évről évre változnak, a tagállamokkal folytatott párbeszéd keretében folyamatosan bővülnek. A kezdetben első sorban a bírósági ügyek (a 2013-as eredménytábla meghatározása szerint³⁵ a polgári és gazdasági jogi ügyek, a végrehajtási ügyek, az ingatlan-nyilvántartási ügyek, a cégbírósági ügyek és a közigazgatási ügyek) idődimenzióit, hatékonysági mutatóit (az eljárás tartama, a befejezési arány és a folyamatban lévő ügyek száma) tartalmazó felmérés később egyre nagyobb hangsúlyt fektetett az igazságszolgáltatási rendszerek digitális fejlettségére és a bírói függetlenségre is. Az eredménytábla egyébként kezdettől fogva megvizsgálja – az eljárás tartamának csökkentése és az ítélezés minőségének emelése keretében – a bíróságok információs és kommunikációs technológiai rendszereire vonatkozó mutatókat is.³⁶

Az eredménytábla elkészítésének alapjául szolgáló adatgyűjtést és -elemzést az Európai Bizottság felkérésére, vele kötött szerződés alapján – a tanulmány 2. pontjában ismertetett rendszerben működő – az Európa Tanács igazságszolgáltatás hatékonyságának értékelésével foglalkozó bizottsága, a CEPEJ végzi,³⁷ de ahhoz más szervezetek adatgyűjtéseit, felméréseit is felhasználja (pl. Eurostat, Világbank, World Justice Project).

3.4. AZ ELEKTRONIZÁCIÓ FEJLEMÉNYEINEK MEGJELENÍTÉSE AZ UNIÓS IGAZSÁGÜGYI EREDMÉNYTÁBLÁBAN

A 2013-ban első alkalommal megjelent igazságügyi eredménytábla az alcímében is kiemelte, hogy az a hatékony igazságszolgáltatás és a növekedés előmozdításának eszköze. A bevezető részben hangsúlyosan utaltak arra, hogy a kiszámítható, gyors és végrehajtható igazságszolgáltatási határozatok fontos

31 Az EU igazságügyi eredménytáblája 2013. 2. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?qid=1555419867264&uri=CELEX:52013DC0160>

32 A Bizottság közleménye – 2013. évi éves növekedési jelentés COM(2012) 750final, 16. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:6c2222b6-73b4-4a6f-9483-5323de2c5cf8.0022.02/DOC_38&format=PDF

33 LEHÓCZKI Balázs: Az uniós jog alkalmazásáért felelős nemzeti bíróságok függetlensége. *Acta Humana – Emberi Jogi Közlemények*, 2019/3., 152–153.

34 Az Európai Unió Alapjogi Chartája 47. cikk. A hatékony jogorvoslat-hoz és a tisztességes eljárás-hoz való jog. „Mindenkinek, akinek az Unió joga által biztosított jogait és szabadságait megsértették, az e cikkben megállapított feltételek mellett joga van a bíróság előtti hatékony jogorvoslat-hoz. Mindenki joga van arra, hogy ügyét a törvény által megelőzően létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és észszerű időn belül tárgyalja. Mindenkinek biztosítani kell a lehetőséget tanácsadás, védelem és képviselő igénybevételehez. Azoknak, akik nem rendelkeznek elégséges pénzeszközökkel, költségmentességet kell biztosítani, amennyiben az igazságszolgáltatás hatékony igénybevételehez erre szükség van.”

35 Az EU igazságügyi eredménytáblája 2013. 6. https://commission.europa.eu/document/download/e6cdc21d-1729-4e49-a9b6-c262fb003338_en?filename=justice_scoreboard_2013_en.pdf&preflang=hu

36 Az EU igazságügyi eredménytáblájának elemzését 2013–2017. időszakra vonatkozóan lásd TÉGLÁSI András: Az Európai Unió igazságügyi eredménytáblája (EU Justice Scoreboard) – az első öt év. In: KAISER Tamás (szerk.): *A Jó Állam mérhetősége III.* Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019, 34–45.

37 A CEPEJ által az EU igazságügyi eredménytáblájához készített tanulmányokat lásd <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-study-for-the-eu-justice-scoreboard>

jában vagy más automatizált eszközökkel; az ítéletek továbbra sincsenek ellátva európai esetjogi azonosítóval (ECLI), valamint a szabványosított modellezés hiányában még nem lehetséges azok gépi olvashatósága.⁵⁴ Meg kell jegyezni, hogy ezek a hiányosságok – az európai esetjogi azonosító használatának a kivételével – a tagállamok nagy részénél szintén fennállnak, de az eredménytáblában felvetett lehetőségek, mint jövőbeli fejlesztési irányok, szerepelhetnek célkitűzésükként.

3.4.3. A TOVÁBBLÉPÉS SZÜKSÉGESSÉGÉNEK FELISMERÉSE: A TANÁCS KÖVETKEZTETÉSEI ÉS A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE

Már említettük, hogy az igazságszolgáltatás digitalizációja folyamatában is vízváltó volt a Covid19-járvány és annak hatása. Az Európai Unió Tanácsa 2020. októberben „Az igazságszolgáltatáshoz való jog – A digitalizáció lehetőségeinek kiaknázása” címmel közzétette a következtetéseit,⁵⁵ amelyek révén lényegében konkrét javaslatokat fogalmaz meg az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés és az ahhoz kapcsolódó digitalizációs fejlesztések kapcsán, adott esetben a cselekvés irányát is megfogalmazva. Rögzítette, hogy a digitális átalakulás az emberek életét az elmúlt évtizedekben alapvetően megváltoztatta, és ez a folyamat a jövőben is folytatódni fog. Kiemelte, hogy a digitális technológiák már jelenleg is fontos elemei a hatékony igazságszolgáltatásnak, és azok alkalmazásakor a hozzáférést megkülönböztetés nélkül kell biztosítani, és azok a jogállamisági normák tiszteletben tartásának előmozdítására is felhasználhatók (8. pont). Utalt a tagállamok együttműködésének fontosságára és arra, hogy ezt szem előtt tartva, gyors és biztonságos, az eljárások teljes folyamatát átfogó, interoperábilis megoldások kidolgozása kívánatos (15. pont). Hangsúlyozta azt is: a Covid19-válság megerősítette, hogy a tagállami bírósági eljárások és a határokon átnyúló eljárások során be kell ruházni digitális eszközökbe, és azokat használni kell (24. pont). Végezetül felszólította a Bizottságot, hogy az igazságszolgáltatás digitalizációjára vonatkozóan dolgozzon ki átfogó uniós stratégiát, és fejlessze tovább az uniós igazságügyi eredménytábla releváns mutatóinak nyomon követését, az igazságszolgáltatási rendszerek hatékonyságának javítása érdekében (28. pont).

A tapasztalatok összegzéseként a Tanács felhívására az Európai Bizottság 2020. decemberben közleményt fogadott el, „Az igazságszolgáltatás digitalizációja az Európai Unióban – Lehetőségek eszköztára” címmel.⁵⁶ Ez a dokumentum lényegében az igazságszolgáltatáshoz való megfelelő hozzáférés biztosítása mellett az igazságszolgáltatási rendszerek hatékonyságának digitális technológiák alkalmazásával történő fejlesztését célzó stratégia, amelyben a Bizottság rögzíti támogató álláspontját az igazságszolgáltatás digitalizációjának további

gyorsítása mellett, azzal, hogy a jövőben nagyobb figyelmet kell fordítani az igazságszolgáltatási rendszerek rezilienciájának további erősítésére, továbbá a határokon átnyúló igazságügyi együttműködés fokozására. Célul tűzi ki – a nemzeti rendszerek eltéréséből fakadó, az együttműködést lassító akadályok leküzdése érdekében – az igazságszolgáltatás további digitalizációján belül a biztonságos és magas színvonalú távközlési technológiák (videokonferenciák) alkalmazását, a nemzeti adatbázisok és nyilvántartások összekapcsolásának elősegítését, valamint a biztonságos, elektronikus adattovábbítási csatornák illetékes hatóságok közötti használatának előmozdítását.

A közlemény – megfogalmazása szerint – az igazságszolgáltatás digitalizációját új szemszögből, egy eszköztáron keresztül közelíti meg. Ez az eszköztár pedig jogi, pénzügyi és informatikai eszközök összességét jelenti, amelyeket az egyes szereplők igényeiknek megfelelően alkalmaznak. Ezek az eszközök a Bizottság javaslata szerint: a tagállamoknak nyújtott pénzügyi támogatás, jogalkotási kezdeményezések, informatikai eszközök, valamint nemzeti koordinációs és nyomon követési eszközök alkalmazásának elősegítése. Megemlíti a közlemény a mesterséges intelligencia alkalmazásának lehetőségét is, de annak kockázataira és annak bevezetésével kapcsolatos körülményekről eljárás szükségességére hívja fel a figyelmet.

A jobb nyomon követhetőség, a tapasztalatok hatékonyabb hasznosítása érdekében a közlemény szerint a Bizottság az igazságügyi eredménytábla tartalmát megváltoztatja, annak eredményét a következő pont tartalmazza.

3.4.4. A DIGITALIZÁCIÓ SZOROSABB NYOMON KÖVETÉSE ÉS MONITOROZÁSA 2021-TŐL – A COVID19-VÁLSÁG HATÁSA

A Covid19-világjárvány megmutatta, mennyire fontos az igazságszolgáltatás korszerű digitalizációja, és annak folyamatos fejlesztése. Természetesen nem kizárólag a digitalizációs eszköztár állt rendelkezésre, sok esetben a veszélyhelyzetre vonatkozóan – az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést biztosítva – speciális eljárásjogi, ügyviteli szabályokat is kellett alkotni az igazságszolgáltatás működőképességének fenntartása érdekében.⁵⁷

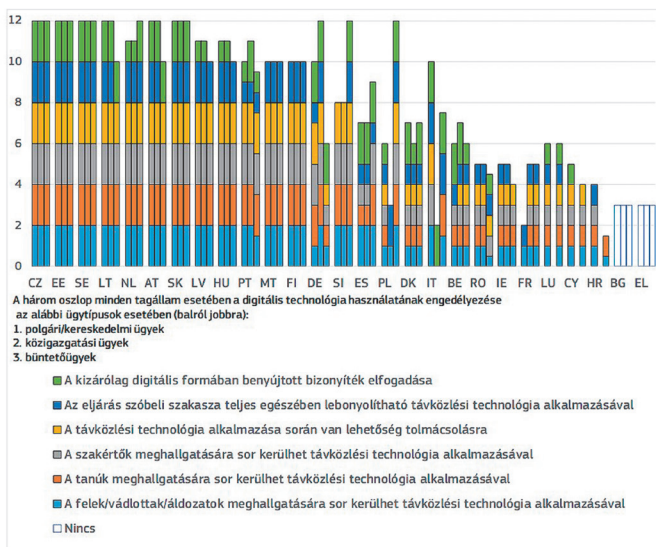
54 Az EU igazságügyi eredménytáblája 2020. 32. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52020DC0306>

55 A Tanács következtetései (Az igazságszolgáltatáshoz való jog – A digitalizáció lehetőségeinek kiaknázása) (2020/C 342 I/01) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2020:342:FULL>

56 A Bizottság közleménye (Az igazságszolgáltatás digitalizációja az Európai Unióban Lehetőségek eszköztára) {SWD(2020) 540 final} <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0710>

57 Ebben a témában számos cikk és tanulmány született, a tanulmány témakörébe tartozóan a hazai szabályozást illetően például ZÓDI Zsolt: A járvány, a jogi szféra és a technológia – Hogyan vészelték át a jogrendszerek a járványt, mekkora szerepe volt ebben a technológiának, és mennyire lesznek tartósak a változások? In: *Medias Res*, 2020/2.; TIMÁR Balázs: A polgári igazságszolgáltatás kihívásai Magyarországon a koronavírus-járvánnyal összefüggésben. In: GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – LŐRINCZ Viktor Olivér (szerk.): *Jogi diagnózisok. A COVID19-világjárvány hatásai a jogrendszerre*. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, L'Harmattan, 2020. 111–126.; ZAVACZKY Márk András: Veszélyhelyzeti jogalkalmazás a végrehajtási eljárásokban. *Glossa Iuridica*, VII. évfolyam, Különszám, Jog és vírus, 2020.; GYARMATHY Judit: Veszélyhelyzeti szabályozás és annak kihatása a felülvizsgálati eljárásra. In: *Jog és Állam. XXIII. Jogász Doktoranduszok Országos Konferenciája*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2022, 63–72.; ÜDVÁRY i. m. 239.; GÁL Judit: A kényszerbírási eljárás új szabályai a rendkívüli jogrend tükrében. In: BODZÁSI Balázs – CSEHI Zoltán (szerk.): *A Covid19 és a gazdasági jog. A koronavírus-járvány és a rendkívüli jogrend hatása a magyar gazdasági jogi szabályozásra*. Budapest, Magyar Jogász Egylet, 2023, 147–171.; GYARMATHY Judit: Polgári perek a Kúrián a koronavírus idején.

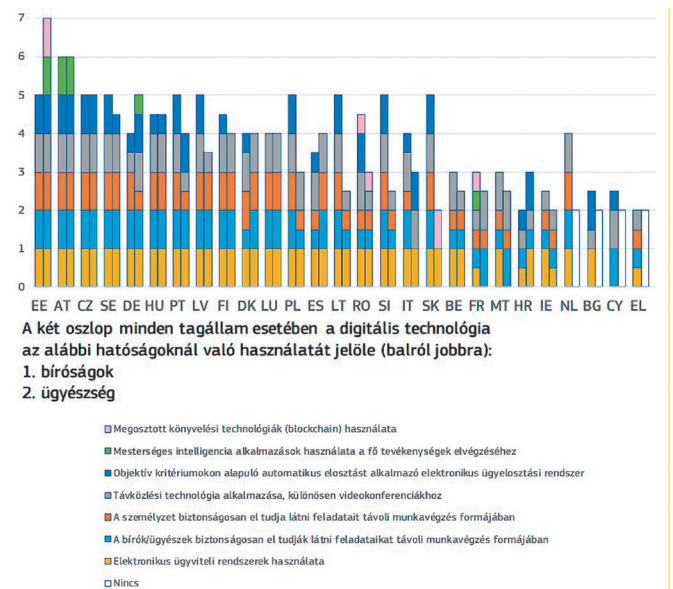
A 2021-es eredménytábla a digitalizáció kérdését kiemelten kezelve, azt külön pontban elemzi. Mindenekelőtt azt vizsgálja, hogy a tagállamok jogrendszerei kellőképpen felkészültek-e a digitális rendszerekre: ennek keretében a kizárólag digitális formában benyújtott bizonyíték elfogadását, az eljárás szóbeli szakaszának teljes egészében távközlési technológia alkalmazásával történő lebonyolíthatóságát, a távközlési technológia alkalmazása során a tolmácsolás lehetőségét, a szakértők és tanúk, valamint a felek/vádlottak/áldozatok távközlési technológia alkalmazásával történő meghallgatása lehetőségét veszi górcső alá. A táblázat alapján⁵⁸ Magyarország azon tagállamok közé tartozik, ahol mindezekre lehetőséget biztosít a jogrendszer, egyedül az elektronikus úton történő bizonyítékbenyújtás terén nem állnak rendelkezésre teljeskörűen a szabályok.

4. ábra. A digitális technológia a polgári/kereskedelmi, közigazgatási és büntetőügyekben a bíróságokon való alkalmazását lehetővé tevő eljárási szabályok⁵⁹

Az eredménytábla tartalmazza a digitális eszközök használatára vonatkozó adatokat is, ami lényegében a bíróságok rendelkezésére álló, az időszerű, hatékony, magas minőségű munka végzéséhez szükséges digitális infrastruktúra rendelkezésre állását hivatott értékelni. Ami a bíróságokat illeti, Magyarország a tagállamok első harmadában foglal helyet, azzal, hogy biztosítva van az elektronikus ügyviteli rendszerek használata, a biztonságos távoli munkavégzés feltételei a bírók és igazságügyi alkalmazottak számára adottak, van lehetőség távközlési technológia, különösen videokonferencia alkalmazására, és részben van lehetőség objektív kritériumokon alapuló automatikus elosztást alkalmazó elektronikus ügyelosztási rendszer használatára. Két olyan elemet is vizsgál

a Bizottság, amely hazánkban még nem biztosított: a mesterséges intelligencia-alkalmazások használata a fő tevékenységek elvégzéséhez a bíróságokon kezdetben csak Ausztriában és Franciaországban, majd Dániában, Észtországban, Lengyelországban, Luxemburgban, Szlovákiában, míg a megosztott könyvelési technológiák (blockchain) használata a bíróságon csak Romániában és Franciaországban, majd Észtországban, Lengyelországban merült fel.⁶⁰

(*) Elérhető maximális pontszám: 7 pont. Mindegyik kritériumra egy pontot adunk, ha a bíróságok és az ügyészségek (ebben a sorrendben) használnak egy adott technológiát, és 0,5 pontot adunk, ha nem minden esetben használják az adott technológiát.

5. ábra. A digitális technológia használata a bíróságokon és az ügyészségeken⁶¹

A következő új eleme az eredménytáblának a biztonságos elektronikus kommunikáció rendelkezésre állása bíróságok egymás közötti és a hivatásrendekkel történő kommunikációjában. E lehetőség előnye a papíralapú és személyes jelenléttel járó kommunikáció csökkentése révén az idő- és költségtakarékosság, az eljárás hosszának csökkenése. Az adatok alapján Magyarország egyike azon 15 tagállamnak, ahol a bíróságoknak egymás között és a hivatásrendekkel is (közjegyzők, bírósági végrehajtók, büntetés-végrehajtási intézet, ügyvédek) biztosított az elektronikus kommunikáció.⁶²

Az eredménytábla a bíróságokhoz való online hozzáférés körében egy bírósági eljárás egyes lépéseinek elektronikus

In: BODZÁSI Balázs – CSEHI Zoltán (szerk.): A Covid19 és a gazdasági jog. A koronavírus-járvány és a rendkívüli jogrend hatása a magyar gazdasági jogi szabályozásra. Budapest, Magyar Jogász Egylet, 2023, 171–198.

58 Az EU igazságügyi eredménytáblája 2021, 40. ábra. 44. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0389>

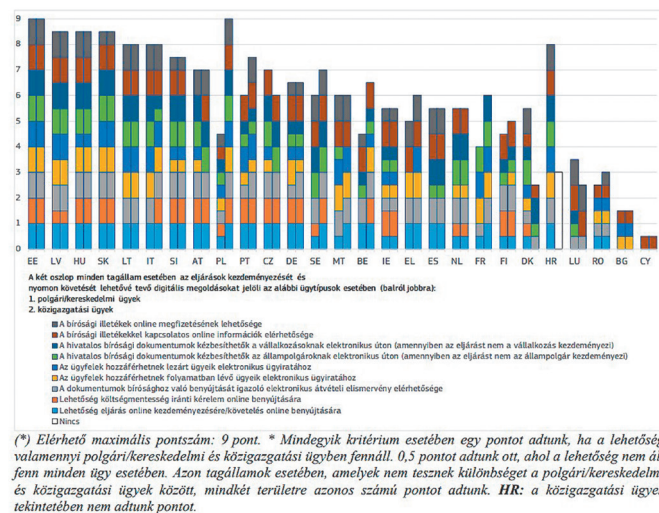
59 Az EU igazságügyi eredménytáblája 2021, 40. ábra. 44. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0389>

60 2021. évi eredménytábla, 41. ábra, 45; továbbá az EU igazságügyi eredménytáblája 2022, 43. ábra. 41. https://commission.europa.eu/document/download/123138e5-f651-44e4-963e-65b721c4f5e7_en?filename=eu_justice_scoreboard_2022.pdf&preflang=hu és az EU igazságügyi eredménytáblája 2023, 42. ábra, 42. https://commission.europa.eu/document/download/db44e228-db4e-43f5-99ce-17ca3f2f2933_en?filename=Justice%20Scoreboard%202023_0.pdf&preflang=hu

61 2021. évi eredménytábla, 41. ábra. 44. https://commission.europa.eu/document/download/84aa3726-82d7-4401-98c1-fee04a7d2dd6_en?filename=2024%20EU%20Justice%20Scoreboard.pdf&preflang=hu

62 2021. évi eredménytábla, 42. ábra. 46. https://commission.europa.eu/document/download/84aa3726-82d7-4401-98c1-fee04a7d2dd6_en?filename=2024%20EU%20Justice%20Scoreboard.pdf&preflang=hu

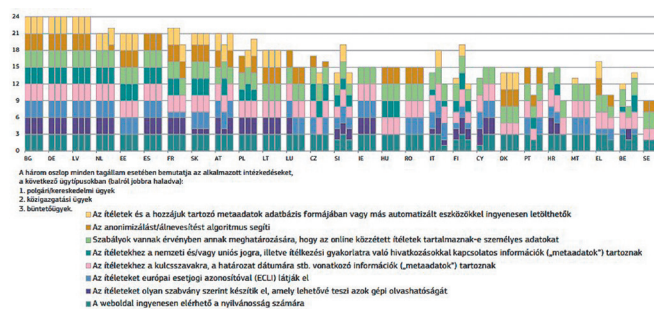
úton történő megtétele lehetőségét is vizsgálja, amelyet az alábbi ábra szemléltet.

6. ábra. Digitális megoldások az eljárások megindítására és nyomon követésére a polgári/kereskedelmi és közigazgatási ügyekben⁶³

Magyarország itt gyakorlatilag a 'dobogón' helyezkedik el, mivel mind a kilenc vizsgált digitális megoldás (eljárás online kezdeményezése/követelés online benyújtása; költségmentesség iránti kérelem online benyújtása; a dokumentumok bírósághoz való benyújtását igazoló elektronikus átvételi elismervény elérhetősége; az ügyfelek hozzáférhetnek folyamatban lévő és – részben – lezárt ügyeik elektronikus ügyiratához; hivatalos bírósági dokumentumok kézbesíthetők az állampolgároknak és a vállalkozásoknak elektronikus úton akkor is, ha az eljárást nem ők kezdeményezték; a bírósági ítéletek online megfizetésének és az azzal kapcsolatos online információk elérhetősége) rendelkezésre áll. 'Pontlevonás' hazánkat illetően a lezárt ügyek irataihoz való nem teljes körű hozzáférés miatt történt, ami abból ered, hogy a bírósági iratok digitalizációja felmenő rendszerben – a korábbi időszakot nem érintve – történt. Ezek a lehetőségek az eljárások költségeinek és hosszának csökkentése révén a bíróságokba vetett közbizalom növelését eredményezhetik, amire figyelemmel a további fejlesztési lehetőségek támogatása indokolt.

Az ítéletekhez való hozzáférést továbbra is kiemelten kezeli a Bizottság, ösztönzi a felhasználóbarát keresőrendszerek fejlesztését, a bírói gyakorlathoz való jobb hozzáférés érdekében, ami ösztönzőleg hathat azok újrafelhasználására, az arra épülő korszerű jogi innovációk megjelenésére is.

7. ábra. Géppel olvasható bírósági határozatok előállításának megszervezése⁶⁴

A közzétett ítéletek lakosság számára történő online hozzáférhetősége⁶⁵ tekintetében hazánk továbbra is az élmezőnyben szerepel, szintúgy nem történt változás a géppel olvasható bírósági határozatok előállításának megszervezésére vonatkozó adatokban: továbbra sincs lehetőség adatbázis formájában letölteni a határozatokat és a hozzájuk kapcsolódó metaadatokat; az európai esetjogi azonosító (ECLI) bevezetése nem történt meg; az ítéletek gépi olvashatósága sem lehetséges még.

3.5. VÁRHATÓ IRÁNYOK, A KÖVETKEZŐ LÉPÉSEK AZ IGAZSÁGÜGYI DIGITALIZÁCIÓ TERÉN

3.5.1. E-IGAZSÁGÜGYI STRATÉGIA 2024–2028

Az előbbieken kifejtettek alapján látható, hogy a tagállamok igazságügyi rendszereinek megerősítése, azok még hatékonyabbá, ellenállóképesebbé, hozzáférhetővé tétele közös cél. Az Európai Unió 2023. december elején fontos lépést tett az igazságszolgáltatási rendszerek digitalizációja terén ennek támogatásában: a tagállamok igazságügyi miniszterei jóváhagyták a 2024–2028-as időszakra szóló, a fejlesztések elveit és céljait, valamint az ezek eléréséhez szükséges intézkedéseket meghatározó e-igazságügyi stratégiát.⁶⁶ Abban megállapították: „Az igazságszolgáltatási rendszer digitalizálásának célja, hogy megkönnyítse és javítsa az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést, hatékonyabbá és eredményesebbé tegye az igazságszolgáltatási rendszert, ugyanakkor elősegítse az igazságügyi szakemberek munkáját, továbbá hogy közelebb hozza az igazságszolgáltatási rendszert a polgárokhoz, és ezáltal mindenki számára jobb igazságszolgáltatási szolgáltatásokat kínáljon” (4. pont).

Rögzítették, hogy a korábbi, a 2019–2023-as időszakra szóló e-igazságügyi stratégia és cselekvési tervben⁶⁷ megfogalmazott következő stratégiai célkitűzések továbbra is érvénye-

64 Az EU igazságügyi eredménytáblája 2024, 50. ábra. 40. https://commission.europa.eu/document/download/84aa3726-82d7-4401-98c1-fee04a7d2dd6_en?filename=2024%20EU%20Justice%20Scoreboard.pdf&prefLang=hu

65 A 2021. évi eredménytábla, 46. ábra. 50–51. oldal; továbbá a 2023. évi eredménytábla, 47. ábra. 45.

66 A 2024–2028-as időszakra szóló európai e-igazságügyi stratégia <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15509-2023-INIT/hu/pdf>

67 A 2019–2023-as időszakra szóló európai e-igazságügyi cselekvési terv, I.2. pont. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A52019XG0313%2802%29>

sek: az igazságügy területével kapcsolatos információkhoz való hozzáférés; az igazságügyi hatóságok, a polgárok és az igazságügyi szakemberek közötti elektronikus kommunikáció; valamint az igazságügyi alkalmazások és területek közötti kölcsönös átjárhatóság.

Ehhez képest a következő időszakra vonatkozóan – az igazságszolgáltatás területén a digitalizációs folyamatok és a digitális szolgáltatások használatának felgyorsítása érdekében – az alábbi célkitűzéseket irányozták elő: javítani kell a digitális igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést; fokozni kell a digitális igazságügyi együttműködést; növelni kell a digitális igazságszolgáltatás hatékonyságát; elő kell mozdítani az innovatív digitális igazságszolgáltatást (42. pont).

Nagyon fontos szempontot rögzítettek az e-igazságügyi stratégia 24. pontjában: kiemelték, hogy az igazságszolgáltatás digitalizációja – számos más előny mellett – az igazságszolgáltatással összefüggésben felmerülő költségek csökkenését okozza, mindemellett annak fejlesztéséhez megfelelő pénzügyi források szükségesek. Előírták a megfelelő forráshoz jutás uniós szintű elősegítését ezek megvalósítása érdekében. Ezzel összefüggésben utalni kell arra is, hogy a 2010-es években végrehajtott hazai fejlesztések döntő része is uniós források (EKOP és KÖFOP) felhasználásával zajlott, ami nagyban segítette a jelentős, több rendszert érintő folyamatok véghezvitelét. Kijelenthető, hogy a napjainkban előtérbe került új technológiák (pl. mesterséges intelligencia felhasználása, blokklánc) hasznosítása forrásigényes, és azok innovatív jellege folytán biztosan igényli külső erőforrás bevonását is, amit finanszírozni szükséges. A stratégiában meghatározott egyik működési elv, a dinamikus igazságszolgáltatás a rugalmasságot és a társadalom folyamatosan változó igényeihez való alkalmazkodást várja el (II.B.d. pont), következésképpen ennek megvalósítása, a reziliensebb és reagálóképes rendszerek építése természetesen komoly forrásokat igényel. A stratégia megalkotása, a célok kitűzése és az ebből eredő feladatok meghatározása mellett alapvető a finanszírozás kérdésének megoldása is, amiben az Európai Uniónak az általa is meghatározottak szerint élni kell járnia, a forrásokhoz való hozzáférést a közös célok elérése érdekében minden tagállam részére hozzáférhetővé kell tennie.

A stratégiában meghatározták az igazságügy digitalizációjának alapvető és működési elveit. Az alapvető elvek között említették az alapvető jogok és elvek tiszteletben tartását, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést, az emberközpontúságot, a digitális szakadék áthidalását, a felhasználók digitális autonómiájának előmozdítását és a fenntarthatóságot (II.A. pont), míg a működési elvek között az egyszeri adatszolgáltatás elvét, az 'alapértelmezetten digitális' megközelítést, az interoperabilitás és kiberbiztonság szem előtt tartását, a dinamikus és adatvezérelt igazságszolgáltatást, valamint a nyílt forráskódúságot emelték ki (II.B. pont).

Ezek között érdemes külön említést tenni arról, hogy az 'alapértelmezetten digitális' megközelítés értelmében a jövőbeli fejlesztések révén digitális szolgáltatásként kell megalkotni az igazságszolgáltatási rendszert, ami mellett viszont fenn kell tartani a nem digitális megoldásokat is. Érdekes, hogy ezt annak érdekében irányozzák elő, hogy a hátrányosabb helyzetű, digitalizációval kevésbé érintett csoportok számára is biztosítani lehessen a hatékony bírói jogvédelmet és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést

(II.B.b. pont), de álláspontom szerint erre – a digitalizációs fejlesztések működtetésének energetikai erőforrásigényére is figyelemmel – az elmúlt időszakban tapasztalt energiaválság miatt is szükség van.

Ami a konkrétumokat illeti, a jövőbeli irányokat érintően kiemelték néhány fejlesztendő területet, ezek között például a videokonferencia-rendszerek fejlesztésének szükségességét, a határokon átnyúló igazságügyi együttműködés szempontjaira figyelemmel az interoperabilitás követelményének szem előtt tartását (58., 59. pont); a mesterséges intelligencia használatával történő, valós idejű tolmácsolást (60. pont), az eljárások és a bíróság által összegyűjtött bizonyítékok rögzítésére használható átiratkészítő eszközök használatát, továbbá megemlíti a robotok általi folyamat-automatizálás és az online vitarendezési eszközök alkalmazásának lehetőségét (63. pont).

A jövőt illetően fontos megállapítás, hogy bár indokoltan tartják újragondolni a személyes jelenléttel összefüggésben a polgároknak való személyes segítségnyújtást, a teljes egészében személyes jelenléttel igénylő bírósági eljárások és a digitális csatornák szélesebb körben történő igénybevétele; ugyanakkor azt is kiemelik, hogy a személyes jelenlét nem hagyható el teljeskörűen (66. pont). A hazai fejlesztési tervek kapcsán érdemes figyelembe venni, hogy az innovatív digitális igazságszolgáltatás kapcsán a mesterséges intelligencia alkalmazási területeként a következőket azonosítják: a bírósági határozatok anonimizálása és álnevesítés; átiratkészítő eszköz az eljárások rögzítésére és a bíróság által összegyűjtött bizonyítékok dokumentálására (beszéd-felismerés és szövegfelolvasás); fordítás; az ítélkezési gyakorlat és a nagy adatforrások jogi elemzése; a kártérítési jogsultságok kiszámítása (például az utasok jogai esetén).

A tapasztalatok hasznosítása, a 'jó gyakorlatok' megosztása érdekében szükségesnek tartják az értékelésre irányuló nyomkövető mechanizmus létrehozását is, amely az Unió és a tagállamok részére egyaránt hozzáférhető.

3.5.2. A HATÁROKON ÁTNYÚLÓ IGAZSÁGÜGYI EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSHOZ VALÓ HOZZÁFÉRÉS DIGITALIZÁCIÓJÁRÓL SZÓLÓ RENDELET, VALAMINT AZ AZT KÍSÉRŐ IRÁNYELV

Az e-igazságügyi stratégia elfogadását (2023. november 17.) követően néhány nappal elfogadott, 2025. május 1-jétől alkalmazandó, a határokon átnyúló igazságügyi együttműködés és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés digitalizációjáról szóló rendelet,⁶⁸ valamint az azt kísérő irányelv⁶⁹ elfogadása

68 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2023/2844 rendelete (2023. december 13.) a határokon átnyúló polgári, kereskedelmi és büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés digitalizációjáról, valamint az igazságügyi együttműködés területén egyes jogi aktusok módosításáról.

69 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2023/2843 irányelve (2023. december 13.) a 2011/99/EU és a 2014/41/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvnek, a 2003/8/EK tanácsi irányelvnek, valamint a 2002/584/IB, a 2003/577/IB, a 2005/214/IB, a 2006/783/IB, a 2008/909/IB, a 2008/947/IB, a 2009/829/IB és a 2009/948/IB tanácsi kerethatározatnak az igazságügyi együttműködés digitalizációja tekintetében történő módosításáról.

a digitalizáltabb igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságát és jobb hozzáférhetőségét célozta, és várhatóan meg fogja könnyíteni az elektronikus kommunikációt a bírósági ügyekben folytatott, határokon átnyúló igazságügyi együttműködési eljárások összefüggésében.

A rendelet fő célja a meglévő kommunikációs csatornák digitalizálása, aminek révén a határokon átnyúló igazságügyi együttműködésben részt vevők számára költség- és időmegtakarítás, az adminisztratív terhek csökkenése és a vis maior körülményekkel szembeni ellenállóképesség javítása érhető el [(4) preambulumbekvezetés]. Mindenekelőtt az európai igazságügyi portálon létrehoznak egy európai elektronikus hozzáférési pontot, amely arra szolgál, hogy a polgárok és jogi képviselők a határokon átnyúló eljárások során ezen keresztül kommunikálhatnak majd a hatóságokkal (például a keresetek benyújtása, valamint releváns információk küldése és fogadása céljából). Ezen túlmenően a hatóságok – biztonságos és megbízható digitális csatornákon keresztül – nemcsak kommunikálhatnak majd egymással, hanem lehetőségük lesz az ügyekkel kapcsolatos adatok cseréjére is.

A határokon átnyúló igazságügyi együttműködés során folytatott elektronikus kommunikáció kapcsán szabályokat tartalmaz a felek és más érintett személyek bírósági ügyekben videokonferencia vagy más távközlési technológia útján történő szóbeli meghallgatáson való részvételével, a természetes vagy jogi személyek, illetve jogi képviselők és az illetékes hatóságok közötti elektronikus kommunikációval, az elektronikus aláírással vagy bélyegzővel ellátott dokumentumok elismerésével és az illetékek elektronikus úton történő megfizetésével összefüggésben.

A kapcsolódó, a tagállamoknak a nemzeti jogukba átültetendő irányelvnek pedig – mivel a tagállamok nemzeti jogrendjébe már korábban átültetett szabályok módosításait állapítja meg – a célja annak biztosítása, hogy a hatóságok közötti határokon átnyúló kommunikáció az (EU) 2023/2844 rendeletben meghatározott szabályokkal és elvekkel összhangban történjen.

4. ÖSSZEGZÉS

Az eddig 12 alkalommal elkészült uniós igazságügyi eredménytábla széles körű áttekintést ad a tagállamok igazságszolgáltatási rendszereiről, a tanulmány – témájához igazodva – elsődlegesen a digitalizációs eszközök alkalmazásával összefüggő kérdéseket vizsgálta. Az abban szereplő információk hozzájárulnak az európai szemeszter és a jogállamisági ciklus keretében végzett nyomon követéshez, továbbá a Bizottság

éves jogállamisági jelentésébe is beépülnek. Látható, hogy az Európai Unió ösztönzésére és általa megszabott keretek között, prioritásai mentén a tagállamok folyamatosan törekszenek igazságszolgáltatási rendszereik fejlesztésére.

Talán nem túlzás azt állítani, hogy a közelmúltbeli fejlesztések, különösen a bevezetőben említett Digitális Projekt eredményei még mindig Európa élmezőnyében tartják a digitalizáció szempontjából a hazai bíróságokat – Magyarország rendszerint az uniós eredménytábla első harmadában helyezkedik el. Jól tükrözik az adatok az elektronikus kapcsolattartás fejlődését, kiterjesztését, az ítéletekhez történő hozzáférés széleskörűségét, és több tagállamnál is szélesebb körben teszik lehetővé a digitális technológiák bírósági ügyekben történő alkalmazását, ami nagyban hozzájárul a perbeli jogok és kötelezettségek hatékony érvényesítéséhez és teljesítéséhez.

Az is egyértelmű, hogy a Covid19-világjárvány a digitalizációs folyamatokat felgyorsította, az online kommunikáció, a távoli munkavégzés feltételeit gyorsan ki kellett alakítani, és ezek kedvező hatása a későbbi időszakokra is megmaradt. A 2021-es eredménytábla tapasztalatai egyértelműen megmutatták, hogy a világjárvány időszakában is folyamatosan működtetett bíróságok munkája általánosságban hozzáférhetőbbé és hatékonyabbá vált.⁷⁰ A hazai tapasztalatok azt mutatják, hogy az éppen a járványügyi időszak kezdetére kialakított fejlesztések segítségével biztosított volt a bíróságok működése, sőt újabb jogintézmény kialakítása is lehetővé vált: az ebben az időszakban bevezetett⁷¹ egyszerűsített elektronikus jelenlét immár a polgári perrendtartásba épülve lehetővé teszi a meghallgatandó személy rendelkezésére álló telekommunikációs eszköz alkalmazásával a meghallgatása lefolytatását.⁷²

Mindazonáltal az Alaptörvény-módosítással⁷³ és az ahhoz kapcsolódó jogalkotással (például a digitális államról és a digitális szolgáltatások nyújtásának egyes szabályairól szóló 2023. évi CIII. törvény), valamint az Európai Unió megújuló e-igazságügyi stratégiájával összhangban vélhetően az eddig elért eredmények mellett nélkülözhetetlenné válnak a további fejlesztések. Látható, hogy az e körben ismertetett nemzetközi digitalizációs megoldások/módszerek még inkább segíthetik az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést, akár határokon átnyúlóan is.

Mindezekre tekintettel is megállapítható: nem kétséges, hogy az igazságszolgáltatás digitalizációját, az új technológiák beépítését tovább kell folytatni, mind a tagállami rendszerek működése, rezilienciájának biztosítása, mind pedig a mind hatékonyabb határokon átnyúló igazságügyi együttműködés előmozdítása érdekében.

70 PATÓ Viktória Lilla: Magyarország igazságügyi rendszerének digitális fejlettsége: tanulságok a 2021-es uniós igazságügyi eredménytábla mutatóiból. In: BAGI Nikolett Dóra, PATÓ Viktória Lilla, SCHMIDT Laura, TÓTH Bettina (szerk.): *EUSTRAT Műhelytanulmányok 2021. I. félév*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022, 64.

71 A veszélyhelyzet ideje alatt érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedésekről szóló 74/2020. (III. 31.) Korm. rendelet (Veir 1.) 21. § (3) bekezdés.

72 Az igazságügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2024. évi XVII. törvény 95. §-a a Pp. XLVII. Fejezetét kiegészítette a 161. Egyszerűsített telekommunikációs jelenlét alcímmel. Lásd GYARMATHY (2025) i. m.

73 Magyarország Alaptörvényének tizenkettedik módosítása.

Jakab Nóra* – Prugberger Tamás**

A munkaszerződési és a foglalkoztatási jogviszonyból eredő tájékoztatási kötelezettség alakulásának kérdései az európai jog tükrében

1. A MUNKAJOG ÉS A POLGÁRI JOG VISZONYA

Közismert, hogy a II. világháború lezárását megelőzően egész Európában a munkaszerződés a polgári jog részét képezte. Így volt ez azokban az országokban, ahol polgári törvénykönyvbe foglalták a kötelmi jog általános és különös részét, valamint ott is, ahol ezt a bírói gyakorlat mondta ki, mint például Magyarországon vagy Svédországban, mely utóbbinál még ma sem lépett életbe polgári törvénykönyv. A II. világháborút követően Európa két blokkra szakadt a munkajogi szabályozást érintően is. Az egyik a szovjet-orosz érdekszférába került közép-, és kelet-európai régió kötött tervgazdálkodással, a másik pedig az északi, déli és a közép-nyugati európai régiót magában foglaló szociális piacgazdasági alapon álló országok, amelyek kisebb részben az Európai Szabadkereskedelmi Társulásba, nagyobb részben pedig az Európai Gazdasági Közösségbe tömörültek. A kötött tervgazdálkodású blokkban a munkajog kikerült a polgári jogból és önálló jogággá, jogterületté vált, míg a másik blokk országaiban megmaradt a munkaszerződés a polgári jog keretei között, de kiegészült a munkavállalókat védő olyan, egyre nagyobb mérvűvé váló szociális minimálstandarddal, amely már a közjogi jellegű szociális jog felé tolta a munkaszerződés részletes szabályozását, összekapcsolva a munkáltatói és munkavállalói érdekvédelmi szervezetek által működtetett kollektív munkajoggal. A szociális indítatású keynesi jóléti társadalom-, és gazdaságpolitika, amely a minél szélesebb foglalkoztatást tartotta célkitűzésnek, a 20. század végére kezdett kifulladásra, mivel a munkaerőpiacon a munkaerő-kereslet jóval meghaladta a kínálatot és emiatt a munkavégzés hatékonysága romlott. Emiatt a nyugati régióban egyre nagyobb mértékben kezdett erősödni az az irányzat, amely vissza akarta helyezni a munkajogot a szociális jogi szférából a polgári jogba. Ennek hatására került megszervezésre 1987-ben az ausztriai Zell am Seeben a „Menekülés a munkajogból” c. konferencia, amely a munkajogviszony stabil és biztonságos jellegét a gazdasági viszonyok alakulásától függően rugalmassá és változékonnyá kívánta tenni.

2. AZ ATÍPIKUS TARTALMAK MEGJELENÉSE A FELEK MEGÁLLAPODÁSAIBAN

Ennek hatására egyre nagyobb mértékben kezdték a munkáltatók az alkalmi és vállalkozási jellegű rövid határidős, valamint meghatározott munka elvégzésére szóló munkaszerződéseket alkalmazni. A munkajog szempontjából egyre több olyan atipikus tartalmat bevinni a munkaszerződésbe, amely a polgári jogi szerződésekre jellemző. Egyre jobban kezdtek elterjedni az olyan alkalmi foglalkoztatási szerződések, ahol a munkát adó a munkavállalót alkalmi megbízásokkal gyakran, de nem rendszeres jelleggel foglalkoztatja, de megkívánja tőle, hogy bármikor a rendelkezésére álljon, még akkor is, amikor nincs feladattal ellátva. Ezért megtiltotta számára, hogy foglalkoztatójától feladattal el nem látottsága idején másnak munkát végeztesse, azonban a rendelkezésre állást az őt súrún foglalkoztató ingyen, térítés nélkül kívánja meg. Ez az ún. 'nulla órá's' munkaszerződés, ami az Egyesült Királyságból indult el, de több kontinentális nyugat-európai állam is alkalmazza. A nullabérezésű rendelkezésre állással egybekötött, egyre terjedő behívásos munkaviszony-létesítések letörése érdekében alkotta meg az Európai Gazdasági Közösség (a továbbiakban: EGK) a 91/533/EGK irányelvet (a továbbiakban: tájékoztatási irányelv), amely alapján a munkáltatók kötelesek a munkavállalókat a munkaszerződés megkötése során a munkafeltételekről úgy tájékoztatni, hogy az átlátható és kiszámítható legyen. A 2019/1152/EU irányelv (a továbbiakban: új irányelv) modernizálta az alapvető munkafeltételekről szóló kötelező munkáltatói tájékoztatás három évtizedes szabályozását.¹ A munkáltatói információs kötelezettségek keretrendszerét rögzítő irányelvi szabályozás értelmében a munkavállalót a munkáltató a munkaviszony tartalmáról a munkaszerződés megkötésekor körvonalakban tájékoztatja. Részletesebb szóbeli körvonalazásra azonban csak a közepes és a kisebb méretű cégek esetében kerül sor. A nagyobb cégek általában előre gyártott munkaszerződés-blankettákat alkalmaznak, és azt íratják alá a leendő munkavállalóval, utalva arra, hogy a szerződésben minden bent van. Ezért a részletesebb szóbeli

* Egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

** Professor Emeritus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

¹ Lásd erről részletesen ZACCARIA Márton Leó: Összefüggések a magyar munkajog és a Szociális Jogok Európai Pillére között, különös tekintettel az (EU) 2019/1159 irányelvre. JURA, 2021/2. 69–84.

információadást általában mellőzik. Ezért Hollandiában már felvetődött, hogy a munkaszerződésekre is ki kellene terjeszteni a fogyasztóvédelmi jogi szabályokat.²

3. A FELEK KÖZÖTTI TÁJÉKOZTATÁSI KÖTELEZETTSÉG

Az irányelv alapján elkészült német 'Nachweisgesetz' ezekre az eshetőségekre figyelemmel előírja, hogy a munkaszerződés megkötésekor a munkáltató, ha nem is részletes, de átfogó szóbeli tájékoztatást köteles adni a munkavállalónak a munkajogviszonyból eredő jogairól és kötelezettségeiről. Ilyen tartalmú szóbeli tájékoztatási kötelezettséget az irányelv nem írt elő, csak annyit, hogy a munkáltató a szerződés megkötését követően a munkába állás napjától számított egy hónapon belül írásban köteles a munkavállalónak a részletes tájékoztatást a munkaviszony tartalmát érintően megadni. Hogy mi mindenre, azt az irányelv korrekt módon felsorolja.³ Közülük azonban a magyarországi munkavállalók szempontjából fontos a munka díjazásának a kérdése.

A magyar munka törvénykönyvében (a továbbiakban: Mt.) – és ez vonatkozik az 1990-es rendszerváltást követő tárgybéli első, 1992. évi XXII. törvényre és a második, 2012. évi I. törvényre egyaránt – a munkaszerződésbe csak az alapszabályt kell meghatározni. Ezzel szemben az irányelv kimondja, hogy a munkavállalót a munkabérének valamennyi összetevőjéről tájékoztatni kell, sőt a kialakult nyugat-európai gyakorlat szerint a munkaszerződésben rögzíteni kell mindazokat a juttatásokat, amelyek a munkavállalónak rendszeres jelleggel járnak.

A hatályos munka törvénykönyvében a bér tekintetében a munkáltatónak az alapszabályon túlmenő tájékoztatási kötelezettsége nincs a szerződés megkötésekor, így az alapszabályon túli munkabérrel és egyéb juttatásokról a munkaviszony kezdetétől számított hét napon belül köteles írásban tájékoztatni a munkavállalót. A tájékoztatásra nyitva álló időtartam miatt elméletben előfordulhat, hogy a munkavállalót megtévesztheti az állást ajánló munkáltató azzal az ígérettel, hogy az addigi fizetésénél alacsonyabb alapszabály ellenére, amennyiben a munkavállaló elhelyezkedik nála, a kiegészítő juttatásokkal együtt emelkedni fog a jövedelme. A munka megkezdését követően viszont – amikor a részletes írásbeli tájékoztatást a munkavállaló megkapja –, könnyen azzal szembesülhet, hogy csalárdul jártak el vele szemben az új munkahelyén és nem annyi vagy nem olyan természetű az egyéb juttatás, mint amilyenre számított.

2 Jura Europae, Droit du travail—Arbeitsrecht, Edition Technique iuris chasseurs, Paris – C. H. Beck Verlag, München, II.60.10.3–5; PRUGBERGER Tamás: A kiszolgáltatott fél védelmének kérdése az új magyar Polgári Törvénykönyv koncepciójának kötetli jogi részében. *Polgári Jogi Kodifikáció*, IV. évfolyam, 2002/3., 36–39.; Kiss György: A munkaszerződés, mint fogyasztói szerződés? In: SZIKORA Veronika (szerk.): *A fogyasztóvédelem új irányai az elméletben és a gyakorlatban*. Debrecen, Debreceni Egyetem ÁJK kiadása, 2007.

3 Birk ROLF: Das Nachweisgesetz zur Umsetzung der Richtlinie 91/533 EWG in das deutsche Recht. *Neue Zeitschrift für Arbeitsrecht, (NZA)*, 1996/6. 283. A szerző közlése szerint a BAG (Bundesarbeitsgericht) által kialakított gyakorlat megköveteli a szerződéskötéskori tájékoztatást. Trier, IAAEG. 1996. 09. Tanulmányút.

3.1. A KORÁBBI TÁJÉKOZTATÁSI IRÁNYELV KRITIKÁJA

A tájékoztatási irányelvnek komoly fogyatéka, hogy éppen ott nem védett, ahol kellett volna. Az az irányvonal, amelyik a munkaszerződést a polgári jog által meghatározott jellege szerint kívánta a Zell am See-i kongresszuson visszaállítani, elérte azt, hogy az irányelvet lényegében csak a hagyományosnak elismert munkaszerződések esetében kelljen alkalmazni, az újabb, rugalmasnak minősített foglalkoztatási kapcsolatokban azonban nem.

„Ezt az irányelvet kell minden olyan fizetett munkavállaló esetében alkalmazni, aki olyan munkaszerződéssel vagy munkaviszonnyal rendelkezik, amelyet egy tagállamban hatályos jogszabály állapít meg, és/vagy amelyre egy tagállamban hatályos jogszabály az irányadó.”⁴ Eme rendelkezés szerint az irányelv már a brexit előtt sem vonatkozott a brit 'worker' kategóriára, akik minimálbérre, éves szabadságra jogosultak, azonban nem minősülnek munkavállalónak. Ezenkívül az irányelv 1. cikkének 2. bekezdése lehetővé tette, hogy „az irányelvet ne kelljen alkalmazni azokra a munkavállalókra, akik olyan munkaszerződéssel vagy munkaviszonnyal rendelkeznek, amelynek a teljes időtartama nem haladja meg az egy hónapot, és/vagy amelyben a munkahét nem haladja meg a nyolc órát; vagy amely alkalmi és/vagy sajátos természetű, feltéve, hogy ezekben az esetekben objektív okok igazolják azt, hogy az irányelvet ne alkalmazzák.”⁵ A rugalmasság jegyében több tagállam élt is ezzel a lehetőséggel, így az akkor még tagállam Egyesült Királyság, Spanyolország, Svédország vagy Magyarország is. Olaszországban például, olyan munkavállaló esetében, aki a munkáltató hozzátartozója, szintén nem volt kötelező az írásbeli tájékoztatás. Ausztriában és Németországban a házimunkát és szezonális munkát végzőket is kivonták az irányelv hatálya alól.⁶

Az irányelv rögzítette, hogy a tájékoztatást a munkáltató köteles megadni. Nem rendezte ugyanakkor azt az esetet, amikor a munkavállalónak több munkáltatója is van. Így úgy tűnt, hogy az irányelv rájuk nem vonatkozik.⁷ Az Európai Bíróság több ítéletében értékelte a tájékoztatás tartalmát. A Helmut Kampelmann and Others v Landschaftsverband Westfalen-Lippe esetben a Bíróság kifejtette, hogy *egy tevékenység pusztán elnevezése* semmiképpen sem tekinthető a munkavállaló által

4 Article 1 Scope 1. „This Directive shall apply to every paid employee having a contract or employment relationship defined by the law in force in a Member State and/or governed by the law in force in a Member State.”

5 „Member States may provide that this Directive shall not apply to employees having a contract or employment relationship: with a total duration not exceeding one month, and/or with a working week not exceeding eight hours; or of a casual and/or specific nature provided, in these cases, that its non-application is justified by objective considerations.”

6 TOUMIEUX, C.: Directive 91/533/EEC and the Development of New Forms of Employment. In: BLAINPAN, R.–HENDRICKX, F. (Eds.): *Bulletin of Comparative Labour Relations – 94. New Forms of Employment in Europe*. The Netherlands, Kluwer Law International BV, 2016. 66–67.

7 Article 2 Obligation to provide information 1. „An employer shall be obliged to notify an employee to whom this Directive applies, hereinafter referred to as 'the employee', of the essential aspects of the contract or employment relationship.”

elvégzett munka rövid konkretizálásnak vagy leírásának.⁸ A Wolfgang Lange v Georg Schünemann GmbH ügyben a Bíróság megállapította, hogy a munkavállaló részére a rendkívüli munkavégzés elrendelése a munkaviszony lényeges elemét képezi, annak ellenére, hogy az irányelv nem sorolja fel a tájékoztatás tartalmi elemei között, így a munkavállalót írásban mindenképpen tájékoztatni kell róla.⁹

Értelemszerűen több új foglalkoztatási forma nem esett még az irányelv hatálya alá. Például a munkavégzés helyéről való tájékoztatás részletei tekintetében amennyiben nem volt a munkavállalónak állandó vagy fő munkavégzési helye, utalni kellett arra, hogy a vállalkozás bejegyzett székhelyétől eltérő helyszínen, így, adott esetben, a munkavállaló lakóhelyén kerül sor a munkavégzésre. A távmunkáról szóló keretmegállapodás értelmében ez a meghatározás értelmezhető úgy, hogy a távmunka, ideértve az információ- és kommunikációtechnológia (a továbbiakban: IKT) alapú munkavégzéseket is, az irányelv hatálya alá tartozott.¹⁰

3.2. A TÁJÉKOZTATÁSI IRÁNYELV AKTUALIZÁLÁSÁNAK PROBLEMATIKÁJA

A munkavállaló rendes munkanapja, illetve munkahete időtartamának meghatározása alapján a nulla órás szerződések és a keresletalapú munkavégzések semmiképpen sem tekinthetők az irányelvvel összeegyeztethetőnek. A nulla órás szerződések az Egyesült Királyság foglalkoztatási piacáról ismert, de a modern munkapiaci folyamatok és trendek miatt ezt a kérdést Európában a brexit után is szükséges szem előtt tartani.

8 Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 4 December 1997. – Helmut Kampelmann and Others v Landschaftsverband Westfalen-Lippe (C-253/96 to C-256/96), Stadtwerke Witten GmbH v Andreas Schade (C-257/96) and Klaus Haseley v Stadtwerke Altena GmbH (C-258/96). – Reference for a preliminary ruling: Landesarbeitsgericht Hamm – Allemagne. – Obligation to inform employees – Directive 91/533/EEC – Article 2(2)(c). – Joined cases C-253/96, C-254/96, C-255/96, C-256/96, C-257/96 and C-258/96. „... in Article 2(2)(c) of the Directive, the employer must give the employee a brief specification or description of the work in the notification. However, the mere designation of an activity cannot in every case amount to even a brief specification or description of the work done by an employee.”

9 Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 8 February 2001. – Wolfgang Lange v Georg Schünemann GmbH. – Reference for a preliminary ruling: Arbeitsgericht Bremen – Germany. – Council Directive 91/533/EEC of 14 October 1991 on an employer's obligation to inform employees of the conditions applicable to the contract or employment relationship – Length of normal daily or weekly work – Rules on overtime – Rules of evidence. – Case C-350/99. „Article 2(2)(i) of Directive 91/533 on an employer's obligation to inform employees of the conditions applicable to the contract or employment relationship must be interpreted as not relating to the working of overtime. However, it is clear from Article 2(1) of that Directive that the employer is obliged to notify the employee of any term having the nature of an essential element of the contract or employment relationship and requiring the employee to work overtime whenever requested to do so by his employer. That information must be notified under the same conditions as those laid down by the Directive for the elements expressly mentioned in Article 2(2) thereof. It may, where appropriate, by analogy with the rule which applies, in particular, to normal working hours by virtue of Article 2(3) of the Directive, take the form of a reference to the relevant laws, regulations and administrative or statutory provisions or collective agreements.”

10 Framework Agreement on Telework by ETUC, UNICE/UEAPME and CEEP, 16 July 2002.

Az IKT-alapú munkák szintén felvetik annak a kérdését, hogyan határozzuk meg a munkaidőt. Ez a foglalkoztatási forma nagyban elősegíti a munkavállaló rugalmas munkavégzését a tekintetben, hogy mikor végeznek munkát. Rendkívül népszerű a fiatalok körében, különösen az északi országokban.¹¹

Sokszor a munkavállalók sincsenek abban a helyzetben, hogy az elvégzendő munkát meghatározzák. Franciaországban például a 'portage salarial' (esernyő cég) keretében magasan képzett szakemberek kvázi függő munkát végeznek ernyő vállalatok alkalmazásában, azonban ezek a munkavégzők a szolgáltatást ügyfél vállalatok részére teljesítik. A munkáltató aligha van abban a helyzetben, hogy a végzendő munkát meghatározza. Ugyanez a helyzet 'job sharing', azaz a munkakörmegosztás esetében is. Ez a gyakorlat elterjedt Hollandiában, a Cseh Köztársaságban, Szlovákiában, Szlovéniában, Lengyelországban és Magyarországon is. Édesanyák mindenképpen szívesen vállalnak munkát ilyen feltételek mellett a munka és a magánélet összhangjának megteremtése érdekében.¹²

Projekt munkák esetében ugyancsak nehézséget jelent, hogy szinte lehetetlen meghatározni a munkavégzés időtartamát. Háztartási és mezőgazdasági munka esetében például Franciaországban, Belgiumban, Olaszországban, Görögországban és Ausztriában gyakran bizonytalan a munkavégzés időtartama és a díjazás gyakorisága nem mindig igazodik a munkavégzés időtartamához. Az elektronikus platform-munkavégzésnél pedig a foglalkoztatás feltételei egyáltalán nincsenek összhangban a korábbi tájékoztatási irányelv rendelkezéseivel.¹³

A 2022-ig hatályos tájékoztatási irányelvnek komoly hiányossága volt, hogy nem határozta meg a tájékoztatásnak azokat a szempontjait, amelyeket a munkaszerződés átmeneti jellegű egyoldalú munkáltatói módosítás eseteire vonatkoznak. Jogdogmatikailag ezek az esetek a következők: a munkavállaló átirányítása, pontosabban ideiglenes áthelyezése a munkáltató másik munkahelyére vagy ugyancsak a munkáltatónál egy másik munkakörbe, ami legtöbbször helyettesítés esetén fordul elő. A másik a kirendelés, amikor a munkavállaló a munkáltatóval partnerkapcsolatban álló munkáltatóhoz kerül ideiglenes jelleggel áthelyezésre, a harmadik pedig a kiküldetés, amely lehet cégen belüli, de történhet más céghez is. Ha a munkáltatói jogokat továbbra is a kiküldő gyakorolja, akkor az átirányításhoz hasonló a helyzet, ha viszont azokat a munkáltató gyakorolja, ahová a munkavállalót kiküldték, akkor a kiküldetés kirendelési jellegű. Valamennyi itt megemlített esetben a munkahely, vagy munkakörrel járó változás belföldi és külföldi jellegű egyaránt lehet. Tekintve, hogy a munkaszer-

11 TOUMIEUX i. m. 68–71.

12 TOUMIEUX i. m. 72.

13 TOUMIEUX i. m. 72–74. Toumieux egyértelműen azon az állásponton van, hogy az irányelv rendelkezései megnehezítik a munkáltatók és a munkavállalók helyzetét rugalmas foglalkoztatási formák alkalmazásakor. Az irányelv módosítása körében felveti, hogy a tájékoztatás tartama térjen ki a foglalkoztatás aktív időszakaira, olyan munkáknál, amelyek esetében a foglalkoztatás szakaszokban történik, továbbá több munkáltató helyzetében fontos lenne rendezni a felelősség kérdését, valamint abban az esetben, ha a munkavégző nem élvezzi a munkavállalókat megillető szociális jogokat, rögzíteni kellene ennek tényét is. Ugyanakkor ő maga is úgy gondolja, hogy ezek a rendelkezések nem oldják meg azt a problémát, hogy az irányelv jelenleg alkalmatlan az új foglalkoztatási formák kezelésére.

ződés megkötésekor tájékoztatási irányelv minderre tájékoztatást akkor sem ír elő, ha a munkaszerződés megkötése egyből külföldi munkavégzésre irányul. Ezért a munkaszerződés előbb említett módosítási lehetőségeiről szóló irányelv tartalmazza a tájékoztatási kötelezettséget a munkakör, vagy a munkahely ideiglenes módosításával összefüggésben, hogy a munkavállaló az ideiglenes bel-, vagy külföldi állomáshelyén hol fog tudni lakni, étkezni, a fizetés és költségtérítés helyszínéről, a hazautazási lehetőségekről és azok munkáltatói finanszírozásáról. Ha pedig családostól megy a munkavállaló hosszabb időre akár külföldre, akár pedig lakhelyváltotatással belföldre, mind a küldő, mind a fogadó cég köteles a tájékoztatást arról is megadni, hogy a gyermekek hol helyezhetők el bölcsődébe, vagy óvodába és hol járhatnak iskolába, ha pedig szoptató anya munkavállalóról van szó, a munkahelyen hogy tudja elvégezni a szoptatást. Az e téren fennálló tájékoztatást a némileg fennálló irányelvi felületesség ellenére a német munkajog precízen megoldotta.¹⁴ A munkaszerződés módosításával és a külföldi munkavégzéssel összefüggő tájékoztatást ezért egy másik irányelv, a kiküldésről szóló rendezi, aminek egy nagy hiányossága, hogy nem tartalmazza mind a belföldi, mind a külföldi kiküldetés maximális egy évig terjedő időtartamát, ami további egy évvel meghosszabbítható. Ezért fordulnak elő olyan esetek, különösen külföldre szóló kiküldetésnél, de belföldinél is, hogy nem határozzák meg annak időtartamát, így amikor annak végső határideje letelik, az eredeti állapot kényszerű helyreállítására kerül jogszerűen sor, ami az érintetteknél komoly csalódást okozhat.

4. A KISZÁMÍTHATÓ MUNKAFELTÉTELEK ÚJ IRÁNYELVI SZABÁLYOZÁSA

Ezért is vált szükségessé egy olyan átfogó új irányelv megalkotása, amely kódexszerűen rendezi a munkaszerződés megkötésével összefüggő tájékoztatást a munkaszerződés ideiglenes módosítása valamennyi esetére vonatkozó tájékoztatással, továbbá az atipikus foglalkoztatási szerződések és viszonyok valamennyi esetében szükséges tájékoztatással, ideértve azokat az eseteket is, amikor a munkáltató szerződéses partnerre további munkafeladattal jogosult ellátni partnerének munkavállalóját és az ilyen esetben miként alakul a tájékoztatás. Ezeket a hiányosságokat igyekszik kiküszöbölni és a tájékoztatást egy uniós jogforrásba foglalva az Európai Parlament és Tanács átlátható és kiszámítható munkafeltételekről szóló legújabb, 2019/1152 irányelve. Az új irányelv 2019 júliusában lépett hatályba a tagállamoknak 2022. augusztus 1-jéig kellett meghozni az ahhoz szükséges intézkedéseket, hogy az új irányelvnek megfeleljenek.

4.1. AZ ÚJ TÁJÉKOZTATÁSI IRÁNYELV ÁLTALÁNOS SZABÁLYOZÁSI KERETE

A korábbi tájékoztatási irányelvi szabályozás és az új irányelv közötti viszonyrendszer több szempontból is érdekes

tanulásokkal szolgál. Itt van mindjárt az új irányelv preambulumának az (5) bekezdése, mely főszabályként a munkafeltételekről szóló írásos tájékoztatást kiterjeszti azokra az uniós munkavállalókra, akiket ebből a 91/533/EGK irányelv kizárt. A (6) preambulumbekkezdés nagyon helyesen kimondja, hogy a tájékoztatást a munkavállalók jogbiztonsága érdekében minden munkavállaló számára biztosítani kell. Ugyanakkor azonban a preambulum (7) bekezdése szerint a háztartási alkalmazottakra, a behívásos, az időszakos, az utalványos és a platform munkavállalókra, valamint a gyakornoki és a tanulói jogviszonyban állókra továbbra sem közvetlenül az irányelv rendelkezése alapján áll fenn a tájékoztatásra irányuló jogosultság, hanem csak közvetve azon keresztül, hogy az Európai Törvényszék e munkakörökre milyen kritériumokat állapít meg, és azt esetleg miként változtatja. Aggályos ez azért, mert – miként ezt Pokol Béla kimutatta –, az Európai Bíróság bírái erőteljes nyomás és befolyás alatt állnak az ügyeket részükre előkészítő stáb szakemberei részéről, akik általában az Európai Bizottság hivatalaiból kerülnek át a bírósághoz és részrehajlók.¹⁵ Az viszont helyes, hogy főszabályként kiterjed a tájékoztatási kötelezettség az önfoglalkoztatókra is, ha a státusz színtelt, ami akkor áll fenn, ha az érintett adózási, vagy jogi kötelezettségek (legtöbbször társadalombiztosítási járulék) elkerülése végett önálló vállalkozóként vannak bejelentve, „miközben teljesít minden olyan feltételt, amely munkaviszonyra jellemző”.¹⁶ Helyesen állapítja meg a preambulum, hogy az ilyen személyekre a tájékoztatási irányelv hatályát ki kell terjeszteni. Ebből viszont egyértelműen következik az, hogy minden olyan esetben, amikor az eddig önfoglalkoztatónak minősült foglalkoztatott nem saját, hanem más, értsd, foglalkoztatója számlájára végez munkát, munkavállalónak kell minősíteni és jár részére a tájékoztatás, valamint a foglalkoztatójának hozzá kell járulnia eme irányelv alapján foglalkoztatottja társadalombiztosítási járulékfizetéséhez.

Ezzel összefüggésben szólunk a (22) preambulumbekkezdésről, amely elsőként szól arról, hogy a munkavállalókat a munkaszerződés megkötésekor a társadalombiztosítási rendszerekről is tájékoztatni kell, ideértve a 98/49/EK tanácsi irányelv szerinti kiegészítő nyugdíjrendszer általi lefedettség is. Lerontja azonban e pozitív és előremutató szabályokat a (11) preambulumbekkezdés, mivel azokat, akiket ki lehetett zárni a 91/533/EGK irányelv alapján a tájékoztatásra irányuló jogosultság alól, „a kizárás helyett lehetőséget kapnak arra a tagállamok, hogy ne alkalmazzák a mostani irányelv rendelkezéseit olyan munkaviszonyra, amely egy négy egymást követő hétből álló referencia időszakban nem jár hetente átlag három óránál hosszabb munkavégzéssel”. Ezzel a bekezdéssel, amit kitessékelt az irányelv az ajtón, az visszamászott az ablakon. Bizonyos mértékig tompítja e negatív lehetőséget a (12) preambulumbekkezdés, amely kimondja, hogy az itt említett körből azokra, akik nem garantált munkaidőben dolgoznak, mint a nulla órás és a behívásos szerződésesek, és emiatt különösen kiszolgáltatottak, részletes tájékoztatásra

14 HOYNINGEN HUENE – BOEMKE: *Die Versetzung*. Heidelberg, Verlag recht der Wirtschaft, 1991, 212.

15 POKOL Béla: *Európai jurisztokrácia. Az Európai Unió jurisztokratikus szerkezetének kérdései*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. III. fejezet.

16 Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2019/1152 irányelv (8) preambulumbekkezdése.

jogosultak és ezért rájuk nézve a tájékoztatási irányelvet alkalmazni kell.

4.2. A MUNKAVISZONY TARTALMÁRA VONATKOZÓ ELŐÍRÁSOK

Ami a munkaviszony tartalmát illeti, az új irányelv (19) preambulumbekzdése előírja, hogy a munkaidőre vonatkozó tájékoztatásnak összhangban kell állnia a most hatályos 2003/88/EK irányelvvel, amiből következik, hogy nemcsak a törvényes munkaidőre, hanem a túlmunkára és a rendkívüli munkavégzésre, valamint az ügyletre és a készenlétre is ki kell terjednie. Minderről a preambulum (30) és (31) bekezdései szólnak, kár, hogy nem közérthető módon, hanem uniós bürokratikus frazeológiában. Ez vonatkozik a referenciaórákra és referencianapokra, azoknak a korlátaira, ami alatt a Magyarországon és a legtöbb tagállamban hatályos munkajogi szabályozási rendszer túlmunkaórákat és -napokat, valamint rendkívüli munkát ért. Ennek figyelembevételével kerül megfogalmazásra a magyar Mt.-ben és a többi uniós állam munkajogában a túlmunka napi és heti órataratama, a referencia-időszak alatt pedig a munkaidőkeretet kell érteni. Mindezt az irányelv nyakatekert módon fogalmazza meg. A munkáltató által előírható túlmunkáról, rendkívüli, valamint behívásos munkáról, a munkavállalót a munkaviszonya megkezdésekor írásban tájékoztatni kell, ugyanakkor az irányelv mindezt akként fogalmazza meg, hogy a munkavállalóval írásban közölni kell „azokat az időszakokat, amikor a munkáltató munka végzésére kérheti fel a munkavállalót”. Mindez a magyar Mt. terminológiája szerint azt jelent, hogy a munkáltatónak a munkaszerződés megkötését követő munkába állást követő naptól kezdve további hat napon, azaz hét munkanapon belül az összes információt meg kell adni. Ami a munkaidő maximumát illeti, arra nézve az irányelv semmilyen korlátot nem állít fel, csak annyit mond, hogy a munkavállaló megtagadhatja a munkaszerződésben közölt munkaidőn felüli munkavégzést. 'A contrario' ebben diplomatikusan az húzódik meg, hogy a munkavállaló a munkáltatójával megegyezhet a törvényes munkaidőt meghaladó munkavégzésben, amire azonban nem kötelezhető. Ezt a következőképpen rögzíti a (33) preambulumbekzdés: a munkavállalók elutasíthatnak egy elrendelt munkavégzést, amennyiben a referenciaórákon és -napokon kívül esik, vagy ha erről nem tájékoztatták őket a minimális előzetes értesítési időn belül.

Az irányelv már érthetőbben szól a napi és a heti pihenőidő tartamáról és a fizetett szabadság mértékéről, amely utóbbiba beleértendő az évi rendes szabadságon kívül azok a rendkívüli szabadságok, amelyeket a munkáltató fizetni tartozik, ideértve a szülői, valamint az apát gyermeke születésekor megillető szabadságot is. Külön ki kell emelni viszont eme új irányelvnek a munkaidővel való gazdálkodás szempontjából azt a konstruktív előírását, hogy a munkáltatók nem akadályozhatják meg a munkavállalókat abban, hogy a számukra történő munkavégzés idején kívül más munkáltatónál is munkát vállaljanak és az ilyen vállalat miatt nem részesíthetik a munkavállalót hátrányos bánásmódban. Ezzel függ össze a (34) preambulumbekzdés azon rendelkezése, hogy azok a munkavállalók, akiknek a munkarendje nem, vagy

csak részben kiszámítható, és a munkáltatójával egy meghatározott elrendelt munkavégzésről állapodott meg, és a munkavállaló ennek megfelelően tervez más munkavállalást, viszont a munkáltató a betervezett munkát késedelmesen mondja le, a munkavállalónak ebből származó jövedelemkiesését meg kell térítenie. Gyakorlatilag ezzel a kontinentális Európában nem lehet alkalmazni azt az Egyesült Királyságban kialakult és a szakszervezetek által jogellenesnek tartott gyakorlatot, miszerint a munkáltatók foglalkoztatottjai minden jövedelemszerzési lehetőségtől elzárva, rabszolga módjára egy foglalkoztató rendelkezésére álljanak csak. Ez is azonban csak félmegoldás, mert szociális szempontból a tökéletes megoldás az lenne, ha a rendelkezésre állási idő alatt minden esetben járna fizetés, ha viszont a munkavállaló ez alatt az idő alatt találna másutt a rendelkezésre állási időre járó illetményénél magasabb munkadíjazást, erre az időre az eredeti munkáltatótól járó rendelkezésre állási díj felfüggesztésre kerülne.

A (20) preambulumbekzdés viszont már teljesen érthetően határozza meg, hogy a munkaszerződés megkötését követően szintén írásban a munkába állástól számítva ugyancsak hét napon belül tájékoztatni kell a munkavállalót a munkabér minden összetevőjéről, ideértve a természetbeni és a pénzbeli juttatásokat, a túlóradíj kifizetéseket, a jutalmakat és az egyéb olyan jogosultságokat, amelyeket a munkavállaló közvetlenül vagy közvetett módon kap a munkájáért. Ezek a rendszeresen járó munkabér-kifizetések, amelyekre a tájékoztatásnak ki kell terjednie. Nem kell viszont a tájékoztatásnak az esetenként adható juttatásokra kiterjedni. A tájékoztatás terjedelmét illetően semmi új nincs. Pozitív újdonság van abban, hogy a tájékoztatást nem a korábban irányadó két hónapon belül, hanem egy héten belül meg kell tenni.

Kitér az irányelv a képzésről szóló tájékoztatásra is. Ilyen a korábbi tájékoztatási irányelvben nem szerepelt. Viszont a tudomány és a technika gyors fejlődésével a képzés és a továbbképzés egyre lényegesebbé válik. A munkáltató, és a munkavállaló részére egyaránt alapvető fontosságú, hogy a kor igényeinek megfelelő elméleti és gyakorlati szaktudással felvértezett munkavállalókkal működjenek a termék-előállító és -forgalmazó cégek egyaránt. Ez a munkáltató esetében a cégnek hatékony és magas színvonalú műszaki, gazdasági és cégirányítási szempontból fontos, a munkavállaló számára pedig azért, hogy helyt tudjon állni az ilyen irányú igények munkakörének ellátása során. Minthogy munkavállalói oldalon ez egzisztenciális kérdés is, joggal igényelheti, hogy a munkáltató által finanszírozott képzés a munkavállalók minél szélesebb körére kiterjedjen és erről minden munkavállaló a munkabálpépését követő hét napon belül tájékoztatást kapjon vagyis, hogy mikor kerülhet olyan képzésre sor, amelynek költségeit a munkáltató köteles fedezni.

A munkaszerződés megkötésével összefüggő munkáltatói tájékoztatási kötelezettséget a munkaviszony megszüntetésével összefüggő kérdéskör zárja. A (37) preambulumbekzdés értelmében túlnyomóan kollektív szerződések írják elő országos és területi ágazati, valamint vállalati szinten az egyes munkakörökre és szakmákra vonatkozó képzések és továbbképzések szükségességét. A képzést gazdaság- és foglalkoztatáspolitikai szempontból egyaránt minden munkavállaló részére biztosítani kell, és aminek költségei nem terhelhetők a munkavállalókra. Igen lényeges, hogy a preambulumbekzdés

kimondja, hogy a képzésre minden munkavállaló egyformán jogosult és az államoknak meg kell védeni a munkavállalókat a képzésekkel kapcsolatos minden 'visszaélésszerű' gyakorlatról, amivel el lehet érni, hogy nem kedvelt munkavállalóktól a munkáltatók jogellenes módon szabadulhassanak. Ami a munkaviszony megszüntetésével kapcsolatos tájékoztatást illeti, azért lényeges, mert nem minden munkavállalót illet meg a felmondási védelem, ideértve a felmondást megelőző előzetes figyelmeztetést, a fizetett és részben a munkavégzés alóli mentesítéssel járó felmondási időt, a csoportos létszámleépítéssel kapcsolatos szociális megkötéseket. Ezek a védelmi előírások ugyanis többségükben csak a tartós, tipikusnak mondott munkaviszonyokra vonatkoznak, az olyan atipikusokra viszont nem, amelyeket a korábbi tájékoztatási irányelv és a jelenlegi is megemlít. Szociális szempontból optimális viszont az volna, ha ez a védelem minden munkavállalóra, illetve foglalkoztatottira kiterjedne. E szempontból viszont előrelépés, hogy a (28) preambulumbekzdés a felmondásvédelmet kiterjeszti a próbaidő alatti felmondásokra.

Az irányelvnek itt említett bekezdése kimondja, hogy a próbaidőt meg kell hosszabbítani, ha a próbaidő egy bizonyos időszakában a munkavállaló például betegség miatt, vagy saját hibáján kívül más okból nem tud dolgozni és emiatt a munkáltató sem tudja megfelelően a próbaidő alatt álló munkavállaló alkalmasságát megnyugtató módon megítélni, ezért indokolt ilyen esetben a próbaidő meghosszabbítása annyi idővel, amennyit a próbaidő alatt álló munkavállaló dolgozni nem tudott.

Ebből a szempontból az is egy pozitív lépés, hogy az új irányelv a felmondásvédelemmel együtt bevezeti a próbaidőt a határozott időtartamú munkaviszonyra is a határozott időre szóló arányosított időtartamra. Mindez azt is jelenti, hogy a felmondást a munkáltatónak a rendes munkaviszonyhoz hasonlóan írásban indokolnia kell, amit tudomásunk szerint osztrák hatásra egyedül a lengyel Kodeks Pracy ír csak elő, a többi közép-kelet-európai állam viszont nem.¹⁷ Ez alól nem volt kivétel a magyar szabályozás sem, amely szerint a próbaidő alatt nemcsak a munkavállaló mondhat fel indokolás nélkül, de a munkáltató is. Ezt figyelembe véve a próbaidőre vonatkozó hazai szabályozást 2023. január 1-jei hatálybalépéssel módosította a jogalkotó.

4.3. ÚJ TÁJÉKOZTATÁSI ESETKÖRÖK AZ IRÁNYELV HATÁLYA ALATT

A tájékoztatásról szóló korábbi 91/533/EGK irányelv csak a munkaszerződés-kötéskor fennálló munkaköri és munkavégzési körülményekre vonatkoztatva tartalmazott előírást, de nem rendelkezett arról a tájékoztatásról, ami a munkaszerződés, illetve a munkaviszony olyan egyoldalú munkáltatói módosításáról szól, amely a szolgáltatásnyújtással összefüggő kiküldetésre vonatkozik. Erre háromféleképpen kerülhet sor.

Az első szerint olyan módon, hogy a munkáltató a munkavállalóját a megszokott munkahelyéről vagy a központjáról egy másik munkaterületre vagy munkakörbe, esetleg mind a kettőre irányítja átdolgozni. Tipikus esete ennek az egészségügy, ahol több kórház és egészségügyi intézményt helyeztek a megyei kórház központi irányítása alá és gyakran átirányítással kell egyik településről a másikba az egészségügyi dolgozónak, orvosnak, asszisztensnek, vagy ápolónak átmennie. Még inkább jellemző az ilyen helyzet az építőiparban, ahol legtöbbször változó munkahelyre kötik meg a szerződést. Az építőiparban gyakran az átirányítás külföldre történik, amikor például egy miskolci építőipari cég egy kassai középület felépítésére kap megbízást. A helyközi közlekedési vállalatok az olyan pénztárosokkal, akik helyettesítést látnak el, szintén változó munkahellyel kötik meg a munkaszerződést.

A második esete a változó munkahelyre történő küldésnek az, amikor a munkáltató a vele hosszabb távú gazdasági kapcsolatban, vagy tulajdonosi összefonódásban álló másik vállalathoz rendeli ki munkavállalóját oly módon dolgozni, hogy az eredeti munkahelye formálisan megmarad, de a munkát a fogadó munkáltatónál annak utasítása és irányítása alatt végzi. Ilyen esetekben szintén meg kell adni a tájékoztatást. Átirányítás esetén csak az átirányító munkáltató részéről áll fenn a tájékoztatási kötelezettség, mert továbbra is az átirányító gyakorolja a munkáltatói jogokat, azonban a kirendelésnél és az olyan kiküldésnél, ahol a munkáltatói jogkör a fogadóra száll át, szerintünk a munkáltatói jogutódláshoz hasonlóan mind a küldő/átirányító, mind a fogadó részéről a tájékoztatást meg kell adni. A kiküldésnek a harmadik esete a munkaerő-kölcsönzéssel kapcsolódik össze. Ebben az esetben a tájékoztatásról a munkaerő-kölcsönző cégnek kell gondoskodnia azzal, hogy a szükséges információkat neki kell a kölcsönkérő, pontosabban a munkaerőt bérbe vevő feltől beszereznie és az általa kiküldésre, kirendelésre kerülő munkavállalójának átadnia. Ennek során a munkaszerződés ideiglenes módosítását szolgáltatásnyújtás érdekében kiküldetéssel, kirendeléssel, vagy átirányítással lehetővé tevő 96/71/EK irányelv csak annyit mond, hogy ha mindez külföldre irányul, a munkaszerződés-kötésnél a már a 91/533/EGK irányelvben is előírt tájékoztatáson felül meg kell határozni a külföldi munkavégzés időtartamát, a munkabér pénznyerését, a pénz-, és a természetbeni juttatások mértékét, valamint a hazautazás feltételeit.¹⁸ A külföldi munkavégzésre munkáltatót kiküldő, vagy ottani munkavégzésre munkavállalókat szervező céget terhelő ez a többlettájékoztatási kötelezettség meglehetősen felületes és elégtelen. Az irányadó német *Deregulierungsgesetz* ezenkívül előírja, hogy a külföldi munkavégzésre irányuló kirendelésnél, kiküldetésnél, vagy átirányításnál, ha az huzamosabb időre történik, a lakhatásról a kosztolási lehetőségről, a gyermekek bölcsődei és óvodai elhelyezési és iskolába járatási lehetőségeiről is tájékoztatni kell a munkavállalókat. Ha pedig a munkavállaló szoptató anya, arról is tájékoztatni kell a munkavállalót, hogy milyen lehetőségek állnak fenn szoptatásra a munkahelyen.¹⁹

¹⁷ Julia ZIMICH-TUCHOSKA – Monika MALINOWSKA HYL: *Arbeitsrecht in Polen* Rz. 117. In: HENNSLER-BRAUN: *Arbeitsrecht in Europa*. Köln Dr. Otto Schmid Verlag, 2011. 3. Aufl. 1027.; Helen PELZMANN: *Arbeitsrecht un Österreich* Rz 124. In: HENNSLER-BRAUN, i. m. 952. (Hinweis FLORETTA-SPELÜCHLER-STRASSER: *ARBEITSRECHT*, Band I. 4. 362.

¹⁸ Tájékoztatási irányelv 4. cikk és az Európai Parlament és a Tanács 96/71/EK irányelve a munkavállalók szolgáltatások nyújtása keretében történő kiküldetéséről, 1. és 3. cikk.

¹⁹ Lásd a 13. lábjegyzetet.

Ezeket a hiányosságokat az új irányelv pótolja, sőt még tovább is fejleszti a kiküldő munkáltató tájékoztatási kötelezettségét, mivel e kötelezettséget láncolatosan továbbgörgeti arra az esetre, amikor például áruszállítás esetén az árut fogadó és annak küldője között fennálló tartós együttműködés alapján az árut küldő cég gépkocsivezetőjének és kísérőjének további áruszállítási utasítást adhat, amely esetleg szintén egy másik országba szólhat. Az ilyen eshetőségre szóló alapinformációt a munkavállalót alkalmazó cégnek kell megadnia, viszont a további feladat ellátásadásra jogosult cégnek kell a további, részletesebb információkat megadni.

5. ÖSSZEFOGLALÓ

Összegzőképpen megállapítható, hogy az új tájékoztatási irányelv szinte kódexszerű átfogással határozza meg a tájékoztatásra irányuló munkáltatói kötelezettséget a munkaszerződés megkötésére, a munkáltató személyében bekövetkező változás esetére, valamint a munkavállaló munkahelyének és munkakörének átirányítással, kirendeléssel és kiküldetéssel történő módosításának a körülményeire. Főszabályként kiterjeszti az irányelv a tájékoztatást a munkavégzés valamennyi formájára, azonban kár, hogy lehetőséget ad a munkáltatónak

egyes atipikus formáknál arra, hogy a tájékoztatási előírások alkalmazásától eltekintsenek. Összehasonlítva az új tájékoztatási irányelvet annak tervezetével,²⁰ megállapítható, hogy az eredeti tervezethez képest a hatályba lépett irányelv szövege nem sokat változott. A tervezet szerint a tájékoztatást szóban és írásban egyaránt a szerződés megkötésekor kellett volna megadni, ami akként változott, hogy az nincs előírva, hogy a szerződés megkötésekor minden lényeges kérdésről szóban tájékoztatást kell a foglalkoztatott részére adni, az írásbeli tájékoztatás idejét pedig a munkába állás napjától számítva hét napban határozta meg az Európai Parlament által megszavazott szöveg. Ez némi visszalépést jelent, azonban nagy előrelépés a korábbi két hónaphoz képest. Minden más, a munkaviszony általánosabb módosításával, így például a munkáltatói jogutódlással, a kiküldetéssel kapcsolatos esetben az előzetes tájékoztatás generális határideje hét nap. Azonban, ha szükséges, ennek rövidebb határidőben történő megállapítására a körülmények figyelembevételével kerülhet sor, és ez előfordulhat akár utalással is valamely nyilvános dokumentumra. Mindent összevetve, az utóbbi évek túlságosan munkáltatóbarát munkajogi szabályozásához viszonyítva komoly szociális védelmet jelent ez az új irányelv.

20 PRUGBERGER Tamás – TÓTH Hilda: A munkáltatók munkavállalók irányában fennálló tájékoztatási kötelezettségének várható alakulása az átlátható és kiszámítható munkafeltételekről szóló új irányelv (tervezet) alapján. *Magyar Jog*, 2020/1., 30–44.

Petrasovszky Berta*

A pénzmosás hazai büntetőjogi szabályozása az Európai Parlament és Tanács 2018. október 23-i (EU) 2018/1673 irányelvének tükrében

1. BEVEZETÉS

A pénzmosást (*money laundering*) mint fogalmat 1976-ban használta először a bíróság Amerikában, és 1986-ban itt került önálló bűncselekményként is szabályozásra.¹ Kezdetben ugyanakkor a pénzmosás alig pár bűncselekménnyel kapcsolatosan volt büntetendő, ma már viszont sokkal tágabb a kör, és valamennyi vagyoni előnnyel járó bűncselekményhez járulhat.² A bűncselekmény útján megszerzett 'piszkos' pénz fehér gazdaságban való használatának, és ezzel együtt az elkövetői kreativitásának is egyre kevesebb szerep jut a mindent is figyelő hatósági online jelenlétben. Ez azonban nem jelenti azt, hogy jogalkotók és a jogot gyakorlók hátradőlhetnek, hiszen a cselekmény összetettségére és határokon átnyúló jellegére tekintettel folyamatos ébrenlétre és szervezett fellépésre van szükség. A szabályozatlan, elsősorban készpénzhasználatot előnyben részesítő piacok ugyanis még mindig kellő terepet biztosítanak a pénz tisztára mosására. Erre pedig elsősorban normaszinten, büntetőjogi oldalról kell reagálni. Ezért is mondhatjuk, hogy a pénzmosást szabályozó büntetőjogi és más egyéb jogszabályok összessége egy dinamikusan alakuló, komplex jogterület,³ amelynek folyamatosan igazodnia kell a változó világhoz.

Jelen tanulmány arra keresi a választ, hogy a jelenkor adta kihívások közepette vajon valóban képes-e a pénzmosás hatékony megfékezésére a hatályos Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) által szabályozott pénzmosás tényállása, amely 2021. január 1-jén módosult a pénzmosás területén mérőldkönek számító, pénzmosás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről szóló az Európai Parlament és Tanács (EU) 2018/1673 irányelve (a továbbiakban: 2018/1673 irányelv) hatására.

2. A PÉNZMOSÁS KOMPLEXITÁSA

A pénzmosás mint fogalom egy rendkívül összetett bűncselekmény. Általános értelemben vett definíciója szerint, minden olyan műveletet jelent, amely a bűnözésből származó vagyon eredetének elleplezését és a legalitás látszatát hivatott szolgálni. Más megközelítés szerint a pénzmosás komplex folyamatát, annak kiindulópontja és végcélja alapján lehetne meghatározni. Ebben az értelemben a pénzmosás olyan bűnözői tevékenység, amely vagyongyarapodással jár, és célja a vagyon legális látszatának keltése.⁴ A pénzmosás *kriminológiai* fogalma alatt olyan legális gazdasági műveletek leleplezése alatt folytatott illegális gazdasági szolgáltatást értünk, amely arra irányul, hogy a bűncselekménnyel szerzett vagyon eredete igazolhatóvá váljék, megszabadulva annak felismerhető jogellenes mivoltától.⁵ A pénzmosás *büntetőjogi* meghatározása alatt pedig a Btk. 399. § szerinti pénzmosás elkövetési magatartást kell érteni.

A Btk.-ban található többi bűncselekményhez képest a pénzmosás speciális jelleggel bír. Sajátos helyzetére utal, hogy sem a költségvetést károsító bűncselekmények, sem a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmény közé nem illeszthető, így önállóan, a XL. fejezetben kapott helyet. Elhelyezésének indoka speciális büntetőjogi jellemzőjében keresendő, hiszen a pénzmosás bűncselekménye önmagában nem állhat, mivel fogalmilag feltételez egy, de jellemzően több, általában a szervezett bűnözés körében elkövetett alapcselekményt/alapcselekményeket (pl. kábítószerrel, emberkereskedelemmel, állami költségvetések megkárosításával járó bűncselekmények). Fontos kiemelni, hogy a pénzmosásnak nem képezi feltételét az, hogy az alapcselekményt, vagy cselekmények sorozatát megállapítottan bűnösen kövessék el.⁶ Továbbá az sem feltétele, hogy az alapcselekményt és ahhoz kapcsolódó pénzmosást más-más személy kövesse el (saját pénz mosása). A pénzmosás egyedülálló helyzetére tekintettel tehát speciális

* Főosztályvezető, titkárságvezető, Igazságügyi és Magánjogi Jogalkotásért Felelős Helyettes Államtitkári Titkárság, Igazságügyi Minisztérium.

1 Dr. Gál István László: *A pénzmosás elleni küzdelem közgazdasági és büntetőjogi kérdése*. PhD értekezés tézisei, 2005. <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/gal-istvan-laszlo/gal-istvan-laszlo-vedes-tezisek.pdf>

2 JACSÓ Judit: A pénzmosás elleni fellépés dimenziói Európában: múlt, jelen és jövő. *Kriminológiai Közlemények* 72. Válogatás a 2012-ben tartott tudományos ülések előadásából. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 2013. 66.

3 JACSÓ (2013) i. m. 47.

4 JACSÓ (2013) i. m. 49.

5 Dr. GÁL István László PhD – Dr. SINKU Pál: Dinamikus és statikus pénzmosás – egy új tényállás kritikai elemzése. *Magyar Jog*, 2008/3., 130.

6 Ez segíti a pénzmosás ügyek a képzettek ügyészégre irányába való nyomozó hatóságok általi prezentálását, hiszen már csak a gyanú is elegendő. In: JACSÓ Judit – UDVARHELYI Bence: A pénzmosás elleni küzdelem aktuális gyakorlati kérdései. *Magyar Jog*, 2017/11., 715.

bűnkapcsolati alakzatként lehet meghatározni.⁷ Ebből kifolyólag nehezen ismerhető fel a pénzmosás bűncselekményének elkövetése a kezdeti státuszban, így bármely alapcselekményhez kapcsolódóan felvetődhet a pénzmosás elkövetésének gyanúja.⁸

A pénzmosás a gyakorlatban alapvetően három fázisból áll: elhelyezés, rétegezés/bújtatás és integrálás. Az *elhelyezés* (*placement*) szakaszában a bűncselekményből származó jellemzően készpénzt a pénzügyi közvetítőrendszerbe juttatják. A bűncselekmény felfedezése szempontjából ez a szakasz minősül a legérzékenyebb szakasznak, hiszen az eljáró hatóságoknak ekkor (pl. ügyfél-átvilágítás során) van arra a legtöbb esélyük, hogy a bűncselekmény útján szerzett pénzt a bűnelkövető személyével kapcsolatba hozzák. A bűnelkövető oldaláról pedig ez a fázis igényli a legnagyobb előkészületet és odafigyelést, hiszen ekkor a legnagyobb a 'lebukás' veszélye. Ezt követi a *rétegezés/bújtatás fázisa* (*layering*), amely során az elkövetők a pénz útjának nyomonkövethetatlensége és átláthatatlansága céljából sokszorosan összetett pénzügyi műveleteket végeznek. Ezen szakasz a pénzügyi műveleteket végrehajtó pénzügyi intézetek figyelmét és a műveletek pontos nyomkövetését igényli ahhoz, hogy még a legális gazdaságba való visszacsatornázás során megállítsák a folyamatot. A harmadik és egyben utolsó szakasz pedig az *integrálás* (*integration*), amely keretében az immár átmosott pénz a bűncselekménytől külön kezd el mozogni.⁹ A pénzmosás tehát összességében egy olyan speciálisan összetett szervezett tevékenység, amely jellemzően több bűncselekmény elkövetésével jogtalanul megszerzett vagyont csatornáz vissza a jogszerűen működő gazdaságba. Ennek eredménye pedig a forrásától jól elkülönült, immáron tiszta jövedelemnek látszó olyan vagyon lesz, amely bármikor, bárhol és bármire felhasználhatóvá válik.

3. KÜZDELEM A PÉNZMOSÁS ELLEN

3.1. A SZABÁLYOZÁSI KERETE

Az Európai Unió kiemelt feladatként kezeli a pénzmosás elleni küzdelmet, hiszen az a tagállamok jogszerű alapokon álló gazdaságára és ezáltal az Európai Unió egységes belső piaca számára is jelentős kockázatot jelent.¹⁰ A pénzmosás veszélyének csökkentése érdekében, az Európai Unió az új elkövetési irányokra reagálva folyamatos jogalkotással próbálja a bűnelkövetők által diktált iramot tartani. Ebből kifolyólag

pedig újabb és újabb büntetőjogi és azon kívüli eszközökre¹¹ vonatkozó jogszabályok meghozataláról és azok kötelező implementálásáról alkot jogszabályokat.¹²

A pénzmosás elleni harc büntetőjogi alapjai az 1997. július 17-től hatályos, a közösség pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelméről szóló egyezmény pénzmosás büntetendőségéről és a jogi személyek felelősségéről szóló 2. számú jegyzőkönyvében keresendő, amely először nevesíti a pénzmosást mint bűncselekményt.¹³

Az Európai Unió legfőbb dokumentuma az *Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változatának* (a továbbiakban: EUMSZ) 83. cikk (1) bekezdése szerint az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében elfogadott irányelvekben szabályozási minimumokat állapíthat meg a bűncselekményi tényállások és a büntetési tételek meghatározására vonatkozóan az olyan különösen súlyos bűncselekmények esetében, amelyek jellegüknél vagy hatásuknál fogva több államra is kiterjednek, illetve amelyek esetében különösen szükséges az, hogy az ellenük folytatott küzdelem közös alapokon nyugodjék. A törvény az e körbe tartozó bűncselekményeket taxatív határozza meg azzal,¹⁴ hogy egyértelműen utat enged annak, hogy a bűnözés alakulásának függvényében a Tanács egyhangú határozatában egyéb más bűncselekményekkel bővítse e kört. A pénzmosás bűncselekményét pedig olyan különösen súlyos bűncselekménynek minősítették, amely oknál fogva már az EUMSZ 83. cikk (1) bekezdés 2009. december 1-jei módosítása során szabályozásra került.¹⁵

11 A pénzmosás büntetőjogi kívüli eszközei tekintetben, annak megelőzésben, valamint – főként az ügyfél-átvilágítás és a bejelentési kötelezettség vonatkozásában – tagállami és uniós szinten a preventív eszközrendszerének kialakítása szempontjából kiemelhető öt pénzmosás elleni irányelv, amely a Tanács 1991. június 10-i 91/308/EGK irányelve, az Európai Parlament és Tanács 2001. december 4-i 2001/97/EK irányelve, az Európai Parlament és Tanács 2005. október 26-i 2005/60/EK irányelve, az Európai Parlament és Tanács 2015. május 20-i 2015/849 irányelve (IV. pénzmosási irányelv), valamint az Európai Parlament és Tanács 2018. május 30-i (EU) 2018/843 irányelve (V. pénzmosási irányelv). In: Dr. JACSÓ Judit – Dr. UDVARHELYI Bence: A pénzmosás elleni küzdelem Magyarországon. In: FARKAS-DANNECKER-JACSÓ (szerk.): *Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kiberbűnözésre*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2019, 296.

12 JACSÓ Judit: A pénzmosás compliance hazai és európai dimenziói a társadalmi innováció tükrében. *Miskolci Jogi Szemle*, 14. évfolyam, 2. különszám, 1. kötet, 2019, 395.

13 Habár pénzmosás megelőzése tárgyában 1991-ben már elfogadásra került az I. pénzmosás elleni irányelv, de az még nem írta elő a tagállamok számára a pénzmosás büntetőjogi üldözését, csupán a magatartás tilalmazását.

14 „Ezek a bűncselekményi területek a következők: terrorizmus, emberkereskedelem és a nők és gyermekek szexuális kizsákmányolása, tiltott kábítószerek-kereskedelem, tiltott fegyverkereskedelem, pénzmosás, korrupció, pénz és egyéb fizetőeszközök hamisítása, számítógépes bűnözés és szervezett bűnözés.” In: Európai Unióról szóló szerződésnek és az Európai Unió működéséről szóló szerződésnek valamint jegyzőkönyveinek és mellékleteinek a 2007. december 13-án Lisszabonban aláírt Lisszaboni Szerződés által bevezetett módosításokkal egységes szerkezetbe foglalt változat (2010/C 83/01) 83. cikk (1) bekezdése. Megjelent az Európai Unió Hivatalos Lapjának 2010. március 30-i, C 83. szám. 1.

15 Az EUMSZ 83. cikk (1) bekezdése szerint az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében elfogadott irányelvekben szabályozási minimumokat állapíthat meg a bűncselekményi tényállások és

7 Dr. AMBRUS István: Büntetőjog 2021 – a pénzmosás újrhangolt tényállása és a hálapénz kriminalizálása. *Büntetőjogi Szemle*, 2020/2., 4.

8 JACSÓ Judit – UDVARHELYI Bence: A Bizottság új irányelvjavaslata a pénzmosás elleni fellépésről az egyes tagállami szabályozások tükrében. *Miskolci Jogi szemle*, 12. évfolyam, 2017/2., 48.

9 AMBRUS István – FARKAS Ádám: *A compliance alapkérdései – az etikus vállalati működés elmélete és gyakorlata*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2019, 112–113.

10 Pl. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/849 Irányelve (2015. május 20.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről, a 648/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról, valamint a 2005/60/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv és a 2006/70/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről (IV. pénzmosás elleni irányelv).

Az EUMSZ 325. cikke továbbá kötelezi az Európai Uniót és annak tagállamait, hogy küzdjenek a csalás és az Unió pénzügyei érdekeit sértő minden egyéb jogellenes tevékenység ellen, így a pénzmosás ellen is.¹⁶ Ezzel összhangban került megalkotásra a 2018/1673 irányelv¹⁷, amely a pénzmosás elleni uniós küzdelemben fontos mérföldkőnek számított, hiszen jellegében tért el a korábbi – így a IV.¹⁸ és az V.¹⁹ pénzmosási – irányelvektől.²⁰ A 2018/1673 irányelvnek való megfelelésből következően pedig a pénzmosás tényállását is felül kellett vizsgálni, amelynek eredményeképpen 2021. január 1. hatállyal módosult a Btk. vonatkozó rendelkezése.

3.2. AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2018. OKTÓBER 23-I (EU) 2018/1673 IRÁNYELV KÖVETELMÉNYE

A 2018/1673 irányelv megalkotása tehát még a pénzmosás ellen folyó, megannyi jogszabályi eszközzel körülbástyázott küzdelemben is jelentőségteljes pontnak számított. Ebből kifolyólag pedig érdemes megvizsgálni azt, hogy a pénzmosás szabályozására irányadó 2018/1673 irányelv tagállamoknak címezve milyen kötelező megfelelést előír, illetve megengedő jellegű rendelkezéseket tartalmaz.

Kötelező erejű	Eltérést engedő
– A többi tagállammal egységes pénzmosás alapcselekményi fogalom meghatározása.	– A pénzmosás alapcselekménye helyett a 3. cikk (1) bekezdés szerinti elkövetési magatartások büntetőjogi szankciótól eltérő szankcióval való büntetése.
– A virtuális fizetőeszközök használatában rejlő új kockázatok megfelelő kezelése.	– Közhivatali betöltő elkövetők szigorúbb büntetése.
– A pénzmosás fogalmának ki kell terjednie a közvetlen és közvetett adókkal kapcsolatos adóbűncselekményekre.	– Az irányelvben foglalt minimumszabályoktól szigorúbb büntetőjogi szabályokat is elfogadhatnak.

a büntetési tételek meghatározására vonatkozóan az olyan különösen súlyos bűncselekmények esetében, amelyek jellegüknél vagy hatásuknál fogva a több államra kiterjedő vonatkozásúak, illetve amelyek esetében különösen szükséges, hogy az ellenük folytatott küzdelem közös alapon nyugodjék. Ezek a bűncselekményi területek a következők: terrorizmus, emberkereskedelem és a nők és gyermekek szexuális kizsákmányolása, tiltott kábítószer-kereskedelem, tiltott fegyverkereskedelem, pénzmosás, korrupció, pénz és egyéb fizetőeszközök hamisítása, számítógépes bűnözés és szervezett bűnözés.

16 Dr. Severin GLASER: Pénzmosás compliance – az európai unió pénzügyi érdekei védelmének egyik eszköze. In: FARKAS–DANNECKER–JACSÓ (szerk.): *Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kiberbűnözésre*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2019, 413.

17 Btk. 465. § ia)–ib) alpontok szerint a pénzmosás tényállása ezen európai uniós jogi dokumentumoknak felel meg.

18 Az Európai Parlament és Tanács 2015. május 20-i 2015/849 irányelve.

19 Az Európai Parlament és Tanács 2018. május 30-i (EU) 2018/843 irányelve.

20 FARKAS ÁKOS – JACSÓ JUDIT – UDVARHELYI BENCE: Az EU pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme – beszámoló az ME ÁJK által koordinált Hercule III projekt eredményeiről. *Miskolci Jogi Szemle*, 2019/1., 170.

Kötelező erejű	Eltérést engedő
– Nemzetközi együttműködés. A pénzmosással kapcsolatos büntetőeljárás során más tagállamok segítése. Hatékony és gyors információcsere.	– Hanyag vagy tudatos gondatlanságból elkövetett pénzmosás büntetése.
– Harmadik országokkal való együttműködés erősítése.	
– Saját jövedelem tisztára mosásának büntetése abban az esetben, ha a bűncselekmény által okozott kárhoz képest további kárt eredményez a vagyon átruházásával, átalakításával, eltitkolásával, vagy elleplezésével.	
– A bűncselekmény megállapítása nélkül is lehetővé kell tenni az azzal kapcsolatosan elkövetett pénzmosás miatt büntetőjogi felelősség megállapítását.	
– A büntetőeljárásnak nem lehet akadálya az, hogy az alapbűncselekményt másik tagállamban vagy harmadik országban követték el.	
– Az irányelvben foglalt minimum szabályoknak való megfelelést biztosítani kell.	
– A pénzmosás büntetési tételének felső határa legalább négy év szabadságvesztésnek kell lennie.	
– A szabadságvesztés kiszabásán kívül egyéb más szankciókat és intézkedéseket is elő kell írniuk (pl. pénzbeli szankciók, közfinanszírozásból való kizárás, egyes kereskedelmi tevékenységek gyakorlásából való kizárás, közhivatali tisztségek betöltésétől való ideiglenes eltiltás).	
– Biztosítani kell az irányelvben meghatározott súlyosító körülmények bíróság általi figyelembevételét.	
– Biztosítani kell a bűncselekmény elkövetési eszközei és az abból származó jövedelem befagyasztását és elkobzását.	
– Biztosítani kell a határokon átnyúló nyomozás lehetőségét.	
– Ugyanazon cselekmény miatt ugyanazon személlyel szemben párhuzamos büntetőeljárást folytató két vagy több tagállam illetékes hatóságainak az Eurojust ²¹ közreműködésével közvetlen konzultációt kell egymással kezdeniük.	
– Sikeres és hatékony nyomozás és büntetőeljárás biztosítása.	

A 2018/1673 irányelv tehát kötelezően átültetendő minimum szabályokat és a szigorúbb fellépésre vonatkozó ajánlásokat fogalmaz meg. Az új virtuális fizetőeszközök megjelenésével együtt járó kockázatok kiküszöbölése érdekében általános jelleggel előírja az azokkal elkövetett pénzmosás ellen való

21 Az Eurojust (Európai Unió Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynöksége) a nemzeti hatóságokkal együttműködve küzd két vagy több országot érintő határokon átnyúló bűncselekmények (pl. pénzmosás, terrorizmus) ellen. Elsődlegesen a szervezett bűncselekmények vonatkozásában teszi lehetővé a tagállamok számára, hogy egy lépéssel a bűnözők előtt járjanak. <https://www.eurojust.europa.eu/about-us/what-we-do>

hatékony fellépés követelményét. Általános jelleggel és a jogalkotóra bízva írja elő továbbá azt is, hogy a pénzmosás alapcselekményének körét minden tagállamban egységesen kell megfogalmazni. A tagállamokkal való közös fellépés célját kívánja elérni azzal, hogy azok együttműködését és a harmadik országokkal való együttműködés előremozdítását is előírja. Konkrétabb szabályokat határoz meg azonban a saját pénz mosásával kapcsolatosan, valamint a büntetési tételkeret felső határának meghatározásával. A büntetések kiszabása kapcsán előírja, hogy a szabadságvesztés mellett mérlegelési jogot kell biztosítani az eljáró bíróságok számára és egyéb más alternatív intézkedések és szankciók kiszabását is lehetővé kell tenni. Az anyagi jogi szabályokon kívül büntető eljárásjogi követelményeket is támaszt a nemzeti jogalkotóval szemben, valamint a ne bis in idem elv, azaz a kétszeres értékelés tilalmának megfelelően előírja, hogy ugyanazon cselekmény miatt ugyanazon személlyel szemben indult büntetőeljárások során az eljáró hatóságoknak egymásra tekintettel, együttműködve kell eljárniuk. Az irányelv rögzíti továbbá, hogy a pénzmosás alapcselekményeit a tagállamok a büntető anyagi jogszabályoktól eltérő jogszabályban is szabályozhatják, amennyiben erre a nemzeti jogi környezet lehetőséget biztosít. Emellett összességében megállapítja, hogy a 2018/1673 irányelvben foglalt minimum szabályoktól szigorúbb szabályokat is megállapíthatnak a tagállamok és erre példákat is statuál (pl. közhivatalt betöltő elkövetők szigorúbb büntetése, gondatlan elkövetési alakzat büntetése).

A 2018/1673 irányelv 1. cikk (2) bekezdése szerint az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalásról szóló irányelv²² hatálya alá tartozó bűncselekményekből származó vagyona elkövetett pénzmosáson kívül az irányelv hatálya a pénzmosás egész területére kiterjed. A 2018/1673 irányelv ezt követő 2. cikkében három alapvető fogalmat határoz meg: a korábban használt alapcselekmény/előcselekmény helyett a 'büntetendő cselekmény', a 'vagyon', valamint a 'jogi személy' fogalmát, amellyel kizárja ezen fogalmak szűkebb körű értelmezését.

A 2018/1673 irányelv továbbá kellő részletességgel előírja anyagjogi szempontból a pénzmosás bűncselekmény elkövetési magatartásainak körét, a bűnsegély, valamint a felbujtás büntetését, illetve azt, hogy a kísérleti fázist megvalósító elkövető is büntethető legyen. Általános követelményként rögzíti, hogy a szankcióknak hatékony, arányos és visszatartó erejűnek kell lenniük. Emellett a természetes személyekkel szembeni szankciók vonatkozásában konkrétan is rögzíti a büntetési tétel felső hataraként a minimum négyéves szabadságvesztést. Súlyosító körülményként határozza meg a bünszervezetben való elkövetést, a jelentős értékre való elkövetést, illetve azt, ha azt a kötelezett szolgáltató (pl. hitelintézetek, pénzügyi intézmények, könyvvizsgálók, szerencsejáték-szervezők)²³ szakmai tevékenységének gyakorlása során követi el. Eljárásjogi szempontból szabályozza a pénzmosással kapcsolatos eszközök elkobzását, valamint a joghatóság megállapítását is. Az irányelv a természetes személyek mellett a jogi személyek büntetőjogi felelősségéről, illetve a velük szemben alkalmazható szankciók köréről is rendelkezik.

²² Az Európai Parlament és a Tanács 2017. július 5-i (EU) 2017/1371 irányelve.

²³ 2015. május 20-i (EU) 2015/849 európai parlamenti és tanácsi irányelv 2. cikk.

4. A MEGFELELÉS

A jogszerűen működő gazdasági piac védelme érdekében Magyarország büntetőjogi és az azon kívüli eszközökkel is fellép a pénzmosás ellen. A büntetőjogon kívüli pénzmosás elleni eszközök közé soroljuk a cselekmény kiszűrése, felkutatása, valamint megelőzésének céljából megalkotott jogszabályok összességét. Ebben a körben az elmúlt években jó néhány jogszabály született.²⁴

A hatályos Btk. pénzmosás tényállása háttérjogszabályként a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2017. évi LIII. törvényre (a továbbiakban: Pmt.)²⁵ hivatkozik. A Pmt. szabályozza²⁶ a pénzmosásos esetek kiszűrése és megakadályozása érdekében többek között az ügyfél-átvilágítás kötelezettséget, a tényleges tulajdonosi információk központi nyilvántartását és a kockázattértékelés készítésének kötelezettségét, amely kiemelten fontos a pénzmosás első fázisában, az elhelyezésszakaszban.²⁷ Az itt meghatározott rendelkezések elsődleges célja a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása tilalmának hatékony érvényesítése érdekében annak megelőzése és megakadályozása, hogy a büntetendő cselekmények elkövetéséből származó pénz vagy pénzben kifejezhető értékkel bíró dolog a pénzmosás szempontjából veszélyeztetett tevékenységeken keresztül kerüljön tisztára mosásra, valamint hogy a terrorizmust pénzzel vagy pénzben kifejezhető értékkel bíró dologgal támogassák.²⁸ A Pmt. részletes eszközrendszerrel dolgozik a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozás ellen, és kiemelt hangsúlyt fektet a kockázatalapú megközelítésre, az ügyfél-átvilágítási kötelezettségre, valamint a bejelentési kötelezettség teljesítésére.²⁹

A pénzmosás elleni küzdelem büntetőjogi eszköze a Btk. pénzmosást szabályozó tényállása, amely számos koncepcionális változáson esett át a közösségi jogi szabályozás és a szervezett bűnözés elleni fellépés erősítése okán. A 2018/1673 irányelvnek való megfelelés a pénzmosás tényállást 2021. január 1-jétől az alábbiak szerint módosította.

A korábbi 2021. január 1-jét megelőzően hatályos törvényi rendelkezés a jelenleg hatályos tényállást összehasonlítva

²⁴ Az Európa Tanács pénzmosásról, a bűncselekményből származó jövedelmek felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról, valamint a terrorizmus finanszírozásáról szóló, Varsóban, 2005. május 16-án kelt Egyezménye kihirdetéséről, valamint a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2007. évi CXXXVI. törvény módosításáról szóló 2008. évi LXIII. törvény, a Közösség területére belépő, illetve a Közösség területét elhagyó készpénz ellenőrzéséről szóló, 2005. október 26-i 1889/2005/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet végrehajtásáról szóló 2007. évi XLVIII. törvény, az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezmény kihirdetéséről szóló 2006. évi CI. törvény, a pénzmosásról, a bűncselekményből származó dolgok felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról szóló, Strasbourgban, 1990. november 8-án kelt Egyezmény kihirdetéséről 2000. évi CI. törvény, valamint a takaréketekről szóló 1989. évi 2. törvényerejű rendelet. <https://www.mnb.hu/felugyelet/szabalyozas/penzmosas-ellen/kotelezo-es-iranyado-szabalyok/hazai-jogszabalyok>

²⁵ Kihirdetve: 2017. május 26. Hatálybalépése: 2017. június 26.

²⁶ A Pmt. a IV. pénzmosási irányelv átültetése és a Moneyval ötödik körös vizsgálatára tett ajánlások végrehajtása érdekében került megalkotásra.

²⁷ Lásd bővebben a bevezetésben ismertetett pénzmosás folyamatánál.

²⁸ Pmt. preambuluma.

²⁹ NAGY Henriett: A pénzmosás magyarországi jogi szabályozásának vázlat. *Magyar Rendészet*, 2020/1., 97.

2021. január 1. előtt hatályos pénzmosás tényállása	2021. január 1. után hatályos pénzmosás tényállása
Aki más által elkövetett büntetendő cselekményből [...]	Aki a büntetendő cselekményből [...]
dolgot	vagyont
Alapeseti tényállás: 399. § (1) bekezdés: – átalakítja, – átruházza, – pénzügyi tevékenységet végez, – pénzügyi szolgáltatást vesz igénybe abból a célból, hogy – eredetét eltitkolja, – elleplezze, – az elkövetett büntetendő cselekmény elkövetőjével szemben folytatott büntetőeljárást megghiúsítsa – eredetét eltitkolja vagy elleplezi, – fennálló jogot (vagy jogban bekövetkezett változásokat) eltitkolja vagy elleplezi, – helyét (vagy helyének változását) eltitkolja vagy elleplezi. + (2) bekezdés: – magának vagy harmadik személynek megszerzi, – megőrzi, – kezeli, – használja, – felhasználja, – ellenértéken más anyagi javakat szerez ha a dolog eredetét az elkövetés időpontjában ismerte. + (3) bekezdés: – gazdasági tevékenység gyakorlása során használja fel, – pénzügyi tevékenységet végez, – pénzügyi szolgáltatást vesz igénybe – a dolog eredetének leplezése, titkolása céljából. Büntetési tétel: 1 évtől 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.	Alapeseti tényállás: 399. § (1) bekezdés: – eredetét (vagy ennek változását) elfedi vagy elleplezi, – fennálló jogot (vagy ennek változását) elfedi vagy elleplezi, – helyét (vagy ennek változását) elfedi vagy elleplezi. + (1) bekezdés: – mástól átvesz, – elrejtí, – átalakítja, – átruházza, – elidegenítésében közreműködik, – felhasználja, – pénzügyi tevékenységet végez, – pénzügyi szolgáltatást vesz igénybe (vagy erről rendelkezik) abból a célból, hogy – eredetét (vagy változását) elfedje vagy elleplezze, – fennálló jogot (vagy változását) elfedje vagy elleplezze, – helyét (vagy változását) elfedje vagy elleplezze. + (2) bekezdés: – mástól való átvétellel, – elrejtésével, – átalakításával, – átruházásával, – elidegenítésben való közreműködésben, – felhasználásával, – pénzügyi tevékenységgel, – pénzügyi szolgáltatás igénybevitelével (vagy arról való rendelkezéssel) – közreműködik a mással szembeni vagyonekhoz, illetve vagyonvisszaszerzés megghiúsításában, – mással szemben szembeni vagyonekhoz, illetve vagyonvisszaszerzés megghiúsítására törekszik. + (3) bekezdés (más által elkövetett büntetendő cselekményből származó vagyont): – megszerzi, – felette rendelkezési jogosultságot szerez, – megőrzi, – elrejtí, – kezeli, – használja, – felhasználja, – átalakítja, – átruházza, – elidegenítésben közreműködik. Büntetési tétel: jelentős értéket meg nem haladó értékre elkövetve 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Minősített esetei: 399. § (4) bekezdés: – üzletszerűen; – különösen nagy vagy azt meghaladó értékre, – a 399. § (4) bekezdés c) pontja³⁰ szerinti jogi személy tisztségviselőjeként vagy alkalmazottként; – hivatalos személyként, – ügyvédként. Büntetési tétel: 2 évtől 8 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.	Minősített esetei: 399. § (6) bekezdés: – különösen nagy értékre, – jelentős értékre – üzletszerűen, – a Pmt.-ben meghatározott szolgáltatóként, annak tisztségviselőjeként vagy alkalmazottjaként a szolgáltató tevékenységével összefüggésben, – hivatalos személyként. Büntetési tétel: 2 évtől 8 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. + 399. § (7) bekezdés: – különösen jelentős értékre, – különösen nagy értékre – üzletszerűen, – a Pmt.-ben meghatározott szolgáltatóként, annak tisztségviselőjeként vagy alkalmazottjaként a szolgáltató tevékenységével összefüggésben, – hivatalos személyként. Büntetési tétel: 5 évtől 10 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
Pénzmosás elkövetésében való megállapodás 399. § (5) bekezdés Büntetési tétel: 2 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.	Pénzmosás előkészülete Büntetési tétel: 1 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
Gondatlan alakzata: 400. § (1) bekezdés: Más által elkövetett büntetendő cselekményből származó – gazdasági tevékenység gyakorlása során felhasználja, – pénzügyi tevékenységet végez, – pénzügyi szolgáltatást vesz igénybe és gondatlanságból nem tud a dolog ezen eredetéről Büntetési tétel: vétség miatt 2 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. + 400. § (2) bekezdés: – különösen nagy vagy azt meghaladó értékre, – 400. § (2) bekezdés b) pontja³¹ szerinti jogi személy tisztségviselőjeként, vagy alkalmazottjaként, – hivatalos személyként. Büntetési tétel: 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.	Gondatlan alakzata: 400. § (1) bekezdés: Más által elkövetett büntetendő cselekményből származó vagyron – elrejtése, – átalakítása, – átruházása, – elidegenítésében közreműködése, – felhasználása, – pénzügyi tevékenység végzése, – pénzügyi szolgáltatást igénybevétele (vagy erről rendelkezik) és gondatlanságból nem tud a vagyron eredetéről Büntetési tétel: vétség miatt 2 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. + 400. § (2) bekezdés: Az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt – különösen nagy vagy azt meghaladó értékre, – a Pmt.-ben meghatározott szolgáltatóként, annak tisztségviselőjeként vagy alkalmazottjaként a szolgáltató tevékenységével összefüggésben; – hivatalos személyként. Büntetési tétel: vétség miatt 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
Büntetési akadály: – Gondatlanul elkövetett pénzmosás miatt, ha a hatóságnál önként feljelentést tesz és az elkövetés körülményeit feltárja. + A bűncselekmény még nem vagy csak részben fedezték fel.	Büntethetőségi akadály: – Felbújtó vagy bűnsegéd a 399. § (3) és (4) bekezdésében meghatározott bűncselekményt az általa elkövetett büntetendő cselekményből származó vagyronra követi el. – Gondatlanul elkövetett pénzmosás miatt, ha a hatóságnál önként feljelentést tesz és az elkövetés körülményeit feltárja. + A bűncselekményt még nem vagy részben fedezték fel.
Ha a törvényben előírt bejelentési kötelezettségének nem tesz eleget, vétség miatt 2 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.	Ha a törvényben előírt bejelentési kötelezettségének nem tesz eleget, vétség miatt 2 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
–	Szabálysértési alakzata: 462. § (2) bekezdés g) pont: „a pénzmosást ötvenezer forintot meg nem haladó értékre, a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény 177. § (1a) bekezdésében³² meghatározottak szerint”

30 „pénzügyi intézmény, befektetési vállalkozás, árutőzsdei szolgáltató, befektetési alapkezelő, kockázati tőkealap-kezelő, tőzsdei, központi értéktári vagy központi szerződő fél tevékenységet végző szervezet, biztosító, viszontbiztosító vagy független biztosításközvetítő, illetve önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, magánnyugdíjpénztár vagy foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató intézmény, szerencsejáték szervezésével foglalkozó szervezet, vagy szabályozott ingatlanbefektetési társaság [...]”

31 „pénzügyi intézmény, befektetési vállalkozás, árutőzsdei szolgáltató, befektetési alapkezelő, kockázati tőkealap-kezelő, tőzsdei, központi értéktári vagy központi szerződő fél tevékenységet végző szervezet, biztosító, viszontbiztosító vagy független biztosításközvetítő, illetve önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, magánnyugdíjpénztár vagy foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató intézmény, szerencsejáték szervezésével foglalkozó szervezet, vagy szabályozott ingatlanbefektetési társaság [...]”

32 A Szabstv. 177. § (1a): „Aki lopásból, sikkasztásból, csalásból, hűtlen kezelésből, rablásból, kifosztásból, zsarolásból vagy jogtalan elcsátításból származó dolgot vagyoni haszonszerzés végett ötvenezer forintot meg nem haladó értékben megszerez, elrejt vagy elidegenítésében közreműködik, szabálysértést követ el.”

levonható az a következtetés, hogy a pénzmosás bűncselekményének köre alá jóval több jogellenes cselekmény tartozik, mint eddig és ehhez differenciáltabb szankciórendszer is tartozik. Egyrésről dolog helyett vagyona kiterjedően határozza meg az elkövetési magatartásokat, másrészt három alapeset helyett négy alapesetben szabályoz. A korábbi tényállás elkövetési magatartásait – a dolog eredetének tudatában való dolog ellenértékén való más anyagi javak szerzésén kívül – megtartja. Ezt egészíti ki hét új elkövetési magatartással, mégpedig az elkövetési tárgy mástól való átvételével, elrejtésével, elidegenítésben való közreműködéssel, arról való rendelkezéssel, mással szembeni vagyonekbevitel, vagy vagyonvisszaszerzés megfiújtásában való közreműködéssel, vagy megfiújtásra törekvéssel, valamint az elkövetési tárgy feletti rendelkezési jogosultság megszerzésével. Az alapeseti tényállást a törvény korábban egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel szankcionálta, jelenleg viszont a felső határt határozza meg abban az esetben, ha a pénzmosást ötvenmillió forintig terjedő összegre követik el. A hatályos törvény szerint ugyanis, amennyiben a pénzmosást ötvenezer forintot meg nem haladó értékre követik el, úgy a Btk. 469. § (2) bekezdés g) pontja szerint a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban: Szabstv.) 177. § (1a) bekezdésében meghatározottak szerint szabálysértési eljárás hatálya tartozik. Ez azonban nem minden büntetendő cselekmény vonatkozásában állapítható meg, hanem csak a Szabstv. 177. § (1a) bekezdésében meghatározott nyolc bűncselekmény vonatkozásában.

A pénzmosás minősített esete is kibővült az érték nagyságához mérten, azzal, hogy az ügyvédi minőségben való elkövetés nem kerül külön nevesítésre, hiszen a Pmt. hatálya – többek között – az ügyvédre és az ügyvédi irodára is kiterjed.³³ A minősített esetek körének bővülését jelenti az is, hogy a taxatív felsorolás helyett a törvény a Pmt.-re utal, és a Pmt. hatálya alá tartozó szolgáltatóként, tisztviselőjeként vagy alkalmazottjaiként jelentős értékre történő elkövetésének esetét bünteti. A hatályos törvény egységesen az előkészületet is szankcionálja, és azt egy évig terjedő szabadságvesztés kiszabásával bünteti. Ezzel a korábbi elkövetésben való megállapodás előkészületi magatartást magába olvasztja és további, előkészületi magatartásokkal bővíti a büntetési lehetőséget, így azt, aki a bűncselekmény elkövetése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket biztosítja, az elkövetésre felhív, ajánlkozik, vagy vállalkozik.³⁴ A pénzmosás gondatlan alakzatát a korábbi szabályozással összevetve levonható az a következtetés, hogy ebből a szempontból is szélesebb körben, több elkövetési magatartás vonatkozásában rendeli büntetni a törvény. Büntethetőségi akadályt jelent – a korábban hatályos tényállásban is szabályozott – az önkéntes feljelentés gondatlanul elkövetett pénzmosás esetén, amennyiben azt a hatóság nem, vagy csak részben fedezte fel és a feljelentő

az elkövetés körülményeit feltárja. Emellett új büntethetőségi akadálynak minősül, ha felbújtó vagy bűnsegéd a 399. § (3) és (4) bekezdésében meghatározott bűncselekményt az általa elkövetett büntetendő cselekményből származó vagyona követi el (pl. felbújtóként szándékosan rábírja az elkövetőt, hogy az általa elkövetett csalásból származó vagyona átvételével működjön közre a vagyonekbevitel, vagy vagyonvisszaszerzés megfiújtásában).³⁵

5. SZERVEZETI FELLÉPÉS

5.1. NEMZETKÖZI ÖSSZEFOGÁS

A pénzmosást szabályozó nemzetközi dokumentumok³⁶ mellett fontos megemlíteni azokat a nemzetközi szervezeteket is, amelyek határokon átnyúlóan, összefogott erővel küzdenek a bűncselekmény ellen. Ezek közé tartozik az OECD mellett működő Financial Action Task Force on Money Laundering (a továbbiakban: FATF) kormányközi szervezet, amelyet 1987 júliusában hoztak létre, és amelynek kiemelt eszköze a 2012. február 16-án revideált Negyven Ajánlás.³⁷ A FATF egy olyan, a hét gazdasági vezető (G7) által létrehozott nemzetközi szervezet, amelynek elsődleges feladata az egyes országokban kimunkált nemzeti programok összehangolása és a hatóságok közötti kapcsolatok megerősítése, amelynek keretében a pénzmosás területén megalkotott nemzetközi standardok betartása felett folyamatos kontrolltevékenységet lát el.³⁸ A pénzmosás hatékony fellépése érdekében a FATF azonosítja azon országokat, amelyek a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása szempontjából stratégiai hiányosságokkal küzdenek és emiatt kockázatosnak minősülnek. A FATF továbbá amennyiben azt szükségesnek ítéli meg, felhívja az érintett országokat egy akcióterv kidolgozására, valamint a hiányosságok határidőn belüli felszámolására.³⁹ A FATF végül a magas kockázatú országokról egy mindenki által hozzáférhető jelentést tesz közzé.⁴⁰

A pénzmosás elleni fellépésben fő feladatot lát el továbbá az 1995-ben létrejött EGMONT GROUP is. Az EGMONT GROUP a tagállami pénzügyi információs egységek (a továbbiakban: FIU) – amelyet bővebben a következő pontban kívánok vizsgálni – hatékonyabb együttműködése érdekében

35 A ne bis in idem (kétszeres értékelés tilalmának elve) elvével összhangban ebben az esetben a felbújtó ezen magatartásáért nem, de a pénzmosás első két alapeseti magatartásának elkövetése miatt büntethető lesz.

36 Lásd továbbá pl. bűncselekményéhez felhasznált eszközök és az abból származó jövedelmek azonosításáról, felkutatásáról, befagyasztásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról rendelkezik a Tanács 2001. június 26-i 2001/500/IB kerethatározata.

37 <https://www.fatfgafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/internationalstandardsoncombatingmoneylaunderingandthefinancingofterrorismproliferation-thefatfrecommendations.html>

38 PINTÉR Beatrix: A pénzmosás elleni küzdelem nemzetközi szervezetei. *Debreceni Jogi Műhely*, 2013/2., 42.

39 <https://www.mnb.hu/felugyelet/szabalyozas/penzmosas-ellen/korlatozo-intezkedesek-szankciok/penzugyi-akciocsoport-fatf>

40 Legutóbb 2024. október 25-én tette közzé az ellenőrzése alá tartozó országokról ('szürke listás' országok) szóló jelentést: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/high-risk-and-other-monitored-jurisdictions/documents/increased-monitoring-october-2021.html>

33 Pmt. 1. § l) pont szerint: „ügyvédre, ügyvédi irodára, európai közösségi jogászra, európai közösségi jogász irodára (a továbbiakban együtt: ügyvéd), kamarai jogtanácsosra, közjegyzőre”.

34 Btk. 11. §.

az Egmont Secure Weben keresztül nemzetközi információcserét hajt végre, amely egy zárt láncú, többszörösen védett és jelszóval biztosított rendszer.⁴¹ Az EGMONT GROUP-nak jelenleg Magyarországgal együtt 167 tagja van,⁴² így a nemzetközi információcsere lehetősége egyre több államban elérhető. Fontos szerepet tölt be emellett az Európai Rendőrségi Hivatal (EUROPOL) is, amely biztosítja a pénzmosásos elemző munkafájlok működtetését ott, ahol még az alaphüccselekmény nem bizonyított. Az EUROPOL a bizonyítottság hiánya ellenére biztosítja a pénzmosás korai szakaszában a tagállamok egymás közötti információcseréjét.⁴³

A FATF és az EGMONT GROUP mellett aktív ellenőrző funkciót tölt be az Európa Tanács Pénzmosás és Terrorizmus Finanszírozása Elleni Szakértői Munkacsoportja (a továbbiakban: MONEYVAL), amely ez ideig több körben is vizsgálta Magyarország pénzmosás elleni fellépésének hatékonyságát. A MONEYVAL a legutóbbi – ötödik vizsgálat (2015–2016) – vizsgálata során – bár a technikai megfelelés területén jelentős hiányosságokat nem azonosított – a pénzmosás elleni szervezetrendszer működését több szempontból is 'alacsony hatékonyságúnak' értékelte. Megállapította, hogy a pénzmosás miatt indult eljárások száma hazánkban azért alacsony, mert a bűnös úton szerzett vagyon utóéletének nyomozó hatóságok általi felkutatása sok esetben elmaradt.⁴⁴ A MONEYVAL vizsgálatát követően másfél év alatt több mint 200 nyomozás indult pénzmosás tárgyában, míg előtte 2010-től 2015 első feléig, azaz öt és fél év alatt 157 nyomozás indult csupán.⁴⁵ Az eredmény értékelésére egy gyakorló bíróból és ügyészekből álló bizottság került felállításra, amelynek feladata a 2015–2017 közötti vádiratok és ügydöntő határozatok elemzése volt. Az elemzés végül több olyan gyakorlatban megjelenő problémát is azonosított, amelyeket jogértelmezéssel már nem, csak a jogalkotás útján lehetett rendezni.⁴⁶

5.2. HAZAI ÖSSZEFOGÁS

Magyarországon a pénzmosás megelőzésében és felkutatásában aktívan vesz részt Magyarország jegybankja, a Magyar Nemzeti Bank (a továbbiakban: MNB), amelynek elnöke

prevenációs céllal rendeleteket⁴⁷ és ajánlásokat⁴⁸ ad ki. E körbe tartozik a MNB által felügyelt szolgáltatókra vonatkozó és a szűrőrendszer kidolgozásának és működtetése minimumkövetelményeinek részletes szabályairól szóló 26/2020. (VIII. 25.) MNB rendelet.⁴⁹ Az MNB emellett napi szintű feladatai teljesítése során is törekszik a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemmel kapcsolatos kötelezettségei teljesítésére, amelynek keretében belső szabályzatokat⁵⁰ alkot, az üzleti partnerekre alkalmazandó azonosítási és értékelési eljárások alkalmazásáról (pl. üzleti értékhatár felett, gyanús esetek kiszűrése, átvilágítás több szinten, ügyletek figyelése, jelzése), szankciós szűrőrendszert működtet, valamint belső képzési program keretében gondoskodik a munkatársak rendszeres képzéséről.⁵¹

A pénzmosás preventív eszközeinek érvényesítése szempontjából kiemelkedő szerepe van a FIU-nak, amely feladata, hogy fogadja a pénzmosás gyanús bejelentéseket és azokat elemezze, értékelje, majd a nemzetközi információcsere érdekében a vizsgálat eredményét továbbítsa. A FIU emellett a pénzmosásos esetekben információkkal segíti elő a hatékony nyomozást.⁵² Magyarország pénzügyi információs egysége a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Központi Irányítás szervezetén belül működő Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Iroda (NAV PEI).⁵³

Mikroszinten a pénzmosás elleni küzdelemben vesz részt a pénzügyi intézetek compliance szakterülete is, amelyek elsődleges feladata az intézmény jogszabályoknak és egyéb sza-

47 Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) T) cikk (2) bekezdés: „Jogszabály a törvény, a kormányrendelet, a miniszterelnöki rendelet, a miniszteri rendelet, a Magyar Nemzeti Bank elnökének rendelete, az önálló szabályozó szerv vezetőjének rendelete és az önkormányzati rendelet. Jogszabály továbbá a Honvédelmi Tanács rendkívüli állapot idején és a köztársasági elnök szükségállapot idején kiadott rendelete.”

48 A Magyar Nemzeti Bank 14/2020. (XII. 17.) számú ajánlása a pénzügyi intézmények és azok közvetítői által megkövetelt, a pénzeszközök forrására vonatkozó információkról, valamint ezen információk igazoló ellenőrzése érdekében a pénzeszközök forrására vonatkozó dokumentumok bemutatásáról, a bejelentések alapjául szolgáló adat, tény, körülmény felismerésének elősegítéséről és a magas kockázattal járó ügyletek bejelentéséhez kapcsolódó intézkedésekről; a Magyar Nemzeti Bank 1/2020. (III. 4.) számú ajánlása a hiányzó adatokkal rendelkező pénzáttalások pénzforgalmi szolgáltató általi kezelésére szolgáló eljárásokról; a Magyar Nemzeti Bank 8/2019. (IV. 1.) számú ajánlása a hitelintézet által közvetlenül, valamint a kiemelt közvetítő útján végzett pénzváltási tevékenységről; a Magyar Nemzeti Bank 7/2019. (IV. 1.) számú ajánlása a pénzügyi intézmények pénzmosási és terrorizmus finanszírozási kockázatainak értékeléséről, és a kapcsolódó intézkedések meghatározásáról; a Magyar Nemzeti Bank 27/2018. (XII. 10.) számú ajánlása a belső védelmi vonalak kialakításáról és működtetéséről, a pénzügyi szervezetek irányítási és kontroll funkcióiról.

49 A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló törvény végrehajtásának az MNB által felügyelt szolgáltatókra vonatkozó, valamint az Európai Unió és az ENSZ Biztonsági Tanácsa által elrendelt pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedések végrehajtásáról szóló törvény szerinti szűrőrendszer kidolgozásának és működtetése minimumkövetelményeinek részletes szabályairól szóló 26/2020. (VIII. 25.) MNB rendelet. Hatályos: 2021. január 1.

50 A belső szabályzat taralmi elemeiről a 21/2017. (VIII. 3.) NGM rendelet rendelkezik.

51 Dr. Korencsi Attila, a Magyar Nemzeti Bank compliance főosztályvezetőjének 2022. február 26-án compliance (megfelelési) szakjogászképzés hallgatóinak tartott előadásából, Miskolci Egyetem.

52 FARKAS-JACsó-UDVARHELYI I. m. 172.

53 <https://nav.gov.hu/penzmosas>

41 PINTÉR I. m. 44.

42 <https://egmontgroup.org/about/>

43 PINTÉR I. m. 46.

44 SINKU Pál: A pénzmosás miatti bűnügyek gyakorlata – Az ügyészi jogalkalmazás tapasztalatai. In: BARABÁS A. Tünde és VÓKÓ György (szerk.): *A bonis bona discere – Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*. Budapest, Xenia Okri – PPKE ÁJK, 2017, 135.

45 Dr. Péceli Ádám: A közelmúlt változásai a pénzmosás elleni igazságügyi fellépés területén – megoldásra váró gyakorlati problémák. In: FARKAS-DANNECKER-JACsó (szerk.): *Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kiberbűnözésre*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2019.

46 1688/2017. (IX. 22.) Korm. határozat a Moneyval ajánlásainak végrehajtásáról készült akciótervről. A 1688/2017. (IX. 22.) Korm. rendelet III/F/1. pontja előírta egy gyakorló bírót és ügyészekből álló bizottság felállítását.

bályoknak⁵⁴ való teljes körű megfelelése. Az elmúlt években ugyanis a pénzügyi szféra nézett szembe a legtöbb kihívással, amely miatt létre kellett hozni egy olyan funkciót, ami a szabályoknak való megfelelést és jogszerű működést volt képes biztosítani, azaz a compliance. Ezen terület jelentősége abban mérhető, hogy a vagyoni mozgást rendszerszinten monitorozó pénzintézetek már a kezdeti fázisban képesek kiszűrni a gyanús pénzmozgásokat, amelyeket az illetékes hatóságok felé is jeleznek, így azok jogszerű működése elengedhetetlen. A 20. századi angolszász jogrendszerben létrejött compliance terület annak a felismerésnek volt tehát a bizonyítéka, hogy a folyton változó jogi környezetben a 'megnemfelelősségből' óriási pénzügyi veszteségek is bekövetkezhetnek.⁵⁵ Ennek elkerülése pedig mind a pénzügyi intézmény, mind az állami és összességben az egész európai közösség pénzügyi érdekeinek védelme miatt is fontos.⁵⁶

6. ZÁRÓ GONDOLAT

Összefoglalva megállapítható, hogy a 2018/1673 irányelv által megfogalmazott jogharmonizációs célú minimum követelmények mellett a szigorúbb büntethetőségre irányuló rendelkezéseket⁵⁷ is figyelembe vette a jogalkotó a pénzmosás tényállásának újra szabályozásakor. Ezzel pedig törvényi szinten képes biztosítani a nemzetközi és állami fellépést. Kiemelhető, hogy a korábbi rendelkezéshez képest a 'dolog' fogalma helyett a rugalmasabb és általánosabb 'vagyon' fogalma került szabályozásra. Figyelemmel azonban arra, hogy a 'vagyon' fogalma folyamatosan bővül, a jogalkotó sem kívánta ennél jobban fogalmilag behatárolni. A legnagyobb újításának ugyan-

akkor az tekinthető, hogy a pénzmosás enyhébb esetei is szankcionálásra kerültek, és ezzel együtt az orgazdaság is 'beolvasztásra' került a pénzmosásba, ezzel megoldva a 130 éve önálló orgazdaság és a pénzmosás bűncselekményének elhatárolásával járó jogalkalmazási nehézségeket. A korábbi tényálláshoz képest az új tényállás átláthatóbb, tagoltabb és strukturált rendelkezésekkel segíti a jogalkalmazót. Megfelel a jogbiztonság, normavilágosság és a kiszámíthatóság követelményének, és koherens kapcsolatot teremt a pénzmosás megelőzésének eszközeit szabályozó Pmt.-vel. A törvény ugyanakkor rugalmasan igazodik a különböző esetekhez is úgy, hogy bizonyos fogalmakat nem határol be azok meghatározásával.⁵⁸

A vizsgált új pénzmosás tényállással szemben jogos elvárás ugyanakkor az, hogy az elméleti aspektus mellett a gyakorlat oldaláról is visszaigazolást nyerjen annak hatékony alkalmazhatósága, hiszen az új tényállás minden eddiginél szélesebb magatartási kört ölel fel ezzel rámutatva arra, hogy milyen komplex cselekményről is van szó. Az önálló büntető törvénykönyvi fejezet azonban kellő teret nyújt a jövő eseteihez igazodó nemzetközi jogszabályok és az alkalmazásbeli tapasztalatok szülte újabb büntetési magatartások és elkövetési tárgyak büntetőjogi szabályozásának.

Összességében megállapítható, hogy a jelenlegi jogszabályi környezet kellő alapot biztosít, a bíróságok, a pénzügyi intézetek, a hatóságok, a szakmai és az egyéb szervezetek nemzeti feletti összefogása pedig folyamatos kontroll alatt tartja a pénzmosás és a hozzá kapcsolódó bűncselekmények rendszerszintű elkövetése elleni hatékony fellépést.

⁵⁴ Pl. belső szabályzatok, felügyeleti ajánlások.

⁵⁵ Dr. PETTKÓ-SZANDTNER Judit: Compliance a bankszektorban. In: FARKAS-DANNECKER-JACsó (szerk.): *Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kiberbűnözésre*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2019, 417.

⁵⁶ GLASER i. m. 413.

⁵⁷ Pl. hanyag és tudatos gondatlanságból elkövetett pénzmosás büntetése.

⁵⁸ Pl. vagyon.

Székely Botond Márk*

Lassana Diarra-ügy: a belső piaci verseny és a hivatásos labdarúgók mint munkavállalók szabad mozgásának a korlátozása**

1. BEVEZETÉS

Az elemzés a hivatásos sportolók – jelen esetben labdarúgók – átigazolásával kapcsolatos újabb precedens értékű jogesetre irányul, amelynek főbb aspektusai a verseny korlátozásának tilalma a belső piacon és a munkavállalók szabad áramlása az olykor korlátozó tényezőként felmerülő Nemzetközi Labdarúgó Szövetség (a továbbiakban: FIFA) szabályzata fényében. Az említett alapelvek érvényesüléséhez kapcsolódó kérdések relevanciája nehezen vitatható, hiszen a sportolók átigazolására irányuló ügyletek képezik a sportszféra üzleti dinamikájának és piaci mechanizmusának egyik legjelentősebb alappillért. A professzionális szinten zajló sportszakmai és gazdasági folyamatok unikális gyakorlatot alakítottak ki a játékospiacon, amelyre vonatkozóan a nemzetközi sportszövetségek – mint a sportszféra önszabályozó szervei – speciális szabályzatokat alkottak. Tulajdonképpen a sportjog területén felmerülő problémák jelentős része mögött ez a jelenség áll. Ugyanis a nemzetközi sportszövetségek állami jogalkotáshoz hasonló szabályozási folyamataikból adódóan több olyan sportági norma is született, amelyek kollíziót generáltak az adott nemzetközi sportszövetség szabályzata és az egyes nemzeti jogszabályok, illetve az uniós jog között. A játékosok átigazolására irányuló szabályzat pedig, különösen nehéz területnek bizonyul, ugyanis a FIFA által alkotott átigazolási rendszer több jogi alapelvvel is szemben áll. A labdarúgás sportági szabályozása és az uniós jog kollíziója számos kérdést vet fel, amelyek közül leggyakrabban a játékosokkal kapcsolatban a munkavállalók szabad áramlása, a verseny korlátozásának tilalma és közvetett módon a szerződési szabadság elve kerül előtérbe ismétlődő jelleggel. Ezért a jogeset elemzésének a célja rámutatni az említett alapelvek közvetett módon való korlátozására a FIFA szabályzata által.

2. FONTOSABB TÉNYÁLLÁSI ELEMELK ÉS AZ EUB ELÉ TERJESZTETT KÉRDÉSEK

A jogvita Lassana Diarra labdarúgó játékos átigazolására irányuló törekvése alapján indult, amely során a játékos a FIFA játékosok jogállására és átigazolására irányuló szabályzatában (Regulations on the Status and Transfer of Players, a továbbiakban: RSTP) foglalt korlátozó feltételekbe ütközött. A FIFA szabályzatának vitatott rendelkezései elsődlegesen Diarra állítólagos szerződészegő magatartása miatt kerültek előtérbe. Ugyanis a játékos 2013-ban igazolt az FC Lokomotiv Moscow labdarúgóklubba, azonban egy évvel később, 2014-ben a klub felmondta a játékos szerződését. A klub álláspontja szerint Diarra szerződészegő magatartása miatt mondta fel a négy évre szóló határozott idejű szerződést. Mindezért 20 millió euró értékű kártérítési igényérvényesítést terjesztett a FIFA Vitarendező Tanácsa (Dispute Resolution Chamber, a továbbiakban: DRC) elé. Diarra ellenkérelmében a szerződésből hátralevő időre járó munkabérének kifizetését követelte.¹ A sajtóértesülések szerint a szerződészegő magatartás abban nyilvánult meg, hogy Diarra megtagadta a pályára lépést,² mivel az érintett időszakban vitában állt a klubbal a munkabérét illetően, amely során a klub a munkabérének a csökkentését helyezte kilátásba.³

A francia játékos állítása szerint a DRC előtt folyó ügyben a kilátásba helyezett 20 millió euró összegű kártérítés akadályozta az átigazolásban. Ugyanis a játékos átigazolásában érdekelt klubok visszaléptek az ajánlattételtől, mivel nem kívánták vállalni a kockázatot, miszerint a játékosal egyetemlegesen feleljenek az esetlegesen megítélt kártérítésért. Ennek a veszélye miatt több ajánlattól is elesett Diarra, amelyek közül az EUB az ítéletében a belga labdarúgóklub, a Royal Charleroi Sporting Club által tett ajánlatot nevesíti pontosan, mint

1 FIFA v. Lassana Diarra (C-650/22), [21]–[23].

2 Goal: Ex-Chelsea & Real Madrid midfielder Lassana Diarra wins court case against FIFA in ruling that challenges player contract rules. <https://www.goal.com/en/lists/chelsea-real-madrid-star-lassana-diarra-court-case-against-fifa/blta27a1a9d32e49f60#csbb19ed47565c4565>

3 The Guardian: The Lassana Diarra case: what is it and will it change football like Bosman? <https://www.theguardian.com/football/2024/oct/03/lassana-diarra-case-explained-fifa-european-football>

* Kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.

** Jelen tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, az Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Program keretében készült.

tényállási elemet. A klub ajánlatot tett Diarra számára szerződéskötés céljából, azonban csak azzal a feltétellel igazolta volna a játékost, ha megfelelően bejegyzésre kerül a nyilvántartásba az igazolás ténye és ezáltal jogosulttá válik Diarra a játékra bármely meccsen, amelyre a FIFA, az Európai Labdarúgó-szövetség (a továbbiakban: UEFA), illetve a Belga Labdarúgó Szövetség (a továbbiakban: URBSFA) szervezésében kerül sor. Továbbá írásba foglalt megerősítést kért a FIFA-tól, miszerint nem tartozik egyetemleges felelősséggel a Diarra által okozott károkért a Lokomotiv Moscow klubbal szemben. A belga klub által támasztott feltételekkel kapcsolatban a FIFA válaszul leszögezte, hogy az RSTP vonatkozó rendelkezéseinek az alkalmazására csak az illetékes döntéshozó szerve, a DRC jogosult. Mindezek mellett, az URBSFA egyértelműen elutasította az igazolást a FIFA szabályzatára hivatkozva, miszerint a nemzetközi átigazolási igazolvány (International Transfer Certificate, a továbbiakban: ITC) hiányában nem lehet a játékost átigazolni, amíg azt a korábbi klub nem állítja ki.⁴

Diarra korábbi klubja követelésének részben helyt adott a DRC, és 10,5 millió euró megfizetésére kötelezte a játékost kártérítés jogcímen. Továbbá elutasította Diarra ellenkeresetét az elmaradt munkabér megfizetésére irányulóan. Az ügy Diarra fellebbezése alapján a Nemzetközi Sportdöntőbíróóság (Court of Arbitration of Sport, a továbbiakban: CAS) elé került, amely fenntartotta a DRC döntését, ezért a játékos a Hainaut-i Törvényszékhez nyújtott be fellebbezést. A Törvényszék helyt adott Diarra keresetének, és kötelezte a FIFA-t, illetve a Belga Labdarúgó Szövetséget, hogy egyetemlegesen fizessék meg a játékos számára a követelt összeget. A FIFA fellebbezést nyújtott be a Mons-i Fellebbviteli Bírószághoz, amely előzetes döntéshozatali kérelemmel fordult az Európai Unió Bírószághoz (a továbbiakban: EUB) felé.⁵ A kérelemben megfogalmazott kérdések az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 45. és 101. cikkének az értelmezésére irányultak, miszerint azokkal kollízióban állnak-e a FIFA szabályzatában megfogalmazott elvek, amelyek alapján:

- a játékos és a klub – amelynek szándékában áll igazolni a játékost – egyetemleges felelősséggel tartoznak a játékos és a korábbi klubja között létrejött szerződés jogalap nélküli felmondásából eredő károkért;
- a nemzeti szövetség – amelynek tagja a játékost foglalkoztató korábbi klub – hatáskörében áll elutasítani az ITC kiállítását, amely a játékos igazolásához szükséges, ha a korábbi klub és a játékos vitában áll az adott időszakban?⁶

3. AZ EUB DÖNTÉSE

Az EUB a döntése alapján a játékos és az öt igazoló klub egyetemleges kártérítési kötelezettsége nem állt összhangban az EUMSZ munkavállalók szabad áramlását biztosító 45. cikkel, mivel a FIFA-szabályzat érintett rendelkezései potenciális akadályt jelentettek a játékosok számára, amelyek jelentős

mértékben korlátozták annak a lehetőségét, hogy a játékosok az igazolásukra irányuló, feltételek nélküli ajánlatokat kapjanak más kluboktól. Ennek oka a szerződés felmondása következtében fennálló kompenzáció megfizetésének a kötelezettsége, amely az igazolásra ajánlattevő klubok visszalépését eredményezte, hiszen ez egy olyan gazdasági kockázatot és terhet jelentett, amelyet érthető módon a legtöbb klub nem vállalt. Mindezek a szabályok alkalmasnak bizonyultak arra, hogy hátrányos helyzetbe hozzák azokat a játékosokat, akiknek a lakóhelye vagy munkahelye származási helyük szerinti tagállamban található, és egy másik tagállamban kívánnak munkát végezni egy másik klub kötelékében.⁷ Az EUB ugyanakkor megállapította, hogy az RSTP-ben foglalt rendelkezések – amelyeknek a célja fenntartani a szerződések és csapatok összetételének bizonyos fokú stabilitását – lehetséges eszköze lehet a klubok közötti rendszeres labdarúgó-mérkőzések biztosításának. Ugyanis ez önmagában legitim célnak tekinthető.⁸

Azonban ennek a célnak az elérése érdekében hozott és alkalmazott szabályzat a szükségesnél nagyobb korlátozást valósított meg. Különösen a szerződés felmondásáért járó kompenzáció kiszámításának a módját kifogásolta, amely nem volt kellően egyértelmű, illetve a játékos-ellenőrzési körén kívül eső szempontokat vettek figyelembe vagy a szerződés megkötését követően kialakult körülményekre vonatkoztak. Mindezek mellett, az EUB szintén aránytalannak találta az RSTP-ben foglalt általános vélelmet, miszerint a határozott idejű szerződés játékos általi felmondása esetén a játékos új klubjáról vélelmezni kell, hogy a játékost maga ösztönözte szerződés felmondására.⁹

A fentiekben kifejtetteken túl jelen tényállás alapján sérültek az EUMSZ-ben foglalt versenyszabályok. Az EUB döntése alapján a FIFA-szabályzat vitatott rendelkezései az EUMSZ 101. cikkével is kollízióban álltak, mivel a cikk a belső piaccal összeegyeztethetetlennek minősít *„minden olyan vállalkozások közötti megállapodást, vállalkozások társulásainak döntését és összehangolt magatartást, amely hatással lehet a tagállamok közötti kereskedelemre, és amelynek célja vagy hatása a belső piacon belüli verseny megakadályozása, korlátozása vagy torzítása”*. A cikk értelmezésével kapcsolatban az EUB kitért arra, hogy elvi szinten jogszerűnek minősül, ha egy FIFA-hoz hasonló szervezet a nemzetközi versenyek szervezését és lebonyolítását közös szabályok alá rendeli, amivel a versenyek homogenitását és koordinációját szándékozik biztosítani egy szezonokra felosztott ütemezés szerint. Ugyanis ez alapesetben elősegítheti az érdemeken és esélyegyenlőségen alapuló sportversenyek szervezését. Mindamellet, jogszerűnek tekinti az EUB a FIFA által alkotott azon szabályokat, amelyeknek a célja egy egységes feltételrendszer biztosítása a labdarúgóklubok és játékosok számára a versenyeken való részvételt illetően. Ebből adódóan ezeknek a szabályoknak a betartása érdekében meghatározott szankciók is jogszerűnek tekinthetők.

Ezen analógia mentén az EUB úgy ítélte meg, hogy jogszerű lehet, ha a FIFA bizonyos mértékig a klubok által összeállított csapatok stabilitását kívánja biztosítani egy adott szezonban. Ez akár abban is megnyilvánulhat, hogy egy adott időszak tekin-

⁴ FIFA v. Lassana Diarra (C-650/22.), [24]–[26].

⁵ FIFA v. Lassana Diarra (C-650/22.), [27]–[44].

⁶ FIFA v. Lassana Diarra (C-650/22.), [45].

⁷ FIFA v. Lassana Diarra (C-650/22.), [91]–[92].

⁸ FIFA v. Lassana Diarra (C-650/22.), [102].

⁹ FIFA v. Lassana Diarra (C-650/22.), [106]–[110].

tetében kizárja a munkaszerződések egyoldalú felmondásának a lehetőségét egy szezonra vagy egy évre. Azonban még a labdarúgás sajátosságai és piaci viszonyai sem indokolhatják egy olyan általános korlátozó vagy akadályozó szabályozás alkalmazását, amely az egész Európai Unió területén ellehetetleníti a klubok határon átnyúló versenyben való részvételét. Ez a korlátozás abban nyilvánul meg, hogy a klubok nem tudnak egyoldalúan olyan játékosokat szerződtetni szankciók nélkül, akiket egy másik tagállamban székhellyel rendelkező klub foglalkoztat, vagy a szerződése jogalap nélkül került megszüntetésre.¹⁰

4. A JOGVITA MÖGÖTT HÚZÓDÓ ÁLLANDÓ JELLEGŰ KOLLÍZIÓ

A fentiekben említett uniós joggal kapcsolatos kérdések már többször is felmerültek, illetve az elemzésükre hasonló kontextusban már több alkalommal is sor került a szakirodalomban,¹¹ ugyanis a FIFA visszatérő jelleggel igyekszik a játékospiac működését szűk szabályozási keretek közé szorítani, ami bizonyos szempontok alapján érthető. Ugyanis a labdarúgáshoz kapcsolódó nemzetközi átigazolási tranzakciók száma a 2024-es átigazolási időszakban elérte a 78 742 darabot, amelyek összértéke meghaladta a 8,59 milliárd dollárt.¹² Ezért különös figyelmet igényel a piaci egyensúly fenntartása a játék és az üzlet integritásának megőrzése érdekében, amely alapvetően jogszerű törekvésnek minősül a FIFA részéről, ahogy erre az EUB is rámutatott. Mindezekből adódóan maguk a játékosok is kulcsszerepet játszanak a piac működésében, mivel a sportklubok immateriális javakkal való gazdálkodásában az egyik fő eszközként jelennek meg. Hiszen a klubok közötti megállapodások tárgyát az ő játékejük felhasználásának jogosultsága képezi. Ebből adódóan a FIFA – mint a sportágat igazgató legfőbb szövetség – speciális szabályokkal kontrollálja a magánjogi státusszal rendelkező sportklubok között létrejövő magánjogi jogügyleteket. A kollízió – mint ahogy jelen esetben is – abból ered, hogy az átigazolási rendszer eredeti rendeltetése szerint mindig is a játékosok csapatok közötti szabad mozgását korlátozta.¹³ Ugyanis a versenyek és a bajnokságok ezáltal képesek megőrizni a stabilitásukat, amely biztosítja a mérkőzések kiszámíthatatlan jellegét. Ez az aspektus generálja a sporteseményeken elért eredmények iránti érdeklődést és a fogyasztást a közönség részéről.

E célok által előidézett ismétlődő kollíziós problémát igazolja a Bosman-ügy is, amely precedensjellegéből adódóan jelentős médiafigyelmet kapott, illetve a kutatókat is évekig

foglalkoztatta az EUB ítéletének¹⁴ elemzése. Jelen jogesethez hasonlóan a Bosman-ügy tárgyát is egy átigazoláshoz kapcsolódó vitás szituáció képezte. Ugyan alappal képezheti szakmai vita tárgyát az, hogy a Diarra-ügy – a szaksajtó által használt kifejezéssel élve – „Bosman 2.0.”-nak¹⁵ tekinthető-e, azonban talán vitán felül áll a két ügy hasonlósága a precedensjellegűket illetően. Ugyanis az előbbi ügyben hozott EUB-ítélet gyökeresen átformálta a FIFA átigazolási rendszerét, ezáltal feloldásra került egy évekig működő közvetett korlátozás. Ezért az egyik kérdés jelen üggyel kapcsolatban is az, hogy az EUB döntése milyen módon és mértékben fogja befolyásolni a FIFA átigazolási szabályzatát, illetve ebből adódóan a módosított szabályozás milyen eszközökkel igyekszik megtartani a jelenlegi mértékű kontrollt a játékospiac felett. A döntés hatásának vizsgálatával kapcsolatban elsősorban az említett uniós jogi rendelkezések által garantált jogok érvényesülését érdemes megvizsgálni. Ennek érdekében a hasonló jellegű korábbi jogeseteket és az azok által kirajzolódó ítélkezési gyakorlat ívét szükséges áttekinteni, amelyek már évekkel ezelőtt lefektették az EUMSZ érintett cikkeinek értelmezési keretrendszerét.

Az ügy megítélésével kapcsolatban kétségtelenül figyelembe kell venni az EUMSZ 45. és 101. cikkét, ugyanis egyrészt a Walrave és Koch-ügyben¹⁶ született döntés már tágabb keretek között kimondta, hogy a sporttevékenység az uniós jog hatálya alá tartozik, amennyiben az gazdasági kérdéseket érint. Másrészt, a Mario Mantero-ügyben¹⁷ megállapította az EUB, hogy a labdarúgás egyértelműen gazdasági tevékenységnek minősül, és tilos az állampolgárságon alapuló megkülönböztetés. Ez a döntés előrevetített egy olyan jogértelmezést, amely analógiája mentén elkerülhetetlenül elindult az a folyamat – ahogy arra a fentiekben utaltam – hogy a FIFA szabályzata ismétlődő jelleggel kollíziót generál a sportági célok és az EUMSZ-ben lefektetett alapelvek között. Ugyanis a gazdasági tevékenység fogalma magában foglalja a hivatásos sportolók sporttevékenységét is. Ez alapján merül fel valamennyi átigazolási vita körében az uniós állampolgárokat megillető szabad mozgás joga, illetve a klubok részéről a korlátozás nélküli piaci verseny. Mindezek alapján az EUMSZ által biztosított jogok korlátozásának kérdése alappal merült fel a Bosman-ügyben, amely a legprominensebb döntésnek bizonyult az átigazolási jogviták sorában. A jogvitában hozott döntés szerint a hivatásos sportolók munkavállalónak minősülnek, ha a sporttevékenységüket hivatásszerűen végzik díjazás ellenében egy klub szervezetét képviselve. Továbbá a szerződés nélküli státuszban álló játékosok ettől a ponttól kezdve váltak szabadon igazolhatóvá átigazolási díj megfizetése nélkül. Az átigazolási díj eltörlése a szerződés nélküli státuszú játékosok esetében kiemelkedő jelentőséggel bírt, hiszen ezáltal a játékost foglalkoztató korábbi klub nem tarthatta vissza a játékost egy túl magas átigazolási díj kiszabá-

10 FIFA v. Lassana Diarra (C-650/22.), [143]–[145].

11 A Bosman-ügy vonatkozásában fontos mozzanat volt, hogy a sport miként került az európai jog szabályozási körébe az EUB ítélete alapján. Lásd Kecskés László, Soós Tamás: Kiterjesztette az Európai Bíróság a Bosman ítélet sportolókra vonatkozó kedvezményét. *Európai Jog*, 2003/6., 39–44. Továbbá lásd Stefaan VAN DEN BOGAERT: From Bosman to Bernard C-415/93.; [1995] ECR I-4921 to C-325/08; [2010] ECR I-2177. In: Jack ANDERSON (szerk.): *Leading cases in Sports Law*. The Hague, Springer, 2013, 91–106.

12 FIFA Transfer Report 2024, 9. <https://inside.fifa.com/legal/news/international-transfers-reach-historic-high-in-2024>

13 Simon GARDINER, Roger WELCH: Player trades, free agents and transfer policies in professional sport. In: Michael BARRY, James SKINNER, Terry ENGELBERG (szerk.): *Research Handbook of Employment Relations in Sport*. Northampton, Edward Elgar Publishing, 2016, 333–334.

14 Union Royale Belge des Sociétés de Football Association ASBL v. Jean-Marc Bosman (C-415/93.).

15 Fox Sports: 'Bosman 2.0' brewing as seismic ruling could blow up football's transfer system. <https://www.foxsports.com.au/football/football-2024-lassana-diarra-court-hearing-verdict-details-legal-case-lokomotiv-moscow-contract-bosman-ruling/news-story/47037522c22172c32e5c6a8f30a50886>

16 Walrave and Koch v. Association Union Cycliste (C-36/74.).

17 Gaetano Donà v. Mario Mantero (C-13/76.).

sával, amelynek hatására – ahogy az Bosman esetében is történt – a vásárló klub elállt az átigazolástól.¹⁸

Tulajdonképpen az előbbieken említett ügyekben hozott döntésekre épült a Bosman-ügyben született ítélet, amely korrelációt alkotott a labdarúgók mint munkavállalók és a hivatásos sporttevékenység mint gazdasági tevékenység között. Ezt a kapcsolódási pontot megerősítette az EUB a Superleague-ügyben¹⁹ hozott ítéletével is, amelyben kimondta, hogy a sportszövetségek által alkotott szabályzatok az uniós jog hatálya alá tartoznak, amennyiben azok gazdasági tevékenység szabályozásának a célját szolgálják. Ezen analógia és ítélkezési folyamat teremtette meg a konstans kollíziót az EUMSZ 45. és 101. cikkében foglalt jogok érvényesülése és az átigazolások során alkalmazandó FIFA-szabályok között.

A Diarra-ügy és a Bosman-ügy párhuzamával kapcsolatban fontos hangsúlyozni, hogy a munkavállalók szabad mozgásának érvényesülése alapvetően a szerződés nélküli státuszban álló játékosok igazolásával kapcsolatban merül fel. Látszatra a szerződéses jogviszonyban álló sportolók esetében ez a probléma nem kerül elő. Ezt a feltételezést megcáfolta Nicolas Anelka által felvetett szempontok, miszerint biztosítani kellene a játékosok számára a lehetőséget, hogy felmondják a szerződésüket, ha klubot, azaz munkáltatót szeretnének váltani. Ugyanis – ahogy a Diarra-ügyben is felmerült – alapvető problémát jelent, hogy a játékosok csak kellő jogalappal mondhatják fel a szerződésüket a szezon ideje alatt, különben a jogalap nélküli felmondás esetén kompenzáció illeti meg a csapatot. Tehát a rendes felmondás lehetőségét kizárja a FIFA. Anelka esetében a probléma hátterében az állt, hogy nem kívánta kitölteni az Arsenalnal kötött szerződéséből hátralévő időt, mivel a pályafutását egy másik csapat kötelekében tervezte folytatni. Azonban az Arsenal még nem kívánta elengedni a kötelekéből a játékost és az általa meghatározott átigazolási díjat pedig nem volt hajlandó kifizetni az átigazolás iránt érdeklődő Lazio. Ebben a situációban merült fel a kérdés, miszerint a szerződés felmondásának a korlátozása által ugyanolyan aránytalan jelleggel kerül-e hátrányba a játékos a szabad mozgását illetően, mint a szerződés nélküli státuszban álló játékosok átigazolását akadályozó korábbi szabályok esetében. A kérdés kapcsán kialakult szakmai vita következményeként született az általános álláspont, amely alapján az akkori átigazolási rendszer nemcsak a szerződés nélküli státuszban álló játékosok esetében sértette az uniós jogszabályokat, hanem a szerződéses jogviszonyban álló sportolók átigazolása során is kollíziót eredményezett a FIFA szabályzata.²⁰

5. ÖSSZEGZÉS

A Diarra-ügyben született ítélet ismét megerősítette a FIFA átigazolási szabályzatának jogellenes jellegét, amely egy további elemet adott hozzá a Walrave és Koch-ügy, illetve

a Bosman-ügy óta alakuló ítélkezési gyakorlat ívéhez. Az EUB – meglátásom szerint helyesen – azért kifogásolta a Diarra-ügyben említett kártérítési felelősséggel kapcsolatos általános vélelemre irányuló szabályt, mivel az korlátozza a keresleten és kínálaton alapuló piaci mechanizmusokat. Ugyanis ez a szabály a szerződés nélküli játékost közvetetten a korábbi klubjához köti a kilátásba helyezett kártérítési kötelezettség által. Ez a szabályozási megoldás helyettesítette a Bosman-ügy során jogellenesnek nyilvánított rendelkezéseket a FIFA szabályzatában, mivel a szabályok gyakorlati hatását tekintve a csapatok azonos módon képesek voltak ezáltal visszatartani a játékosokat. Ez a korlátozás közvetett módon érvényesült, ugyanis elsődlegesen nem aránytalan ajánlat elfogadására kényszerítette az átvető csapatot az átadó csapat, hanem a szerződés nélküli státuszban álló játékosok esetében a kieső átigazolási díjat tudták pótolni ezáltal a klubok kártérítés jogcímén. Alapvetően a szerződéses jogviszonyban nem álló játékosért nem kell átigazolási díjat fizetnie az igazoló csapatnak, hiszen a játékos sporttevékenységének a felhasználására irányuló jogosultságot nem kell kiváltania egy másik csapattól. Tulajdonképpen ez a szabályozási környezet arra kényszerítette a klubokat és a játékosokat, hogy várjanak a szerződés lejártáig, vagy mindenképpen jöjjön létre átigazolási jogügylet a csapatok között átigazolási díj ellenében, vagy mindenképpen fizessen kompenzációs díjat a szerződés felmondásáért a játékos vagy az őt igazoló klub. Mindez megakadályozta a csapatokat, hogy egy olyan gazdasági stratégiát folytassanak, amely alapján elsősorban szerződés nélküli státuszban álló játékosokat igazolnak, ezáltal elkerülik a piaci tranzakciókban való részvételt a többi klubbal szemben. A FIFA szempontjából alappal tekinthető ez az eljárás egyfajta jogkerülő magatartásnak, ezért korlátozta a csapatok és a játékosok átigazolási tevékenységét ily módon, hogy a piaci dinamikákat, illetve tranzakciókat elősegítse, ezzel serkentve a labdarúgás gazdasági aspektusait. Az EUB alapvetően legitim célnak ítélte a sportág és a szerződések, illetve a klubok közötti mérkőzések stabilitására való törekvést, azonban mindez nemcsak a játékosok mint munkavállalók szabad mozgását sértette, hanem a piaci versenyt is korlátozta. Meglátásom szerint az EUB döntése arra enged következtetni, hogy egy ekkora szervezet keretein belül működő piac stabilitásának a fenntartása jelentős kockázatokkal jár, mivel a kontroll megtartásának érdekében hozott szabályozás könnyen jogellenesnek minősülhet, tehát a szervezeti érdek sok esetben nem élvezhet prioritást a játékosok szabad mozgásával és a korlátozás nélküli piaci érdekekkel szemben. Ezáltal felmerül az a további kérdés, hogy a jövőben kiszélesedik-e a klubok gazdasági és sportszakmai stratégiája az átigazolásokkal kapcsolatban az eddigi gyakorlathoz képest az ítélet, illetve a módosított FIFA-szabályzat fényében.

18 Az átigazolási ügyekben hozott ítélkezési folyamattal kapcsolatban lásd BERTALDÓ András: Pályára lép: Bosman helyett H. Müller? *Európai Jog*, 2015/6., 7–8.

19 European Superleague Company SL v. FIFA, UEFA, (C-333/21.).

20 GARDINER, WELCH i. m. 340–341.

Tóth Csaba*

A hatálytalan beadványok és a bíróságok hivatalos tudomása, avagy a Kúria Kpkf.39.486/2021/2. számú precedensképes határozata

„Mi az igazi tudás? A tudotról tudni, hogy tudjuk; a nem tudotról pedig tudni, hogy nem tudjuk.”
(Konfuciusz)

1. BEVEZETÉS

Ahogy a címből és az idézetből is kitűnik, alapvetően a tudásról lesz szó jelen tanulmányban. Ezen belül is a bíróságok hivatalos tudomásáról. Miből tájékozódhat a bíróság? Mit tekintünk hatálytalan nyilatkozatnak? Mit és miért kell tudnia a bíróságoknak a hatálytalan nyilatkozatokból? Ezen kérdésekre keresem a választ a Kúria Kpkf.39.486/2021/2. számú precedensképes határozata alapján.

A határozat elvi tartalma a következő: A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) 614. § (3) bekezdése értelmében a hatálytalannak tekintendő nyilatkozatok tartalmát is annyiban figyelembe kell venni, hogy a Pp. 266. §-a értelmében a bíróságnak a hivatalos tudomása alapján rendelkezésre álló adatokat figyelembe kell vennie.

2. A JOGESET ALAPJÁUL SZOLGÁLÓ TÉNYÁLLÁS

Az ügy előzménye a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kormányhivatal Miskolci Járási Hivatalánál indult. Adott ügyfél (későbbi felperes) kérelmet terjesztett elő pártfogó ügyvédi képviselőt engedélyezése és kizárás tárgyában. A kizárási kérelmet az Igazságügyi Minisztérium elutasította, a jogi segítségnyújtás tárgyában előterjesztett kérelmet pedig az elsőfokú hatóság rosszhiszeműsége hivatkozva utasította el. A felperes fellebbezett, és kizárási kérelmet terjesztett elő. A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kormányhivatal a fellebbezéssel kapcsolatban eljár, és az elsőfokú határozatot helybenhagyta. Ezen döntéssel szemben a felperes bírósági felülvizsgálatot kezdeményezett, amelyben a Miskolci Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság járt el. A felperes keresetét elutasította a bíróság, az ügy pedig felülvizsgálati kérelem folytán a Kúria elé került, amely a megtámadott ítéletet hatályon kívül helyezte

és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasította. Az elsőfokú bíróság a Kormányhivatal határozatát megsemmisítette, és új eljárásra kötelezte. Ebben az eljárásban a Kormányhivatal megállapította kizártságát a fellebbezés elintézéséből és az alperesnek (Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kormányhivatal) további ügyintézés céljából megküldte az eljárás iratait.

A felperes személyesen beadott keresetlevelében kérte, hogy az alperest kötelezzék az ügyben történő eljárásra, illetve határozathozatalra, mivel a keresetlevél beadásának időpontjáig nem bírálta el a felperes fellebbezését. Költségmentességi formanyomtatvány csatolásával kérte költségmentesség engedélyezését.

Az elsőfokú bíróság hiánypótlásra hívta fel a felperest, mivel nem volt megjelölve azon jogszabályhely, amely a bíróság illetékességét támasztja alá, illetve a fellebbezési eljárás tárgya is hiányzott. Ezeket a hiányosságokat a felperes pótolta. A pontosított kereseti kérelmet azonban továbbra is hiányosnak találta a bíróság: nem szerepelt a keresetlevelében, hogy mikor, milyen tárgyban indult az alperesnél az eljárás, hiányzott az igazolás arról, hogy az alperes valóban megkapta az ügy iratait, illetve a felperes kihagyta a közigazgatási szerv azon eljárási cselekményeit, amelyek tudomása szerint megtörténtek. Hiányoztak továbbá bizonyítékok és egyéb tényállításokhoz kapcsolódó nyilatkozatok is. A felperes e-mailben kérte a bíróságtól a hiánypótlásra megállapított határidő meghosszabbítását, és jelezte, hogy az alperes a jogi segítségnyújtás iránti kérelmét elutasította, vagyis időközben okafogyottá vált a peres eljárás.

A bíróság a felperes keresetlevelét visszautasította, mivel a felperes joghatályos beadványt nem terjesztett elő határidőben és a hiányosságokat nem pótolta. Az e-mailben kért hosszabbítási kérelmet és a benne foglalt információkat a bíróság nem vette figyelembe, mivel ebben a formában hatálytalannak tekintette. Egy kiegészítő végzéssel a felperes költségmentesség iránti kérelme is elutasításra került.

A felperes fellebbezett mindkét végzéssel szemben. Elsődlegesen a végzések megváltoztatását, a keresetlevél visszautasításának mellőzését és a bíróság kötelezését kérte az eljárás lefolytatására. Másodlagosan a végzések hatályon kívül helyzését és a bíróság új eljárásra való kötelezését kérte. Előadta,

* PhD-hallgató, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

hogy a bíróság indokolási kötelezettségének nem tett eleget, továbbá, hogy a bíróság nem vette figyelembe, hogy az akkori veszélyhelyzetben nem lehetett a bíróságon személyesen beadványt előterjeszteni, és mivel a bíróság sem tartott be maradéktalanul minden határidőt, így a felperes beadványa is elkészült. Előadta, hogy a keresetlevél hiányosságait pótolta, amit pedig nem tudott pótolni, azokat a bíróságnak kellett volna beszerezni, mivel az adott igazolás az alperesnél van, amelyet csak a bíróság tud beszerezni és ezt kifejezetten kérte is a beadványában a felperes.

A Kúria a felülvizsgálati eljárás keretében megállapította, hogy a felperes jogorvoslati kérelme alapos és az elsőfokú bíróság jogszerűtlenül utasította vissza a keresetlevelet. Többek között szükségtelen volt a hiánypótlásra felhívás és a keresetlevél tartalmából egyértelmű volt, hogy a felperes mulasztási pert indított, egyebekben pedig helyesen adta elő érveit. Mindezek alapján tehát a hiánypótlásokra való felhívások szükségtelenek voltak. A Kúria kiemelte, hogy ugyan az e-mail formájában benyújtott beadvány hatálytalan beadványnak minősül, azonban ekképpen a bíróságnak hivatalos tudomása lett az eljárás okafogyottá válásáról. A bíróság tehát a hivatalos tudomásszerzés miatt köteles lett volna figyelembe venni ezen tényeket, hiszen a Pp. 266. § (2) bekezdése értelmében a hivatalból ismert tényeket akkor is köteles figyelembe venni a bíróság, ha azokra a felek nem hivatkoztak, vagyis a bíróság jogsértő módon járt el az ügyben.

A Kúria mindezek alapján az elsőfokú bíróság végzését hatályon kívül helyezte és új eljárás lefolytatására, valamint új határozat hozatalára kötelezte. A költségmentesség tekintetében is azt állapította meg, hogy jogszerűtlen volt, hiszen maga a keresetlevél visszautasítása is az volt.

3. A KÚRIA HATÁROZATÁNAK ELVI TARTALMA

A Kúria precedensképes határozatának elvi tartalma akként összegezhető, hogy egy bíróság hivatalos tudomást szerezhethet hatálytalan beadványokból is, ekként a bíróságnak bármilyen e-mailben érkező iratból, beadványból, üzenetből származhat hivatalos tudomása. Ezt a következtetést a Kúria közigazgatási ügyben eljáró tanácsa különösebb jogi okfejtéssel nem támasztotta alá. A fő kérdés az, hogy ezt az értelmezést miképp lehet számonkérni a bíróságokon? A jogesetben részletezett tényállás szerint az alperesnek nem volt tudomása arról, hogy a felperes egy hatálytalan beadványban nyilatkozik olyan információról, amely így a bíróság hivatalos tudomására jut, és alapvetően megváltoztatja a keresetlevél és ezzel együtt a per sorsát. A Kúria hivatkozott határozata egyértelmű állásfoglalás mellett, hogy a bíróságokhoz bármilyen, e-mailben érkező információt hivatalból fel kell dolgozni, és az adott perben annak relevanciát kell tulajdonítani.

A Pp. 614. § (3) bekezdése alapján a beadvány elektronikus levélcímről történő benyújtása nem minősül elektronikus úton történő benyújtásnak, továbbá a bíróság csak e törvényben meghatározott esetben továbbíthat iratot a fél elektronikus levélcímére. Ez alapján, ha hatálytalan minősül egy beadvány, akkor logikus, hogy azt érdemben nem vizsgálja a bíróság. Pontosabban: nem volt kötelezettsége, azonban

a Kúria kifejtett határozata alapján most már köteles részletelesen megvizsgálni az e-mailben érkező beadványokat is, hiszen a benne foglalt információk hivatalos tudomására jutnak az e-mail beérkezéssel és megnyitásával. Ezzel meglátásom szerint a Pp. 614. § (3) bekezdésében írt rendelkezés értelmét veszti.

A polgári perjogi szakirodalom eddig megszorítóan értelmezte a hivatalos tudomás tartalmát.¹ Ezzel nem egyeztethető össze a Kúria ismertetett tartalmú határozata, mely olyan szempontból mindenképp mérőföldkönek tekinthető, hogy megnyitja a tudományos vita lehetőségét a bíróságok hivatalos tudomásának definiálását, illetve a hatálytalan beadványok jogi sorsát és megítélését illetően.

4. „A TÖRVÉNY SZÖVEDÉKE MINDIG FÖLFESLIK VALAHOI”²

A Pp. 266. §-a szabályozza a bizonyítás nélkül megállapítható tények körét, melyek között megtalálhatjuk a bíróságok hivatalos tudomását a köztudomású tények mellett. Elsődlegesen érdemes e két fogalmat elhatárolni egymástól.³

A köztudomású tények fogalmát nem határozza meg a Pp., feltehetően ennek az a magyarázata, hogy csak általánosan lehetne kifejtetni a tartalmát, illetve az esetleges behatárolás korlátozhatná a gyakorlati alkalmazást is. A törvény tulajdonképpen annyit említ, hogy az lesz köztudomású tény, amit a bíróság is annak tekint. A szakirodalmi álláspontok alapján köztudomásúnak az a tény tekinthető, amelyet az emberek meghatározott csoportjai ismernek és egyébként valónak fogadnak el. A bíróság azonban ettől még nem mindenképpen rendelkezik ezeknek a tényeknek az ismeretével, sőt maga a bíróság is informálódik például az internetről vagy más forráshelyről. Nem kell bizonyítani a köztudomású tényeket, mi több, az sem feltétlen szükséges, hogy a fél a köztudomású tényt állítsa, mivel azokat a bíróság hivatalból veszi majd figyelembe. A bíró szubjektív értelmezésének és a személyes ismereteinek ugyancsak nagy szerepe lehet az eljárásban.⁴

A köztudomású tények tekintetében tehát csak akkor nem szükséges a bizonyítás,⁵ ha maga a bíróság is kinyilvánítja a rájuk vonatkozó tudomását. Ez azért is elengedhetetlen eleme a pernek, mert nincs garancia arra, hogy a köz tudomása abszolút megegyezne a valósággal, egyébként pedig az sem feltétlen biztos, hogy a bíróság olyan ismeretet szerzett, amely helyes. A Pp. 266. § (4) bekezdése értelmében a bíróság köteles

1 NAGY Adrienn: Bizonyítás. In: WOPERA Zsuzsa (szerk.): *Nagykommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019.

2 József Attila költeményei – A magyar líra klasszikusai, Eszmélet. Budapest, Helikon Kiadó, 1998. 383.

3 DÖME Attila: A Pp. 266. §-ához írt magyarázat. In: PETRIK Ferenc (szerk.): *Polgári eljárásjog I–II. – Kommentár a gyakorlat számára*. Budapest, ORAC Kiadó, 2024.

4 Lásd bővebben CSIZMADIÁNE PETHŐ Tímea: A bírói szerepfelfogás jelentősége a bizonyításban. *Jogtudományi Közöny*, 2022/9., 369–377.

5 A bírók perbeli bizonyítási kötelezettségéről lásd bővebben DÖME Attila: A bizonyítás vezérelhetősége a polgári perben. *Jogtudományi Közöny*, 2021/4., 194–199.

tájékoztatni a feleket a határozatának meghozatala előtt, olyan tényeket vett alapul, amelyek tényállítás nélkül is (azaz köz-tudomás vagy hivatalos tudomás) révén alkalmazott, használt fel. Ezzel szemben pedig a feleknek továbbra is lehetősége nyílik az ellenbizonyításra.⁶ Ritkán, de előfordulhat, hogy a bíróságnak egyéb vizsgálódás nélkül is tudomása lehet olyan tényekről, amelyek a pert tekintve relevánsak, és amelyekről a hivatali működés során szerzett tudomást. Nem minősül hivatalos tudomásnak az a releváns ténybeli ismeret, amit a bíróság a felek indítványára beszerzett, más eljárásban felvett bizonyítás eredményét tartalmazó és a periratokhoz csatolt hivatalos iratokból merített,⁷ áll a Pp. 270. §-ában. A bíróság hivatalos tudomásán túl megkülönböztetendők az eljárás előrehaladását szolgáló releváns tények is (például, hogy a felek között már volt vagy éppen per van folyamatban azonos ténybeli alapon azonos jog érvényesítése tárgyában). Ebben az esetben a feleknek az előzetes tájékoztatása, illetve figyelmeztetése szükségtelen, mivel ezeket a tényeket a jogkövetkezmények relációjával már a tárgyalás előtt is figyelembe kell venni.

A tájékoztatás elmaradása, habár súlyos eljárási szabálysértésnek minősül⁸, a hatályos polgári eljárásjogi törvény értelmében nem fogja közvetlenül az ítéletnek a hatályon kívül helyezését eredményezni. A Pp. 373. § (4)–(5) bekezdései lehetőséget biztosítanak ilyen keresetváltoztatásra, illetve az ellenkérelem-változtatásra, ezenfelül pedig az utólagos bizonyításra is. Amennyiben a fél nem él ezzel a jogával, az eljárási szabálysértés nem bír majd az ügy érdemi elbírálására kiható jelentőséggel.⁹

Néhány releváns bírósági határozatot is érdemes megemlíteni: a Győri Ítéltábla Mf.30.065/2021/9. számú határozata a közalkalmazotti jogviszony jogellenes megszüntetése tárgyában született. A határozat elvi tartalma szerint: „A Pp. 149. § (1) bekezdésének, a Pp. 183. § (1) bekezdésének és a Pp. 203. § (1) bekezdésének megsértésével előterjesztett beadvány, rendelkezésre bocsátott bizonyíték jogszabály erejénél fogva hatálytalan, a hatálytalan beadvány nem vehető figyelembe az ügy érdemi elbírálása során akkor sem, ha a bíróság a felet a hatálytalanság tényéről nem tájékoztatta.”

A Győri Ítéltábla a hatálytalan beadványokat elvi éllel elutasítja, és azokat a per elbírálása során nem veszi figyelembe. Ezzel összefüggésben feltehető az a teoretikus kérdés, hogy vajon mitől lesz 'hatálytalanabb' egy hatálytalan beadvány, mint a tanulmányban vizsgált jogesetben szereplő hatálytalan beadványok? Természetesen a két határozat elvi tartalmában különbözik, azonban az ítéltábla határozatában a mögöttes tartalom, vagyis az, hogy a hatálytalan beadványt abszolút

figyelmen kívül kell hagyni, igencsak eltérő szemléletet mutat a Kúria határozatával szemben.

Ugyancsak releváns határozatot hozott a Fővárosi Ítéltábla a Gf.40.138/2022/6. számú határozat (társasági határozat bírósági felülvizsgálata) tárgyában. Elvi tartalma: „A bíróság felhívása nélkül a perfelvételi szakban csatolt beadvány hatálytalan, az abban foglaltak mellőzése helytálló”. Tehát ez esetben sem bír jelentőséggel egy hatálytalan beadvány, hiszen ahhoz joghatások nem fűződhetnek.

Még relevánsabb talán egy kúriai precedensképes határozat: a Kúria Pfv.20.670/2024/5. számú határozata közös vagydon megosztása (házastársi közös vagydon megosztása) tárgyában. Elvi tartalmát tekintve: „A hatálytalan beadványban igazolt teljesítőképességet nem lehet figyelembe venni [Pp. 149. § (1) bekezdés]”.

E három említett határozat elvi tartalma bár hasonló, mégsem hasonlítható össze teljes mértékben a górcső alá vett kúriai határozattal. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ez utóbbi három határozat a jelen tanulmányban bemutatott Kpkf.39.486/2021/2. számú határozat után született. A Kúria jogegységesítő tevékenysége révén nemcsak konkrétumokat fogalmaz meg, de elvi jelentőségű, követendő mintát is nyújt a jogalkalmazóknak. Megítélésem szerint ebből az a következtetés vonható le, hogy a jelenlegi bírósági joggyakorlat szerint a hatálytalan beadványokkal semmilyen feladata nincs a bíróságoknak, hiszen nem bírnak jelentőséggel a jogvita elbírálásában.

Fontos azonban felhívni a figyelmet a Kúria Kvk.39.193/2024/2. számú precedensképes határozatára is, amelyet bírósági felülvizsgálat tárgyában hozott a következő elvi tartalommal: „A jogi képviselő nélkül eljárva, e-mail formájában közvetlenül a Kúrián benyújtott, tartalma alapján bírósági felülvizsgálati kérelemnek minősülő, de a Ve. 223. § (3) bekezdésében rögzített kötelező elemet nem tartalmazó bírósági felülvizsgálati kérelmet a Ve. 231. § (1) bekezdés c) és d) pontjában, valamint (2) bekezdésében foglalt rendelkezés alapján érdemi vizsgálat nélkül el kell utasítani”. Ebből a határozatból az következik, hogy az e-mail nem megfelelő platform a beadványok előterjesztésére, hiszen nem lehetséges az elektronikus aláírás és a dokumentumhitelesítés. Az e-mail formájában benyújtott beadványt tehát nem lehet figyelembe venni, mert ebben a formában hatálytalannak minősül. Ez a precedensképes határozat ekképpen ellentmond a Kpkf.39.486/2021/2. számú precedensképes határozatban foglaltaknak. A 2024-es kúriai határozatban a hivatalos tudomás fel sem merült, márpedig az tény, hogy megvizsgálta a Kúria az elektronikus levelet, ergo tudomása lett bizonyos információkról.

A tanulmány tárgyához újabb adalékul szolgálhat a Kúria Közigazgatási Kollégiumának 2/2021. (XI. 08.) KK véleménye, amelyet a jogszabályi előírásoknak nem megfelelő informatikai módon előterjesztett keresetlevél elfogadhatóságával kapcsolatban alkotott. A véleményben foglaltak szerint: „1. Nem kerülhet sor a keresetlevél visszautasítására, ha a jogi képviselővel eljáró felperes a keresetlevél benyújtásának jogszabályban előírt informatikai módon való előterjesztésében akadályoztatva volt. 2. Az eljáró bíróságnak egyedileg szükséges vizsgálni, hogy a keresetlevél Céglapon keresztül történő előterjesztése lehetetlen volt-e az IKR rendszer hibájából adódóan. A Céglap működésének hibájára vonatkozó nyilatkozatot és

6 EH2002. 761. Ha a bíróság valamely ténymegállapítása a hivatalos tudomásán alapul, akkor erre a felek figyelmét fel kell hívni, mert a bíróság hivatalos tudomásával szemben is lehet helye az ellenkező bizonyításának (1952. évi III. tv. 163. §).

7 Vö.: MAGYAR ÁRON: A közjegyző előtti előzetes bizonyítási eljárásban keletkezett szakértői vélemény perjogi megítélése. *Magyar Jog*, 2024/10., 617–620.

8 BH2007. 12. 416. Az ügy érdemi elbírálására lényegesen kiható eljárási szabálysértésnek minősül, ha a bíróság a korábbi perben hivatalos tudomására jutott tényeket anélkül fogadja el valónak, hogy a hivatalos tudomás forrását megjelölve a felek figyelmét erre felhívna [rég Pp. 163. § (3) bek., 275. § (3) bek.].

9 DÖME I. M.

az azt alátámasztó bizonyítékot a jogi képviselőnek kell előterjesztenie kivéve, ha a hiba köztudomása vagy a bíróságnak tartós hibáról tudomása van.” Mindezek alapján megállapítható, hogy a jogszabályban előírt módon kell benyújtani a keresetlevelet. Ez alól abban az esetben mentesül az eljáró fél, ha akadályoztatva volt az előírt rendszer használatában, nyilván maga a rendszer hibája miatt, vagyis önhibáján kívül eső okból, de ezt szűkítve is kizárólag a rendszerhez köthető hiba folytán. Ezt a rendszerhibát pedig a jogi képviselőnek kell jeleznie nyilatkozat formájában, kivéve, ha a hiba köztudomása vagy a bíróságnak eleve tudomása van/volt a hibáról. Amennyiben tehát a fél – vagy jelen esetben a jogi képviselő – nem a jogszabályban meghatározott módon, platformon nyújtja be a keresetlevelet, akkor a keresetlevél visszautasításának van helye, mivel az ebben a formában hatálytalan beadványnak minősül.

5. EURÓPAI UNIÓS KITEKINTÉS

A határon átnyúló bizonyításfelvétellel kapcsolatosan is felmerült az elektronikus iratok, adatok joghatásának és a hitelesítés módjának a kérdése. 2020 novemberében a bizonyításfelvétellel és az iratkézbítésével kapcsolatos rendeletet fogadott el az Európai Parlament és a Tanács. A 2020/1784/EU rendelet 8. cikkelye kimondja, hogy az elektronikus formátumú iratok joghatással bírnak és azokat kötelező bizonyítékként elfogadni, különösen, hogyha egy decentralizált informatikai rendszeren¹⁰ keresztül történt meg a továbbításuk. A rendelet kimondja továbbá, hogy minősített elektronikus bélyegzőt vagy szintén minősített elektronikus aláírást is alkalmazhatnak az uniós polgárok,¹¹ felek, ezen jogukat pedig a 910/2014/EU rendelet¹² biztosítja számukra.¹³ Az új rendeletben is megjelenik az említett elektronikus rendszereknek az üzemzavara, amely – a Kúria általam példaként hozott egyik határozatához képest pont fordítva – lehetőséget ad arra, hogy eltekinthessenek az elektronikus kapcsolattartás alkalmazásától. Ilyen eset például a nagymennyiségű irattömeg továbbítása során elképzelhető, de itt is feltétel az, hogy más elektronikus, biztonságos platformon történjen a továbbítás,

vagy legvégső esetben postai küldeményként kerüljön elküldésre.¹⁴ Tehát az Európai Unió prioritásként tekint az effajta kapcsolattartásra és nem az úgymond hagyományos, papíralapú modell élvez elsőbbséget.¹⁵

Az viszont egyértelműen kitűnik az uniós jogalkotók gondolatmenetéből is, hogy az e-mail-alapú irattovábbítás nem megfelelő platform. A fentebb hivatkozott végrehajtási rendelet több bekezdésen át sorolja fel, hogy milyen feltételekkel és tulajdonságokkal szükséges kialakítani, illetve bevezetni az elektronikus kapcsolattartást biztosító rendszert. Több biztonsági előírást is tartalmaz, ezek között pedig igencsak kevés illik rá – hogy a legnépszerűbbet említsem – mondjuk egy Gmail szolgáltatásra. Habár megjegyzendő, hogy alapvetően a személyes adatok védelmében élen jár a Google és számtalan biztonsági funkcióval rendelkezik, azonban ezeknek a zöme csupán magát a felhasználót védi, illetve annak a felhasználói fiókját.¹⁶ Ettől azonban nem válik hivatalos levelezésre alkalmas rendszerré, hiszen nem rendelkezik minősített elektronikus hitelesítéssel, illetve aláírással sem.

Ezeket a fent részletezett újításokat egyébként az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye indította el.¹⁷ A sokszor hangoztatott egységes piac nyújtotta szabadságok teljes körű igénybevételét célozták meg. A vélemény 2.4. pontjában így fogalmaz: „Az EGSZB mindig is támogatta a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség EU-n belüli létrehozását, amelyhez többek között az igazságügyi és a polgári ügyekben történő együttműködéssel összefüggő intézkedéseket kell elfogadni, hogy a polgárokat és a vállalkozásokat ne akadályozza és ne tántorítsa el jogaik gyakorlásától a tagállamok igazságszolgáltatási rendszereinek összeegyeztethetlensége vagy összetettsége.”

Megemlíti továbbá, hogy a papíralapú kommunikáció költséges és lassú, évégett is szükséges egy olyan biztonságos elektronikus platform, amelyen keresztül ezek a problémák áthidalhatók.¹⁸

10 'decentralizált informatikai rendszer': az egyes tagállamok felelőssége mellett és irányítása alatt működő nemzeti informatikai rendszerekből és interoperábilis hozzáférési pontokból álló hálózat, amely lehetővé teszi a nemzeti informatikai rendszerek közötti biztonságos és megbízható, határokon átnyúló információcserét. Lásd Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/1784 rendelete (2020. november 25.) a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről (iratkézbítés) (átdolgozás) 2. cikk, Fogalom meghatározások, 2. pont.

11 Bíró Vivien Enikő: Az elektronikus aláírásra vonatkozó hazai és európai uniós szabályozás jogi aspektusai. *Magyar Jog*, 2024/12., 735–742. Lásd még RAUS Csaba: Elektronikus aláírások a közjegyzői eljárásokban. *Közjegyzők Közlönye*, 2020/4., 71–88.; NAGY János Krisztián: A biometrikus kézi aláírás. *Közjegyzők Közlönye*, 2020/2., 37–48.

12 Bővebben lásd Az Európai Parlament és a Tanács 910/2014/EU rendelete (2014. július 23.) a belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról, valamint az 1999/93/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről.

13 MUZSALYI Róbert: A határon átnyúló bizonyításfelvétel új szabályai. *Gazdaság és Jog*, 2021/5., 15.

14 MUZSALYI i. m. 15.

15 2022-ben meg is született az Európai Unió Bizottságának 2022/423 végrehajtási rendelete (2022. március 14.) az (EU) 2020/1784 európai parlamenti és tanácsi rendeletben említett decentralizált informatikai rendszer megvalósítására vonatkozó műszaki leírások, intézkedések és egyéb követelmények megállapításáról.

16 A Google számos biztonsági funkciót jelentett be: <https://nki.gov.hu/it-biztonsag/hirek/a-google-szamos-biztonsagi-funkciot-jelentett-be/> PARTI Katalin: Az elektronikus kommunikáció titkos megismerésével kapcsolatos jogszabályi garanciák Magyarországon. *Miskolci Jogi Szemle*, 2. Különszám, 2/2. szám, 2019. 302–314.

17 Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – a) Javaslat európai parlamenti és tanácsi rendeletre a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyításfelvétel tekintetében történő, a tagállamok bírósági közötti együttműködéséről szóló, 2001. május 28-i 1206/2001/EK tanácsi rendelet módosításáról [COM(2018) 378 final – 2018/203 (COD)]; b) Javaslat európai parlamenti és tanácsi rendeletre a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről (iratkézbítés) szóló 1393/2007/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról [COM(2018) 379 final – 2018/204 (COD)] (2019/C 62/09).

18 A magyarországi igazságszolgáltatás elektronizációjával kapcsolatos problémákat lásd GELENCSÉR Dániel: Eljárásjogi problémák az elektronikus kapcsolattartással összefüggésben. *Kúriai Döntések (BH) Fórum rovata*, 2017/9., 1338–1344.

A magyar igazságszolgáltatásra vetítve az itt olvasottakat megállapítható, hogy az elektronikus kapcsolattartási rendszerünk abszolút megfelel az európai uniós jogi előírásoknak. Amennyiben kizárólag a hazai igazságszolgáltatási eljárásokat vizsgáljuk, megállapítható, hogy a jogalkotó gondoskodott¹⁹ arról, hogy a magyar állampolgárok az elektronikus kapcsolattartási jogukkal élni tudjanak. Rendelkezésre állnak mind a jogi képviselővel eljáró, mind a jogi képviselő nélkül eljáró feleknek az elektronikus adattovábbításra különböző IT-rendszerek.²⁰ A kiszolgáltatottabb, jogi képviselő nélkül eljáró feleknek a Személyreszabott Ügyintézési Felületen egy egyszerű Ügyélkapu+ bejelentkezéssel elérhetők az iForm űrlapok, amelyek használatával törvényben biztosított elektronikus kapcsolattartási jogukkal élhetnek a felek.²¹

6. ÖSSZEGZÉS

A Kúria Kpkf.39.486/2021/2. számú precedensképes határozata szerint bár hatálytalan beadványnak minősül az, ha e-mailben érkezik valamely féltől egy beadvány, mégis figyelembe kell venni a benne foglalt információkat, hiszen

az e-mail megnyitásával hivatalos tudomást szerez a bíróság a beadványokban foglaltakról. Feltehető azonban a kérdés, hogy kötelezhető-e arra a bíróság, hogy minden e-mailt megnyisson? Tegyük fel, hogy a fél így küld üzenetet és egy beillesztett linken helyez el iratokat, egyéb információkat. Köteles-e a bíróság ezeket a linkeket megnyitni? Ugyanis köz tudott, hogy bizonyos linkeket csálók használnak ahhoz, hogy adatokat szerezzenek, aminek a következménye zsarolás lesz. Ha jóhiszemű a fél és abszolút semmi rossz szándék nincs benne, akkor felelősségre vonható-e a bíróság azért, mert elmulasztotta megnézni az adott e-mailt vagy linket és így önhibából nem szerzett tudomást – elvileg – fontos tényekről?

Véleményem szerint a hatálytalan beadványokhoz semmilyen joghatás nem fűződik, azokat úgy kell tekinteni, hogy a fél az adott perbeli cselekményt, nyilatkozatot nem tette meg, a beadványt nem terjesztette elő. Persze, ha a fél a digitális állampolgárságról szóló törvényben biztosított jogával él és elektronikus kapcsolattartást választ, akkor sem az e-mail a megengedett platform, hanem a Személyreszabott Ügyintézési Felületen elérhető iFORM űrlapok²² használatával történhet mindez.

* * * Az Igazságügyi Minisztérium állásfoglalásai, jogértelmezései
az Alkotmánybíróság 60/1992. (XI. 17.) AB határozata értelmében kizárólag szakmai tájékoztatás érdekében készültek,
azoknak bíróságra vagy más hatóságra nézve nincs kötelező ereje. * * *

¹⁹ CSEMÁNÉ Váradiné Erika – VINNAI Edina: Az állam szerepe a digitális egyenlőtlenségek csökkentésében. *Miskolci Jogi Szemle*, 2020. 3. Különszám. 44–55.

²⁰ Bővebben: JUHÁSZ László: A felek, jogi képviselők és a bíróság közötti elektronikus kapcsolattartásra vonatkozó szabályok kérdései. *Gazdaság és Jog*, 2016/11–12., 3–13.; vö.: TÓTH Gabriella: Az elektronikus kapcsolattartás szabályai a polgári eljárásokban a kodifikáció tükrében. *Jogtudományi Közlöny*, 2021/6., 297–304.

²¹ 2023. évi CIII. törvény a digitális államról és a digitális szolgáltatások nyújtásának egyes szabályairól, III. Fejezet: Az elektronikus kapcsolattartás.

²² Egyéb űrlapokkal kapcsolatban részletesebben: TARPAI Zoltán: Űrlapok az elektronikus ügyintézésben. *Jegyző*, 2018/2., 32–33.; BEKECS Andrea: Az ügyfelek tájékoztatása az elektronikus ügyintézésről, a kapcsolattartás formáiról. *Jegyző*, 2018/2., 9–10.

Szőke Péter*

Koltay András: Sajtószabadság. Egy közös európai eszme szabályozása

„A vélemény a világ királynője”
(Blaise Pascal)¹

„A közösségi média egyrészt öröndetes jelenség, másrészt azonban olyan féleszűek légióinak is jogot ad a megszólalásra, akik korábban csak a kocsmában beszélgettek [...], anélkül, hogy a közösségnek ártanának, és hamar elhallgattatták őket. Most [...] ugyanolyan joguk van megszólalni, mint egy Nobel-díjasnak”
(Umberto Eco)²

Az ORAC Kiadó gondozásában jelent meg 2024-ben Koltay András fenti című monográfiája. A szerző a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság elnöke. Gyakorlati szakember, aki egy fontos, hatósági feladatokat is ellátó közintézmény élén állva olyan döntéseket hoz, amelyek azért kerülhetnek a közfigyelem középpontjába, mert éppen a közfigyelmet irányítók és formálók a címzettjei. A szerzőnek nyilván nincs szüksége erre a dicséretre, de az a szellemi apparátus és kutatómunka, amellyel a kötetet megírta, ámulatba ejt. Nem csupán arról van szó, hogy uralhatatlannak látszó mennyiségű hazai, tagállami, európai uniós, amerikai és nemzetközi jogszabályt és esetjogot kezel könnyedén, hanem az általa választott jogterület fejlődését társadalmi és kulturális összefüggésben, imponáló referenciakészlet birtokában segít megérteni. Tárgyalási módja alapvetően az európai jogi megközelítés és kultúra talaján áll, amelynek természetes részeként, sőt, gyarapítójaként hivatkozik újra és újra a hazai szabályozásra. Pillantása mégsem áll meg az Európai Unió határainál, hanem az angolszász jogot célba veszi, amelyet a brexit óta már nemcsak az Atlanti-óceán, hanem a La Manche csatorna is elválaszt a kontinentális jog világától. Az eszmék azonban össze is kötnek. A mű komparatív szemléletének és módszerének köszönhetően az egyik, kirajzolódó tanulság ez: a sajtószabadság európai és amerikai eszméje a különböző hangsúlyok ellenére elválaszthatatlanok genezisükben és evolúciójukban egyaránt.

Koltay könyvében a feltett kérdések talán fontosabbak, mint a válaszok. A szerző látható élvezettel lubickol a technikai és társadalmi változások által alakuló valóságban. A dilemmáknak se szeri, se száma – a válaszok pedig újabb kérdéseket szülnek. Rögtön a címben szerepel az első: vajon összefér-e, s ha igen, hogyan ez a két fogalom: eszme és szabályozás? Ha az eszme a szabadság, akkor ki mit ért alatta? A mélyebb kérdésekre Koltay nemcsak jogtudósoknál és legfőbb bírúknál, hanem filozófusoknál és szociológusoknál is keresi a választ. A szerző egyik állítása az, hogy a sajtószabadság mint közös európai eszme létét egyrészt bizonyossá teszi, hogy vala-

mennyi ország megküzdött érte; másrészt pedig a reá alkotott és alkalmazott, sokrétű joganyagból ki is rajzolódik ennek képe. Mindehhez hozzáteszi, hogy az eszme az európaiságon kívül a nemzeti identitásoktól is elválaszthatatlan. Az identitást a szerző történeti kategóriaként értelmezi. A jelenlegi német alkotmányos identitást például a nácizmus, az antiszemitizmus és a háború megtagadása: ennek része a sajtószabadságnak az a felfogása, amelynek az állami ellenőrzés nem, viszont az emberi méltóság tiszteletben tartása korlátját képezi. De erős identitásképző eleme a szólás és sajtószabadság az angolszász alkotmányosságnak is. Sőt, illusztrálhatná ezt a magyar történelem két forradalma, amelyben sokan egyenesen életüket adták érte. A magyar szabadságharc nem kis részben az áprilisi törvényekben foglalt vívmányok, köztük a sajtószabadság megvédéséért indult.

A szerző a kötet bevezetőjében kitér, később pedig visszavisszatér a szóban forgó szabadságok lehetséges definícióira. Nyomban világossá teszi, hogy a sajtószabadság nem biztosítható egyedül sem az írott, sem az esetjog eszközeivel. Mert a sajtószabadság a társadalom közös élménye – adja meg saját, elegáns definícióját a szerző. A közös élményt viszont sok körülmény képes elrontani, amelyek nem feltétlenül kizárólag jogi jellegűek, hiszen a sajtószabadság kulturálisan meghatározott valóság.

A sajtószabadság keresése az egyensúly keresése – ez a könyv egyik vezérmotívuma. Egyensúlyt kell találni egyén és közösség érdekei között. A kifejezés szabadsága és akár sérülékeny csoportok emberi méltóságának védelme között.

A kötet szerkezete egyszerű. Öt fejezetben négy témára tagolódik, amelyek a szólás, a sajtó, a média és a platformok szabadságát és a rájuk vonatkozó jog. (Egybefűzhetők a 'közlés szabadsága' kategóriájával, amely az 1789-es, máig hatályos Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata 11. cikkében már szerepel.) Ez a négy szabadság, négy fogalom történetileg egymásra épül. Jonathan Sacks gondolata köszön vissza: az emberiség

* Szőke Péter, kutató, Közgazdasági Kutatási Főosztály, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.

¹ Gondolatok 82.

² La Stampa, 2015. június 15.

történelmének igazi forradalmi a kommunikáció forradalmi: a képiírás, betűírás, papirusztekercs, kódex, könyvnyomtatás, újság, rádió és televízió, s végül az internet feltalálása mind a tudás demokratizálását jelentették. A könyvnyomtatás nélkül elképzelhetetlen lett volna a reformáció, a hírlapok nélkül a nemzetállam. Az internet és a közösségi média következményei egyelőre beláthatatlanok. Vajon a demokrácia továbbfejlődésének, vagy valami másnak áll majd a szolgálatába? Netán a demokráciát felváltó hipnokrácia és a *post-truth* korába léptet, amint Jianwei Xun bestsellere sugallja? A szerző világosan érzékelteti a lehetséges fordulatot: az internetes platformok minden korábbinál bonyolultabb szabályozásában elmozdulás figyelhető meg a szabadság biztosítása felől az emberi méltóságot védő korlátozások felé. Figyelemre méltó az új pápa névválasztásának magyarázata: ahogyan XIII. Leó az ipari forradalom, úgy XIV. Leó a digitális forradalom jelentette kihívásokra akar a társadalmi igazságosságnak megfelelő válaszokat javasolni.

Az evolúció iránya más tekintetben is határozott: a szólás-szabadság alig, a sajtó egyszerűbb, a médiaszolgáltatások részletesebb és szigorúbb nemzeti, míg végül az online platformok szabályozása főként uniós jogi – és azt inkább csak kiegészítő – tagállami szabályozás alá esik. A szerző hamar lelövi a poént: a meglévő jogi kereteket alkalmasnak tartja a hagyományos média szabályozására, de az online platformokra nem.

A szólás-szabadság mint a sajtószabadság eredete jelenik meg írásában. Történelmileg és fogalmilag is megelőzi az utóbbit. Már a szólás-szabadság sem volt soha korlátlan, és e korlátok is tovább élnek majd a média vonatkozásában. Koltay gazdag filozófiai hivatkozással alapozza meg az olyan fogalmak használatát és a közöttük lévő dialektikus kapcsolatot, mint szabadság, korlátok, felelősség, igazság, egyén, közösség, állam, demokrácia stb. Könyvének lapjain olyan nevek sorakoznak, mint Milton, J. S. Mill, Macaulay, Kirkegaard, Bentham. A szólás-szabadság értelmezhető az objektív igazság győzelemre segítésének eszközeként (Milton), vagy az igazság kereséseként a szabad vita révén (Kirkegaard); vagy épp azért van rá szükség, mert soha nem lehetek biztos abban, hogy nekem van igazam, és az igazság talán csak az üldöztetés kohójában válik világossá (Mill). Az egyik póluson az igazság transzcendens, a másikon annak technikai definíciója áll. A szerző a filozófiai megalapozáson túl a szólás-szabadság és a demokratikus közélet összefüggését is részletesen tárgyalja: annak legfőbb célja és értelme, hogy az állampolgár részt vegyen a közügyek megvitatásában és eldöntésében.

A szerző a szempontok szerteágazó kifejtése és ütköztetése után szintézisért a legfelsőbb bírói fórumokhoz, az Emberi Jogok Európai Bírósága, az Európai Unió Bírósága és az USA Legfelsőbb Bírósága esetjogához fordul, az utóbbihoz csak tekintés gyanánt, a tanulságos különbségeket és egyezéseket keresve. Az amerikai Legfelsőbb Bíróság minden érvet egybeolvaszt, de talán a demokrácia szempontjait helyezi súlypontba, míg az EJEB mind az egyéni szabadságot, mind a közvitát támogatja.

Már ebben a fejezetben foglalkozik a szerző a gyűlöletbeszéd kérdésével, amely azután végigvonul a másik három nagy terület tárgyalásán is. A nyugati társadalom elvben nem vitatja, hogy az emberi méltóság alapértékként védendő. De hogy

mi tartozik ide, és a védelem hogyan valósuljon meg, az vita tárgyát képezheti. Ameddig az érték-közösség fennáll és kifejezésre is jut, addig a jogi szabályozás másodlagos. A mások méltóságát nem tisztelők kisebbségben maradnak, vitában elhallgathatók. Ám ha a közmegegyezés gyengül arról, hogy milyen értékekre épüljön a társadalom, a korábban szélsőségesnek tartott vélemények képviselői akár többségbe is kerülhetnek. Európa és Amerika némileg különböző módokon reagál a veszélyre: az előbbi a gyűlöletbeszédet tiltással kezeli, míg az USA jogrendszere és kultúrája ettől idegenkedik.

A szólás-szabadság – és mindenfajta szabadság – szabályozása nem lehet más, mint az egyensúlykeresés művészete például az én szabadságom és a másik magánszférája védelme között. Ezt fejezi ki az EJEB ítéleteiben kikristályosodott, immár mindenféle emberi és polgári jog korlátozás legitimitásának hármas feltétele: arányosság, célszerűség, szükségesség. A szerző számos példát idéz a vonatkozó esetjogból, keresve bennük a közös elemeket, elveket. Ezek megegyezhetnek a tagállamokban megjelenő szabályozási elemek és elvek metszetével, de időnként túl is léphetnek ezeken. A gyűlöletbeszédet így például minden európai állam tiltja, jóllehet a fogalomnak nincs közös jogi meghatározása. A holokausz vagy más népiirtások tagadását ugyanakkor nem minden tagállam kriminalizálja: ahol mégis, ott Strasbourg a negacionista megnyilvánulásokról megtagadja a védelmet.

A jogalkotó a sajtószabadság szabályozásakor számtalan kihívással néz szembe. Ki e szabadságjog alanya? A hivatásos újságíró, netán az amatőr blogger is? Vajon az újságíró a lapszerkesztővel vagy a tulajdonossal szemben is megilleti? A médiabirodalomnak is kijár vajon, aki túlhatalmát talán éppen szabad vélemények elhallgattatására használhatja? Még ezt megelőzően: hogyan határolható el egymástól a szólás- és a sajtószabadság? Tartalmuk egybeesik-e, vagy esetleg a média intézményeitől több felelősséget várhatunk és ezért magasabb etikai követelmények elé állíthatjuk, mint az utcai szónokot? Az európai sajtószabadság-felfogásban megjelenik a társadalmi felelősség, míg az amerikai döntően libertárius.

A sajtó- és médiaszabadsággal kapcsolatos másik *leitmotiv* a többletfelelősséggel járó többletjogok kérdése, különösen az a nézet, miszerint azt a médiumot illeti meg a szabadság magasabb foka és fokozott védelme, amelyik közérdekű tartalmat szolgáltat. A különböző jogeseti és szabályozási példákból azonban kiderül, hogy effajta alkat a jog nem írhat elő és nem is támogathat anélkül, hogy a diszkrimináció ingoványos talajára ne tévedne. Másrészt ismételtelen felmerül a felelősség nélküli hatalom problémája, amellyel a sajtó és a média mint a 'negyedik rend' rendelkezik és visszaélhet (Baldwin, Kiplin, Macaulay). Ehhez hasonlóan, vörös fonalként húzódik végig a kötetben annak felismerése, hogy a megannyi, részben ellentétes szempont közötti egyensúlyozás során a tényleges jogok tartalmát inkább a bírói esetjog, mint írott normák határozzák meg – és ez a kontinentális jogra is igaz.

Felvetődik az uniós és a tagállami szabályozás viszonyának hatásköri kérdése. Annak ellenére, hogy az Alapjogi Charta 11. cikke kodifikálja a véleménynyilvánítás és a tájékozódás szabadságát, valamint a tömegtájékoztatás szabadságának és sokszínűségének védelmét, a szabályozás és annak érvényesítése tagállami hatáskörben marad.

A szólásszabadság felől az online platformok felé haladva egyre növekvő volumenű és bonyolultságú szabályozással találkozunk. A legjobb sajtótörvény az, ha nincs sajtótörvény – a klasszikus liberális felfogás szerint. A médiaszolgáltatókra engedélyezési eljárás bevezetése legitim lehet, de teljes platformok, weboldalak, csatornák betiltása a strasbourgi bíróság gyakorlata szerint már nem. Kivéve, ha szankció alá eső orosz hírportálról van szó. Ezeket uniós és tagállami jogszabályok rendre betiltják, s ezek az intézkedések át is mennek a bíróságokon. A kérdés úgy merül fel, hogy ezek a médiumok ténylegesen vajon nem orosz állami szervek-e, fizetett tisztviselőkkel, akik propagandát terjesztenek, tényleges újságírói tevékenység nélkül.

A sajtóbirodalmak kialakulása is veszélyes lehet a sajtószabadságra, amennyiben a pluralizmus ellen hat. Silvio Berlusconi olasz médiamogul a kilencvenes években politikai karrierbe kezdett, és többször is sikerrel indult választásokon a miniszterelnökségért, miközben a médiapiac és a nyilvánosság jelentős része felett ellenőrzést gyakorolt. A német alkotmánybíróság ítélete szerint az állam köteles fellépni a monopóliumok kialakulása ellen ezen a területen is.

A szerző tárgyalja az etikai normák kérdését és azt, hogy ezek jogi úton kikényszeríthetők-e, illetve szerephez jutnak-e bírói ítéletekben. Felmerül, hogy a médiával szemben magasabb etikai elvárásokat lehessen támasztani, mint az utcai szónokokkal szemben. Vagy, ellenkezőleg: az utcai szónoktól is magas etikai sztenderdekkel kelljen megkövetelni. Ezt azonban az utóbbi korlátozásként élheti meg, hiszen nincs a professzionális médiával egy súlycsoportban, így eszközök és módszerek sem állnak feltétlenül rendelkezésére ahhoz, hogy a magasabb szakmaetikai küszöböt megugorja. Egyes országok mégis kodifikálják a gondosság vagy az etikus újságírás követelményét a média munkásaival szemben, ami így jogi kötelezettséggé válhat.

Az újságírói források védelme a sajtószabadság *sine qua non*-ja. Mind az Európa Tanács, mind az Európai Unió joga és bíróságai esetjoga elismeri a forrásvédelmet, kivéve nyomós közérdek eseteit, ha annak érvényesülése másképpen nem biztosítható, amikor is a forrás megnevezése jogi úton mégis kikényszeríthető. A lényeg a bizonyítási teher iránya: a vélelem a forrásvédelem mellett szól, legalábbis a luxemburgi esetjog szerint. A tömegtájékoztatók szabadságáról szóló európai rendelet részletesen kibontja ezt a jogot, tételesen eltiltva a tagállamokat egyes olyan hatósági tevékenységektől, amelyek a forrás kilétének megállapítására irányulnak (lehallgatás, egyéb titkosszolgálati módszerek stb.).

A médiaszolgáltatások szabályozásáról szóló fejezetből kitűnik, hogy a nyomtatott sajtó mellé belépő rádió és televízió szabályozásának indoka eleinte a frekvenciagazdálkodás volt. Amikor azonban ezek az adók az internetre költöztek, a frekvenciakínálat szűkössége nem indokolhatta már a szabályozási igényt. Ekkor az lett a döntő indok, hogy az audiovizuális média a nyomtatott sajtóhoz képest 'invazív' és 'intruzív'. Az uniós hatáskört megalapozza, hogy ez a terület a szolgáltatások szabad áramlására vonatkozó *acquis* hatálya alá tartozik, azaz gazdasági, és nem kulturális tevékenységnek számít. A nemzeti szabályozásoknak így is jut tér. Így a tagállamok a vonatkozó irányelvvel összhangban hozzák létre független médiahatóságukat. Erre különböző megoldások

vannak. Ám a formáljogi függetlenség érvényesülése a társadalmi-kulturális tényezőktől is függ. A tartalomszabályozás nagyobb teret kap itt, mint a sajtó esetében.

A kötet még izgalmasabbá válik a véleménynyilvánítás egyre modernebb eszközeihez érve. Jóllehet a média sokfélesége a jog által védett érték, mi történik, ha a közönség választ olyan tartalmakat, amelyek addigi meggyőződését erősítik? Ha az eszmék közötti válogatást az amerikai felfogás szerint piactérszerűen képzeljük el, akkor ez nem okoz fejtörést. A közönség ízlését a jog nem szabályozhatja, legfeljebb a kínálati oldalon avatkozhat be. Németországban a törvény a magántulajdonú műsorszolgáltatók számára is előírja, hogy a vélemények sokszínűek és a hírközlés kiegyensúlyozott és pártatlan legyen. Magán-műsorszolgáltatók sem szerezhetnek harminc százalékos meghaladó részesedést a nézettségből. Az európai szabályozás előírja a harmincszázalékos európai gyártású műsorkvótát, mely rendelkezést sokan vitatják.

Az európai uniós jogalkotás tulajdonképpen a tagállami jogok közös nevezője: e kettőből kirajzolódnak a kötet címében szereplő európai eszme körvonalai. A tagállamok csak telephely szerint gyakorolhatnak felügyeletet a magán-médiaszolgáltatókra, ami a tőke és szolgáltatások szabad áramlásának megfelel, de a nemzeti kultúra őrzése szempontjainak kevésbé. A médiaszolgáltatások társadalmi felelőssége a pluralizmus kívánalmában összegezhető. A szigorúbb szabályok általában a közügyekről beszámoló médiumokat kötelezik.

A kötet utolsó fejezete az online platformok világába enged bepillantást a szabályozás lencséjén át. Az online platform kilóg a sorból. Itt a felhasználók aktív szereplők. A viszony mindig háromoldalú a platform, a felhasználó és az állam között. Itt nem a szabadság, hanem a korlátozás lehetősége a fő téma.

A szerző megállapítja, hogy a hagyományos média szűrőszerepe nem érvényesül. A platform tulajdonképpen nem média, mert nem mediál, hanem platformot ad a beszélőnek. Az online platformok veszélyeinek, káros hatásainak se szeri, se száma: álhírek, propaganda, korrupció, a politikai demagógia térnyerése. A 'visszhangkamra' és a szűrőbuborék jelenségei, amelyek felerősítik a saját véleményeket és kizárják az azzal ellentétes nézeteket, radikalizálják és polarizálják a felhasználókat és így a társadalmat.

E recenzió keretei csak annyit engednek, hogy a szerző által érintett problémák közül néhányat említsek. Ki a felelős a tartalmakért, amikor ezeket a felhasználók alkotják? Szerkesztés folyik ugyan, de a szerkesztői döntéseket algoritmusok hozzák. Az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv mindenestre szerkesztőnek tekinti őket és ezzel felelősségük megkerülhetetlenné válik. Növekvő véleményhatalommal rendelkeznek, és ez Európában alapot ad a szabályozásra. Európában nem a beszélőt, hanem az infrastruktúra szolgáltatóját kötelezik a jogellenes tartalom eltávolítására. Az USA itt is enyhébben szabályoz. A szolgáltató felelőssége a hagyományos felelős szerkesztőtől leginkább abban tér el, hogy míg az előbbinek minden megjelenő tartalmat ismernie kell, másként nem jelenhet meg, addig platform szolgáltatójától nem várható, hogy a milliós nagyságrendű bejegyzésforgalmat folyamatosan monitorozza. A különféle rezsimok a tudomásszerzéshez kötik a felelősség beálltát. A szabályozás fő célja ezenkívül az átláthatóság biztosítása,

hogy a felhasználó tudjon kommunikálni a platformmal; abban az esetben, ha például a platform valaki profilját letiltja, világos panaszkezelési mechanizmust kell fenntartani, egyfajta jogorvoslati rendszert. Biztosítani kell az elfeledtetéshez való jogot, amely alól csak szűk kivétel lehetséges, például bűnüldözési érdek.

Külön szabályok vonatkoznak a videómegosztó platformokra. A tagállamoknak a joghatóságuk alá tartozó videómegosztó platformokat kötelezniük kell az ártalmas tartalmak (terrorista, gyűlöletkeltő, erőszakos, gyermekpornográf stb. kiszűrésére).

A jogalkotó ösztönzi a társszabályozást, azaz a platform a külső jog mellett saját belső szabályzatát is alkalmazza, mintegy magatartási kódexként. A felhasználó tulajdonképpen magánszabályozás hatálya alá kerül. Trump ilyen magánszabályozás áldozatául esett első ciklusa idején, amikor a Twitter törölte a fiókját, jöllehet jogsértést nem bizonyítottak rá.

A fejezetből megismerjük a prioritizálás problémáját, amely által a platform mintegy hírszerkesztővé válik. Hogyan viszonyul ez a szólásszabadsághoz? Ha a Google valakit önkényesen hátrébb sorol a találati listáján, azt egyes amerikai bírói ítéletek a szólásszabadság megsértéseként értékelték. De a platformot nem illeti meg ugyanez a szabadság, amikor prioritizál a találatok között?

A szerző tisztázza, hogy a platformoknak joguk van arra, hogy a jogi szabályozáson túli beszédkorlátozásokat alkalmazzanak, de a tisztességes eljárás szabályai szerint. A jövőre nézve azt is felveti, vajon nem mehet-e végbe az online platformok 'alkotmányosítása'. A német terminológiából ismert *Drittwirkung* fogalmával élve ez azt jelentené, hogy az alkotmányos jogok horizontálisan, a szerződéses kapcsolatokon belül is érvényesülnek. Minden magánszereplőnek meg kellene felelnie a kormányon is számonkérhető normáknak. A platformok a nyilvánosságot strukturálják, de ezáltal nem válnak állami szereplővé. A szerző úgy véli, hogy talán a magánjogi megközelítés célszerűbbnek bizonyulhat, mint a szigorú állami szabályozás. Egy német jogesetben a Facebook törölt egy kommentet, jöllehet az nem volt jogellenes: a bíróság szerint szerződésszegést állapított meg a Grundgesetz 5., véleménynyilvánítást garantáló cikke alapján. Egy másik német bíróság egy másik hasonló ügyben másként ítélt: a platform nem köteles ugyanazt a teljes védelmet biztosítani a beszélő számára, mint az állam. A digitális szolgáltatásokról szóló rendeletben is megjelenik valami a horizontalitásból: a platformoknak figyelembe kell venniük a felhasználók szólásszabadságát, eljárásuknak pedig tisztességesnek kell lennie.

Ezen a ponton is izgalmas kitekintést kínál az amerikai jogban megalkotott 'nyilvános fórum doktrínára', amely háromféle teret különböztet meg aszerint, hogy ott a beszélő mennyire korlátlanul gyakorolhatja a szólásszabadságot: közterület, nyilvános fórumok, valamint nem nyilvános fórumok (pl. repülőtéri váró), de még ez utóbbiban sem korlátozható a szabad beszéd pusztán azon az alapon, hogy az állam nem ért vele egyet. Ha az internetet huszonegyedik századi közterületnek tekintjük, akkor a platform szolgáltatójának semmilyen lehetősége nem lesz megtagadni a hozzáférést senkitől. Ellenkező esetben viszont az államnak nem lesz lehetősége a tiltásra, de a platformnak igen, ami szintén képtelen helyzetekhez vezethet, ha a doktrína alkalmazása a magántulajdon gyakorlásába is mélyen beavatkozna. Ugyanakkor a magánterületen is lehet gyakorolni a szólásszabadságot, ha a beszélő bizonyítja, hogy az adott helyzetben máshol nem lehetetlen vagy nem volna elvárható tőle annak gyakorlása. Ez az analógia esetleg alkalmazható lehetne a magántulajdonban lévő platformokra.

A szerző végül felvillantja a továbblépés néhány lehetséges irányát. Az óriásplatformok túlzott koncentrációjával szemben elképzelhető lenne trösztellenes szabályok bevezetése, amit azonban nem tart valószínűnek. Jogszabályban lehetne korlátozni a platformok sajátos szerkesztési tevékenységét a prioritizálás korlátozásával, ami a felhasználó szólásszabadsága felé mozdítaná az egyensúlyt. Meg lehetne próbálni valamilyen közérdekű kötelezettség teljesítését előírni, vagy egyenesen – a közmédia mintájára – közszolgálati platformot létrehozni. A hagyományos médiából ismert *must carry* elv és a hálózatsemlegesség alapján előírnák a platformnak a nem jogellenes tartalom közlését, továbbítását, illetve – ugyancsak a média szabályozásából ismert módon – felmerülhet felügyeleti intézmény létrehozása.

A kötet végére a klasszikus, a felvilágosodás idején megfogalmazott szólásszabadságtól eljutunk addig a kérdésig, hogy vajon a platformok jórészt algoritmus vezérelte moderációs tevékenysége a szólásszabadság által védett beszédnek minősül-e, vagy netán az újságszerkesztői felelősség szabályai szerint kellene-e inkább szabályozni. Az európai szabályozás szinte kényszeríti a platformokat arra, hogy lépjenek a jogellenes felhasználói tartalmakkal szemben. De megengedi nekik, hogy magánbeszéd-kódexeket alkossanak, és azokat érvényesítsék a felhasználóikkal szemben – ezzel jóval több tartalmat törölnek annál, mint amennyi jogellenes. Sőt, itt már arra kell ügyelnie a jogalkotónak, hogy az ez irányú túlbuzgalmat leszerelje. Nincsenek még egységes válaszaink. Ma még inkább a probléma tudatosodása zajlik. De talán épp ez a legizgalmasabb szakasza minden jogi szabályozásnak.

Konferenciabeszámoló

2024. SZEPTEMBER 30.: „KODIFIKÁCIÓ ÉS HATÁLYOSULÁS” – A PTK. CSALÁDJOGI KÖNYVE A GYAKORLATBAN

Az Igazságügyi Minisztérium, a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet és a Magyar Jogászegylet új konferenciasorozatot indított „Kodifikáció és hatályosulás” címen. A rendezvénysorozat célja egyrészt, hogy a Polgári Törvénykönyv hatálybalépésének 10. évfordulója alkalmából a kódex könyvei, egyesével, a jogász társadalom neves szakembereinek közreműködésével tételesen áttekintésre kerüljenek. Másrészt, hogy megismertesse a szakmai közönség minél szélesebb körével az Igazságügyi Minisztérium polgári bíraskodás tapasztalatait elemző munkacsoportjában folyó munkát és az ott azonosított problémákat.

Ennek első, egyben nyitóállomása volt a Családjogi Könyvet bemutató konferencia, amely Budapesten, a Károlyi-Csekonics Palotában került megrendezésre. A Polgári Törvénykönyv Negyedik, Családjogi Könyvének gyakorlati tapasztalatai – a jogalkalmazásban felmerült problémákra fókuszálva – elismert gyakorlati szakértőkkel, kerekasztal-beszélgetések formájában, kerültek megvitatásra.

A rendezvényen nyitóbeszédet tartott Tuzson Bence igazságügyi miniszter és prof. dr. Trócsányi László korábbi igazságügyi miniszter, a Magyar Jogász Egylet elnöke, a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet tiszteletbeli elnöke, egyetemi tanár, a Károli Gáspár Református Egyetem rektora.

A nyitóbeszédet követően az első kerekasztal-beszélgetés vette kezdetét, amelyet prof. dr. Wopera Zsuzsa a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet elnöke moderált. Az utóbbi idők jogalkalmazási gyakorlatának a leginkább kiemelt területei, a közös szülői felügyelet, a szülők együttműködési kötelezettsége, a kapcsolattartás, a váltott gondoskodás és az ezekkel kapcsolatos gyakorlati kérdések voltak a beszélgetés fókuszában. A résztvevők dr. Boros Zsuzsa az Igazságügyi Minisztérium főosztályvezetője, dr. Gondán-Evetovits Andrea, a Budai Központi Kerületi Bíróság csoportvezető bírása és dr. Subasicz Éva a Subasicz Éva Ügyvédi Iroda ügyvédje voltak. A jogalkotás és a jogalkalmazás elismert szakemberei rávilágítottak a váltott gondoskodás mint új jogintézmény bevezetésének gyakorlati indokaira, a jogintézménnyel kapcsolatos eddigi tapasztalatokra. Ezenkívül felhívták a figyelmet szülői felügyelettel összefüggő legfontosabb kérdésekre, amelyek közül kiemelték és értelmezték a Ptk. 4:167. § (1) bekezdését egy második mondattal kiegészítő, 2022. január 1-jétől alkalmazandó új szabályt, mely szerint „a bíróság az egyik szülő kérelmére is dönthet a szülői felügyelet közös gyakorlásáról, ha az a kiskorú gyermek érdekében áll”. A kerekasztal-beszélgetés résztvevői megosztották az ezzel kapcsolatos gyakorlati tapasztalataikat.

A következő kerekasztal-beszélgetést szintén prof. dr. Wopera Zsuzsa moderálta, amelynek résztvevője volt dr. Kövesné dr. Kósa Zsuzsanna a Kúria tanácselnöke, dr. Anka Tibor nyugalmazott közjegyző, a Magyar Országos Közjegyzői Kamara tiszteletbeli elnöke és dr. Subasicz Éva. A jelenlévők áttekintették a házastársak és élettársak vagyoni viszonyaival kapcsolatos legfontosabb gyakorlati kérdéseket, amelyek döntő többsége az élettársak vagyoni viszonyait érintő Ptk. szabályozás köré csoportosult, ahol a Ptk. a korábbi megoldástól gyökeresen eltérő rendelkezéseket tartalmaz, amelyek a gyakorlatban sok értelmezési problémát vetnek fel.

2024. OKTÓBER 21.: „KODIFIKÁCIÓ ÉS HATÁLYOSULÁS” – A PTK. MÁSODIK KÖNYVE A GYAKORLATBAN

A „Kodifikáció és hatályosulás” rendezvénysorozat második állomásának megrendezésére Szegeden került sor. A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara adott otthont a „Személy és személyiség a jogban – a Ptk. Második Könyve a gyakorlatban” című konferenciának.

Az Igazságügyi Minisztérium, a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, valamint a Magyar Jogászegylet közös szervezésében megvalósult eseményt dr. Töröcsikné prof. dr. Görög Márta, a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának dékánja, a Magyar Jogász Egylet Csongrád-Csanád Megyei Szervezetének elnöke nyitotta meg. Ezt követően prof. dr. Wopera Zsuzsa a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet elnöke, az Igazságügyi Minisztériumban a polgári bíraskodás tapasztalatait elemző munkacsoport vezetője „Jogalkotás és hatályosulás. A polgári bíraskodás tapasztalatainak elemzése” címmel tartotta meg előadását, amelyben bemutatta az Igazságügyi Minisztériumban folyó munkát, amely lényege, hogy a polgári bíraskodást elemző munkacsoport – neves gyakorlati szakemberek bevonásával – vizsgálja felül a tíz éve hatályba lépett magánjogi kódex alkalmazásának gyakorlati tapasztalatait. Őt követte dr. Töröcsikné prof. dr. Görög Márta „Személy és személyiség a jogban – a Ptk. Második könyve a gyakorlatban” című előadásával, amelyben rávilágított a jogalkotói szándék és a gyakorlati tapasztalatok közötti kollízióra, valamint kiemelte a személyiségi jogok katalógusával kapcsolatban tapasztalt anomáliákat és a sérelemdíjjal összefüggésben azonosított, megválaszolandó jogértelmezési kérdéseket.

Rövid szünetet követően a program egy kerekasztal-beszélgetéssel folytatódott, amelyet prof. dr. Wopera Zsuzsa moderált. Bevezetőjében kitért a nagykorú személyek cselekvőképességének korlátozása kapcsán a Fogyatékkal élő

személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény és a gondnokság jogintézményének kapcsolatára. A beszélgetés egyik résztvevője dr. Ocskó Katalin, az Országos Bírószági Hivatal elnökhelyettese volt, aki megosztotta a jelenlévőkkel a bírói praxisa során, a gondnokság alá helyezési perekkel kapcsolatban tapasztalatait és részletesen ismertette az ezzel foglalkozó joggyakorlat-elemző csoport véleményében foglaltakat is. Turkovicsné dr. Nagy Adrienn, a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet Magánjogi Kutatási Főosztályának vezetője az igazságügyi szakértőkkel és a szakértői bizonyítással összefüggő legfrissebb jogalkotói törekvéseket ismertette. Dr. Orosz Árpád, a Kúria Polgári Kollégiumának vezetője a sérelemdíjjal kapcsolatos kúriai joggyakorlat-elemző csoport véleményét összegezte, amelyre rácsatlakozott prof. dr. Görög Márta, aki a kerekasztal-beszélgetésnek is résztvevője volt.

2024. OKTÓBER 22.: „KOCKÁZATOK, DILEMMÁK – JOGI PARADIGMÁK A GLOBÁLIS ERŐTÉRBE”

Az MFI V. Összehasonlító Jogi Vándorkonferenciája a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán, a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet és a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara közös szervezésében került megrendezésre.

A konferenciát prof. dr. Wopera Zsuzsa, a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet elnöke nyitotta meg, aki beszédében az összehasonlító jogi kutatások jelentőségét hangsúlyozta hazai és nemzetközi szinten egyaránt.

A rendezvényen a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet részéről öt kutató tartott előadást. Dr. habil. Domaniczky Endre PhD vezető kutató a Mádl-életmű, európai integrációval kapcsolatos kutatási tapasztalatait osztotta meg a „Mádl Ferenc és az EU jövője” című előadásában. Dr. Suri Noémi PhD vezető kutató egy pár éve létező nemperes eljárást mutatott be „Az ideiglenes számlázárolást elrendelő európai végzés helye a hazai jogrendszerben” című előadásában. Dr. Szőke Péter vezető kutató az USA-beli abortuszszabályozással összefüggő kutatását ismertette „Az amerikai legfelsőbb bíróság ítélete az abortuszról, Roe v. Wade ítélet hatályon kívül helyezéséről” című előadásában. Dr. Hrecska-Kovács Renáta PhD vezető kutató a „Platformgazdaság és munkajog: az EU-n belüli digitális munkaerőpiac szabályozása” elnevezésű előadásában a pár éve Magyarországon is megjelenő új foglalkoztatási modellt és az azzal összefüggő munkajogi kérdéseket ismertette. Kovács Bálint, az MFI kutatója a „Gazdasági biztonsági jogi szabályozás” témájában ismertette a legfrissebb kutatási eredményeit.

Az MFI kutatói mellett három szegedi kolléga is betekintést engedett aktuális kutatási eredményeibe. Dr. Pétervári Máté a jelenkori szabályozásunkban is jelentőséggel bíró 1881. évi csődtörvény tömeggondokra vonatkozó rendelkezéseit elemezte. Dr. Váradi Szilvia a mesterséges intelligencia térnyeréséről és veszélyeiről tartott szuggesztív előadást, míg

dr. Sevaracz Luca az uniós tagállamok alkotmányjogi panasz befogadási gyakorlatának összehasonlító vizsgálatát elemezte.

Az előadásokat élénk szakmai vita követte, amelyet prof. dr. Antal Tamás dékánhelyettes összegző gondolatai zártak.

2024. NOVEMBER 11–12.: „JOGI VERSENYKÉPESSÉG – A JOG ESZKÖZEIVEL A VERSENYKÉPESEBB EURÓPÁÉRT”

A magyar uniós elnökség keretében november 11-én és 12-én a Várkert Bazárban került sor az Igazságügyi Minisztérium „Jogi versenyképesség – A jog eszközeivel a versenykésebb Európáért” című nagykonferenciájára. A konferencia keretében hazai és külföldi kormányzati szereplők, a tudományos élet képviselői és gyakorlati szakemberek vitatták meg egyrészt a dereguláció és a minőségi jogalkotás, másrészt a technológia és a magánjog kapcsolatának gyakorlati kérdéseit. A szakmai eszmecsere a magyar elnökség versenyképességi célkitűzése jogi elemeinek azonosításához kívánt hozzájárulni, ennek keretében pedig kiemelten foglalkozott a mesterséges intelligencia jogalkotásban és jogalkalmazásban történő felhasználásának előnyeivel és lehetséges kockázataival.

A konferenciát megnyitó Tuzson Bence igazságügyi miniszter hangsúlyozta, hogy a magyar uniós elnökség prioritásai arra hívják fel a figyelmet, hogy a jogalkotás folyamán a versenyképességet folyamatosan figyelembe kell venni, és ezt a szempontot vizsgálni kell többek között a kisvállalatok indokolatlan adminisztratív terheinek csökkentése és érdekeik hatékony bírósági érvényesíthetősége érdekében is. Amint arra a miniszter rámutatott, az uniós intézmények a jogi versenyképesség szempontját nem veszik kellőképpen figyelembe, de az összetett és lassú uniós jogalkotás mellett sokszor a tagállami túlszabályozás, valamint az új típusú kereskedelemről fakadó jogi problémák is kihívást jelenthetnek a cégeknek. A Miniszterelnöki Kormányiroda képviselőjében dr. Bordás Gábor a jó és versenyképes jogszabályok megalkotásának közpolitikai, intézményi és személyi-szervezeti feltételeit ismertette.

A mesterséges intelligencia igazságszolgáltatásban történő alkalmazása kereteinek és már eddig is használt gyakorlatának eseteit, valamint a nemzetközi szabályozási trendeket a téma két kiemelkedő, nemzetközileg is elismert hazai szakértője, dr. Tilesch György és dr. habil. Zódi Zsolt tekintette át, akik egyetértettek abban, hogy a mesterséges intelligencia használata korszakhatárhoz érkezett, amelyre azonban jelenleg sem a szabályozók, sem a társadalom nincsenek felkészülve. Az új technológiai megoldások szabályozása ugyanakkor nemcsak jogalkotási, hanem alapjogvédelmi kérdés is lehet, amint arra Mateja Durovic, az Emberi Jogok Európai Bíróságának bírójára rámutatott. Az első nap hazai és külföldi kormányzati előadói ezt követően a jobb jogalkotás ('better regulation'), a proaktív közigazgatás, valamint a jogi környezet és a beruházásösztönzés kapcsolatáról folytattak eszmecsere.

A jogi versenyképesség eléréséhez a jobb jogalkotás, az innovációnak teret engedő jogi megoldások és a mesterséges intelligencia szabályozott használata mellett a dereguláció is hozzájárulhat, amely áttekinthetőbb szabályozási környezetet eredményez és a jogi diszfunkciókat is segít kiküszöbölni. A minőségi jogalkotás, és az ezzel összefüggő dereguláció aktuális kérdései kapcsán a hazai és külföldi előadók felhívták a figyelmet a széles körű társadalmi konzultáció és a szakmai visszacsatolás előnyeire, valamint a hatásvizsgálatok fontosságára, amelyek hozzásegíthetnek ahhoz, hogy – akár az uniós, akár a tagállami jogalkotó – megalapozott és valóban szükséges jogszabályokat alkosson. A kerekasztal-beszélgetésben részt vevő előadók követendő mintaként ajánlották a jogszabályok hatékonyságának folyamatos utólagos vizsgálatát, továbbá a jó gyakorlatok között többek között a jogszabályokhoz fűzött magyarázó jegyzeteket, az eljárások digitalizálását és szabványosított összekapcsolását, valamint a tömegszerződések blankettását említették.

A hazai és nemzetközi infokommunikációs szakértők, a közsféra, valamint a tudomány képviselőinek részvételével zajló második nap fő témáját a technológiai újítások és az igazságszolgáltatás kapcsolata adta. Dory Reiling, az Európai Jogi Intézet digitalizációs fő jelentéstevője, nyugalmazott bíró előadásában áttekintette a bíróságokat érintő technológiai fejlesztések (pl. elektronikus iratbenyújtási rendszer, automatikus ügyelosztás, széles körű és kereshető jogi információk) használatának előnyeit, és felhívta a figyelmet a mesterséges intelligencia jogi munkában történő, kritikai ellenőrzés nélküli alkalmazásának veszélyeire is. Dr. Osztovits András bíró, egyetemi tanár felvetette, hogy a XXI. század technológiai dinamikájának változása nyomán az állampolgárok a tisztességes tárgyaláshoz való jog mellett az állammal szemben – paradigmaváltás nyomán – a digitális kor eszközeit alkalmazó modern tárgyaláshoz való jogot is többletélvárásként fogalmazhatnák meg. E lehetséges jog részjogosítványai (pl. a távmeghallgatáshoz való jog, az e-akta, a vezetett vitarendezéshez való jog, vagy az észszerű határidőn belüli döntéshozatal helyett a késedelem nélküli döntéshozatal) már jelenleg is felvázolhatóak ugyan, de javaslata szerint további pertípusokra vagy élethelyzetekre is kiterjeszthetők lehetnének.

A chatbotok jogászai munkában történő használatának szempontjait és korlátait ismertető dr. habil. Zódi Zsolt infokommunikációs szakértő a mesterséges intelligencia „hallucinációs hajlamára”, azaz a téves eredmények generálásának valós veszélyére is utalt, amely a technológia jelenlegi állása szerint teljesen nem küszöbölhető ki. Az algoritmusokon alapuló automatizált döntéshozattal kapcsolatos legfontosabb aggályként a megmagyarázhatóság, az értelmezési mozgástér, az életszerűség, valamint az előretekintő mozzanat (mintaadás) hiányát azonosította. Ennek ellenére azonban az ember és a gép – akár jogi döntés-előkészítésre is alkalmazott – munkamegosztása megfelelő körülmények és emberi kontroll mellett előnyökkel is járhat. A konferenciát záró kerekasztal-beszélgetés résztvevői a technológia jogalkotásra és jogalkalmazásra gyakorolt hatásait tekintették át.

2024. DECEMBER 3.:

„A POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV 10 ÉVE” CÍMŰ NAGYKONFERENCIA

Az Igazságügyi Minisztérium, a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet és a Magyar Jogász Egylet a Károlyi-Csekonics Palotában rendezte meg „A Polgári Törvénykönyv 10 éve” elnevezésű nagykonferenciáját. A konferencia célja volt, hogy a tíz éve hatályba lépett Polgári Törvénykönyv gyakorlati tapasztalatainak áttekintéséhez teret adjon a tudomány és a gyakorlat elismert szakértői bevonásával, a jogalkalmazásban felmerült problémákra fókuszálva. A szervezők azt is célul tűzték ki, hogy megismertessék a széles szakmai közönséggel az Igazságügyi Minisztérium polgári bírászkodás tapasztalatait elemző munkacsoportjában a Ptk. hatályosulási tapasztalatait érintő munkát.

A rendezvényt Tuzson Bence igazságügyi miniszter és prof. dr. Trócsányi László korábbi igazságügyi miniszter, a Magyar Jogász Egylet elnöke, a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet tiszteletbeli elnöke, a Károli Gáspár Református Egyetem rektora nyitották meg. Tuzson Bence a rendezvény kiemelt fontosságára és időszerűségére hívta fel a figyelmet, hiszen a közös gondolkodás a hatékony, versenyképes jogalkotás számára elengedhetetlen. Bemutatta röviden az Igazságügyi Minisztériumban működő munkacsoportok tevékenységét és kiemelte, hogy a rendezvény méltó zárása egy tevékeny évnek, amely célul tűzte ki a jogi versenyképesség fokozását. Trócsányi László elmondta, hogy nem polgári jogász, bár minden embernek számos kapcsolódási pontja van a törvénykönyvvel az élete során; ő maga egy számára kedves irodalmi élményt osztott meg.

A konferencia szakmai programja prof. em. Vékás Lajos akadémikus áttekintő előadásával indult, aki elmondta, mit érzett akkor, amikor felkérték a Polgári Törvénykönyv újrakodifikálására. Ezt követően minden könyv tekintetében kitért egyes, a gyakorlatban nehezebben értelmezhető kérdésekre, amelyek bár a tíz évvel ezelőtti munka során könnyen kezelhetőnek tűntek, mostanra a jogalkalmazásban nehézségeket okoznak.

Ezt követően a szakmai nap a Polgári Törvénykönyv egyes könyveit tárgyaló referensek és korreferensek előadásaival folytatódott, akik a munkacsoportban azonosított problémák mentén vitatták meg a Polgári Törvénykönyv jogalkalmazási tapasztalatait. Az előadásokat prof. dr. Wopera Zsuzsa a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet elnöke moderálta.

A Ptk. Második Könyvének referense a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának dékánja, intézetvezető egyetemi tanára, dr. Töröcsikné prof. dr. Görög Márta, a korreferens pedig prof. dr. Pribula László a Debreceni Ítéltábla kollégiumvezető bírója volt. Az előadások a személyiségi jogok katalógusát, a cselekvőképességet korlátozó gondnokság és a sérelemdíj jogintézményét érintették.

A Ptk. Harmadik Könyvével kapcsolatos tapasztalatokat dr. Pázmándi Kinga a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet elnökhelyettese, tanszékvezető egyetemi docens ELTE és az MJE Kereskedelmi és Üzleti Jogi szakosztály elnöke osztotta meg a közönséggel, amelyekre dr. Bogdán Tibor kormánybiztos reflektált mint korreferens. Dr. Pázmándi Kinga

bemutatta az 1959. évi Ptk. és a Ptk. hatálya alatt bejegyzett cégek számát és helyzetét, a Ctv. és a Ptk. együttalkalmazása során tapasztalt anomáliákat. Dr. Bogdán Tibor a jogalkotás során nyert tapasztalatait osztotta meg a hallgatósággal, és kitért az ingatlan-nyilvántartási törvényt érintő kodifikációs munkára és a jövőbeli tervekre.

A Ptk. Negyedik Könyvének referense az Országos Bírósági Hivatal elnökhelyettese, dr. Ocskó Katalin volt, a korreferens pedig dr. Boros Zsuzsa, az Igazságügyi Minisztérium főosztályvezetője volt. Dr. Ocskó Katalin a váltott gondoskodás és a szülői felügyelet témaköreit érintette az előadásában, előadta a bírói praxisa során tapasztaltakat. Dr. Boros Zsuzsa pedig röviden bemutatta a Ptk. Negyedik Könyvével kapcsolatos jogalkotói munkát, és röviden kitért a jogászai szakma képviselőitől kapott visszajelzésekre is.

A Ptk. Ötödik Könyvének referense prof. dr. Menyhárd Attila, az ELTE ÁJK egyetemi tanára volt, a korreferens pedig

dr. Bodzási Balázs közjegyző, az MJE kutatási igazgatója volt. Az előadások kitértek – többek között – a zálogjog területére, a szomszédjogokra és közérdekű használat témájára.

A Ptk. Hatodik Könyvét érintő előadást dr. Leszkoven László a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi docense tartotta, a korreferens pedig dr. Dzsula Marianna, a Kúria kollégiumvezető-helyettese, az MJE alelnöke volt. Az előadók a lízingszerződés témakörét, a végrehajtási jog elévülésének problematikáját, valamint az engedményezés és jogátruházás témáit érintették.

A konferencia zárásaként a Ptk. Hetedik Könyvével kapcsolatos észrevételeket dr. Anka Tibor nyugalmazott közjegyző, a MOKK tiszteletbeli elnökhelyettese adta elő, amelyekre korreferensként dr. Fabó Tibor ügyvéd reflektált. Az előadás három témát érintett: a túlélő házastárs öröklési jogi helyzetét, az osztályrabocsátás jogintézményét és a végrendelet keltezésének értelmezésére vonatkozó problémát.

